

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

***Ανάδειξη, οργάνωση και ενεργοποίηση των τοπικών πόρων
στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού:
Το παράδειγμα της Θεσσαλίας***

Πατσήs Κωνσταντίνος

Δημήτριος Γούσιος, Επιβλέπων Καθηγητής

Διδακτορική Διατριβή

Βόλος, 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πατσή Κωνσταντίνος

Διδακτορική Διατριβή

*Ανάδειξη, οργάνωση και ενεργοποίηση των τοπικών πόρων
στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού:
Το παράδειγμα της Θεσσαλίας*

Επταμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Ανθοπούλου Θεοδοσία, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Γούσιος Δημήτριος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (επιβλέπων)

Ααλένης Κωνσταντίνος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

*Ντυκέν Μαρί - Νοέλ, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (μέλος 3μελούς
Συμβουλευτικής Επιτροπής)*

Χριστοπούλου Όλγα, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

*Μεταξάς Θεόδωρος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (μέλος
3μελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής)*

*Παρταλίδου Μαρία, Επίκουρη Καθηγήτρια Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης*

Βόλος, 2020

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο παρακάτω υπογράφων Κωνσταντίνος Πατσής του Αποστόλου δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα Διδακτορική Διατριβή εκπονήθηκε από εμένα τον ίδιο, ότι αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις και ότι αναφέρω πλήρως όλες τις πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της.

Ο δηλών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συστηματική υιοθέτηση του συμβατικού μοντέλου μαζικού τουρισμού από πολλούς γεωγραφικούς τουριστικούς προορισμούς, σε συνδυασμό με την αλματώδη μεταπολεμική ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας διεθνώς, συνέβαλε αναμφισβήτητα στην οικονομική τους ανάπτυξη. Προκάλεσε όμως παράλληλα, σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον, κυρίως λόγω της έντονης εποχικότητας του φαινομένου και της ανεξέλεγκτης συσσώρευσης της τουριστικής δραστηριότητας. Οι επιπτώσεις αυτές, οι οποίες συντέλεσαν στη βαθμιαία αλλοίωση και υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος, οδήγησαν στη διαφοροποίηση της τουριστικής ζήτησης και στην αναζήτηση ενός νέου τουριστικού προϊόντος, που θα βασίζεται περισσότερο στις τοπικές και πολιτιστικές αξίες και θα συνδέεται άμεσα με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας, του περιβάλλοντος και της κοινωνίας γενικότερα. Η αναζήτηση της επιθυμητής αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος μπορεί να ενταχθεί στην εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης, η οποία επικεντρώνει την ανταγωνιστικότητα και την ελκυστικότητα ενός τόπου στην κατασκευή και ανάδειξη των εδαφικών πόρων του. Στην περίπτωση αυτή, η όλη διαδικασία αναδιάρθρωσης βασίζεται σε μία μεθοδολογική διαδικασία εντοπισμού, οργάνωσης και ενεργοποίησης των τοπικών ιδιότυπων πόρων, που μπορεί να οδηγήσει στην οικοδόμηση ενός συμμετοχικού και πολιτιστικού προϊόντος με ισχυρούς τοπικούς δεσμούς, προσελκύνοντας ταυτόχρονα τουρίστες με αναζητήσεις δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού. Η λειτουργικότητα του πλαισίου αυτού προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κεντρικού συντονισμού διαχείρισης, ευέλικτες υποστηρικτικές υποδομές και πρωτοβουλίες, καθώς και τον σχεδιασμό καινοτόμων δραστηριοτήτων συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Κινητήριος δύναμη του συστήματος σύνδεσης πόρων και τουριστικών δραστηριοτήτων είναι η ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Σκοπός της διδακτορικής διατριβής είναι να παρουσιάσει μία ολοκληρωμένη μεθοδολογία μέσα από το παράδειγμα της Θεσσαλίας για τον εντοπισμό και ανάδειξη των πόρων του πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά και την εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών λειτουργίας του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Ουσιαστικά, αναζητείται ένα λειτουργικό πλαίσιο για την ενεργοποίηση των υλικών και άυλων ιδιότυπων πόρων ως αγαθά και υπηρεσίες, τα οποία μπορούν να εξασφαλίσουν διακριτικότητα στο τελικό τουριστικό προϊόν που προσφέρει ένας τόπος.

Λέξεις κλειδιά: εδαφική ανάπτυξη, διακριτικότητα, ιδιότυποι υλικοί και άυλοι πόροι, συμμετοχικός και πολιτιστικός τουρισμός

ABSTRACT

The systematic adoption of the conventional mass tourism model by many geographical tourist destinations, combined with the rapid postwar growth of tourist activity worldwide, has undoubtedly contributed to their economic growth. However, it has also caused serious negative effects on the natural, social and cultural environment, mainly due to the high seasonality of the phenomenon and the uncontrolled accumulation of tourist activity. These effects, which have contributed to the gradual deterioration and degradation of the tourism product, have led to the diversification of tourism demand and the search for a new tourism product, based more on local and cultural values and directly related to the rest sectors of economy, environment and society in general. The search for the desired restructuring of the tourism product can be integrated into the territorial approach of development, which focuses on the competitiveness and attractiveness of a place in the construction and promotion of its territorial resources. In this case, the entire restructuring process is based on a methodological process of identifying, organizing and activating local specific resources, which can lead to the building of a participatory and cultural product with strong local ties, while attracting tourists seeking alternative tourism activities. The functionality of this framework requires the existence of central management coordination, flexible supporting infrastructures and initiatives, as well as the planning of innovative participatory and cultural tourist activities. The driving force behind the system of linking resources and tourist activities is the active involvement of the local community. Aim of the thesis is to present an integrated methodology through the example of Thessaly, to identify and highlight the resources of the cultural environment and to ensure the proper working conditions for participatory and cultural tourism. In essence, a functional framework is sought for the activation of specific tangible and intangible resources as goods and services, which can ensure distinctiveness in the final tourism product offered by a place.

Key words: territorial development, distinctiveness, specific tangible and intangible resources, participatory and cultural tourism

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ.....	11
1. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ	16
1.1. <u>Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ</u>	16
1.2. <u>ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ</u>	23
1.3. <u>ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ</u>	27
2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	34
2.1. <u>ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ</u>	34
2.2. <u>Η ΕΛΛΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ</u>	39
2.3. <u>ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ</u>	49
2.4. <u>ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ</u>	56
3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ - ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ	61
3.1. <u>ΤΩΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ</u>	61
3.2. <u>ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ</u>	66
3.3. <u>SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΠΕΔΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ</u>	71
3.4. <u>ΣΤΟΧΟΙ, ΟΡΑΜΑ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ</u>	73
4. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΝ (ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ).....	76
4.1. <u>ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ</u>	77
4.2. <u>ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ</u>	85
4.2.1. <u>ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ</u>	85
4.2.1.1. ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ.....	88
4.2.1.2. ΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ	94
4.2.1.3. ΠΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	98
4.2.1.4. ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	101
4.2.2. <u>ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ</u>	104
4.3. <u>ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ</u>	105
4.4. <u>ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ, ΜΥΘΟΙ, ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</u>	109

4.4.1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ.....	109
4.4.2. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ.....	113
4.4.2.1. ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ.....	113
4.4.2.2. ΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ.....	117
4.4.2.3. ΠΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ.....	119
4.4.2.4. ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ.....	121
4.4.3. ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	123
4.4.4. ΜΥΘΟΙ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ.....	126
4.4.5. ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΑ, ΤΕΧΝΙΚΕΣ, ΕΞΙΔΕΙΚΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ.....	133
4.4.6. ΑΛΛΟΙ ΠΟΡΟΙ ΜΕ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	135
5. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΛΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ (ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ). 146	
6. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ ΑΝΤΑΜΟΙΒΗΣ (ΑΝΤΑΜΟΙΒΗ)..... 177	
6.1. <u>ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΔΥΝΗΤΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ</u>	177
6.2. <u>ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΑΝΤΑΜΟΙΒΗΣ</u>	184
7. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ - ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΡΟΛΩΝ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ (ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ)..... 188	
7.1. <u>ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ</u>	188
7.2. <u>ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΙΔΙΟΥΤΥΠΩΝ ΠΟΡΩΝ - ΑΝΑΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΤΟΤΗΤΑ</u>	193
8. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ, ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ)..... 195	
8.1. <u>ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ</u>	195
8.2. <u>ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ</u>	198
9. ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΙΔΙΟΥΤΥΠΩΝ ΠΟΡΩΝ - ΕΝΤΑΞΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ..... 204	
10.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ..... 240	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....244	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....253	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ, ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ, ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΕΣ

Π1: Αντιστοίχιση και εφαρμογή των σταδίων της ποιότητας των τοπικών προϊόντων που συνδέεται με την γεωγραφική τους προέλευση, στην ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος που συνδέεται με την ιδιοτυποποίηση των τοπικών πόρων...48	
Π2: Πίνακας απογραφής μόνιμου πληθυσμού Θεσσαλίας κατά ΠΕ και Δήμο.....63	
Π3: Διανυκτερεύσεις, αφίξεις και μέση διάρκεια παραμονής θεσσαλών τουριστών σε ξενοδοχεία και campings ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2018.....67	
Π4: Συνοπτικός πίνακας SWOT Ανάλυσης για την περιοχή της Θεσσαλίας.....72	
Π5: Πίνακας στόχων προτεραιότητας για την περιοχή της Θεσσαλίας.....74	
Π6: Ενδεικτικός πίνακας οργάνωσης, σύνθεσης και κατηγοριοποίησης των θεσσαλικών υλικών και άυλων πόρων.....149	
Π7: Συνοπτικός πίνακας θεσσαλικών θεματικών διαδρομών ανά θεματική κατηγορία ετησίως.....238	

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γ1: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις και μελλοντική πρόβλεψη: 1950 - 2030.....18	
Γ2: Ηλικιακή ταξινόμηση μόνιμου θεσσαλικού πληθυσμού κατά φύλο και ΠΕ.....63	
Γ3: Απασχολούμενοι στη Θεσσαλία κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και ΠΕ.....64	
Γ4: Μορφωτικό επίπεδο οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.....65	
Γ5: Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην camping) κατά Δήμο.....69	
Γ6: Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην camping) κατά Δήμο.....69	
Γ7: Οι κορυφαίοι διεθνείς τουριστικοί προορισμοί βάσει αφίξεων και εσόδων για το έτος 2018.....178	
Γ8: Αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης: 2005 - 2018.....179	

Γ9: Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης: 2005 - 2018.....	180
Γ10: Τουριστικές εισπράξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης: 2005 - 2018.....	180
Γ11: Εξάρτηση και διείσδυση της Ελλάδας ως προς τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις ανά τουριστική αγορά για το έτος 2017.....	182

ΣΧΗΜΑΤΑ

Σ1: Οι 4 πυλώνες μιας εμπειρίας.....	24
Σ2: Η σταδιακή εξέλιξη της τουριστικής ζήτησης και της τουριστικής δραστηριότητας.....	29
Σ3: Ο ενάρετος κύκλος της ποιότητας των τοπικών προϊόντων που συνδέεται με την προέλευσή τους.....	41
Σ4: Ο ενάρετος κύκλος τοπικών πόρων, τουρισμού και εδαφικών ικανοτήτων.....	44
Σ5: Το μοντέλο της εδαφικής ανάπτυξης με την ενσωμάτωση του τουρισμού, των τοπικών πόρων και των συλλογικών δράσεων στην αναπτυξιακή διαδικασία.....	45
Σ6: Μηχανισμός λειτουργίας πλαισίου εφαρμογής.....	50
Σ7: Θεματικές ενότητες προσέγγισης πλαισίου εφαρμογής.....	51
Σ8: Γενική χωροταξική απεικόνιση δραστηριοτήτων τουριστικής ταυτότητας Θεσσαλίας.....	148
Σ9: Σχηματική απεικόνιση υπολογισμού συνολικού εκτιμώμενου κόστους ανταμοιβής θεματικών διαδρομών.....	187
Σ10: Οργάνωση κεντρικού συντονισμού διαχείρισης και ελέγχου.....	198

ΧΑΡΤΕΣ

X1: Χάρτης συγκέντρωσης της δημιουργικής τάξης παγκοσμίως.....	30
X2: Χάρτης χωροταξικής ένταξης, οδικής σύνδεσης και πληθυσμιακών οικιστικών μεγεθών Θεσσαλίας.....	61
X3: Χάρτης τουριστικών περιοχών και καταλυμάτων Θεσσαλίας.....	77

X4: Χάρτης οικισμών ιστορικών χρόνων και σημαντικών προϊστορικών οικισμών Θεσσαλίας.....	86
X5: Χάρτης διαδρομής στα μνημεία του ιστορικού κέντρου Λάρισας.....	94
X6: Διεθνείς τουριστικές ροές και κατά κεφαλήν εισόδημα (2005).....	178
X7: Χάρτης γεωγραφικής αποτύπωσης ενδεικτικών θεματικών διαδρομών Θεσσαλίας.....	185
X8: Χάρτης βασικών παρεμβάσεων και πρωτοβουλιών στη Θεσσαλία για την εφαρμογή του πλαισίου.....	202
X9: Χαρτογραφική απεικόνιση θεσσαλικών θεματικών διαδρομών ανά θεματική κατηγορία ετησίως.....	239

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

ΑΑΕ = Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία

ΑΕΠ = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΔΔ = Διδακτορική Διατριβή

ΕΘΠΑΒΣ = Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων

ΕΚΕΤΑ = Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης

ΕΛΣΤΑΤ = Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΣΠΑ = Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΕΟΤ = Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

ΕΥΔΕΠΘ = Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης Επιχειρησιακού Προγράμματος
Θεσσαλίας

ΙΕΤΕΘ = Ινστιτούτο Έρευνας και Τεχνολογίας Θεσσαλίας

ΙΤΕΠ = Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων

ΚΕΝΑΚΑΠ Α.Ε. = Αναπτυξιακή Τρικάλων ΑΑΕ ΟΤΑ

ΞΕΕ = Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος

ΟΠΑΑΧ = Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου

ΟΤΑ = Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΠΕ = Περιφερειακή Ενότητα

ΠΘ = Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΣΕΤΕ = Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΤΕΔΚ = Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων

ΤΜΧΠΠΑ = Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής
Ανάπτυξης

ΦΤΙ = Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα

ΕC = European Commission

FAO = Food and Agriculture Organization of United Nations

SINER-GI = Strengthening International Research on Geographical Indications
project of the EU

SWOT = Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

TOs = Tour Operators

UNWTO = World Tourism Organization

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της ΔΔ, από τις πρώτες συζητήσεις και τους αρχικούς προβληματισμούς μέχρι και την περάτωσή της, ήταν αναμενόμενο να παρουσιαστούν δυσκολίες, εμπόδια και πολλές φορές αδιέξοδα, που θα ήταν αδύνατο να ξεπεραστούν χωρίς την βοήθεια και την καθοδήγηση κάποιων ανθρώπων, οι οποίοι συνέβαλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση του περιεχομένου και της τελικής της μορφής. Η ουσιαστική παρέμβαση των ανθρώπων αυτών εισήγαγε διαφορετικές οπτικές και δεδομένα και δημιούργησε ταυτόχρονα νέες σκέψεις και αναθεωρήσεις στο πλάνο εργασίας, γεγονός που λειτούργησε θετικά στη συνολική δομή και οδήγησε σε μία σφαιρική και περισσότερο ορθολογική προσέγγιση του θέματος. Επιπλέον, δυσκολίες παρουσιάστηκαν αφενός στον εντοπισμό και στη συλλογή της πληροφορίας στο πλαίσιο των απαιτούμενων στοιχείων της καταγραφής και αφετέρου στην ανάγκη επικαιροποίησης και συνεχούς ενημέρωσης της πληροφορίας που είχε ήδη συλλεχθεί, οι οποίες όμως δυσκολίες αν και επέκτειναν την χρονική διάρκεια ολοκλήρωσης της ΔΔ, συνέβαλαν στην ουσιαστική ωρίμανση της δομής και του περιεχομένου του τελικού κειμένου.

Θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα της ΔΔ Καθηγητή κ. **Δημήτριο Γούσιο** για την ανεξάντλητη διάθεση και υπομονή του να προσεγγίσουμε όσο το δυνατόν περισσότερο ένα τόσο ενδιαφέρον και καινοτόμο θέμα. Δηλαδή την αναζήτηση ενός μηχανισμού στο πλαίσιο της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης, που θα μας επιτρέψει να στοχεύσουμε στη διακριτότητα και στην πολυπλοκότητα αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος μιας περιοχής, μέσω της συμμετοχικότητας και της εδαφικότητας, αναδεικνύοντας παράλληλα και στη συνέχεια ενσωματώνοντας τους τοπικούς ιδιότυπους πόρους σε στοχευμένες θεματικές διαδρομές. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω τα άλλα 2 μέλη της *Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής*, την Καθηγήτρια κ. **Μαρί - Νοέλ Ντοκέν** για τη σημαντική της βοήθεια στην προσέγγιση των εννοιών περί ελκυστικότητας, ανταγωνιστικότητας και ιδιότυπων πόρων και τον Αναπληρωτή Καθηγητή κ. **Θεόδωρο Μεταξά** για τις πολύτιμες συμβουλές του σε θέματα περί μεθοδολογίας και δυνατοτήτων εφαρμογής σε πραγματικές συνθήκες της αγοράς και της οικονομίας, καθώς και τα υπόλοιπα

μέλη της *Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής*, τόσο για την υποστήριξή τους όσο και για τις εποικοδομητικές διορθώσεις και παρατηρήσεις τους στη γενικότερη δομή της ΔΔ και συγκεκριμένα: την Καθηγήτρια κ. **Όλγα Χριστοπούλου**, τον Καθηγητή κ. **Κωνσταντίνο Λαλένη**, την Καθηγήτρια κ. **Θεοδοσία Ανθοπούλου** και την Επίκουρη Καθηγήτρια κ. **Μαρία Παρταλίδου**. Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω για την άμεση ανταπόκριση των αρμοδίων φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των αντίστοιχων υπηρεσιών που άπτονται στον τομέα του τουρισμού και του πολιτισμού, για την εξίσου σημαντική βοήθεια και παράλληλα την γνώση που έλαβα μέσα από συζητήσεις με κατοίκους και επιχειρηματίες της περιοχής, για τη σημαντική επίσης βοήθεια των φίλων και εμψυχωτών του *Εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου του ΤΜΧΠΠΑ του ΠΘ* και συγκεκριμένα: τον κ. **Πρόδρομο Μαρδάκη**, την κ. **Δήμητρα Γάκη** και τον κ. **Ιωάννη Φαρασλή**, τον αγαπητό φίλο κ. **Αντώνη Σουλικιά** για την τεχνική υποστήριξη και φυσικά **την οικογένειά μου** για τη συνολική, συνεχή και αδιάκοπη ενθάρρυνση για την περάτωση της ΔΔ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ο τουρισμός σε διεθνές επίπεδο χαρακτηρίζεται ως ένα εξαιρετικά σύνθετο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο της σημερινής εποχής, που εξαπλώνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς σε όλα κυριολεκτικά τα μήκη και πλάτη της γης. Συγκαταλέγεται σταθερά στους σπουδαιότερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας, τόσο σε απόλυτους όσο και σε σχετικούς όρους. Συγκεκριμένα, κατέχει την 3η θέση στους εξαγωγικούς κλάδους μετά από τα χημικά και τα καύσιμα και μπροστά από τα προϊόντα της αυτοκινητοβιομηχανίας (UNWTO, 2019). Με άλλα λόγια, συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών αποτελώντας την κυρίαρχη δραστηριότητα σε πολλές γεωγραφικές περιοχές και δημιουργεί πολλαπλασιαστικά οφέλη σε βασικούς τομείς, τόσο της εθνικής όσο και της τοπικής οικονομίας.

Εκτός όμως από τα αδιαμφισβήτητα πολλαπλά και πολυσήμαντα οφέλη που δημιουργούνται με την τουριστική δραστηριότητα (ψυχαγωγία, αναψυχή, γνωριμία με άλλους πολιτισμούς, επιμόρφωση, απασχόληση, οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη κ.ά.), η έλλειψη συγκεκριμένης στρατηγικής και τουριστικού σχεδιασμού μπορεί να προκαλέσει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον (ανεξέλεγκτη μαζική προσέλευση, εποχικότητα φαινομένου, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές φθορές, επιβάρυνση δικτύων κοινής ωφέλειας και υποδομών, συγκρούσεις χρήσεων γης, δυσανασχέτηση των τοπικών κοινωνιών κ.ά.). Ειδικά η αυξανόμενη τάση “βιομηχανοποίησης” του τουριστικού φαινομένου που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια παγκοσμίως, αποτελεί σίγουρα έναν γενικότερο προβληματισμό και μία ανησυχία για τις αρνητικές επιπτώσεις που συσσωρεύονται κυρίως στις τοπικές κοινωνίες.

Η τουριστική δραστηριότητα δεν αφορά πλέον μεμονωμένες μετακινήσεις κάποιων αριστοκρατών ή ευγενών του *προϊστορικού τουρισμού* (σύμφωνα με τους *Lickorish & Jenkins 1997, p. 11*), αλλά μετακινήσεις πολλών ανθρώπων ανεξαρτήτου οικονομικής ή κοινωνικής τάξης (*Inskeep 1991, Χριστοπούλου 1991*) με συγκεκριμένες προτιμήσεις και προσδοκίες, οι οποίες διαμορφώνονται βάσει της διακριτότητας κάθε γεωγραφικού τουριστικού προορισμού. Επιπλέον, δεδομένης της

τεχνολογικής εξέλιξης, της βελτίωσης των υποδομών, της αύξησης του βιοτικού επιπέδου και προφανώς της αύξησης του ελεύθερου χρόνου και του εισοδήματος, οι άνθρωποι θα συνεχίζουν να νιώθουν την ανάγκη να μετακινούνται, ανεξαρτήτου επερχόμενων οικονομικών ή κοινωνικών¹ κρίσεων (UNWTO, 2019), γεγονός που δημιουργεί ένα σταθερό επενδυτικό κίνητρο για τις μεγάλες τουριστικές επιχειρήσεις στη διεθνή αγορά. Κατά συνέπεια, η κατάσταση αυτή ευνοεί αναμφίβολα τις ανεπτυγμένες οικονομικά και τουριστικά χώρες, οι οποίες ουσιαστικά κατευθύνουν την τουριστική δραστηριότητα και διαμορφώνουν την εξέλιξη των τουριστικών μεγεθών (Βαρβαρέσος, 2010).

Βάσει των παραπάνω και κυρίως προκειμένου να διασφαλιστεί η ανθεκτικότητα και η βιωσιμότητα του συνολικού τουριστικού προϊόντος, το ενδιαφέρον πολλών γεωγραφικών τουριστικών προορισμών δικαιολογημένα προσανατολίζεται στην επίτευξη μιας ουσιαστικής αναδιάρθρωσης, επιδιώκοντας μία αρμονική αλληλεπίδραση μεταξύ τουριστών και κατοίκων. Η προσπάθεια να προσεγγιστεί η εν λόγω επιθυμητή αναδιάρθρωση και επαναανομηματοδότηση του τουριστικού προϊόντος μέσω συνολικών εθνικών πολιτικών, τις περισσότερες φορές αποδεικνύεται επιφανειακή και αναποτελεσματική, λόγω κυρίως της διαφορετικότητας και της πολυμορφίας τοπικών πόρων των διάφορων περιοχών.

Σκοπός της ΔΔ είναι να μπορέσει να προτείνει στο πλαίσιο της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης, έναν μηχανισμό ανάδειξης, οργάνωσης και ενσωμάτωσης των τοπικών ιδιότυπων πόρων σε στοχευμένες θεματικές τουριστικές διαδρομές, μέσω της συμμετοχικότητας και της δημιουργικότητας των ίδιων των εμπλεκόμενων στην τουριστική δραστηριότητα, όπου τα παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες θα βελτιώνονται συνεχώς με τη διαδικασία της ανάδρασης (feedback). Ο μηχανισμός αυτός, ο οποίος αφενός θα βασίζεται στις αρχές και στο πλαίσιο της εδαφικής ανάπτυξης και αφετέρου στην επιτυχημένη εφαρμογή των 5 σταδίων του ενάρτετου κύκλου της ποιότητας των προϊόντων (πλαίσιο εφαρμογής), ουσιαστικά αναμένεται να συμβάλει στη βιωσιμότητα των τοπικών αναπτυξιακών και στρατηγικών σχεδίων που έχουν ολοκληρωθεί ή που πρόκειται να εκπονηθούν, τα οποία είναι συνήθως στατικής φύσεως και περιορισμένης χρονικής ισχύος,

¹ Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η πρόσφατη πανδημία COVID-19, η οποία έχει επηρεάσει αρνητικά ολόκληρη την παγκόσμια τουριστική δραστηριότητα (Folinas & Metaxas, 2020).

ενεργοποιώντας ταυτόχρονα την πρακτική εφαρμογή τους (προστιθέμενη αξία). Η επιλογή της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης, όπου η ανταγωνιστικότητα και η ελκυστικότητα ενός τόπου εστιάζει στην κατασκευή και ανάδειξη των εδαφικών πόρων του, αυξάνει τη διακριτικότητα στο προσφερόμενο τελικό τουριστικό προϊόν, ενώ παράλληλα αναδεικνύει τις συλλογικές δράσεις και τις τοπικές αξίες. Επιπλέον, η εφαρμογή του μηχανισμού αυτού σε μία ελληνική περιφέρεια με καθορισμένη γεωγραφική, δημοσιονομική και διοικητική αυτοτέλεια και κυρίως με μία έντονη πολυμορφία υλικών και άυλων τοπικών πόρων όπως η Θεσσαλία, εκτός από μία ενδιαφέρουσα πρόκληση λόγω της μεγάλης γεωγραφικής κλίμακας μελέτης, αποτελεί σίγουρα και ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αναφοράς για να μπορέσουν να ερμηνευτούν οι διάφορες δυναμικές και δυνατότητες λειτουργίας του προτεινόμενου μηχανισμού.

Αξιοσημείωτη πρωτοτυπία στη νέα αυτή προσέγγιση του τουριστικού προϊόντος, αποτελεί τόσο ο εντοπισμός, η ανάδειξη και οι διασυνδέσεις μεταξύ τους, των ιδιότυπων στοιχείων που διαφοροποιούν και χαρακτηρίζουν την περιοχή μελέτης, μέσω της ενσωμάτωσής τους σε θεματικές διαδρομές στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού (οριζόντια οργάνωση), όσο και η ένταξη των στοιχείων αυτών στην τοπική κοινωνία με τη μορφή προϊόντων και υπηρεσιών (κάθετη οργάνωση). Για τον λόγο αυτό και ιδιαίτερα για τις περιπτώσεις που δεν υπήρχε ξεκάθαρη εικόνα των ιδιότυπων στοιχείων της περιοχής και πολύ περισσότερο των διασυνδέσεών τους, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα και επαφή με τους αρμόδιους φορείς (συναντήσεις - συζητήσεις), προκειμένου να εντοπιστούν τα στοιχεία αυτά και να διερευνηθούν, τόσο οι υφιστάμενες διασυνδέσεις όσο και οι δυνατότητες ανάπτυξης δυνητικών συνεργειών. Μία ολοκληρωμένη και όσο το δυνατόν περισσότερο ξεκάθαρη εικόνα των πραγματικών δυνατοτήτων της περιοχής μελέτης, μπορεί να οδηγήσει σε μία καλύτερη οργάνωση των αρχικών θεματικών ενοτήτων, γεγονός που κρίνεται απαραίτητο για την επιτυχημένη λειτουργία των σταδίων του προτεινόμενου μηχανισμού εφαρμογής.

Όσον αφορά τη δομή του κειμένου της ΔΔ και τη διάρθρωση των κεφαλαίων: στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία συνοπτική εισαγωγική αναφορά στη διαχρονική πορεία του τουρισμού και στην εξέλιξη της τουριστικής δραστηριότητας και ειδικότερα στις σύγχρονες τάσεις και προβληματισμούς που πρέπει να ληφθούν υπόψιν στη διαδικασία του τουριστικού σχεδιασμού. Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση

στην εμφάνιση των εννοιών του τουρισμού εμπειρίας και του δημιουργικού τουρισμού, καθώς και στην ανάγκη ενσωμάτωσης της συμμετοχικότητας, της δημιουργικότητας και των τοπικών πόρων στην τουριστική δραστηριότητα. Στο *δεύτερο κεφάλαιο* γίνεται μία συνοπτική περιγραφή του ισχύοντος πλαισίου στόχων και στρατηγικής για την ανάπτυξη του τουρισμού σε ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και αποσαφηνίζονται ορισμένες βασικές έννοιες σχετικά με την εδαφική προσέγγιση της τουριστικής ανάπτυξης και τους τοπικούς πόρους, με τη βοήθεια της βιβλιογραφικής διερεύνησης. Κατόπιν, προσδιορίζεται αναλυτικά το αντικείμενο και η μεθοδολογία της ΔΔ βάσει των 5 σταδίων που περιγράφονται στην επιτυχημένη εφαρμογή του ενάρετου κύκλου της ποιότητας των προϊόντων (ταυτοποίηση, πιστοποίηση, ανταμοιβή, αναπαραγωγή και δημόσιες πολιτικές) και εξετάζονται διάφοροι καθοριστικοί παράγοντες σύνδεσης του πλαισίου αναφοράς με την τοπική κοινωνία. Στο *τρίτο κεφάλαιο* διερευνάται η δυνατότητα εφαρμογής του πλαισίου βάσει της υφιστάμενης τουριστικής προσφοράς, του οράματος και των μελλοντικών προκλήσεων που διαμορφώνονται στην περιφέρεια της Θεσσαλίας. Στο *τέταρτο κεφάλαιο* γίνεται μία αναλυτική προσπάθεια εντοπισμού των υλικών και άυλων πόρων της Θεσσαλίας σε συνδυασμό με τα στοιχεία που τους χαρακτηρίζουν και τους διαφοροποιούν, προσδίδοντάς τους την επιθυμητή μοναδικότητα (ταυτοποίηση). Στο *πέμπτο κεφάλαιο* επιχειρείται το υλικό αυτό να οργανωθεί και να κατηγοριοποιηθεί σύμφωνα με τον βαθμό εδαφικής σύνδεσης των πόρων στο χώρο (πιστοποίηση), ενώ στο *έκτο κεφάλαιο* διερευνάται ο σχεδιασμός κάποιων ενδεικτικών θεματικών διαδρομών, οι οποίες αναμένεται να επεκταθούν κατά τη λειτουργία του πλαισίου, με την παράλληλη προσέγγιση του εκτιμώμενου κόστους ανταμοιβής αυτών (ανταμοιβή). Επιπλέον, στο ίδιο κεφάλαιο επιχειρείται να εντοπισθούν οι δυναμικές τουριστικές αγορές που θα υποστηρίξουν τη λειτουργία του εν λόγω πλαισίου. Στο *έβδομο κεφάλαιο* περιγράφεται η λειτουργία του μηχανισμού με την ενσωμάτωση της συμμετοχικής διαδικασίας στο πλαίσιο της εδαφικής διακυβέρνησης και τον καθορισμό των ρόλων των εμπλεκόμενων, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα τη βιωσιμότητα του συστήματος (αναπαραγωγή), ενώ στο *όγδοο κεφάλαιο* διερευνάται η στήριξη του πλαισίου μέσω της δημιουργίας ενός κεντρικού συντονισμού διαχείρισης, ελέγχου και ανατροφοδότησης του συστήματος, με την ενσωμάτωση ορισμένων απαραίτητων παρεμβάσεων και πρωτοβουλιών, βάσει της

έννοιας της εδαφικής διακυβέρνησης (δημόσιες πολιτικές). Στο *ένατο κεφάλαιο* περιγράφεται η ουσιαστική ενεργοποίηση των ιδιότυπων πόρων μέσω της ένταξής τους σε θεματικές διαδρομές στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Στο *δέκατο και τελευταίο κεφάλαιο* διατυπώνονται ορισμένα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την εκπόνηση της ΔΔ και επισημαίνονται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης συζήτησης οι μελλοντικές διαστάσεις εφαρμογής του προτεινόμενου μηχανισμού.

1. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

1.1. Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Ο τουρισμός εκ των πραγμάτων εκφράζει την ανάγκη του ανθρώπου για αναψυχή, ανάπαυση και φυγή από την καθημερινότητα, αλλάζοντας πολλές φορές μορφή και ένταση με το πέρασμα του χρόνου. Σύμφωνα με τους Lickorish & Jenkins (1997, pp. 11-31) η διαχρονική πορεία της παγκόσμιας τουριστικής ανάπτυξης μπορεί να ενταχθεί σε 4 στάδια²:

- 1) τον *προϊστορικό τουρισμό* (prehistory tourism) που χρονολογείται από τα μεσαιωνικά χρόνια έως τις αρχές του 17ου αιώνα και χαρακτηρίζεται τόσο από τις πρώτες ενδείξεις βιομηχανικής ανάπτυξης όσο και από τη διεύρυνση της τάξης των εμπόρων και των επαγγελματιών,
- 2) την *εξέλιξη των μεταφορών* (transport) από τα μέσα του 17ου αιώνα έως τις αρχές του 20ου αιώνα, με κύρια χαρακτηριστικά την ανάπτυξη των τρένων και των ατμόπλοιων, την αύξηση του πλούτου και την επινόηση των μαζικών ταξιδιών και των τουριστικών γραφείων,
- 3) την *περίοδο του μεσοπολέμου* (the interwar period) από το 1918 έως το 1939, όπου η ακμή της προηγούμενης περιόδου ανακόπηκε λόγω του Παγκοσμίου Πολέμου, με σημαντικές ωστόσο βελτιώσεις στις αερομεταφορές και στα οδικά δίκτυα και
- 4) την *απογείωση του τουρισμού* (tourism take-off) που αντιστοιχεί στην περίοδο από το 1945 μέχρι σήμερα και χαρακτηρίζεται από την βιομηχανική και τεχνολογική επανάσταση, την αύξηση του εισοδήματος και την ποιοτική αναβάθμιση του τρόπου ζωής.

² Δεδομένης της εμφάνισης κάποιων καθοριστικών παραγόντων από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, οι οποίοι έχουν άμεσο αντίκτυπο στην παγκόσμια τουριστική δραστηριότητα (οικονομική ή κοινωνική κρίση, άμεση εξάρτηση από τις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο, μείωση χρόνου μετακινήσεων και κόστους ταξιδιού, τάσεις διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος κ.ά.), ίσως θα μπορούσαμε σήμερα να προσθέσουμε και ένα 5^ο στάδιο, το οποίο θα χαρακτηρίζεται από τη σύνθετη θεώρηση της τουριστικής ανάπτυξης που βασίζεται κυρίως στην ασφάλεια και στην ψυχολογία του επισκέπτη (Folinas & Metaxas, 2020).

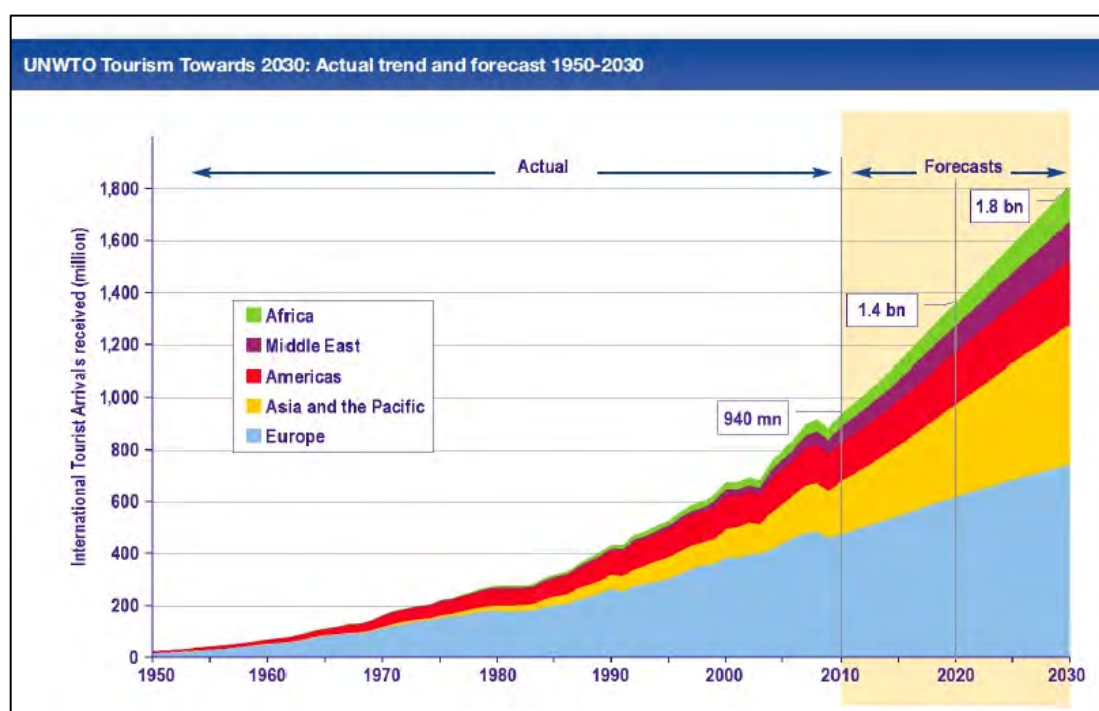
Όπως κάθε φαινόμενο οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας επηρεάζεται και διαμορφώνεται αντίστοιχα από τις διάφορες εξελίξεις της εποχής, έτσι και στην περίπτωση του τουρισμού στην πορεία εξέλιξής του βάσει των παραπάνω σταδίων, εμφανίστηκαν διάφοροι χαρακτηρισμοί, κυρίως για τις ανάγκες μέτρησης και μελέτης της τουριστικής δραστηριότητας. Έτσι, ο τουρισμός μεταπολεμικά διακρίνεται ανάλογα με την προέλευση των τουριστών (εγχώριος, διεθνής, εισερχόμενος, εξερχόμενος, εσωτερικός, εθνικός), τη διάρκεια παραμονής (συνεχής, εποχικός, στατικός, κινητικός), το σκοπό του ταξιδιού (γενικός, ειδικός, μαζικός, εναλλακτικός), την ηλικιακή διάρθρωση (νεανικός, τρίτης ηλικίας) κ.ά. Οι ορισμοί που έχουν δοθεί κατά καιρούς για να καλύψουν τις διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις (Hunziger & Krapf 1942, OHE 1963, Kaspar 1971, UNWTO 1991) μπορούν να συνοψιστούν στη διαπίστωση ότι:

Ο τουρισμός αφορά τις δραστηριότητες των προσώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε τόπους εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντος τους για λιγότερο από ένα χρόνο για σκοπούς αναψυχής, επαγγελματικούς ή και άλλους που δεν σχετίζονται με την άσκηση αμειβόμενης δραστηριότητας στον τόπο επίσκεψής τους (Κούτουλας, 2001: σσ. 124-166).

Η αναζήτηση τρόπων φυγής από την καθημερινότητα στο πλαίσιο της εξερεύνησης νέων τόπων και πολιτισμών, αποτελεί αναμφισβήτητα μία από τις ισχυρότερες επιθυμίες της ανθρώπινης φύσης ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες. Η επιθυμία αυτή σε συνδυασμό με τη διεθνοποίηση των αγορών και τη σύνθετη θεώρηση του ελεύθερου χρόνου (Δέφνερ, 2006), τη μείωση του χρόνου και κατ' επέκταση του κόστους των μετακινήσεων, τις νέες τεχνολογίες και την εύκολη οργάνωση των μετακινήσεων (διαδίκτυο και GPS), καθώς και άλλους παράγοντες δημογραφικών και πολιτικών αλλαγών, έχει μετατρέψει τον σχεδιασμό της τουριστικής δραστηριότητας σε πολυσύνθετη διαδικασία. Επιπλέον, κάθε υποψήφιος γεωγραφικός τουριστικός προορισμός, στην προσπάθειά του να προσαρμοστεί στις αυξανόμενες απαιτήσεις των επισκεπτών και να θεωρείται περισσότερο ελκυστικός και ταυτόχρονα ανταγωνιστικός απέναντι στις καθιερωμένες ή ανερχόμενες τουριστικές αγορές,

επιλέγει συνήθως να επενδύσει στην αναπαραγωγή των κοινότυπων πόρων³ που διαθέτει και στη μείωση του κόστους των προσφερόμενων αγαθών ή υπηρεσιών, εις βάρος της ποιότητας του τελικού τουριστικού προϊόντος. Είναι γεγονός ότι, η συστηματική υιοθέτηση του συμβατικού μοντέλου μαζικού τουρισμού⁴ από πολλούς γεωγραφικούς τουριστικούς προορισμούς, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, σε συνδυασμό με την αλματώδη μεταπολεμική ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας διεθνώς⁵, απέφερε σημαντική αύξηση στα εισοδήματα των κατοίκων.

Γ 1: Διεθνείς τουριστικές αφίξεις και μελλοντική πρόβλεψη: 1950 - 2030

Πηγή: UNWTO, 2017

³ Οι κοινότυποι πόροι (generic resources) υφίστανται σε μια περιοχή ως πρώτη ύλη, η οποία όμως υπάρχει και σε άλλες περιοχές και την τιμή τους την καθορίζει η ίδια η αγορά στη βάση της προσφοράς και της ζήτησης (Pecqueur 2013, pp. 14-15).

⁴ Είναι προφανές, ότι ο μαζικός τουρισμός μπορεί να είναι εναλλακτικός, όπως και ο συμβατικός εξατομικευμένος (Σκάγιαννης, 2004). Στη συγκεκριμένη εργασία, οι αναφορές στον μαζικό τουρισμό εστιάζουν στη συμβατική του μορφή.

⁵ Πάνω από 1 δις τουρίστες διασχίζουν τα εθνικά τους σύνορα ετησίως, ενώ σύμφωνα με εκτιμήσεις του UNWTO ο αριθμός αυτός αναμένεται να φτάσει τους 1,8 δις τουρίστες ετησίως μέχρι το 2030 (βλ. Γράφημα Γ1).

Προκάλεσε όμως παράλληλα σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον, κυρίως λόγω της έντονης εποχικότητας του φαινομένου και της ανεξέλεγκτης συσσώρευσης της τουριστικής δραστηριότητας σε συγκεκριμένες περιοχές (βλ. *κίνημα τουρισμοφοβίας* στη Βαρκελώνη, στη Βενετία, στο Ντουμπρόβνικ⁶, στο νησί Σκάι της Σκωτίας, στα ελληνικά νησιά κ.α.). Θα πρέπει επίσης να συμπεριλάβουμε και την αρχική λανθασμένη θεώρηση που επικρατούσε, ότι ο τουρισμός αποτελεί από μόνος του σημαντική προσοδοφόρα οικονομική δραστηριότητα, αφού στηρίζεται στην ελκυστικότητα του φυσικού τοπίου (θάλασσα, βουνό, ήλιος), χωρίς να χρίζει της ανάγκης οποιουδήποτε ιδιαίτερου σχεδιασμού. Άλλωστε, η συνεχής βελτίωση των οικονομικών μεγεθών και των επιδόσεων του τουρισμού ευνοούσε αυτή την αρχική θεώρηση και δεν επέτρεπε την ουσιαστική εξέταση των συνεπειών της τουριστικοποίησης των περιοχών που θα ακολουθούσε.

Οι επιπτώσεις αυτές, οι οποίες συντέλεσαν στην βαθμιαία αλλοίωση και υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος, οδήγησαν σε ορισμένες περιπτώσεις εκ των πραγμάτων στη διαφοροποίηση της τουριστικής ζήτησης και στην αναζήτηση ενός τουριστικού προϊόντος, το οποίο θα βασίζεται περισσότερο στις τοπικές και πολιτιστικές αξίες και θα συνδέεται άμεσα με τους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας, του περιβάλλοντος και της κοινωνίας γενικότερα. Η αναζήτηση αναπτυξιακών και τουριστικών σχεδιασμών, που αφενός θα ικανοποιούσαν τη νέα αυτή τουριστική ζήτηση και αφετέρου θα διατηρούσαν και σταδιακά θα πολλαπλασίαζαν τα οικονομικά οφέλη του μαζικού τουρισμού, οδήγησε με τη σειρά της στη δημιουργία διάφορων προσεγγιστικών εννοιών και στρατηγικών εργαλείων στο πλαίσιο της βιωσιμότητας, όπου *η οικονομία, η κοινωνία και το περιβάλλον αποτελούν τα τρία βασικά στοιχεία κάθε τύπου και κάθε επιπέδου ανάπτυξης*. Ιδιαίτερα στη δεκαετία του 1990 το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην *αιφόρο ή βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη* (sustainable tourism development), αναγνωρίζοντας την αξία του περιβάλλοντος ως βάση ανάπτυξης του τουριστικού προϊόντος (ECOSERT 2002, McCool & Moisey 2001, Κοκκώσης & Τσάρτας 2001, ECOSERT 2000, Πατσής 1999). Σύμφωνα με τους Edwards & Coccossis (1996, pp. 8-10) η προσέγγιση αυτή εμπεριέχει 4 επιμέρους

⁶ Το Ντουμπρόβνικ της Κροατίας αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα εντυπωσιακής και ανεξέλεγκτης τουριστικής αύξησης, όπου έλαβαν χώρα τα βασικά γυρίσματα της γνωστής σειράς επικής φαντασίας *Game of Thrones* (2011-2019).

διαφορετικές προσεγγίσεις ανάλογα με τον βαθμό τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής στην οποία εφαρμόζεται:

- 1) την *τομεακή* (economic sustainability of tourism) με την έννοια της οικονομικής βιωσιμότητας του τουρισμού, στοχεύοντας σε μια πολιτική αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος ή διατήρησης της τουριστικής δραστηριότητας σε περιοχές που έχουν αναπτυχθεί ως τουριστικοί προορισμοί και παρουσιάζουν σημεία κορεσμού,
- 2) την *περιβαλλοντική* (ecologically sustainable tourism) με την έννοια της οικολογικής τουριστικής ανάπτυξης, εστιάζοντας στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς σε περιοχές που δεν έχουν αναπτύξει μεγάλη τουριστική δραστηριότητα και παρουσιάζουν ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον,
- 3) την *αιεφόρο τουριστική ανάπτυξη* (sustainable tourist development) με την έννοια της διατήρησης της μακροχρόνιας τουριστικής δραστηριότητας, επικεντρώνοντας στην προστασία του περιβάλλοντος και στην προώθηση του τουριστικού προϊόντος και
- 4) την *ολοκληρωμένη αιεφόρο οικονομική ανάπτυξη* (tourism as part of sustainable development) με την έννοια της οικολογικά βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, στοχεύοντας ισότιμα στην προστασία του περιβάλλοντος, στην οικονομική αποτελεσματικότητα και στην κοινωνική δικαιοσύνη σε περιοχές που βασίζονται στον τουρισμό, ακολουθώντας κάποια γενικότερη στρατηγική ανάπτυξης.

Παράλληλα, η έντονη κινητοποίηση κυρίως της ΕΕ με την έγκριση ενός πλήθους νομοθετικών διατάξεων και προγραμμάτων για τη συστηματική προστασία και την ορθή διαχείριση του περιβάλλοντος, οδήγησε στην υιοθέτηση και εφαρμογή των **συστημάτων περιβαλλοντικής και τουριστικής διαχείρισης** (environmental and tourism management systems), ακολουθώντας μία μεθοδολογία συστηματοποίησης των διεργασιών σε επίπεδο επιχείρησης, αλλά και κατ' επέκταση σε καθορισμένες γεωγραφικά τουριστικές περιοχές, με σκοπό την βελτίωση των οικονομικών, των περιβαλλοντικών και των τουριστικών τους επιδόσεων. Ως αναπτυξιακά εργαλεία αναφέρονται στο συνολικό σύστημα διαχείρισης, το οποίο περιλαμβάνει την οργανωτική δομή, τις ευθύνες, τις πρακτικές, τις διαδικασίες, τις μεθόδους και τους αναγκαίους πόρους για τον καθορισμό και την εφαρμογή της περιβαλλοντικής

πολιτικής της επιχείρησης ή της τουριστικής περιοχής (Αραβώσης 2002, Πατσής 2003). Προς την κατεύθυνση αυτή της περιβαλλοντικής προστασίας και κυρίως προς απάντηση στις αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού εμφανίζονται οι **ειδικές⁷ και εναλλακτικές μορφές τουρισμού** (special and alternative forms of tourism), οι οποίες εστιάζουν σε ένα πρωταρχικό και διαφοροποιημένο κίνητρο τουριστικού ενδιαφέροντος σε συνδυασμό με μια ομάδα τουριστικών προϊόντων⁸ (Κοκκώσης κ.ά., 2011). Διακρίνονται ανάλογα με τα ειδικά ενδιαφέροντα, τις ανάγκες και τις προτιμήσεις των τουριστών, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα εξειδικευμένων τουριστικών δραστηριοτήτων, ενώ ταυτόχρονα συμβάλλουν στην άμβλυνση της εποχικότητας της τουριστικής ζήτησης. Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο προβολής κυρίως των πόλεων και κατ' επέκταση των υπόλοιπων περιοχών με σκοπό την προσέλκυση επισκεπτών, έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα η στρατηγική **μάρκετινγκ του τόπου** (place marketing), η οποία αφορά την εφαρμογή μιας μακροπρόθεσμης διαδικασίας ή στρατηγικής αλληλένδετων ενεργειών και μέτρων με σκοπό τη διατήρηση ή την αύξηση της ελκυστικότητας ενός τόπου για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού. Η διαδικασία αυτή μερικές φορές ταυτίζεται με το *branding του τόπου* (place branding), το οποίο όμως αφορά την απόδοση συγκεκριμένης χωρικής ταυτότητας σε μία περιοχή ή πόλη, ώστε να διαμορφωθεί μία κεντρική ιδέα για τα χαρακτηριστικά και την αστική προσωπικότητά της (Δέφνερ κ.ά., 2012).

Η προσπάθεια εφαρμογής διάφορων αναπτυξιακών και τουριστικών μηχανισμών βασιζόμενων στις παραπάνω προσεγγίσεις και στρατηγικές, ενίσχυσε τελικά τη μετάβαση από τον μαζικό στον πολιτιστικό τουρισμό, ο οποίος σταδιακά κερδίζει έδαφος ακόμη και σήμερα, δεδομένων των τεράστιων κεφαλαίων που επενδύονται από τις εκάστοτε κυβερνήσεις για την προβολή των υφιστάμενων ή/και για τη δημιουργία νέων εντυπωσιακών αξιοθέατων και πάσης φύσεως μουσείων, που πολλές φορές δεν έχουν καμία σχέση με την τοπική πολιτιστική κληρονομιά (βλ. μουσείο Guggenheim, Bilbao). Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, δηλαδή των επισκέψεων στα αξιοθέατα και τα μουσεία της κάθε περιοχής, οδήγησε σε μία

⁷ Συναντάται περισσότερο ως *Τουρισμός Ειδικού Ενδιαφέροντος* (Special Interest Tourism) ή *Εξειδικευμένος Τουρισμός* (Niche Tourism) (Κοκκώσης κ.ά. 2011, Douglas et al. 2001).

⁸ Στην τουριστική βιβλιογραφία αναφέρονται περίπου 100 μορφές τουρισμού με διάφορα κριτήρια τυπολογίας (Σφακιανάκης, 2000).

δεύτερη γενιά τουριστών⁹, η οποία λόγω του γεγονότος ότι στηρίχθηκε αποκλειστικά στις επισκέψεις, δεν ήταν εφικτό να διατηρήσει και να αναπαράγει τέτοιες δραστηριότητες. Δηλαδή ο τουρίστας ως επί το πλείστον δεν είχε ουσιαστικά κίνητρο και ενδιαφέρον να επαναλάβει το ταξίδι του σε κάποιον τουριστικό προορισμό που είχε ήδη επισκεφθεί¹⁰. Απέναντι σε αυτή τη διαφαινόμενη τάση ομογενοποίησης των ανθρώπινων αναζητήσεων και ενδιαφερόντων, η οποία προφανώς αδυνατούσε να καλύψει την πραγματική τουριστική ζήτηση, έπρεπε να αναζητηθούν τρόποι ενίσχυσης της διατήρησης των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και της πολιτιστικής πολυμορφίας, η οποία αποτελεί ίσως τον μοναδικό λόγο να ταξιδεύει κανείς και να βιώνει αυθεντικές εμπειρίες που δεν συναντά εύκολα στον τόπο που βρίσκεται (Κωστάκης, 2003). Αυτή η αναζήτηση οδήγησε, μέσα από ένα πλήθος διερευνητικών συζητήσεων για την εξέλιξη του τουριστικού προϊόντος¹¹, στην παραδοχή ότι το πολιτιστικό απόθεμα και η μοναδικότητα των υλικών και άυλων πόρων ενός τόπου, θα πρέπει να αποτελούν τη βάση για το προσφερόμενο τουριστικό προϊόν, το οποίο για να σταθεί στη διεθνή ανταγωνιστική αγορά των απαιτητικών και ανεξάρτητων πλέον τουριστών¹², θα πρέπει να βασίζεται στην *αυθεντικότητα της τουριστικής εμπειρίας* (Rachão 2012, Παρταλίδου 2005: σσ. 52-58). Ένας τρόπος για να επιτευχθεί αυτό, είναι μέσα από την εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης και την ενθάρρυνση της συμμετοχικότητας και της δημιουργικότητας, ακολουθώντας την τάση για την εμφάνιση μιας τρίτης ίσως γενιάς τουριστών, δεδομένης της σημαντικότητας αύξησης της τουριστικής ζήτησης προς αυτή την κατεύθυνση. Δεν είναι τυχαίο, ότι στην 22η σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του UNWTO στην Chengdu της Κίνας (11-16 Σεπτεμβρίου 2017) υιοθετήθηκε ο ακόλουθος ορισμός για τον πολιτιστικό τουρισμό:

⁹ Πρώτη γενιά τουριστών θεωρείται ο τουρισμός διακοπών που είναι συσχετισμένος με το κλασσικό μοντέλο μαζικού τουρισμού: ήλιος - θάλασσα - παραλία.

¹⁰ Οι επισκέπτες που επαναλαμβάνουν το ταξίδι τους στον ίδιο τουριστικό προορισμό αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία ως *repeaters*.

¹¹ Με μία απλή αναζήτηση στο διαδίκτυο (π.χ. <https://scholar.google.gr>) ή σε κάποια σχετική βιβλιοθήκη (π.χ. www.lib.uth.gr/LWS/el/el_hp.asp), εύκολα μπορεί κανείς να διαπιστώσει την ύπαρξη μιας πληθώρας μελετών, ερευνών, επιστημονικών άρθρων κ.ά., που άπτονται στην εξέλιξη και στην ανάπτυξη του τουρισμού διεθνώς.

¹² Οι αποκαλούμενοι *Millennials*, δηλαδή άτομα γεννημένα από την δεκαετία του '80 έως τις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 2000 με απαιτητικές προτιμήσεις και βασικό τους χαρακτηριστικό τη λατρεία προς την τεχνολογία. Σύμφωνα με έρευνα της Airbnb, οι 3 στους 4 Millennials θα προτιμούσαν να αγοράσουν μία εμπειρία παρά ένα φυσικό αγαθό (*TrekSoft: 65 Travel Statistics to know in 2018-2019*).

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένα είδος τουριστικής δραστηριότητας στο οποίο το βασικό κίνητρο του επισκέπτη είναι να μάθει, να ανακαλύψει, να βιώσει και να καταναλώσει τα υλικά και άυλα πολιτιστικά αξιοθέατα / προϊόντα σε έναν τουριστικό προορισμό. Αυτά τα αξιοθέατα / προϊόντα σχετίζονται με ένα σύνολο διακριτών υλικών, διανοητικών, πνευματικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας, που περιλαμβάνουν την τέχνη και την αρχιτεκτονική, την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά, τη μαγειρική κληρονομιά, τη λογοτεχνία, τη μουσική, τις δημιουργικές βιομηχανίες και τους πολιτισμούς με τον τρόπο ζωής τους, τις πεποιθήσεις και τις παραδόσεις τους (UNWTO, 2017).

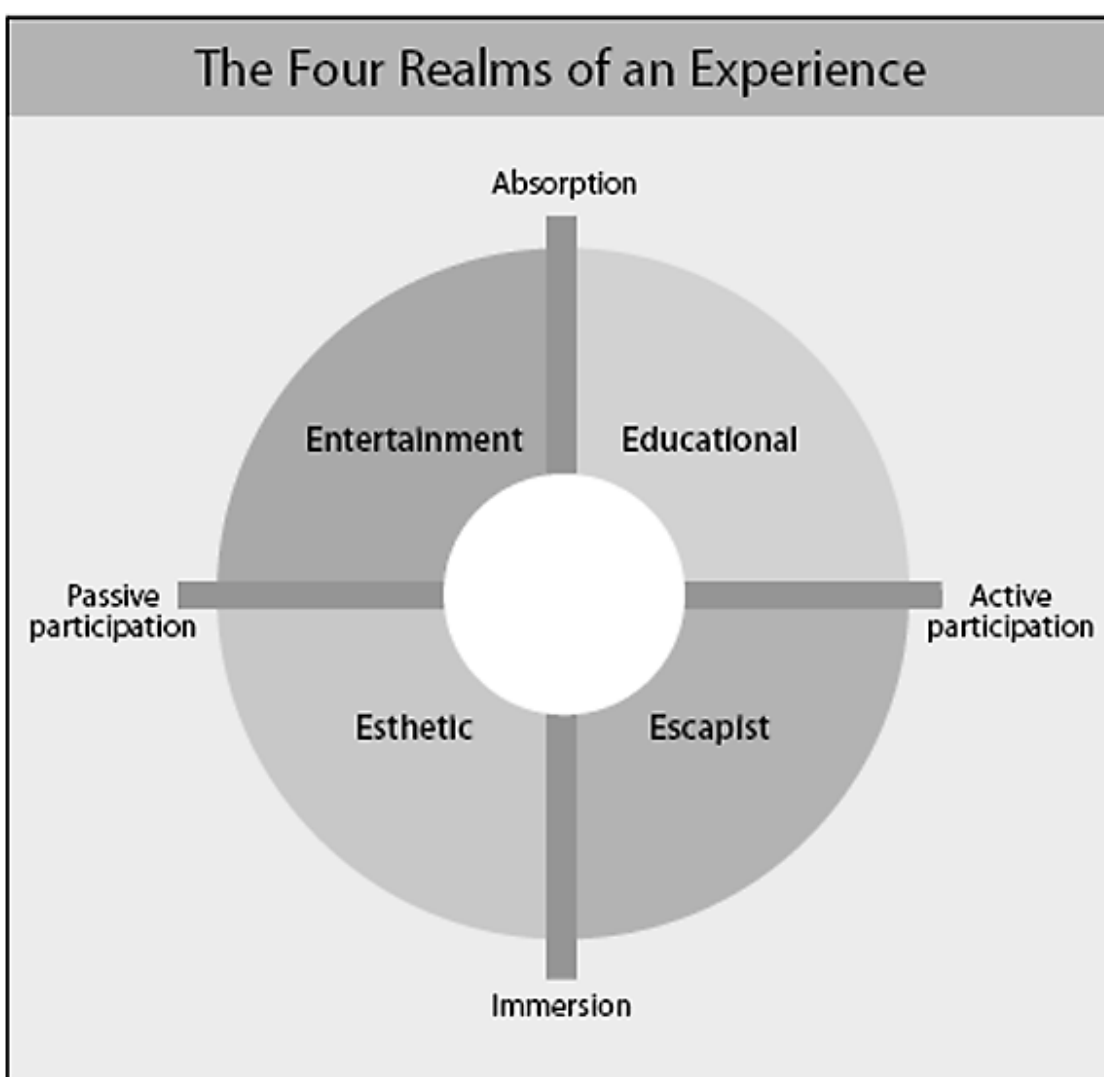
1.2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η εισαγωγή της εμπειρίας (experience economy, *Pine & Gilmore 1998*) στον τομέα του τουρισμού τα τελευταία χρόνια, ως τελικό προϊόν από τη συμμετοχή του επισκέπτη σε αυθεντικές τουριστικές δραστηριότητες που μπορούν να μετατραπούν σε μοναδικές και αξέχαστες αναμνήσεις, έχει διαμορφώσει σημαντικά τα δεδομένα της διεθνούς τουριστικής ζήτησης και προσφοράς¹³. Αναμφίβολα, εμπειρία μπορεί να αποτελέσει οτιδήποτε διαφορετικό από την καθημερινότητα των τουριστών (ακόμη και ο μαζικός τουρισμός), γεγονός που σημαίνει ότι πολλές φορές η ευρεία και καταχρηστική χρησιμοποίηση της έννοιας από διάφορους γεωγραφικούς τουριστικούς προορισμούς μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια της ουσιαστικής της σημασίας (*Jensen & Prebensen 2015*). Παράλληλα, ανάλογα με τον βαθμό σύνδεσης και συμμετοχής των τουριστών στις δραστηριότητες, διαμορφώνονται εμπειρίες ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης, διαφυγής και αισθητικής (4 πυλώνες), από τον συνδυασμό των οποίων μπορούν να δημιουργηθούν εμπειρίες προσαρμοσμένες στις πραγματικές επιθυμίες (βλ. Σχήμα Σ1, *Pine & Gilmore 1998*). Οι πραγματικές εμπειρίες ζωής και οι αναμνήσεις που δημιουργούν, είναι αυτές που δίνουν το κίνητρο στους ανθρώπους να ταξιδέψουν, μετατρέποντας ταυτόχρονα τα ταξίδια τους σε δραστηριότητες ανεκτίμητης αξίας. Ο σημερινός ταξιδιώτης αναζητεί συνήθως τις εμπειρίες περισσότερο από τις παροχές και τις ανέσεις των ξενοδοχείων που τις περισσότερες

¹³ Σύμφωνα με τους *Pine & Gilmore (1998)*, οι εμπειρίες θεωρούνται ως το τέταρτο είδος οικονομικής προσφοράς, πλήρως διακριτό από τις υπηρεσίες, όπως αντίστοιχα οι υπηρεσίες είναι πλήρως διακριτές από τα αγαθά και τα αγαθά με τη σειρά τους από τα εμπορεύματα.

φορές τον εγκλωβίζουν στη μοναχική του περιπλάνηση ή ακόμη περισσότερο από την αγορά αναμνηστικών και την καθιερωμένη φωτογράφιση (selfie) με φόντο τα κλασσικά αξιοθέατα (must) που καταγράφονται στους τουριστικούς οδηγούς μιας περιοχής. Αναζητεί να έχει την άνεση χρόνου να γνωρίσει πραγματικά έναν τόπο συνήθως περπατώντας ή χρησιμοποιώντας τα μέσα μεταφοράς μόνο όταν αυτό είναι απαραίτητο (slow tourism) και να γνωρίσει άλλους ανθρώπους μέσω της φιλοξενίας ή της συνέντευξης με σκοπό την ανταλλαγή σκέψεων ή/και ιδεών.

Σ1: Οι 4 πυλώνες μιας εμπειρίας

Πηγή: Pine & Gilmore, 1998

Αναζητεί επίσης να μιλήσει με άλλους ανθρώπους και όχι να είναι εγκλωβισμένος στις ανέσεις της σύγχρονης τηλεπικοινωνίας και να βιώσει με όλες τις αισθήσεις του τις εικόνες, τους ήχους, τις γεύσεις και τις μυρωδιές (emotional tourism), μέσα από την επαφή του με την ιστορία, τον πολιτισμό, τη γεωμορφολογία, τη γαστρονομία και τη λαογραφία, δηλαδή να βιώσει από κοντά όπως ένας ντόπιος (“live like a local”) τις μοναδικές εμπειρίες που μπορεί να προσφέρει ένα τόπος. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι, τα τελευταία χρόνια αναζητούνται ολοένα και περισσότερο οι εμπειρίες εκείνες που μπορούν να επαναφέρουν κάποιες ανεκτίμητες αναμνήσεις ή ακόμη περισσότερο να μετατραπούν σε διάφορα έντονα συναισθήματα, τα οποία αντικατοπτρίζουν τις προσωπικές ιστορίες και βιώματα των επισκεπτών (Jelinčić & Senkić, 2019). Η αναζήτηση αυθεντικών εμπειριών μέσα από τη συμμετοχή σε τουριστικές δραστηριότητες που εντάσσονται στην πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου, προσδιορίζεται ως *τουρισμός εμπειρίας*¹⁴ (experience-based tourism), ο οποίος εστιάζει σε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογής εναλλακτικών μορφών τουρισμού με σεβασμό στο περιβάλλον και στον τοπικό πολιτισμό.

Άμεσα συνδεδεμένος με τον τουρισμό εμπειρίας είναι ο *δημιουργικός τουρισμός* (creative tourism) (Rachão, 2012). Εμφανίστηκε στη δεκαετία του 1990 ως μία εναλλακτική μορφή τουρισμού, όταν αναζητήθηκαν τρόποι να προβληθούν ποιοτικά τοπικά προϊόντα σε τουρίστες, οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να εκτιμήσουν την αξία της προσωπικής δημιουργίας και να έρθουν σε επαφή με τους δημιουργούς, συμμετέχοντας πολλές φορές σε εργαστήρια για πρακτική μάθηση. Οι ορισμοί που δόθηκαν για να περιγράψουν αυτή την τάση (Richards & Raymond 2000, UNESCO 2006, Raymond, 2007) συγκλίνουν στην άποψη ότι:

Ο δημιουργικός τουρισμός αναφέρεται στις συμμετοχικές και αυθεντικές εμπειρίες που επιτρέπουν στους τουρίστες να αναπτύξουν τις δημιουργικές δυνατότητες και ικανότητές τους κατά την επαφή τους με τον τοπικό πληθυσμό και τον πολιτισμό του (Richards 2011, p. 1237).

Σύντομα η ιδέα του δημιουργικού τουρισμού άρχισε να εξαπλώνεται σε διάφορες περιοχές του κόσμου, ανάλογα με τις δυνατότητες που προσφέρονται σε κάθε

¹⁴ Αναφέρεται και ως *βιοματικός τουρισμός* (experiential tourism) με την έννοια της επιθυμίας των τουριστών για περισσότερο εκπληρωμένες και σημαντικές εμπειρίες (Smith, 2006).

περίπτωση. Πολλοί προορισμοί έχουν ήδη αναπτύξει το δικό τους πρότυπο δημιουργικού τουρισμού, βάσει των δημοφιλών πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών. Σε οργανωτικό επίπεδο διακρίνουμε το Δίκτυο Δημιουργικού Τουρισμού (*Creative Tourism Network*), το οποίο ιδρύθηκε στη Βαρκελώνη το 2010 και στοχεύει στη διάδοση και προώθηση των τουριστικών προορισμών παγκοσμίως (χώρες, πόλεις ή χωριά) που μπορούν να υποστηρίξουν οργανωμένες δράσεις δημιουργικού τουρισμού. Στο Παρίσι (*Creative Paris*) δημιουργήθηκαν ειδικά εργαστήρια

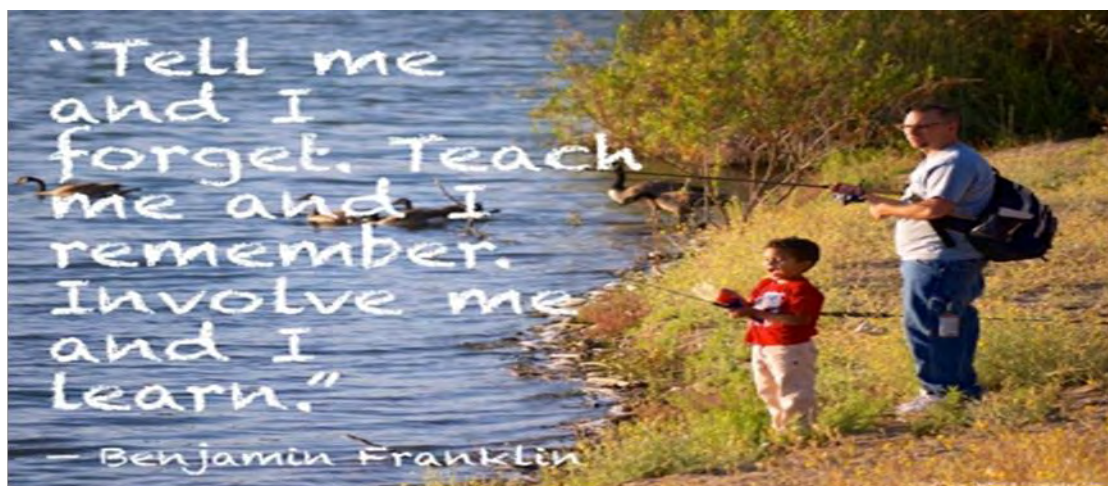
<https://www.legco.gov.hk/research-publications/english/essentials-1617ise03-creative-tourism.htm>, creative tourism logos (search in www.google.com)

υποδοχής τουριστών βάσει κατηγοριοποίησης των προσφερόμενων ειδών δημιουργικού τουρισμού, με τάσεις εξάπλωσης και σε όλη την χώρα (*Creative France*). Παρόμοια δίκτυα συναντάμε στην Αυστρία (*Creative Tourism Austria*), στη Νέα Ζηλανδία (*Creative Tourism New Zealand*), στη Ταϊβάν (*Creative Life Industry of Taiwan*) και στο Νέο Μεξικό (*Santa Fe Creative Tourism*¹⁵) (Richards, 2009).

¹⁵ Το δίκτυο στο Νέο Μεξικό ενισχύθηκε από το διεθνές συνέδριο δημιουργικού τουρισμού που έλαβε χώρα στη Σάντα Φε το 2008.

Άλλωστε, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι, βάσει των πρόσφατων ετήσιων κατατάξεων των διεθνών τουριστικών προορισμών ως προς τις αφίξεις, όλες σχεδόν οι παραπάνω χώρες συνεχίζουν να πρωταγωνιστούν σταθερά στις προτιμήσεις των τουριστών, γεγονός που πιθανότατα να οφείλεται στην εν λόγω διαφοροποίηση του τουριστικού τους προϊόντος (UNWTO, 2018).

1.3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ, ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

https://academy.whatfix.com/how-interactive-employee-training-is-boosting-workforce-productivity/25944042393_9d12c9395b_b/

“Πες μου και θα ξεχάσω. Δίδαξέ με και θα θυμάμαι. Κάνε με να συμμετέχω και θα μάθω”

Μέσα σε αυτές τις απλές λέξεις του Βενιαμίν Φραγκλίνου¹⁶ αποτυπώνεται όλη η σπουδαιότητα της συμμετοχής του ανθρώπου σε οποιαδήποτε δραστηριότητα του προσφέρει ένα καινούριο ενδιαφέρον ή ακόμη περισσότερο μία μοναδική εμπειρία. Ιδιαίτερα στον τομέα του τουρισμού, η έννοια της συμμετοχικότητας χρήζει ευρείας

¹⁶ Τα λόγια αυτά αναφέρονται επίσης με παραπλήσιο νόημα, στο βιβλίο Σιουν τσε (Xunzi) του Κινέζου φιλόσοφου και υποστηρικτή του Κομφούκιου, Σιούν Κουάνγκ (Xun Kuang), ως εξής: “Not having heard something is not as good as having heard it; having heard it is not as good as having seen it; having seen it is not as good as knowing it; knowing it is not as good as putting it into practice”.

εφαρμογής και συνδέεται άμεσα με την έννοια της δημιουργικότητας, δεδομένου ότι η δεύτερη μπορεί να προκύψει ως αποτέλεσμα της πρώτης. Ο συμμετοχικός τουρισμός αναφέρεται τόσο στη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων καταναλωτών (τουρίστες) σε δραστηριότητες γνωριμίας και άμεσης επαφής με τον τοπικό πολιτισμό, ξεδιπλώνοντας πολλές φορές με αυτόν τον τρόπο τις δημιουργικές τους δυνατότητες (participatory tourism¹⁷), όσο και στην ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και των εμπλεκόμενων φορέων (stakeholders) στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και προγραμματισμού (participatory tourism planning), με σκοπό την κατασκευή και την

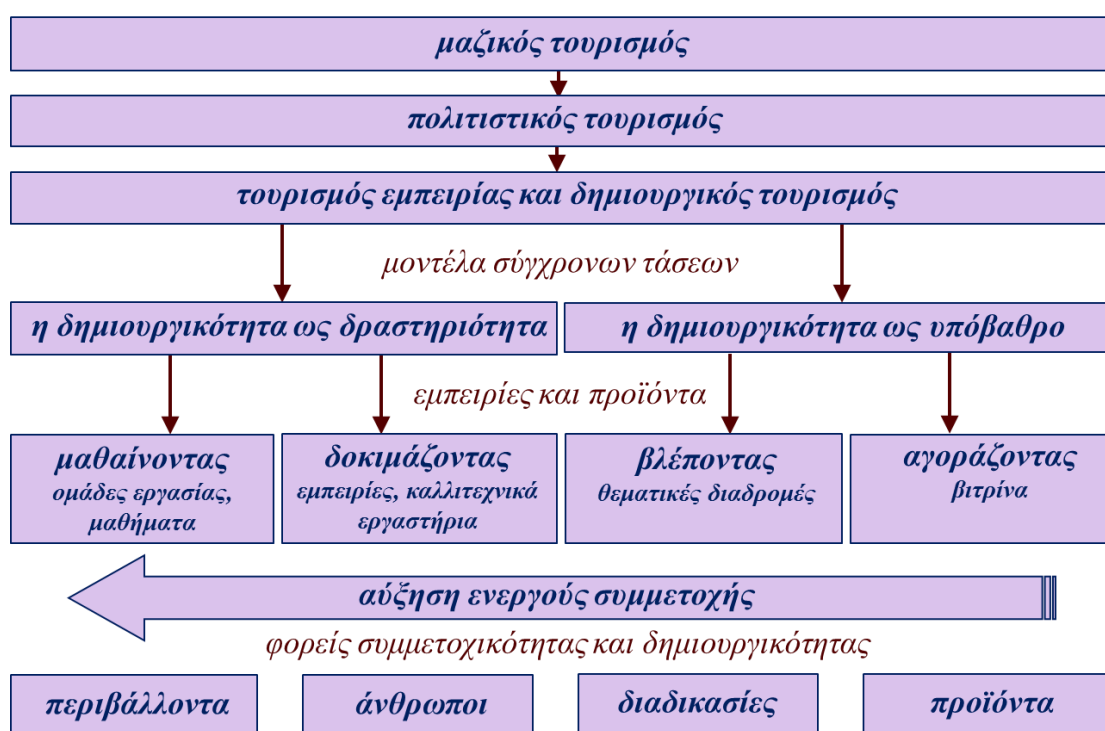
<https://www.legco.gov.hk/research-publications/english/essentials-1617ise03-creative-tourism.htm>

ενεργοποίηση μοναδικών τουριστικών εμπειριών. Η *Korez-Vide (2013)* αναπτύσσει ένα μοντέλο βιώσιμου δημιουργικού τουρισμού (sustainable creative tourism) για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας στη Σλοβενία και στην Εσθονία, το οποίο εστιάζοντας στη πολιτιστική διάσταση του τουρισμού μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την εφαρμογή ενός πλαισίου πολιτικών για την τουριστική ανάπτυξη. Οι *de Bruin & Jelinčić (2016)* υποστηρίζουν ότι ο συμμετοχικός τουρισμός εμπειρίας (participatory experience tourism) μπορεί να αποδώσει καλύτερα τη σύνθετη έννοια της συμμετοχικότητας, καθώς παρουσιάζεται ως επέκταση του δημιουργικού τουρισμού

¹⁷ Στη συγκεκριμένη περίπτωση θα πρέπει να αναφέρουμε ότι προτιμάται ο όρος *participatory*, με την έννοια ότι ο τουρίστας μπορεί να συμμετέχει στις διάφορες δραστηριότητες, σε αντίθεση με την έννοια *participative*, όπου ο τουρίστας συμμετέχει γενικά με κάποια συχνότητα.

και με τη μορφή ομπρέλας περιλαμβάνει μια διαδικασία προστιθέμενης αξίας σε μια εμπειρία μέσω της ενεργούς συμμετοχής του τουρίστα, όπου η αξία όλων των αγαθών και υπηρεσιών συν-δημιουργείται ή παράγεται μέσω της αλληλεπίδρασης των καταναλωτών και των παραγωγών. Κατ' επέκταση και σύμφωνα με τον *Richards (2011, pp. 1238-1239)*, ανάλογα με τον βαθμό της ενεργούς τουριστικής συμμετοχής, η δημιουργικότητα (ως δραστηριότητα ή ως υπόβαθρο) διαμορφώνει και διαφορετικούς τύπους εμπειριών και προϊόντων (βλ. Σχήμα Σ2).

Σ2: Η σταδιακή εξέλιξη της τουριστικής ζήτησης και της τουριστικής δραστηριότητας

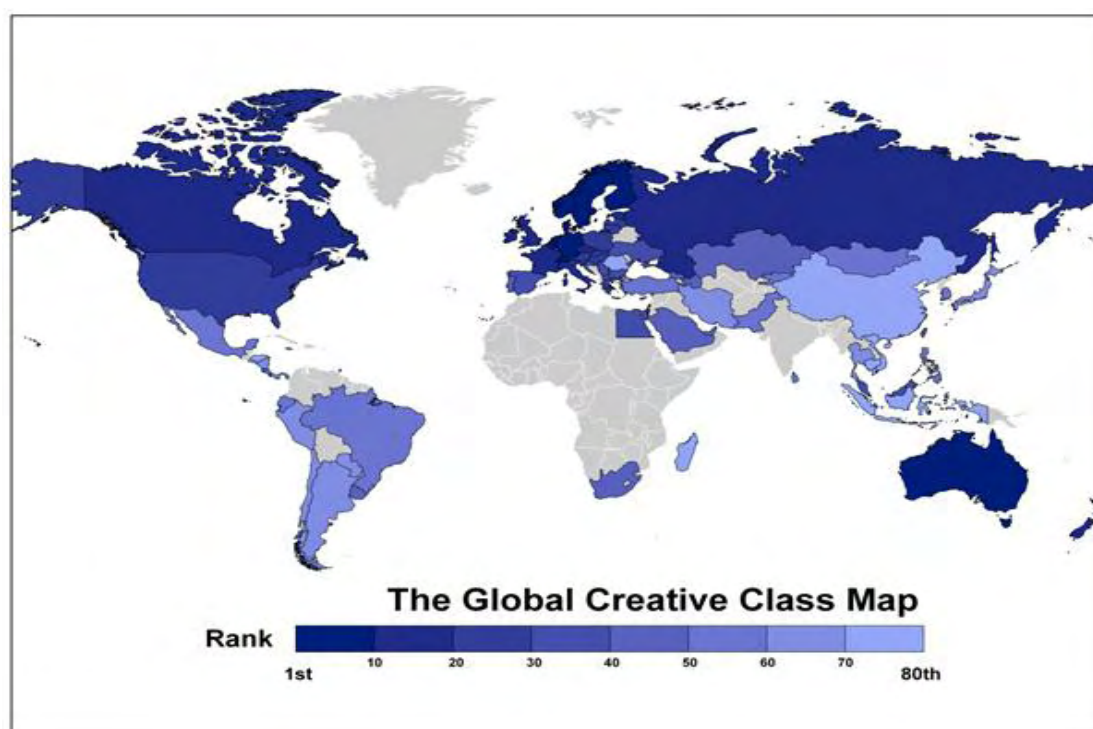

Πηγή: *Richards 2011, ίδια επεξεργασία*

Η **δημιουργικότητα** (creativity) εξ ορισμού αναφέρεται στην παραγωγή νέων ιδεών ή στο συνδυασμό γνωστών δεδομένων για κάτι καινούργιο, παρέχοντας κάποια αξία στο τελικό αποτέλεσμα. Η ευρεία χρησιμοποίησή της (συνήθως ως επιθετικός προσδιορισμός) σε διάφορους τομείς της οικονομίας και της κοινωνίας γενικότερα, περιπλέκει τον εννοιολογικό της προσδιορισμό, ο οποίος θα πρέπει να διευκρινίζεται και να είναι σαφής σε κάθε περίπτωση. Σύμφωνα με τον *Florida (2002)*, ο εντοπισμός και η προσέλκυση των δημιουργικών ανθρώπων (επιστήμονες, μηχανικοί,

σχεδιαστές, εκπαιδευτές, προγραμματιστές, ειδικοί στις νέες τεχνολογίες, οικονομολόγοι, γιατροί, νομικοί, καλλιτέχνες κ.ά.) και όχι η ανεξέλεγκτη ενίσχυση της παραγωγικότητας (αναπαραγωγή των κοινότυπων πόρων), είναι το κλειδί για τη σημερινή ανάπτυξη των τόπων. Η φήμη μιας περιοχής για κάτι διαφορετικό και μοναδικό (ουσιαστικά ένα δυνατό brand name), η συνύπαρξη ανθρώπων με παρόμοια ενδιαφέροντα, καθώς και η δυνατότητα αποδοχής των διαφορετικοτήτων από τις κοινωνίες, είναι μερικοί από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή του τόπου εγκατάστασης των δημιουργικών ανθρώπων, η προέλευση των οποίων μπορεί να είναι οποιαδήποτε περιοχή του πλανήτη που έχει την ικανότητα και τη δυνατότητα να τους αναδείξει. Στο πλαίσιο αυτό εμφανίστηκαν διάφορες έννοιες όπως, η ανάπτυξη των δημιουργικών πόλεων (creative cities), των δημιουργικών περιοχών (creative clusters), των δημιουργικών κλάδων (creative industries) και των δημιουργικών πεδίων (creative fields), που αποτελούν πόλους έλξης για τη δημιουργική τάξη (creative class) (Richards & Marques 2012, Florida, 2002).

X1: Χάρτης συγκέντρωσης της δημιουργικής τάξης παγκοσμίως

Πηγή: Florida's official website CityLa

Στον Χάρτη X1 φαίνεται μία συνολική εικόνα συγκέντρωσης της δημιουργικής τάξης ανά χώρα παγκοσμίως, σύμφωνα με διάφορους δείκτες εργατικού δυναμικού, επιπέδου εκπαίδευσης και απασχόλησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον επίσης προκαλεί η διαφορετική προσέγγιση (top-down ή bottom-up) του συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού σε περιοχές της Ασίας, όπου το τουριστικό προϊόν προσαρμόζεται ανάλογα με τον βαθμό αστικοποίησης και την πολιτιστική παράδοση της εκάστοτε περιοχής σε διάφορους τομείς. Έτσι, συναντάμε δημιουργικές περιοχές στην Κίνα (βλ. Beijing) και δημιουργικούς κλάδους στη Νότια Κορέα (βλ. Hallyu wave), ακολουθώντας μία εκ των άνω προς τα κάτω προσέγγιση τουριστικής πολιτικής (top-down), μία μικρής κλίμακας αγροτουριστική πολιτική και εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση (bottom-up) στην Ταϊλάνδη (βλ. Thainess), ενώ στην Ινδονησία εφαρμόζεται ένας συνδυασμός των δύο προσεγγίσεων (βλ. Bandung-Bali) (Richards, 2016a). Κατά συνέπεια, η διαφορετική προσέγγιση ανάπτυξης του συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού οφείλεται στις ιδιαιτερότητες και στη μοναδικότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής, σε συνδυασμό με την γεωγραφική και πληθυσμιακή της εμβέλεια. Σε τοπικό επίπεδο στον εξωαστικό χώρο, η δημιουργικότητα προσανατολίζεται στην ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται στις πραγματικές δυνατότητες και στους τοπικούς πόρους μιας περιοχής, δηλαδή στο **σύνολο των υλικών (εδαφολογικά χαρακτηριστικά, τοπία, μνημεία, έργα τέχνης, προϊόντα κ.ά.) και άυλων (κληρονομιά, ιστορία, πολιτισμός, τεχνογνωσία και γνώση κ.ά.) συστατικών που χαρακτηρίζουν εσωτερικά και εξωτερικά ένα δυναμικό τελικό προϊόν (αγαθά και υπηρεσίες)** (Solima & Minguzzi 2014). Μέσα από αυτή των εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση (bottom-up), μπορούμε να εντοπίσουμε ιδιόμορφα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την τοπική κοινωνία, τα οποία σε συνδυασμό με τον τύπο της περιοχής (αγροτική, ορεινή, νησιωτική, αραιοκατοικημένη), το πληθυσμιακό της μέγεθος και τις διάφορες επιρροές της στον χώρο (εσωτερικοί και εξωτερικοί παράγοντες), θα διαμορφώσουν το συνολικό τελικό προσφερόμενο τουριστικό προϊόν.

Η σύνδεση της δημιουργικότητας (ως αναπτυξιακό εργαλείο) με τον τουρισμό, με την έννοια της συμμετοχής του επισκέπτη¹⁸ στη δημιουργία ενός τελικού προϊόντος (συμμετοχικός τουρισμός και συν-δημιουργία) και όχι απλά στην αγορά ή κατανάλωσή του¹⁹, ήρθε ως απάντηση όχι μόνο στο ήδη υποβαθμισμένο ποιοτικά τουριστικό προϊόν των απλών επισκέψεων σε μουσεία και αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους (βλ. κεφ. 1.1.), αλλά και στη γενικότερη εικόνα του πολιτιστικού τουρισμού, που σε πολλές περιπτώσεις εξελίχθηκε σε μία ακόμη έκφραση του μαζικού τουρισμού (Richards, 2010 & 2011). Επιπλέον, στη διαμόρφωση αυτού του αρνητικού κλίματος συνέβαλαν καθοριστικά τα οργανωμένα πακέτα διακοπών που προσφέρουν τα τουριστικά γραφεία και οι Tour Operators (TOs), τα οποία καταλήγουν να μετατρέπουν συνήθως έναν αξιόλογο φυσικό τουριστικό προορισμό σε προϊόν φθηνού μαζικού τουρισμού για συγκεκριμένες κατηγορίες τουριστών, ενώ υπό άλλες συνθήκες ο ίδιος προορισμός θα μπορούσε να εκτιμηθεί πολύ περισσότερο για την πραγματική του αξία. Επιπλέον, αποσκοπώντας στο εύκολο κέρδος που τους επιφέρει ο μαζικός τουρισμός, στηρίζονται αποκλειστικά στους ήδη υπάρχοντες κοινωνικούς και ιστορικούς δεσμούς μεταξύ των χωρών για να προωθήσουν τα πακέτα διακοπών τους, χωρίς να ενδιαφέρονται στην ουσία για τη δημιουργία νέων δεσμών στο πλαίσιο του πολιτισμού και των τοπικών αξιών. Παρόλο που η εικόνα αυτή είναι εμφανής τόσο στους κατοίκους όσο και σε εκείνους που εμπλέκονται στον τουριστικό κλάδο, η διαδικασία αναπαράγεται και ανατροφοδοτείται κάθε τουριστική σεζόν και από τους ίδιους, λόγω των ευνοϊκότερων προκαταβολικών οικονομικών ευκολιών που προσφέρονται, οι οποίες όμως στην πορεία δεν οδηγούν στα αναμενόμενα αποτελέσματα. Ίσως θα έπρεπε να δοθεί περισσότερο ενδιαφέρον στην ενεργοποίηση δικτύων τουριστικής προβολής και στη δημιουργία πακέτων μετακίνησης και διαμονής που θα συνδέονται με διάφορες τοπικές πολιτιστικές δραστηριότητες, ώστε να γίνει πιο ελκυστικός και ανταγωνιστικός ο τουριστικός προορισμός (Κωστάκης, 2003). Το σίγουρο είναι ότι, η αναζήτηση τρόπων σύνδεσης του πολιτιστικού με τον συμμετοχικό και τον δημιουργικό τουρισμό αποτελεί

¹⁸ Ο οποίος μπορεί να ανήκει στη δημιουργική τάξη, αλλά μπορεί να είναι και οποιοσδήποτε τουρίστας που ενδιαφέρεται να εκδηλώσει τις δημιουργικές του δυνατότητες συμμετέχοντας στον τοπικό πολιτισμό κατά τη διάρκεια των διακοπών του.

¹⁹ Να είναι δηλαδή *prosumer*, από τη συνένωση των λέξεων *producer* και *consumer*

μονόδρομο και επιτακτική ανάγκη στην προσπάθεια αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος (Richards 2016b, Γούσιος 2013), ενώ ο διαχωρισμός τους μπορεί να οδηγήσει σε μία ακόμη ανούσια αναπτυξιακή επιλογή, η οποία απλά θα διασπάσει την τουριστική δραστηριότητα προς όφελος της μαζικής και ανοργάνωτης τουριστικής προσέλευσης.

2. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1. ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΤΟΧΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, ανέκαθεν και δικαιολογημένα απασχολούσε και θα συνεχίζει να απασχολεί τους εμπλεκόμενους φορείς στην τουριστική δραστηριότητα (αρμόδια Υπουργεία Τουρισμού και Ανάπτυξης, ΕΟΤ, ΣΕΤΕ, ΞΕΕ - ΙΤΕΠ, Περιφέρειες, Δήμοι κ.ά.). Βάσει πρόσφατων στατιστικών μελετών (ΣΕΤΕ, 2017), η τεράστια συμβολή του τουρισμού στην εισροή συναλλάγματος και στο εμπορικό ισοζύγιο πληρωμών (οι εισπράξεις από τον τουρισμό είναι σχεδόν ίσες με τις εισπράξεις από τις εξαγωγές όλων των άλλων προϊόντων που εξάγει η χώρα), στην απασχόληση (συμβάλει πάνω από 30% στην άμεση και έμμεση εθνική απασχόληση) και στην περιφερειακή ανάπτυξη (ενδυναμώνει τον ηπειρωτικό και παραθαλάσσιο χώρο), καθώς και τα πολλαπλασιαστικά οφέλη που σημειώνονται σε πολλούς κλάδους της οικονομίας (π.χ. μεταφορές, διαμονή, εστίαση, διασκέδαση, κατανάλωση σε καταστήματα κ.ά.), καθιστούν τον τουρισμό ως τον σπουδαιότερο μοχλό της αναπτυξιακής διαδικασίας σε όλα τα επίπεδα (συμβάλει περίπου 10% άμεσα και 27% έμμεσα στο ΑΕΠ της χώρας).

Σχετικά με το ευρωπαϊκό πλαίσιο στόχων και στρατηγικής για την ανάπτυξη του τουρισμού, αν και ο τουρισμός δεν συμπεριλαμβάνεται ως αυτούσιος βασικός θεματικός στόχος στις προτεραιότητες της ΕΕ και στους κανονισμούς των *Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ)*, συνιστώντας περισσότερο ένα μέσο ή έναν τομέα, ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών πολιτικών έχουν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στον τουρισμό²⁰. Το βασικό πλαίσιο αυτών των πολιτικών και των χρηματοδοτικών ενισχύσεων προσανατολίζεται στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, της βιωσιμότητας και της ποιότητας του τουρισμού σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση στη σύνδεση με τους φυσικούς και

²⁰ https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/tourism (πρόσβαση 21/02/2020)

πολιτιστικούς πόρους, την ελκυστικότητα των πόλεων και των περιφερειών ως τόποι διαβίωσης και επίσκεψης, καθώς και με την ανάπτυξη, την καινοτομία και τη διαφοροποίηση των αγαθών και των υπηρεσιών που θα αποτελέσουν το τελικό τουριστικό προϊόν. Στοχεύοντας στην αύξηση των συνεργειών μεταξύ διαφορετικών ευρωπαϊκών, εθνικών και περιφερειακών πολιτικών, όπως και μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων, η ΕΕ έχει υιοθετήσει την *Έξυπνη Εξειδίκευση RIS3 (Regional Innovation Strategy for Smart Specialisation)* ως το βασικό μεθοδολογικό πλαίσιο σχεδιασμού της αναπτυξιακής στρατηγικής για την περίοδο 2014-2020 και τη θεωρεί ως αρχική προϋπόθεση για την έγκριση των επιχειρησιακών προγραμμάτων που υποστηρίζουν αντίστοιχες επενδύσεις (ΕΥΔΕΠΘ, 2015). Ουσιαστικά, δίνεται προτεραιότητα στην ενίσχυση της καινοτομίας των υπηρεσιών και των επιχειρηματικών μοντέλων στον τουρισμό, στην ανάπτυξη ανταγωνιστικών εξειδικευμένων αγορών και στη διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων (όπως για παράδειγμα λιγότερη εξάρτηση από τον εποχιακό τουρισμό, δημιουργία *σήματος ποιότητας*, ενσωμάτωση του οικοτουρισμού και του τουρισμού για την τρίτη ηλικία) και οπωσδήποτε στη σύνδεση με άλλους τομείς, όπως οι τομείς του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, η αγροδιατροφή, οι κατασκευές, κ.ά. (ΕC, 2010).

Όσον αφορά το βασικό πλαίσιο της εθνικής στρατηγικής για τον τουρισμό, αυτό διαμορφώνεται από τις κατευθύνσεις και τον αναπτυξιακό προγραμματισμό του εκάστοτε αρμόδιου Υπουργείου Τουρισμού, έχοντας ως πρωταρχικό στόχο την προσέλκυση νέων επενδύσεων και τη συνεχή ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα, καθώς και βασική προϋπόθεση την εκπλήρωση των στόχων σύγκλισης με την ΕΕ. Μέσω διάφορων χρηματοδοτικών μέσων (Επιχειρησιακά Προγράμματα, Μέτρα ή Δράσεις για την τουριστική ανάπτυξη μέσω του ΕΣΠΑ, Αναπτυξιακός Νόμος) επιδιώκεται η δημιουργία συνεργειών και συμπράξεων του δημοσίου με τον ιδιωτικό τομέα και τις επιχειρήσεις του τουριστικού κλάδου, η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε όλη την ελληνική επικράτεια και η αύξηση του ποσοστού τουριστών υψηλού εισοδήματος. Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και τη διευκόλυνση των επενδύσεων, στο συνεχή εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος με την ανάπτυξη των Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού (Ν. 4582/2018), στη διασφάλιση της ποιότητας

στις υποδομές και στις υπηρεσίες του τουρισμού και στην επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό με τη δημιουργία νέων και νέου τύπου θέσεων εργασίας. Παράλληλα, τα νέα Περιφερειακά Χωροταξικά Πλαίσια (ΠΧΠ, Ν. 4447/2016) δίνουν κρίσιμες κατευθύνσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού και αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο χωρικής στρατηγικής στο πλαίσιο των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης, αν και βασίζονται στο ακυρωμένο από το ΣτΕ (ήταν θεσμοθετημένο κατά την εκπόνησή τους) *Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό* (ΕΠΧΣΑΑΤ, ΦΕΚ 3155Β/12.12.2013). Η θεσμοθέτησή τους αναμένεται να συμβάλλει σημαντικά στην πορεία του ελληνικού τουρισμού και ιδιαίτερα της τοπικής οικονομίας (INSETE, 2017).

Ο ΕΟΤ (*Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού*) τελώντας υπό την εποπτεία του Υπουργείου Τουρισμού αποτελεί τον κρατικό φορέα του τουριστικού τομέα, έχοντας ως κύρια αποστολή την οργάνωση, ανάπτυξη και προώθηση του τουρισμού σε εθνικό επίπεδο. Βασικός στόχος του είναι να καταστεί η Ελλάδα κορυφαίος τουριστικός προορισμός τόσο στο *sea and sun* όσο και στον εναλλακτικό τουρισμό, προσφέροντας μοναδικές αυθεντικές ταξιδιωτικές εμπειρίες 365 μέρες το χρόνο. Έχοντας την εποπτεία και τον έλεγχο της γενικότερης τουριστικής αγοράς συνεργάζεται με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, ακολουθώντας δράσεις τουριστικής προβολής στο εσωτερικό και το εξωτερικό με στόχο την αύξηση του εισερχόμενου τουρισμού και των τουριστικών εσόδων. Συγκεκριμένα, δίνεται έμφαση στη συνέργεια των δράσεων του τουρισμού με τον πολιτισμό και στην ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, που σε συνδυασμό με διάφορες δραστηριότητες διεθνούς εμβέλειας θα συμβάλουν στην αναβάθμιση και στη διάκριση του τουριστικού προϊόντος.

Το ΞΕΕ (*Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος*) αποτελεί τον δεύτερο εποπτευόμενο φορέα του Υπουργείου Τουρισμού αντιπροσωπεύοντας το σύνολο των ξενοδοχειακών καταλυμάτων και των οργανωμένων τουριστικών κατασκηνώσεων της χώρας, με κύριο σκοπό την οργάνωση και τον εκσυγχρονισμό τους. Σημαντική επίσης θεωρείται η συμβολή του ΣΕΤΕ (*Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων*), ο οποίος εκπροσωπεί τις κλαδικές ενώσεις τουριστικών επιχειρήσεων αλλά και μεμονωμένες τουριστικές επιχειρήσεις, με κύριο στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και την προώθηση του ποιοτικού τουρισμού.

Σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και ειδικά για την περιοχή μελέτης, η Περιφέρεια Θεσσαλίας σε συνεργασία με τον ΕΟΤ και τους 25 εποπτευόμενους Δήμους της (οι οποίοι αντίστοιχα έχουν τη δυνατότητα να υλοποιήσουν αναπτυξιακές πρωτοβουλίες μικρής κλίμακας), είναι αρμόδια για την εφαρμογή και υλοποίηση διάφορων αναπτυξιακών μέτρων και πρωτοβουλιών για τον τουρισμό και την ανάδειξη της τοπικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το *Σχέδιο Μάρκετινγκ Τουριστικού Προϊόντος Θεσσαλίας* που έχει διαμορφώσει από το 2011 (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2016), μέσα από το οποίο προωθείται ένα στρατηγικό πλαίσιο που στοχεύει στην προσέλκυση δυναμικών τουριστικών αγορών και στην καθιέρωση μιας συνολικής ανταγωνιστικής ταυτότητας (branding), μέσω της προβολής και ανάδειξης των αυθεντικών χαρακτηριστικών της περιοχής, των παραδόσεων, των τοπικών προϊόντων και του φυσικού πλούτου.

Στην προσπάθεια να κατανοήσουμε τα παραπάνω διαφορετικά επίπεδα στρατηγικής και άσκησης τουριστικής πολιτικής, διαπιστώνουμε την ύπαρξη κάποιων σημαντικών κοινών σημείων σύγκλισης, αλλά ταυτόχρονα και την ύπαρξη αρκετών σημείων διαφορετικής προσέγγισης και κατευθυντήριων γραμμών. Είναι κατανοητό, πρωτίστως λόγω των ιδιαιτεροτήτων που υπάρχουν σε εθνικό και ακολούθως σε περιφερειακό επίπεδο (η βασική τουριστική δραστηριότητα στην χώρα μας εντοπίζεται σε 5 μόνο περιφέρειες και μάλιστα την καλοκαιρινή περίοδο: Κεντρική Μακεδονία, Νότιο Αιγαίο, Αττική, Κρήτη και Ιόνια Νησιά) να μην μπορεί να εφαρμοστεί ένα κοινό πλαίσιο στρατηγικής για την τουριστική ανάπτυξη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να βρίσκουμε περισσότερες πιθανότητες σύνδεσης πλαισίων τουριστικής στρατηγικής μεταξύ της ΕΕ και των περιφερειών στις οποίες δεν συναντάμε έντονη μαζική τουριστική προσέλευση, παρά μεταξύ της ΕΕ και των καθιερωμένων τουριστικών προορισμών, στους οποίους για ευνόητους λόγους εστιάζεται περισσότερο το ενδιαφέρον άσκησης της εθνικής τουριστικής πολιτικής.

Πέρα από τις μεταβολές στα στατιστικά δεδομένα που καταγράφονται ετησίως στον τομέα του τουρισμού (κυρίως ανοδικές τάσεις τα τελευταία χρόνια) και οφείλονται κυρίως στην αλληλεπίδραση διάφορων εξωτερικών παραγόντων (πολιτικές αστάθειες, οικονομική κρίση, επιδημίες, εμφάνιση νέων ανταγωνιστικών τουριστικών αγορών κ.ά.), οι όποιες αναμενόμενες ετήσιες ανοδικές τάσεις που σημειώνονται βάσει του καθιερωμένου τουριστικού προϊόντος της μαζικής

προσέλευσης εξυπηρετούν δυστυχώς μόνο τις ανάγκες καταγραφής της τουριστικής δραστηριότητας και δεν διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα εφαρμογής κάποιου συγκεκριμένου τουριστικού σχεδιασμού. Οι προσπάθειες εξεύρεσης μιας συνολικής φόρμουλας προσαρμογής του τουριστικού προϊόντος στις απαιτήσεις της μαζικής προσέλευσης τουριστών, εκτός από εντυπωσιακές στατιστικές αναλύσεις, στοχοθεσίες και επιλεκτικές πρωτοβουλίες, δεν κατάφεραν να εμβαθύνουν στην ουσιαστική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος που είναι απαραίτητη σε όρους ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας ενός τουριστικού προορισμού και ενδεχομένως να αποτρέψουν την προδιαγεγραμμένη φθίνουσα πορεία του²¹.

Η εμφάνιση των εννοιών της συμμετοχικότητας και της δημιουργικότητας στην τουριστική ζήτηση (βλ. κεφ. 1.3.) μέσω της εδαφικής προσέγγισης της τουριστικής ανάπτυξης, ίσως να είναι και μία ευκαιρία απεγκλωβισμού από την καθιερωμένη αντιμετώπιση του τουριστικού σχεδιασμού ως τυπική παθητική διαδικασία και να αποτελέσει το κλειδί για την εκπλήρωση των στόχων της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Αναζητώντας κατά συνέπεια ένα πλαίσιο ένταξης και λειτουργίας του συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού βάσει των παραπάνω, το οποίο θα επιτρέψει την επιθυμητή ανάδειξη και αξιοποίηση των ιδιότυπων υλικών και άυλων πόρων σε επίπεδο περιφέρειας, θα πρέπει λαμβάνοντας υπόψη και το γενικότερο ισχύον πλαίσιο που περιγράφηκε παραπάνω, να θέσουμε σαφείς στόχους και στρατηγική που θα μπορούν να εφαρμοστούν στην περιοχή μελέτης.

²¹ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η στατιστική επαλήθευση της θεωρίας κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών στην Ελλάδα του *Καντλή κ.ά. (2012)*, η οποία βασιζόμενη στην αντίστοιχη θεωρία του *Butler (1980)*, μεταξύ των άλλων καταλήγει στο γεγονός ότι, ειδικά στη Θεσσαλία διακρίνονται και οι τρεις τάσεις μελλοντικής εξέλιξης (ανανέωση, μαρασμός, πτώση), με αξιοπερίεργο το ανατολικό (παραλιακό) τμήμα να παρουσιάζει σημάδια πτώσης ή σταθερότητας.

2.2. Η ΕΔΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης η ανταγωνιστικότητα και η ελκυστικότητα μιας εδαφικής περιοχής, ενός χώρου δηλαδή που κατά την *Lozano (2013)* προκύπτει από μια κοινωνική κατασκευή με τα δικά του ιδιαίτερα πολιτιστικά και θεσμικά χαρακτηριστικά, επιδιώκεται μέσω της διαφοροποίησης και της ικανότητας της περιοχής να δημιουργήσει ιδιότυπους τοπικούς πόρους (*Vaz 2007, Angeon & Vollet 2004*). Είναι κατανοητό ότι βάσει αυτής της προσέγγισης, οι χωρικές οντότητες ή αλλιώς *τοπία*²² (*Kyvelou & Gourgiotis, 2019*) διαμορφώνονται σύμφωνα με τις κοινωνικές σχέσεις και τους ισχυρούς τοπικούς δεσμούς που αναπτύσσονται σε αυτές διαχρονικά (*Crevoisier, 2004*), γι' αυτό πολλές φορές είναι δύσκολο να ταυτιστούν με τις συμβατικές διοικητικές οριοθετήσεις των περιοχών γενικότερα. Κατά τον *Maillat (1995)*, οι κοινωνικοοικονομικές σχέσεις που αναπτύσσονται σε μία γεωγραφική περιοχή και δευτερευόντως η εγκατάσταση διάφορων λειτουργιών, καθορίζουν την εξωτερική της εικόνα και προάγουν το *καινοτόμο περιβάλλον* (*innovative milieu*) μέσω των διαδικασιών συνεργατικής και συλλογικής μάθησης (*Crevoisier, 2004*). Δηλαδή το καινοτόμο περιβάλλον, το οποίο χαρακτηρίζεται ουσιαστικά από τις σχέσεις αυτές και τα αντίστοιχα κοινωνικά δίκτυα που δημιουργούνται εντός της περιοχής, λειτουργεί ως καταλύτης για την καινοτομία και την τοπική ανάπτυξη. Με τον τρόπο αυτό η καινοτομία μπορεί να θεωρηθεί όχι ως προϊόν κάποιων ατόμων, αλλά ως αποτέλεσμα μιας συλλογικής διαδικασίας (*Colletis & Pecqueur, 2001*). Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με τον *Pecqueur (2013)*, οι κοινότυποι πόροι ή πόροι γενικής χρήσης (*generic resources*) που υφίστανται σε μια περιοχή, μετατρέπονται σε ιδιότυπους (*specific resources*), όταν οι

²² Σύμφωνα με την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (Φλωρεντία, 2000)*, το τοπίο αποτελεί μία συγκεκριμένη οντότητα που διαμορφώνεται βάσει των ιδιαίτερων φυσικών και ιστορικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών στοιχείων, τα οποία αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους μέσα στο χώρο και στον χρόνο. Η ποιότητα του τοπίου συντελεί με καθοριστικό τρόπο στη ποιότητα ζωής των κατοίκων και αποτελεί συχνά πόρο για την ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων. Η βίαιη αναπτυξιακή εκμετάλλευση αυτού του πόρου αποτελεί απειλή και μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση του (*Γουργιώτης, 2014*).

εμπλεκόμενοι φορείς (stakeholders) καταφέρνουν να επιτύχουν την χωρική τους αγκύρωση και να τους προσδώσουν έναν μοναδικό χαρακτήρα, ώστε να μην μπορούν εύκολα να αναπαραχθούν και να μεταφερθούν από τη μια περιοχή στην άλλη (Γούσιος, 2013). Κατά τον Dissart (2012), μία γεωγραφική περιοχή αποκτά εδαφική συνοχή και κατά συνέπεια διακριτότητα, όταν δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για την εμφάνιση *συλλογικών εδαφικών ικανοτήτων* (collective territorial capabilities) των εμπλεκόμενων φορέων. Επιπλέον, δεδομένου ότι οι τοπικοί πόροι είναι συλλογικοί και δεν ανήκουν σε μεμονωμένα άτομα ή σε κάποιους φορείς, η διασφάλιση και η αξιοποίησή τους θα πρέπει να γίνεται επίσης συλλογικά προς όφελος της τοπικής κοινωνίας (Ανθοπούλου 2013, Colletis & Pecqueur 2001). Η ανωτέρω αγκύρωση επιτυγχάνεται με την ένταξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στη διαδικασία ιδιοτυποποίησης των πόρων μέσω των οργανωτικών και θεσμικών δυναμικών (Angeon & Vollet 2004, Colletis & Pecqueur 2001), ενώ παράλληλα με τον τρόπο αυτό ιδιοτυποποιείται και η ίδια η εδαφική περιοχή (Γούσιος, 2013). Με άλλα λόγια, μέσω της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης μία μειονεκτική και απομακρυσμένη περιοχή διαφοροποιείται από τις γειτονικές περιοχές, μετατρέποντας σε όρους ανταγωνιστικότητας το μειονέκτημα της περιθωριοποίησης και της αδυναμίας μείωσης του κόστους παραγωγής των προϊόντων της, σε πλεονέκτημα παραγωγής ποιοτικών αγαθών και υπηρεσιών.

Η διαδικασία της ιδιοτυποποίησης ίσως μπορεί να γίνει καλύτερα αντιληπτή στην ανάδειξη των προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης, όπου η ιδιαιτερότητα του προϊόντος (π.χ. μαστίχα Χίου, μήλα Ζαγοράς, χαλβάς Φαρσάλων, περουβιανή πατάτα, ισπανικό χαμόν, ροδέλαιο Βουλγαρίας, λευκή τρούφα Άλμπα Ιταλίας κ.ά.) αναδεικνύεται μέσω των συλλογικών δράσεων των εμπλεκόμενων φορέων και της αξιοποίησης των διαφόρων εργαλείων πιστοποίησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η προσέγγιση του ενάρετου κύκλου της ποιότητας, με την έννοια της συνεχούς εξέλιξης και όχι της φαυλότητας, στην αξιοποίηση ενός προϊόντος γεωγραφικής ένδειξης. Ο κύκλος αυτός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μεθοδολογικό εργαλείο με σκοπό την υποστήριξη των τοπικών φορέων στη διαχείριση των δραστηριοτήτων και στη βελτίωση των δυνατοτήτων σε ένα σύστημα γεωγραφικής ένδειξης στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης. Όπως περιγράφεται στον *Οδηγό για την προώθηση της ποιότητας που συνδέεται με την γεωγραφική προέλευση και τις βιώσιμες γεωγραφικές*

ενδείξεις του FAO - SINERGI (2009), η δημιουργία ιδιότυπων πόρων προσδίδει στα προϊόντα έναν μοναδικό και μη αναπαραγόμενο χαρακτήρα μέσω **5 σταδίων: Ταυτοποίηση, Πιστοποίηση, Ανταμοιβή, Αναπαραγωγή, Δημόσιες Πολιτικές** (βλ. Σχήμα Σ3). Ειδικότερα σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, ορισμένα τρόφιμα και γεωργικά προϊόντα έχουν μια συγκεκριμένη ποιότητα που συνδέεται με την προέλευση της παραγωγής τους, η οποία μπορεί να τα κάνει γνωστά ως αποτέλεσμα χαρακτηριστικών που συνδέονται με το τοπικό φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον τους. Η ποιότητα αυτή παρέχει προϊόντα που μπορούν να πρωταγωνιστήσουν σε μια διαδικασία αειφόρου ανάπτυξης, στο βαθμό που οι τοπικοί φορείς είναι σε θέση να μετατρέψουν τους τοπικούς πόρους σε ενεργητικά στοιχεία, έτσι ώστε να λαμβάνουν κοινωνική αναγνώριση και να ανταμείβονται καλύτερα στις αγορές.

Σ3: Ο ενάρετος κύκλος της ποιότητας των τοπικών προϊόντων που συνδέεται με την προέλευσή τους

Πηγή: FAO - SINERGI 2009, *The origin-linked quality virtuous circle*

- 1. Ταυτοποίηση (Identification):** Αναγνώριση της φήμης και της δυναμικής των προϊόντων και προσδιορισμός των ιδιότυπων πόρων που τα χαρακτηρίζουν
- 2. Πιστοποίηση (Qualification):** Σήμανση ποιότητας και χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των προϊόντων, γεωγραφική ένδειξη και εδαφική σύνδεση
- 3. Ανταμοιβή (Remuneration):** Κοστολόγηση των προϊόντων βάσει του κόστους παραγωγής και του κόστους διαχείρισης του τοπικού συστήματος
- 4. Αναπαραγωγή (Reproduction):** Συσπείρωση των τοπικών δρώντων (local stakeholders) για την αξιοποίηση των ιδιότυπων πόρων και την ενίσχυση της βιωσιμότητας του παραγωγικού συστήματος
- 5. Δημόσιες πολιτικές (Public policies):** Θεσμική υποστήριξη και προστασία των προϊόντων από τους αρμόδιους δημόσιους φορείς σε όλα τα στάδια του κύκλου

Με μια πρώτη ματιά στο Σχήμα Σ3, παρατηρούμε ότι οι τοπικοί εμπλεκόμενοι δρώντες βρίσκονται στο κέντρο του κύκλου και συνεπώς οποιασδήποτε ενέργειας

βελτιστοποίησης των προϊόντων ποιότητας που συνδέεται με την προέλευση. Επιπλέον, οι υπεύθυνοι για τις δημόσιες πολιτικές έχουν σημαντικό ρόλο σε κάθε στάδιο του κύκλου συμβάλλοντας καθοριστικά στην προώθηση και τη διατήρηση της ποιότητας που συνδέεται με την γεωγραφική προέλευση. Αναλυτικότερα, τα 5 στάδια μέσω των οποίων το προϊόν αναγνωρίζεται από την κοινωνία και καθιερώνεται στην αγορά βάσει των ιδιότυπων χαρακτηριστικών του, περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Ταυτοποίηση: Το πρώτο στάδιο αφορά τον εντοπισμό των δυνατοτήτων για την ανάπτυξη μιας στρατηγικής που θα συνδέεται με την προέλευση. Οι δυνατότητες αυτές αφορούν: α) Το προϊόν. Έχει μια ποιότητα που συνδέεται με την προέλευση; Έχει μια αγορά και μια στρατηγική για τη βελτίωση της ποιότητας αυτής; β) Την περιοχή. Ποιοι είναι οι τοπικοί πόροι που θα ληφθούν υπόψιν; γ) Τους εμπλεκόμενους. Γνωρίζουν τη δυναμική των προϊόντων τους; Είναι έτοιμοι για συμμετοχική και συλλογική δράση ενόψει της συλλογικής φύσης των πόρων;

2. Πιστοποίηση: Η πιστοποίηση αντιπροσωπεύει τη διαδικασία βάσει της οποίας η κοινωνία (καταναλωτές, πολίτες, δημόσιες αρχές και άλλοι παράγοντες) θα είναι σε θέση να αναγνωρίσει την ειδική αξία του προϊόντος. Αυτό το στάδιο απαιτεί τη δημιουργία τοπικών κανόνων για την αναγνώριση του προϊόντος προέλευσης, όπως έχει συμφωνηθεί μεταξύ των παραγωγών. Με άλλα λόγια, απαιτεί τη διατύπωση των προδιαγραφών (κώδικας εφαρμογής) και του αντίστοιχου σχεδίου ελέγχου, με τα οποία η ονομασία προέλευσης μπορεί να καταχωρηθεί και να προστατευθεί. Η διαδικασία του σταδίου της ταυτοποίησης θα πρέπει να συμπεριληφθεί στο στάδιο της πιστοποίησης, προκειμένου να ληφθούν δημοκρατικές αποφάσεις για τον καθορισμό των κανόνων.

3. Ανταμοιβή: Αυτό το στάδιο αναφέρεται στην καταβολή της αξίας του συστήματος γεωγραφικής προέλευσης, μέσω της αγοράς (προώθηση και εμπορία) ή άλλων συστημάτων εκτός αγοράς (π.χ. πληρωμή για περιβαλλοντικές υπηρεσίες). Σε αυτό το στάδιο, ο συντονισμός μεταξύ των εμπλεκόμενων στην αλυσίδα αξιών είναι απαραίτητος για τη διαμόρφωση και εφαρμογή της στρατηγικής μάρκετινγκ. Ο καθορισμός των ρόλων και η οργάνωση των παραγωγών αποτελούν βασικά στοιχεία,

τόσο για τον εσωτερικό συντονισμό μεταξύ των παραγωγών και εντός της αλυσίδας αξιών, όσο και στην εκπροσώπηση απέναντι στην κοινωνία.

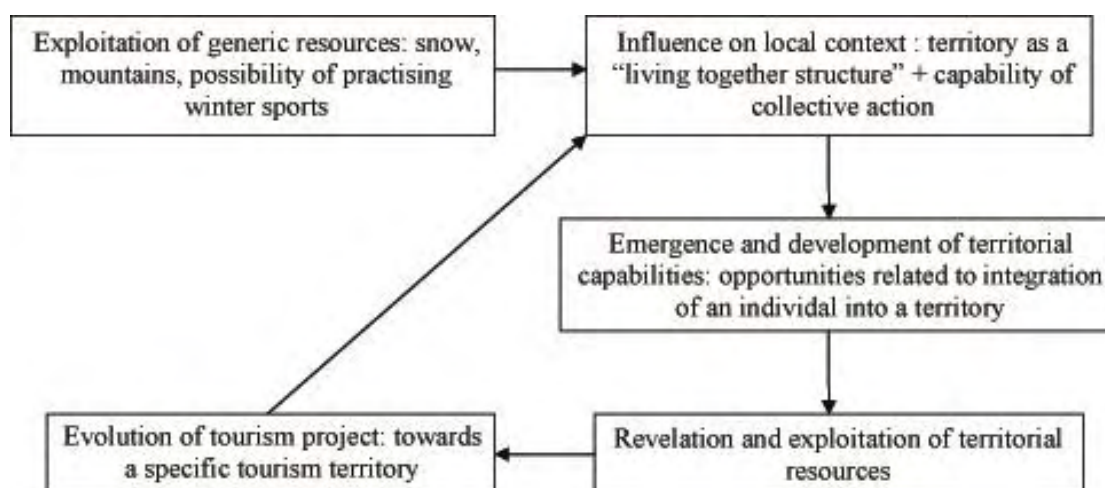
4. Αναπαραγωγή τοπικών πόρων: Η αναπαραγωγή του συστήματος σημαίνει ότι οι πόροι διατηρούνται, ανανεώνονται και βελτιώνονται κατά τη διάρκεια του κύκλου, προκειμένου να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα του συστήματος. Αυτό το στάδιο αντιστοιχεί σε μια τακτική αξιολόγηση που πρέπει να διεξάγεται για να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα, με την επαλήθευση των επιπτώσεων της διαδικασίας από οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική άποψη, έτσι ώστε να μπορούν να σχεδιαστούν οι απαραίτητες προσαρμογές και τροποποιήσεις. Η αναπαραγωγή των τοπικών πόρων ισχύει για ολόκληρη την περιοχή και επομένως για όλους τους εμπλεκόμενους και τις δραστηριότητες που βρίσκονται εκεί. Η αναζήτηση για μια αυξανόμενη βιώσιμη διαδικασία οδηγεί στην ανάπτυξη μιας εκτεταμένης εδαφικής στρατηγικής, η οποία συνίσταται στην επέκταση των πλεονεκτημάτων της φήμης σε όλες τις δραστηριότητες και τις δημιουργούμενες συνέργειες, όπως για παράδειγμα μέσω του τοπικού τουρισμού και των επιπτώσεών του σε όρους άμεσων πωλήσεων.

5. Ο ρόλος των δημόσιων πολιτικών στον κύκλο: Κατά τη διάρκεια του κύκλου οι δημόσιες πολιτικές (εθνικές και τοπικές) παρέχουν ένα νομικό και θεσμικό πλαίσιο ικανό για τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών, για να ληφθούν υπόψη οι βασικοί παράγοντες της διαδικασίας στρατηγικής που συνδέεται με την προέλευση. Αφενός παρέχουν τις προϋποθέσεις αναγνώρισης, ρύθμισης και προστασίας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας που συνδέονται με την γεωγραφική ένδειξη και αφετέρου μπορούν να ενισχύσουν τις θετικές επιπτώσεις στην τοπική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική ή κοινωνική βιωσιμότητα.

Στους ιδιότυπους τοπικούς πόρους μιας περιοχής που αναδεικνύεται ως τουριστικός προορισμός μέσω της εδαφικής της διαφοροποίησης (Vaz, 2007), εκτός από τα προϊόντα της (πρωτογενή και μεταποιημένα) περιλαμβάνονται επίσης τα φυσικά τοπία και ο τοπικός πολιτισμός της (Muchnik & Ανθοπούλου, 2013). Η ανάδειξη των ιδιαίτερων αυτών χαρακτηριστικών και η διαφοροποίησή της από τις άλλες περιοχές, μετατρέπουν την ανταγωνιστικότητα μεταξύ επιχειρήσεων σε

ανταγωνιστικότητα μεταξύ εδαφικών περιοχών (Belletti & Marescotti 2013). Στην περίπτωση αυτή, **ο βαθμός διαφοροποίησης και κατά συνέπεια η διακριτότητα της περιοχής εξαρτάται από τη συλλογική δράση των εμπλεκόμενων φορέων και την ιδιοτυποποίηση των τοπικών της πόρων**. Ο ενάρτετος κύκλος γενικότερα αποτελεί ένα ισχυρό αναπτυξιακό εργαλείο που εφαρμόζεται κυρίως στο τομέα της οικονομίας για την επίτευξη της αποδοτικότητας των επιχειρήσεων, αλλά και σε τομείς όπως το περιβάλλον, οι κοινωνικές επιστήμες, η εκπαίδευση κ.ά. Αναφέρεται συνήθως σε σύνθετες αλυσίδες γεγονότων που ενισχύονται μέσω μιας διαδικασίας ανατροφοδότησης και αποσκοπούν στη συνεχή βελτίωση και στη δημιουργία ενός ευνοϊκού αποτελέσματος. Η εφαρμογή του για την επίτευξη της επιθυμητής τουριστικής ανάπτυξης μέσω της εδαφικής προσέγγισης, δικαιολογημένα έχει απασχολήσει διάφορους μελετητές. Για παράδειγμα, ο *Dissart (2012)* αναλύει τον τρόπο με τον οποίο ένα συγκεκριμένο τουριστικό προϊόν, όπως ο τουρισμός χειμερινών αθλημάτων στην τουριστική περιοχή Oisans στις γαλλικές Άλπεις, μπορεί να ιδιοτυποποιηθεί με την ενσωμάτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς και να εξελιχθεί μέσω της ενεργοποίησης ενός ενάρτετου κύκλου ανάπτυξης συλλογικών εδαφικών ικανοτήτων και αξιοποίησης των εδαφικών πόρων (βλ. Σχήμα Σ4).

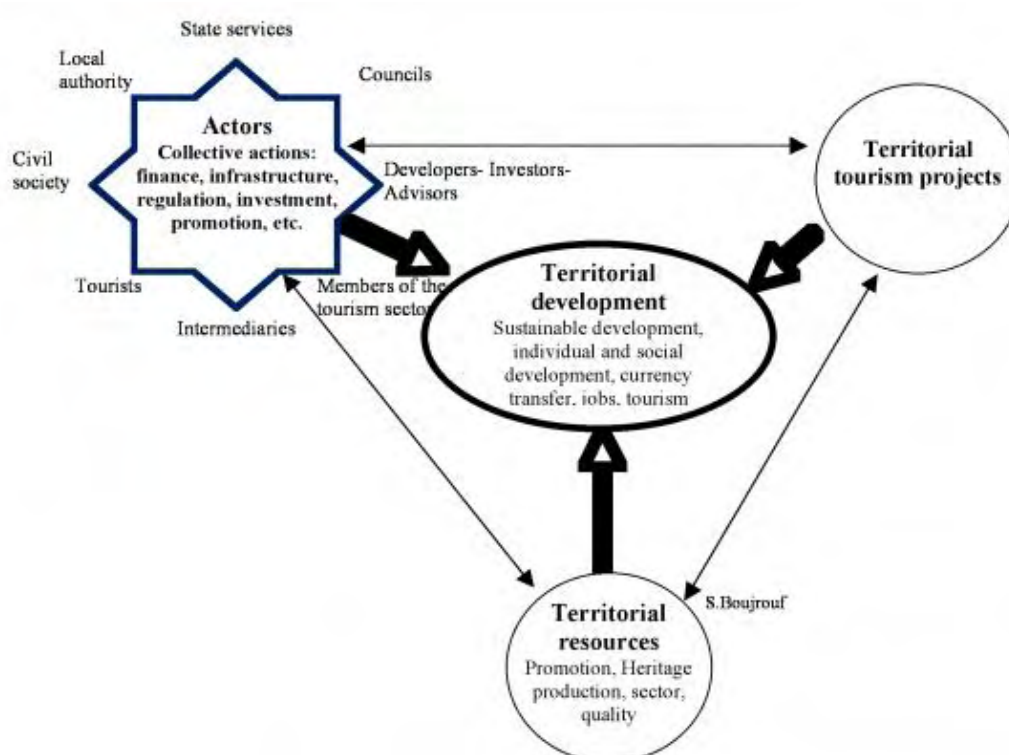
Σ4: Ο ενάρτετος κύκλος τοπικών πόρων, τουρισμού και εδαφικών ικανοτήτων

Πηγή: *Dissart, 2012*

Αντίστοιχα ο *Boujroutf* (2014) με παρόμοιο σκεπτικό, επιλέγει το μοντέλο εδαφικής ανάπτυξης για την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς στα βουνά High Atlas και στις νότιες περιοχές του Μαρόκο, όπου μέσω της αλληλεπίδρασης και της ενσωμάτωσης του τουρισμού, των τοπικών πόρων και κυρίως των συλλογικών δράσεων των εμπλεκόμενων φορέων στην αναπτυξιακή διαδικασία, βγαίνουν όλοι κερδισμένοι προσδίδοντας ταυτόχρονα βιωσιμότητα και διακριτότητα στο προσφερόμενο τουριστικό προϊόν (βλ. Σχήμα Σ5). Ιδιαίτερη σημασία στη σχέση μεταξύ πολιτιστικής κληρονομιάς και εδαφικών πόρων δίνει επίσης ο *Landel et al.* (2014), αναφέροντας τις περιπτώσεις της παραγωγής κρόκου στην περιοχή Taliouine του Μαρόκο (όπως ο κρόκος Κοζάνης) και της παραγωγής μωβ κρεμμυδιού στην περιοχή Galmi του Νίγηρα, όπου και στις 2 περιπτώσεις η δραστηριοποίηση και η συνεργασία των τοπικών φορέων έχει συμβάλει καθοριστικά στη διαδικασία ιδιοτυποποίησης και ανάδειξης των εν λόγω εδαφικών πόρων.

Σ5: Το μοντέλο της εδαφικής ανάπτυξης με την ενσωμάτωση του τουρισμού, των τοπικών πόρων και των συλλογικών δράσεων στην αναπτυξιακή διαδικασία

Πηγή: *Boujroutf*, 2014

Κατά συνέπεια, τα 3 πρώτα διαδοχικά ερωτήματα που δημιουργούνται άμεσα βάσει των παραπάνω, είναι τα εξής:

- 1) Μπορεί μια ελληνική περιφέρεια όπως είναι η Θεσσαλία να λειτουργήσει ως ένας ενιαίος εδαφικός πόλος τουριστικής ανάπτυξης, δεδομένων των διαφορετικών τοπικών δεσμών και της πολυμορφίας τοπικών πόρων που αναπτύσσονται στο εσωτερικό της;**
- 2) Θα μπορούσε να υπάρξει ένας μηχανισμός ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και των συλλογικών δράσεων (δικτύωση και συλλογική υπερηφάνεια για τους κατοίκους) στο πλαίσιο της συμμετοχικότητας και της διαδικασίας ιδιοτυποποίησης των τοπικών πόρων;**
- 3) Αν μπορούσε να υπάρξει ένας τέτοιου είδους μηχανισμός, θα ήταν εφικτό να προσαρμοστεί και να εφαρμοστεί σε άλλες χωρικές οντότητες, παραπλήσιας ή διαφορετικής φυσιογνωμίας, εντός ή ακόμη και εκτός του ελληνικού χώρου;**

Πριν επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά, θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν μερικές βασικές παραμέτρους. Είναι προφανές ότι, όσο περισσότερο μεγαλώνει η κλίμακα της γεωγραφικής περιοχής που θέλουμε να εξετάσουμε, τόσο περισσότερο αυξάνονται οι διαφορετικές τοπικές συνθήκες και περιπλέκονται οι κοινωνικοί δεσμοί που αναπτύσσονται στο εσωτερικό της. Κατά συνέπεια, οι πιθανότητες ενεργοποίησης καινοτόμων τοπικών δικτύων μεταξύ των υφιστάμενων δομών που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την εδαφική συνοχή της περιοχής, ιδιαίτερα χωρίς την ύπαρξη ενός ενιαίου συντονιστικού φορέα ενθάρρυνσης των συλλογικών δράσεων, είναι αρκετά περιορισμένες. Όπως και στα παραπάνω παραδείγματα, τις περισσότερες φορές είναι προτιμότερο να ξεκινήσουμε αντίστροφα και να επιλέξουμε να εξετάσουμε μία μικρότερη περιοχή με συγκεκριμένο τουριστικό προϊόν (ίσως μικρότερη και από μία ΠΕ κατά τα ελληνικά δεδομένα), όπου μπορούμε να εντοπίσουμε την ύπαρξη ισχυρών τοπικών δεσμών. Στην περίπτωση αυτή, αφενός υπάρχουν σαφείς βάσεις για την ανάπτυξη θεματικών συνεργειών μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων που ενδεχομένως να οδηγήσουν στην κατασκευή ιδιότυπων πόρων, αφετέρου η εμβέλεια ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας της περιοχής

ως γεωγραφικός τουριστικός προορισμός συνήθως δεν είναι η επιθυμητή. Η ύπαρξη διαφορετικών κοινωνικών τοπικών δεσμών στο εσωτερικό μιας ευρύτερης περιοχής συνοδεύεται συνήθως από την ύπαρξη μιας πολυμορφίας τοπικών πόρων, γεγονός που ενδεχομένως να αποτελεί και μία πρόκληση για την ουσιαστική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος και κατ' επέκταση της τοπικής ανάπτυξης. Επομένως, η αναζήτηση της επιθυμητής διακριτότητας ενός γεωγραφικού τουριστικού προορισμού σε επίπεδο μιας ελληνικής περιφέρειας όπως είναι η Θεσσαλία, θα εξαρτηθεί ουσιαστικά από την εύρεση ενός μηχανισμού ενεργοποίησης των καινοτόμων τοπικών δικτύων και συνεργειών στο πλαίσιο δημιουργίας κατάλληλων θεματικών τουριστικών διαδρομών.

Επιχειρώντας να κάνουμε μία αντιστοίχιση των σταδίων του ενάρετου κύκλου της ποιότητας των προϊόντων που συνδέεται με την προέλευσή τους, στην ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος βάσει της ιδιοτυποποίησης των τοπικών πόρων, διαπιστώνουμε την ύπαρξη αρκετών κοινών πεδίων εφαρμογής (βλ. Πίνακας Π1). Υιοθετώντας στη συνέχεια ως πλαίσιο εφαρμογής τα στάδια του Πίνακα Π1 για την ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος που συνδέεται με την ιδιοτυποποίηση των τοπικών πόρων, τα οποία θα αναπτυχθούν αναλυτικότερα στα επόμενα κεφάλαια, με σκοπό τη δημιουργία υλικών και άυλων ιδιότυπων πόρων σε έναν γεωγραφικό τουριστικό προορισμό όπως στην περίπτωση της Θεσσαλίας, είμαστε σε θέση να διερευνήσουμε τη δυνατότητα ένταξής τους σε θεματικές τουριστικές και πολιτιστικές διαδρομές, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στην ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος και στη διακριτότητα της περιοχής.

Π1: Αντιστοίχιση και εφαρμογή των σταδίων της ποιότητας των τοπικών προϊόντων που συνδέεται με την γεωγραφική τους προέλευση, στην ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος που συνδέεται με την ιδιοτυποποίηση των τοπικών πόρων

Στάδια ενάρτετο κύκλου	Ανάδειξη της ποιότητας των τοπικών προϊόντων που συνδέεται με την γεωγραφική τους προέλευση	Ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος που συνδέεται με την ιδιοτυποποίηση των τοπικών πόρων
Ταυτοποίηση	✓ Εντοπισμός των δυνατοτήτων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των τοπικών προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης	✓ Εντοπισμός και χωρική καταγραφή των τοπικών πόρων σε συνδυασμό με τα στοιχεία που τους χαρακτηρίζουν
	✓ Αναγνώριση των δυνατοτήτων αυτών στο πλαίσιο της συμμετοχικής και συλλογικής δράσης των εμπλεκόμενων	✓ Αναγνώριση και οργάνωση των πόρων αυτών στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού
Πιστοποίηση	✓ Καθορισμός τοπικών κανόνων εφαρμογής για την αναγνώριση των προϊόντων γεωγραφικής ένδειξης	✓ Καθορισμός κριτηρίων οργάνωσης, σύνθεσης και κατηγοριοποίησης των τοπικών πόρων
	✓ Διατύπωση προδιαγραφών με σκοπό την καταχώρηση και την προστασία των προϊόντων αυτών	✓ Εδαφική σύνδεση των πόρων αυτών στο πλαίσιο ένταξής τους σε θεματικές τουριστικές διαδρομές
Ανταμοιβή	✓ Κοστολόγηση των τοπικών προϊόντων γεωγραφικής ένδειξης βάσει του συνολικού κόστους διαχείρισης	✓ Σχεδιασμός θεματικών τουριστικών διαδρομών και προσέγγιση κόστους συνολικής ανταμοιβής
	✓ Διαμόρφωση του κόστους βάσει του βαθμού συντονισμού των εμπλεκόμενων και της απευθυνόμενης αγοράς	✓ Διαμόρφωση του κόστους βάσει της συμμετοχικής διαδικασίας και της τουριστικής ζήτησης
Αναπαραγωγή	✓ Αξιολόγηση οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων - σχεδιασμός απαραίτητων παρεμβάσεων και τροποποιήσεων	✓ Συμμετοχική διαδικασία και ανάδραση για την ευέλικτη προσαρμογή των δραστηριοτήτων στις τάσεις της τουριστικής ζήτησης
	✓ Συνεργασία των εμπλεκόμενων για την αναπαραγωγή και βιωσιμότητα των ιδιότυπων τοπικών πόρων	✓ Αναπαραγωγή των τοπικών ιδιότυπων πόρων με σκοπό τη διασφάλιση της βιωσιμότητας και της διακρίτικότητας
Δημόσιες Πολιτικές	✓ Θεσμική αναγνώριση και προστασία των τοπικών προϊόντων γεωγραφικής προέλευσης σε όλα τα στάδια	✓ Δημιουργία κεντρικού συντονισμού διαχείρισης, ελέγχου και ανατροφοδότησης του συστήματος
	✓ Υποστηρικτικές δημόσιες πολιτικές για την βελτίωση των τοπικών προϊόντων	✓ Συνδυαστικές παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες στήριξης του συστήματος

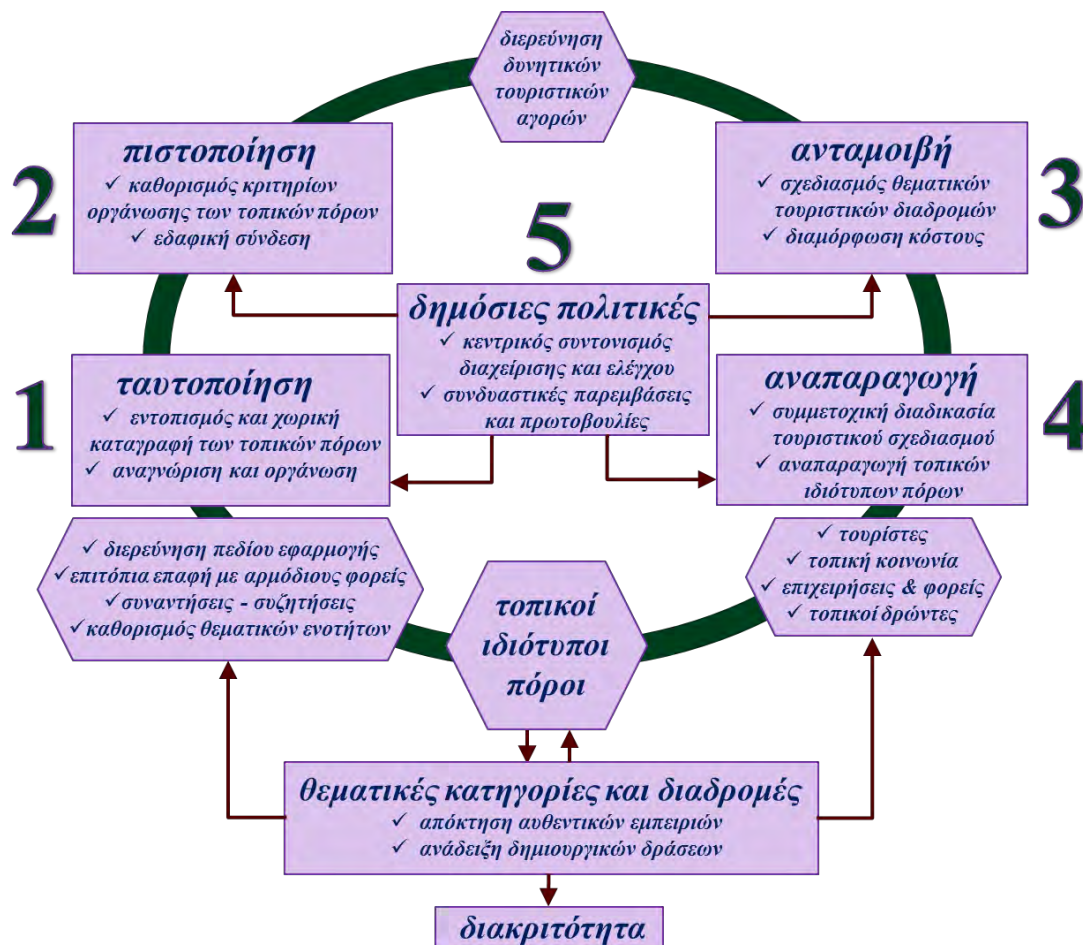
Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

2.3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Σκοπός της ΔΔ είναι να παρουσιάσει μία ολοκληρωμένη μεθοδολογία μέσα από το παράδειγμα της Θεσσαλίας, για τον εντοπισμό και την ανάδειξη των τοπικών πόρων του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλά και την ταυτόχρονη εξασφάλιση των κατάλληλων συνθηκών λειτουργίας του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Με άλλα λόγια, αναζητείται ένας λειτουργικός μηχανισμός για την ενεργοποίηση των υλικών και άυλων ιδιότυπων πόρων της Θεσσαλίας, ο οποίος μέσα από τη συμμετοχή των τουριστών, της τοπικής κοινωνίας, των επιχειρήσεων και των τοπικών δρώντων σε αντίστοιχες τοπικές πολιτιστικές δραστηριότητες, μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση μοναδικών εμπειριών ή/και στην ανάδειξη δυναμικών δημιουργικών τάσεων (βλ. Σχήμα Σ6).

Το πλαίσιο εφαρμογής της συγκεκριμένης προσέγγισης περιλαμβάνει αρχικά τον εντοπισμό και την χωρική καταγραφή των υλικών και άυλων τοπικών πόρων, δηλαδή *το διαθέσιμο δυναμικό στοιχείων που χαρακτηρίζουν ή μπορούν να χαρακτηρίσουν συνολικά την περιοχή μελέτης* (βλ. Σχήμα Σ6, 1^ο στάδιο & κεφ. 4). Μία μέθοδος για να μπορέσουμε να οργανώσουμε το υλικό που θα προκύψει από την καταγραφή, η οποία συνηθίζεται να εφαρμόζεται και στις εκάστοτε αναπτυξιακές μελέτες, είναι να ερευνήσουμε αναλυτικά τα δυνατά σημεία της κάθε οικιστικής οντότητας ξεχωριστά και στη συνέχεια να προσπαθήσουμε να βρούμε τον τρόπο κατασκευής ιδιότυπων πόρων. Σε αυτή την περίπτωση όμως, οδηγούμαστε σε αρκετές επικαλύψεις κοινών τοπικών δυνατοτήτων που γεωγραφικά τουλάχιστον είναι αδύνατον να τις συνδυάσουμε και να δημιουργήσουμε αντίστοιχες θεματικές διαδρομές. Μία άλλη μέθοδος είναι να συγκεντρώσουμε τα δυνατά σημεία των περιοχών αυτών μέσω κοινών θεματικών κατηγοριών, που θα μας βοηθήσουν να αποφύγουμε τις ανωτέρω επικαλύψεις και να έχουμε ένα πιο καθαρό πλαίσιο δημιουργίας θεματικών διαδρομών. Πάλι όμως και σε αυτή την περίπτωση και ειδικά όταν αναφερόμαστε στην εμβέλεια μιας ευρύτερης περιοχής όπως είναι η περιφέρεια, υπάρχουν προφανώς αρκετές δυσκολίες εδαφικής σύνδεσης.

Σ6: Μηχανισμός λειτουργίας πλαισίου εφαρμογής

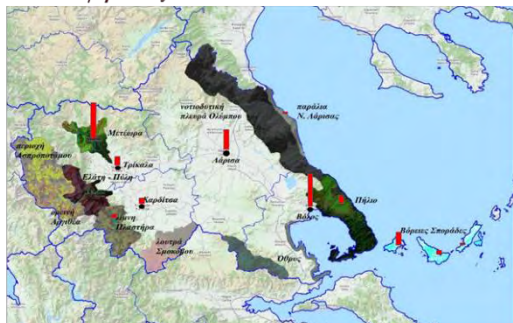

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ορθολογικότερη μέθοδος στην περίπτωση που επιχειρούμε τη δημιουργία τέτοιων διαδρομών θα ήταν σύμφωνα με την ΔΔ να συνδυάσουμε αυτές τις δύο μεθόδους, γενικεύοντας τις κοινές θεματικές κατηγορίες σε θεματικές ενότητες προσέγγισης ανάλογα με την περιοχή μελέτης, διατηρώντας ταυτόχρονα τις τοπικές ιδιαιτερότητες, που είναι και το ζητούμενο στο συγκεκριμένο πλαίσιο. Στην περίπτωση της Θεσσαλίας μπορούμε να εστιάσουμε το ενδιαφέρον σε 4 τέτοιες θεματικές ενότητες προσέγγισης: α) *τουριστικές περιοχές και σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος*, β) *αρχαιολογικοί χώροι και φυσικό περιβάλλον*, γ) *ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, τοπική παραγωγή, αγροδιατροφή και γαστρονομία* και δ) *πολιτιστική κληρονομιά, μύθοι, αθλητικές και άλλες δραστηριότητες* (βλ. Σχήμα Σ6 και Σ7).

Σ7: Θεματικές ενότητες προσέγγισης πλαισίου εφαρμογής

1. Τουριστικές περιοχές και σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος

2. Αρχαιολογικοί χώροι και φυσικό περιβάλλον

3. Ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, τοπική παραγωγή, αγροδιατροφή και γαστρονομία

4. Πολιτιστική κληρονομιά, μύθοι, αθλητικές και άλλες δραστηριότητες

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Προκειμένου να οργανωθεί το καταγεγραμμένο υλικό στο πλαίσιο των διαθέσιμων πληροφοριών βάσει της σημαντικότητας, της κατάστασης και του βαθμού σύνδεσης και ένταξης των πόρων στον χώρο, θα δημιουργηθεί ένας συγκεντρωτικός πίνακας σύνθεσης και κατηγοριοποίησης των πόρων, που θα αποτελέσει τον κορμό για τον εντοπισμό των προσφερόμενων θεματικών κατηγοριών, από τις οποίες στη συνέχεια θα προκύψουν οι ζητούμενες θεματικές διαδρομές (βλ. Σχήμα Σ6, 2^ο στάδιο & κεφ. 5). Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η συγκεκριμένη προτεινόμενη μεθοδολογία δεν αποσκοπεί στη σύγκριση των τοπικών πόρων μεταξύ τους και στην αντίστοιχη κατηγοριοποίησή τους ανάλογα με το βαθμό σπουδαιότητάς τους εντός της περιοχής μελέτης. Στόχος επίσης δεν είναι να ξεχωρίσουμε τους “καλύτερους” τοπικούς πόρους βάσει επιλεγμένων δεικτών χαρακτηρισμού της σπουδαιότητάς τους και να χρησιμοποιήσουμε μόνο αυτούς στο σχεδιασμό των θεματικών διαδρομών.

Αντιθέτως, οποιοδήποτε σημαντικό ή ασήμαντο εκ πρώτης στοιχείο που θα συμπεριληφθεί στο στάδιο της χωρικής καταγραφής και μπορεί να αναδείξει ή να βοηθήσει να αναδειχθεί κάποια μοναδικότητα της περιοχής, είναι δυνατό να συμπεριληφθεί επίσης σε κάποια θεματική διαδρομή, πλαισιώνοντας ταυτόχρονα επιλεγμένες αντίστοιχες τουριστικές διαδρομές.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να έχει πρακτική εφαρμογή ο σχεδιασμός θεματικών τουριστικών διαδρομών είναι ο εντοπισμός των τουριστών που θα επιλέξουν να συμμετάσχουν, καθώς και ο υπολογισμός του εκτιμώμενου κόστους που θα έχουν οι διαδρομές αυτές ως ανταμοιβή (βλ. Σχήμα Σ6 & κεφ. 6.1. και 6.2.). Ειδικότερα όσον αφορά τη διερεύνηση των δυνητικών τουριστικών αγορών που μπορούν να υποστηρίξουν τις θεματικές διαδρομές, απαιτείται μία ουσιαστική έρευνα αγοράς μέσα από το προφίλ και τις προτιμήσεις των επισκεπτών που μπορεί να προσελκύσει η περιοχή ανά χώρα προέλευσης, έτσι ώστε να ελεγχθεί, εάν είναι εφικτή η συγκέντρωση σε ετήσια βάση του ικανού αριθμού τουριστών, που θα καθορίσει την ομαλή λειτουργία των τουριστικών δραστηριοτήτων και την υποστήριξη των αντίστοιχων θεματικών διαδρομών (βλ. Σχήμα Σ6 & κεφ. 6.1.).

Στη συνέχεια, μέσα από μία συμμετοχική διαδικασία λειτουργίας των τουριστικών δραστηριοτήτων, με τη συμβολή των τουριστών, της τοπικής κοινωνίας, των επιχειρήσεων και των τοπικών δρώντων, μπορούν να προκύψουν αντίστοιχα μοναδικές εμπειρίες ή/και δημιουργικές δράσεις, που μεταφράζονται σε τελικά προϊόντα και υπηρεσίες, τα οποία θα συμβάλλουν στην ανάδειξη της διακριτότητας της περιοχής (βλ. Σχήμα Σ6, 4^ο στάδιο & κεφ. 7). ***Το σημαντικότερο όμως στη λειτουργία αυτού του μηχανισμού είναι η δυνατότητα ανάδρασης (feedback) μέσω της συμμετοχικότητας, όπου τα προϊόντα και οι υπηρεσίες με την αξιοποίηση των καινοτόμων στοιχείων που θα προκύψουν, θα βοηθήσουν στη βελτίωση ή στη δημιουργία νέων θεματικών διαδρομών, με σκοπό τη σταδιακή βελτίωση των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών και συνεπώς στην επίτευξη της επιθυμητής διακριτότητας.***

Οι ιδιότυποι πόροι που θα δημιουργηθούν δεν είναι ανάγκη να προέρχονται από τον χώρο των γνωστών και διαδεδομένων στοιχείων που χαρακτηρίζουν συνολικά την περιοχή, αλλά να εμπεριέχουν στοιχεία μοναδικότητας και να μπορέσουν να διαχειριστούν τις πιθανές αξίες που θα δημιουργηθούν μέσα από την κατασκευή

τουριστικών εμπειριών. Το παραπάνω πλαίσιο, αφενός είναι εναρμονισμένο με τις κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ για τον συμμετοχικό και πολιτιστικό τουρισμό βάσει της Έξυπνης Εξειδίκευσης (βλ. κεφ. 2.1.), όπου περιλαμβάνεται ο εντοπισμός και η αξιοποίηση των μοναδικών χαρακτηριστικών και ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της περιφέρειας (EC 2019, EC 2010, ΕΥΔΕΠΘ 2015) και αφετέρου μπορεί να συμβάλλει στη σωστή οργάνωση και διαχείριση του επιθυμητού τελικού αποτελέσματος. Ειδικότερα, μέσα σε αυτές τις τουριστικές δραστηριότητες θα πρέπει να διαγνωστούν σε πρώτη φάση διαθέσιμα λειτουργικά στοιχεία δημιουργικότητας και συμμετοχικότητας (λειτουργίες) και να εξεταστεί σε ποιες περιπτώσεις χρειάζεται περαιτέρω ενίσχυση των στοιχείων αυτών σε σύνδεση με τον χώρο και την κοινωνία. Για να γίνει αυτό, απαιτείται εξονυχιστική αναζήτηση και επιτόπια έρευνα για τον εντοπισμό σημαντικών γνωστών και άγνωστων χαρακτηριστικών, καθώς και πολύ καλή γνώση της περιοχής μελέτης. Κατόπιν, θα πρέπει να εξεταστούν οι περιπτώσεις εισαγωγής νέων στοιχείων δημιουργικότητας και συμμετοχικότητας ή πιθανών αδυναμιών που θα προκύψουν κατά τη λειτουργία του πλαισίου, καθώς επίσης και να αναζητηθούν τρόποι ένταξης και σύνδεσης των νέων στοιχείων με το γενικότερο πλαίσιο στοχευμένων θεματικών πολιτιστικών διαδρομών. Ως *πολιτιστική διαδρομή* εννοούμε:

το σύνολο των επισκέψιμων τόπων σε μια περιοχή με στοιχεία από τον πολιτισμό, τους φυσικούς πόρους, την τοπική παραγωγή και τις δραστηριότητες, συνδεδεμένα με τρόπο που να συγκροτούν ένα σενάριο διαδρομής, βάσει της εποχής, της διάρκειας της περιήγησης, της ποιότητας των υπηρεσιών, των ενδιαφερόντων των επισκεπτών κ.ά. (Γούσιος, 2013).

Ο αριθμός αυτών των θεματικών διαδρομών που θα προκύψουν, καθώς και ο αριθμός των τουριστών που θα υποδεχθεί η καθεμία, θα πρέπει πάντα να συμβαδίζει με τις πραγματικές συνθήκες επισκεψιμότητας της περιοχής (υποδομές, φυσικό περιβάλλον, εποχικότητα κ.ά.), στοιχεία τα οποία θα πρέπει να εξεταστούν λεπτομερώς. Όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία αυτή, θα είμαστε σε θέση να έχουμε μια ενδεικτική εικόνα της κρίσιμης μάζας τουριστών στην περιοχή με συγκεκριμένα μετρήσιμα στοιχεία οικονομικών εισροών, η οποία μπορεί να διαμορφώσει και τη

Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα (ΦΤΙ)²³ βάσει του συγκεκριμένου πλαισίου. Διευκρινίζεται επίσης, ότι η υφιστάμενη τουριστική προσέλευση στην περιοχή, η οποία κατά ένα μεγάλο τμήμα βασίζεται στον μαζικό τουρισμό, δεν προστίθεται στον παραπάνω υπολογισμό, δεδομένου ότι μπορεί να αποτελέσει μία δεξαμενή άντλησης τουριστών, που θα συγκροτήσουν τη βάση για τη δομή του νέου ανταγωνιστικού τουριστικού προϊόντος. Με την έννοια ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν, δεν αναφερόμαστε φυσικά στη μείωση του κόστους ή ενδεχομένως στη σύγκρισή του με τον μαζικό τουρισμό, αλλά στη διακριτότητα και την κατασκευή ιδιότυπων πόρων, οι οποίοι στη συνέχεια θα οδηγήσουν στην παραγωγή τελικών προϊόντων, αγαθών ή υπηρεσιών, εστιάζοντας στην εδαφική ανάπτυξη (Γούσιος, 2013). Σύμφωνα με τους Solima & Minguzzi (2014), η ανταγωνιστικότητα ενός τόπου καθορίζεται από τη συνολική του απόδοση σε τρεις βασικούς άξονες: στους υλικούς και άυλους τουριστικούς πόρους που χαρακτηρίζουν την περιοχή (system territorial attractions), στις υφιστάμενες υποδομές που μπορούν να υποστηρίξουν την αναμενόμενη τουριστική δραστηριότητα (system of tourist structures) και στις καινοτόμες πολιτιστικές και δημιουργικές δραστηριότητες που μπορούν να λειτουργήσουν στο πλαίσιο του δημιουργικού τουρισμού (system of culture and creativity).

Επομένως, προκύπτει ότι ο εντοπισμός και η ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων για την προώθηση του συμμετοχικού τουρισμού θα πρέπει να συνοδεύεται από τοπικές πολιτικές και παρεμβάσεις με στόχο την αναπαραγωγή των ίδιων των πόρων και των ιδιότυπων συστατικών που περιέχουν ή στα οποία αναφέρονται, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την αυθεντικότητα της τουριστικής εμπειρίας και την αποφυγή αντιγραφής της και κατά συνέπεια την αειφορική εδαφική ανάπτυξη της περιοχής. Η διατήρηση και συστηματική ανατροφοδότηση των ιδιότυπων συστατικών που διαμορφώνουν τους αντίστοιχους πόρους, καθώς και η εξασφάλιση της σωστής λειτουργίας της αμφίδρομης σχέσης τους, αποτελούν αδιαμφισβήτητα την αιτία ύπαρξης του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος (βλ. κεφ. 7).

²³ Η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου υπολογισμού της ΦΤΙ εξαρτάται από την εκάστοτε εξεταζόμενη περιοχή, τις παρεμβάσεις που έχει υποστεί και τα στοιχεία που την χαρακτηρίζουν στον χώρο και στον χρόνο. Ουσιαστικά, βασίζεται περισσότερο σε εμπειρικά κριτήρια και συγκριτικές επιτυχημένες εφαρμογές στο διεθνή χώρο, δεδομένα τα οποία ο μελετητής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη και να τα προσαρμόζει ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της περιοχής (Παλλόγλου 2017, Κοκκώσης & Παρπαϊρης 1995).

Η ύπαρξη επιλεγμένων θεματικών διαδρομών που θα περιέχουν στοιχεία, τόσο από την ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά όσο και από τη συμμετοχή των τουριστών σε τουριστικές δραστηριότητες, εκτιμάται ότι θα ενισχύσει την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και θα ανακουφίσει παράλληλα το περιβάλλον και το κοινωνικό σύνολο από την χαώδη κατάσταση που επικρατεί τους μήνες τουριστικής αιχμής. Ακόμη πιο σημαντική όμως από την διευθέτηση και οργάνωση του τουριστικού προϊόντος είναι η ικανοποίηση και χαρά που εισπράττουν οι τουρίστες συμμετέχοντας στη δημιουργικότητα, οι οποίοι είναι όλο και πιο πρόθυμοι να λαμβάνουν μέρος σε τέτοιες εμπειρίες και να ανακαλύπτουν τις δημιουργικές τους δυνατότητες, γνωρίζοντας και βιώνοντας ταυτόχρονα την φύση και τον πολιτιστικό τοπικό πλούτο (*live like a local*). Θετικό στοιχείο κρίνεται η έλλειψη “βαριάς” τουριστικής υποδομής στην περιοχή, η οποία κατά κανόνα θα ενίσχυε την ανεξέλεγκτη μαζικότητα των τουριστών ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες και θα αποτελούσε τροχοπέδη στην ανάπτυξη του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού.

Με τη δημιουργία θεματικών τουριστικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων ενεργοποιούνται εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες δεν θα αποτελούν πλέον ένα αυτόνομο και αποσπασματικό πλαίσιο δράσης, αλλά θα ενσωματώνονται σε συγκεκριμένες πολιτιστικές διαδρομές, προσελκύοντας διαφορετικού τύπου και εθνικότητας τουρίστες πέρα από την καθιερωμένη ετήσια μαζική τουριστική προσέλευση, γεγονός που ενδυναμώνει τους ανθρώπινους δεσμούς ανακαλύπτοντας κοινά ενδεχομένως πολιτιστικά στοιχεία και ενδιαφέροντα. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, σε αρχική φάση είναι σημαντικό να στηριχθούν οι οικονομίες κλίμακας του μαζικού τουρισμού, που έχουν δημιουργηθεί στη Θεσσαλία και όχι να περιθωριοποιηθούν, δεδομένου ότι οι περισσότερες τουριστικές επιχειρήσεις βασίζονται και λειτουργούν σύμφωνα με αυτό το πρότυπο (*Γούσιος, 2013*). Η μετάβαση προς έναν ποιοτικό και συμμετοχικό τουρισμό θα πρέπει να γίνει σταδιακά και κατά ένα μεγάλο μέρος το αναδιαρθρωμένο τουριστικό προϊόν να προσελκύσει τουρίστες, οι οποίοι ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν στο νέο αυτό πλαίσιο εφαρμογής.

Η δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου διαθέσιμου χρόνου των επισκεπτών, που σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να αποτελεί και τον βασικό κορμό του

ταξιδιωτικού σχεδιασμού χωρίς φυσικά να εμποδίζει άλλες προγραμματισμένες δραστηριότητες, δεν επιδρά θετικά μόνο στην καταπολέμηση της μοναχικής περιπλάνησης και στην απόκτηση ενδιαφέροντος στις διακοπές, αλλά αποτελεί ταυτόχρονα και την καλύτερη προβολή και διάχυση των θετικών στοιχείων (dissemination) που χαρακτηρίζουν και αναδεικνύουν έναν τουριστικό προορισμό. Η έννοια της *διάχυσης* των θετικών αποτελεσμάτων μιας σχεδιασμένης ενέργειας ή μιας καλής πρακτικής, η οποία μολονότι στη συγκεκριμένη περίπτωση κατά ένα μεγάλο μέρος γίνεται μέσω των ίδιων των τουριστών, απαιτεί σαφώς ένα σύνολο στοχευμένων ενεργειών προβολής. Παρόλο που οι ενέργειες αυτές προωθούνται ιδιαίτερα και μπορούν να ενταχθούν στις προγραμματισμένες χρηματοδοτήσεις και στρατηγικές της ΕΕ²⁴, σε απόλυτους αριθμούς η χώρα μας υστερεί σημαντικά (σχέση τουριστικής ζήτησης και προσφοράς). Οι έννοιες της ΦΤΠ και του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος σε περιφερειακό επίπεδο, από απλή αποτύπωση και υπολογισμό απόλυτων αριθμών τουριστών και τουριστικών υποδομών, μετατρέπονται σε συγκεκριμένες τουριστικές δραστηριότητες που θα υποδεχθούν τον επιθυμητό αριθμό τουριστών, σύμφωνα με την εφαρμογή ενός καθολικού και στρατηγικού σχεδιασμού της περιοχής. Μέσω της διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος και της οικονομίας ενισχύεται η παραμονή των κατοίκων και η προσέλκυση νέων, ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται η διαμονή των επισκεπτών σε περισσότερο χρονικό διάστημα και ο χώρος δεν αποτελεί πλέον απλό πέρασμα διακοπών, χωρίς αισθητή θετική επιρροή στην οικονομία της περιοχής.

2.4. ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Το παραπάνω πλαίσιο μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ανάπτυξης, αλλά για να λειτουργήσει απαιτείται η ενεργοποίηση κάποιων καθοριστικών παραγόντων, όπως ο εντοπισμός των ατόμων (δυναμικό εμψυχωτών, Γούσιος 2015) που θα ασχοληθούν στην πράξη με την οργάνωση, τη λειτουργία και την ανατροφοδότηση

²⁴ ΠΕΠ 2014-2020, ΕΣΠΑ 2014-2020, ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 και HORIZON 2020

του συστήματος. Τα άτομα αυτά, τα οποία πρέπει να σχετίζονται με την περιοχή και να δραστηριοποιούνται κατά κύριο λόγο σε αυτή, που συνεπάγεται περεταίρω ενίσχυση της τοπικής απασχόλησης, μπορούν να προέρχονται από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες ενεργοποιούνται στον τουρισμό ή τον αγροτουρισμό, από εργαστήρια συναφών σχολών (ΑΕΙ, ΙΕΚ, Τουριστικές Σχολές κ.ά.), από πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς συλλόγους, ειδικούς ψηφιακής τεχνολογίας κ.ά. (Γούσιος, 2013). Επιπλέον, η συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) και η δικτύωσή τους (networked tourism), τόσο σε επιχειρηματικό όσο και σε διοικητικό επίπεδο (Richards and Marques, 2012), μπορεί να αποτελέσει από μόνη της ένα είδος άσκησης ευέλικτης πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, παρακάμπτοντας κατά κάποιο τρόπο τις ακαμψίες της εκ των άνω κεντρικής και γενικών κατευθύνσεων πολιτικής. Μέσα από αυτή τη σύνθεση και την ανταλλαγή απόψεων είναι δεδομένο ότι θα προκύψουν νέες επενδυτικές ιδέες που θα οδηγήσουν στην αύξηση της απασχόλησης και του εισοδήματος, στην εξωστρέφεια και στην ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας (Περιφερειακό Συμβούλιο Καινοτομίας Θεσσαλίας, 2014).

Ο ρόλος της πόλης σε επίπεδο τοπικής ανάπτυξης εστιάζεται στην οργανωτική υποστήριξη και στη διαχείριση του συστήματος, χωρίς να εμπλέκει δραστηριότητες που αφορούν τον δημιουργικό τουρισμό της πόλης, ο οποίος δεδομένου ότι αναπτύσσεται και διευρύνεται ιδιαίτερα σε διάφορες περιοχές του κόσμου, δεν εντάσσεται στο συγκεκριμένο πλαίσιο. Το σημαντικό πολιτιστικό και αρχαιολογικό δυναμικό που εμπεριέχεται στο αστικό τμήμα της περιφέρειας, θα πρέπει να εξεταστεί συνολικά ως προς το υπόλοιπο περιφερειακό δίκτυο και να ενσωματωθεί σε συγκεκριμένες θεματικές ενότητες, σε συνδυασμό με άλλες τουριστικές δραστηριότητες που θα προκύψουν κατά περίπτωση. Όσον αφορά την αναζήτηση καινοτόμων και επιτυχημένων τουριστικών δραστηριοτήτων που βρίσκουν εφαρμογή κυρίως στο διεθνή χώρο και τη διερεύνηση προσαρμογής τους σε μια ελληνική περιφερειακή οντότητα όπως η Θεσσαλία, εκτός του γεγονότος ότι δεν θα πρέπει να επιδιώκεται η αυτούσια υιοθέτηση και πιστή αντιγραφή τους, δημιουργεί επιπλέον δυσκολίες, δεδομένης της έλλειψης ανταγωνιστικής εμπειρίας που διαπιστώνεται στις όποιες ελάχιστες μεμονωμένες επενδυτικές απόπειρες (οι οποίες είναι δύσκολο και να εντοπιστούν) που επιχειρούν να διεισδύσουν με φιλοδοξία στον συμμετοχικό και δημιουργικό τουρισμό. Επιπροσθέτως, η αξιοποίηση των υφιστάμενων πολιτιστικών

και εδαφικών υποδομών αποτελεί σημαντικό εργαλείο στην προσπάθεια ανάδειξης των τοπικών πόρων, μέσω της εύκολης, γρήγορης, ασφαλούς και με μικρότερο κόστος πρόσβασης και ευχάριστης διαμονής των επισκεπτών, δημιουργώντας ταυτόχρονα μία βιώσιμη και ανταγωνιστική τουριστική δραστηριότητα με ισχυρά κοινωνικά και οικονομικά οφέλη.

Αξιοσημείωτη καινοτομία στη νέα προσέγγιση του τουριστικού προϊόντος, αποτελεί τόσο ο εντοπισμός, η ανάδειξη και οι διασυνδέσεις μεταξύ τους, των μοναδικών στοιχείων που διαφοροποιούν και χαρακτηρίζουν την περιοχή μελέτης με τη μορφή εδαφικών και θεματικών διαδρομών (οριζόντια οργάνωση), όσο και η ένταξή τους στην τοπική κοινωνία με τη μορφή προϊόντων και υπηρεσιών (κάθετη οργάνωση), αλλά και η σύνδεσή τους με αρκετούς τομείς ενδιαφέροντος (αγροτική παραγωγή, τηλεπικοινωνίες, διαδίκτυο, συγκοινωνίες, φύση, περιβάλλον, πολιτισμός, αθλητισμός, αναψυχή, μουσική, χορός, γαστρονομία κ.ά.). Παρόλες τις προσπάθειες επίτευξής της (ΟΠΑΑΧ, LEADER), η σύνδεση αυτή παραμένει ακόμη σε εμβρυακή κατάσταση χωρίς ενδείξεις σοβαρής βελτίωσης (Γούσιος, 2013). Η ενεργοποίηση ενός ευέλικτου και ισχυρού δικτύου συνεργασιών και δραστηριοτήτων με τη συμβολή διάφορων καθοριστικών παραγωγικών τομέων, θα συμβάλλει στην ανάδειξη της θεσσαλικής ταυτότητας, ενώ παράλληλα θα ενισχύσει την εδαφική συνοχή της περιοχής.

Βασική προϋπόθεση για την αποδοχή και την ανταγωνιστικότητα του αναδομημένου τουριστικού προϊόντος αποτελεί η υποχρεωτική συμμετοχή των επιχειρήσεων ή παραγωγών σε ένα *τοπικό σύμφωνο ποιότητας*, ουσιαστικά ένα είδος πιστοποίησης και αναγνώρισης (όπως π.χ. ΠΟΠ, Label), η οποία θα είναι πλήρως εναρμονισμένη με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα και θα διασφαλίζει τόσο την παραγωγή και την παροχή υπηρεσιών, όσο και την διαχρονικότητα ενός διακριτού τουριστικού πόλου έλξης (branding). Διευκρινίζεται ότι, είναι μείζονος σημασίας η ύπαρξη και η χρησιμοποίηση ενός και μοναδικού σήματος ποιότητας, όπου δεν θα δημιουργείται σύγχυση στις επιλογές των τουριστών με την χρήση και άλλων παράλληλων τοπικών σημάτων, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα μια ισχυρή ταυτότητα ενός ενιαίου τουριστικού προορισμού. Σημαντικά πλεονεκτήματα στήριξης του εν λόγω πλαισίου αποτελούν ενδεικτικά, η διαρκώς αυξανόμενη διεθνής ζήτηση της πολιτιστικής και συμμετοχικής δραστηριότητας (επενδυτικές ευκαιρίες) έναντι του

μαζικού τουρισμού, η ελκυστικότητα της χώρας και η ύπαρξη ικανοποιητικής πολιτιστικής και τουριστικής υποδομής, το μικρό κόστος επένδυσης που απαιτείται και το μηδαμινό επιχειρηματικό ρίσκο (κίνδυνοι). Στα μειονεκτήματα μπορούμε να συμπεριλάβουμε την έλλειψη δικτύου συνεργασιών με την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου, την απουσία κατάρτισης και επιμόρφωσης των επενδυτών (απόκτηση δεξιοτήτων) και τον εντοπισμό των όποιων επενδυτικών προσπαθειών, οι οποίες βρίσκονται ακόμη σε πολύ πρώιμο στάδιο και εντάσσονται στο συγκεκριμένο πλαίσιο.

Ειδικότερα, όσον αφορά τις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο, ένα μεγάλο τμήμα πληροφόρησης και ενημέρωσης της επερχόμενης τουριστικής κίνησης, η οποία δεν έχει διαμορφώσει ακόμη το σχεδιασμό ταξιδιού της, επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από μία συγκροτημένη και ολοκληρωμένη προβολή ενός τουριστικού προορισμού. Οι δυνατότητες προβολής που προσφέρονται μέσω διαδικτύου είναι τεράστιες και διαφέρουν ανάλογα με το τουριστικό προϊόν που επιχειρείται να προβληθεί. Εκτός όμως από την προβολή, η οποία ασφαλώς θα πρέπει να ενισχυθεί από τη δυναμική εκπροσώπηση της περιοχής σε στοχευμένες τουριστικές εκθέσεις που απευθύνονται στις επιθυμητές τουριστικές αγορές διεθνώς (βλ. κεφ. 6.1.), οι νέες τεχνολογίες μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά, τόσο στην οργάνωση ενός ηλεκτρονικού συστήματος συντονισμού και οπτικοακουστικής ψηφιακής αναπαράστασης των προβαλλόμενων πόρων (ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς), όσο και στην παροχή πληροφοριών σε συστήματα με δυνατότητες πλοήγησης με αισθητήρες κίνησης σε οθόνες (touch screens) και φορητές συσκευές (κινητά 4G, tablets κ.ά.), γεγονός που θα επιτρέψει και την επιθυμητή σύνδεση με τα διεθνή δίκτυα πολιτιστικού και συμμετοχικού τουρισμού.

Με τη βοήθεια των δυνατοτήτων της τεχνολογίας, είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός κεντρικού συντονισμού και διαχείρισης των δραστηριοτήτων, με την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας, φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, ερευνητικών ιδρυμάτων, καθώς και διαφόρων φορέων που εμπλέκονται στον τουρισμό (βλ. κεφ. 8). Ο συντονισμός αυτός θα αναδείξει και θα ενεργοποιήσει ένα δίκτυο τοπικών αγαθών και υπηρεσιών, βελτιώνοντας τις υφιστάμενες επιχειρήσεις και στηρίζοντας παράλληλα τις προσπάθειες κυρίως μικρών επιχειρήσεων να ενταχθούν στην

τουριστική αγορά, με βασικό στόχο να συνεισφέρουν αποτελεσματικά στην αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος (Γούσιος, 2013).

3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΙΑ - ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ

3.1. ΤΩΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

Η Θεσσαλία, τόσο ως γεωγραφικό διαμέρισμα με κοινά γεωμορφολογικά και ιστορικά χαρακτηριστικά, όσο και ως περιφέρεια με καθορισμένη δημοσιονομική και διοικητική αυτοτέλεια, αποτελούσε ανέκαθεν μία αυτούσια και ολοκληρωμένη χωρική οντότητα στον ελληνικό χώρο. Συνορεύει βόρεια με την Δυτική και Κεντρική Μακεδονία, νότια με τη Στερεά Ελλάδα, δυτικά με την Ήπειρο, ενώ ανατολικά βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος (βλ. Χάρτης Χ2).

Χ2: Χάρτης χωροταξικής ένταξης, οδικής σύνδεσης και πληθυσμιακών οικιστικών μεγεθών Θεσσαλίας

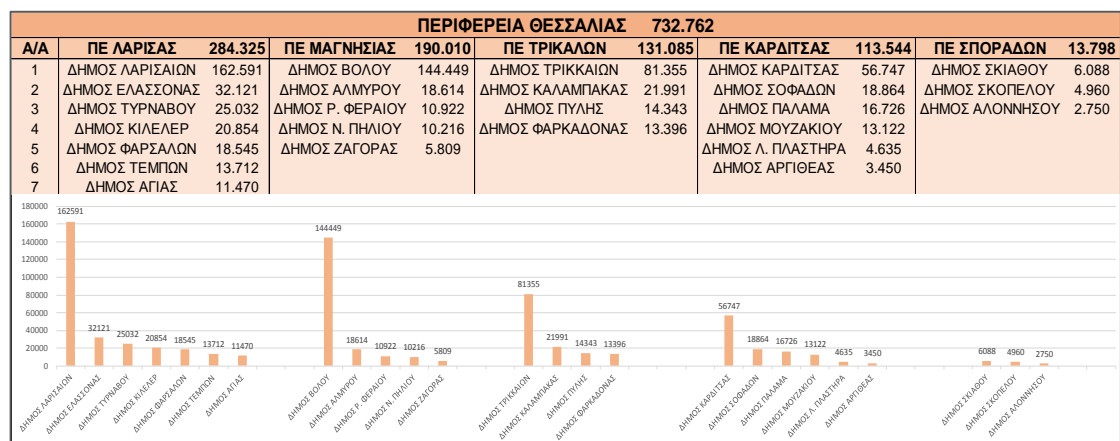
Πηγή: Ιδία επεξεργασία, στοιχεία απογραφής πληθυσμού 2011 ΕΛΣΤΑΤ

Καταλαμβάνοντας έκταση ίση με 14.037 χλμ² (10,7% της χώρας) βρίσκεται σε κεντροβαρική γεωγραφική θέση, τόσο ως προς το θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου όσο και ως προς το χερσαίο ελλαδικό χώρο, ενώ διέρχεται από αυτήν ο βασικός μεταφορικός και αναπτυξιακός άξονας της χώρας. Η απόστασή της από τους δύο μεγάλους αναπτυξιακούς πόλους Αθήνας και Θεσσαλονίκης είναι 350 χλμ (3,5 ώρες) και 150 χλμ (1,5 ώρες) αντίστοιχα, που επιτρέπουν αυθημερόν μετάβαση και επιστροφή, ενώ σε σχετικά μικρή απόσταση από το βόρειο όριό της διέρχεται η Εγνατία οδός, που αποτελεί μείζονα άξονα ανάπτυξης Ανατολής - Δύσης (*EKETA - IETEΘ 2013, Περιφέρεια Θεσσαλίας 2011, EOT 2003*). Οι πλούσιοι ορεινοί όγκοι που περικλείουν τον μεγάλο θεσσαλικό κάμπο, τα ποτάμια, οι τεχνητές λίμνες, η θάλασσα και το νησιωτικό σύμπλεγμα, συνθέτουν ένα φυσικό περιβάλλον υψηλής αναπτυξιακής δυναμικής. Ισχυρό πλεονέκτημα της περιοχής αποτελεί αναμφισβήτητα η μεγάλη και γόνιμη πεδιάδα ως σημαντική παραγωγική βάση, σε συνδυασμό με τις ιδανικές κλιματολογικές και περιβαλλοντικές συνθήκες, οι οποίες επιτρέπουν την ποιοτική παραγωγή προϊόντων. Ειδικότερα, το κλίμα του ανατολικού παράκτιου και ορεινού τμήματος της Θεσσαλίας χαρακτηρίζεται ως μεσογειακό με θερμό και ξηρό καλοκαίρι και ήπιο χειμώνα. Ο κάμπος της Θεσσαλίας έχει ηπειρωτικό κλίμα ενώ το κλίμα των δυτικών ορεινών περιοχών χαρακτηρίζεται ως ορεινό με άφθονες χιονοπτώσεις και βροχές. Επιπλέον, η περιοχή διαθέτει μία αξιόλογη ποικιλία οικοσυστημάτων και μια πλούσια σε αριθμό και αξία πολιτιστική και αρχαιολογική κληρονομιά (*ΠΘ-ANEM 2000, ΠΘ 1995*).

Διοικητικά η Θεσσαλία αποτελείται από τις Περιφερειακές Ενότητες (ΠΕ) Λάρισας, Μαγνησίας, Τρικάλων, Καρδίτσας και Σποράδων, στις οποίες υπάγονται οι 25 Δήμοι της (βλ. Πίνακας Π2). Με πληθυσμό ίσο με **732.762** κατοίκους (6,8% της χώρας, σύμφωνα με την απογραφή 2011 της ΕΛΣΤΑΤ) και τους μισούς από αυτούς να καταγράφονται στα 4 μεγάλα αστικά κέντρα με αθροιστικό ποσοστό πληθυσμού 49,62% ως προς το σύνολο της περιφέρειας (βλ. Χάρτης X2 και Πίνακας Π2: Λάρισα 144.651, Βόλος - Νέα Ιωνία 118.707, Τρίκαλα 61.653, Καρδίτσα 38.554), αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη πληθυσμιακά περιφέρεια της Ελλάδας μετά από την Αττική (35,4%) και την Κεντρική Μακεδονία (17,4%). Βάσει πρόσφατων ερευνητικών στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ για το 2018, ο συνολικός μόνιμος πληθυσμός της Θεσσαλίας εμφανίζεται διαχρονικά μειωμένος της τάξης του 1,5% περίπου σε σχέση με τα

στοιχεία της απογραφής 2011, με την ΠΕ Μαγνησίας, την ΠΕ Σποράδων και την ΠΕ Λάρισας να καταφέρνουν να διατηρήσουν το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού.

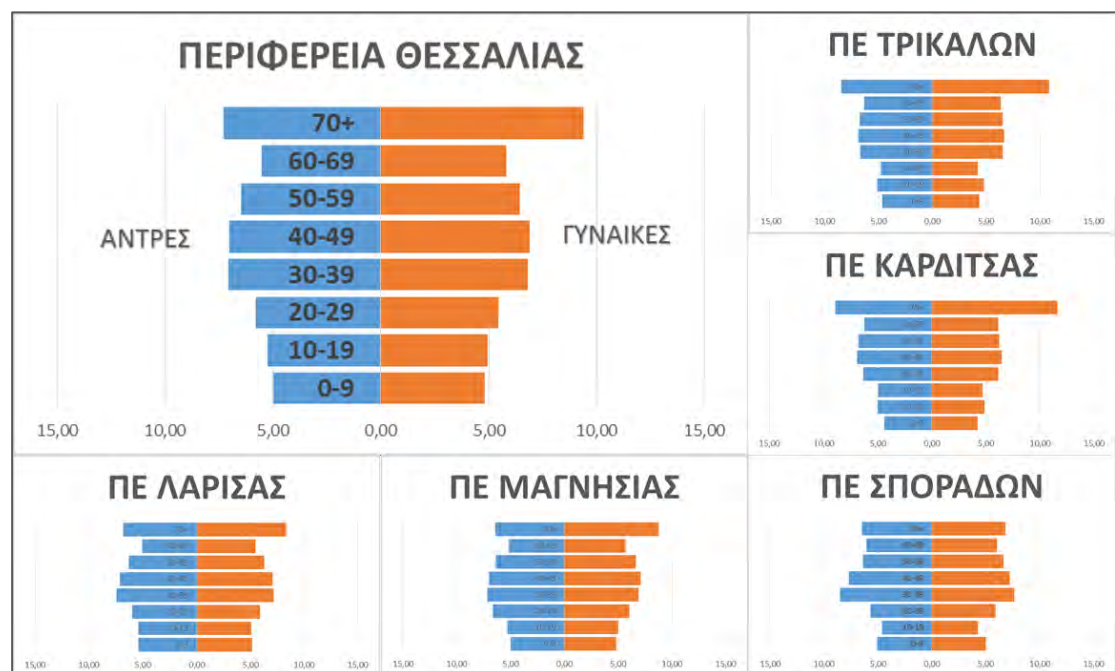
Π2: Πίνακας απογραφής μόνιμου πληθυσμού Θεσσαλίας κατά ΠΕ και Δήμο

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2011, ΕΛΣΤΑΤ

Επιπλέον, ο πληθυσμός εμφανίζεται ακόμη περισσότερο γηρασμένος ηλικιακά από τα στοιχεία της απογραφής 2011 που συνοψίζονται στο Γράφημα Γ2.

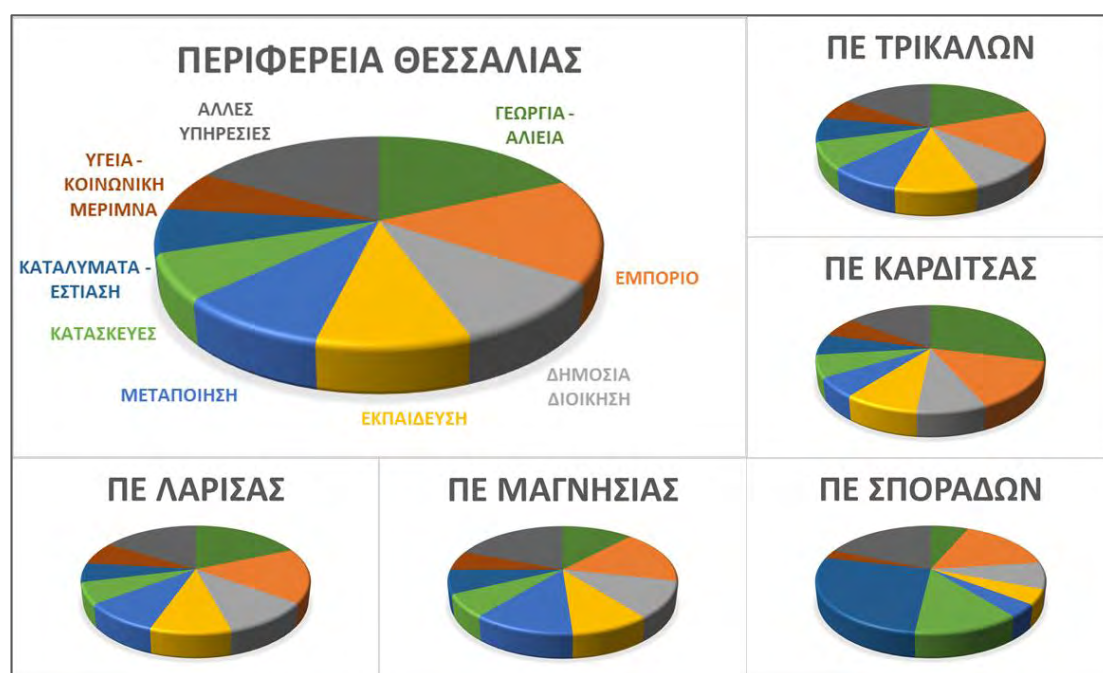
Γ2: Ηλικιακή ταξινόμηση μόνιμου θεσσαλικού πληθυσμού κατά φύλο και ΠΕ

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2011, ΕΛΣΤΑΤ

Σε γενικές γραμμές, το 35% του συνολικού πληθυσμού (με εξαίρεση την ΠΕ Σποράδων) ανήκει στην Τρίτη Ηλικία, ενώ η πλειονότητα ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 30 - 49 ετών. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας Θεσσαλίας (κατά την απογραφή 2011 της ΕΛΣΤΑΤ) υπολογίζεται στα 13.251€, χαμηλότερο κατά περίπου 5.000€ από το εθνικό που υπολογίζεται στα 18.677€. Υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ από το Περιφερειακό παρουσιάζουν η ΠΕ Λάρισας (14.165€) και οι ΠΕ Μαγνησίας - Σποράδων (15.480€ συνολικά), λόγω ανεπτυγμένου πρωτογενή τομέα και τουρισμού αντίστοιχα. Χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ από το Περιφερειακό παρουσιάζουν οι ΠΕ Τρικάλων (11.239€) και Καρδίτσας (9.282€). Επίσης, το 50% της απασχόλησης συγκεντρώνεται στους τομείς της γεωργίας, του εμπορίου, της μεταποίησης και του τουρισμού, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό 20% περίπου συγκεντρώνει ο δημόσιος τομέας και η εκπαίδευση (βλ. Γράφημα Γ3).

Γ3: Απασχολούμενοι στη Θεσσαλία κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και ΠΕ

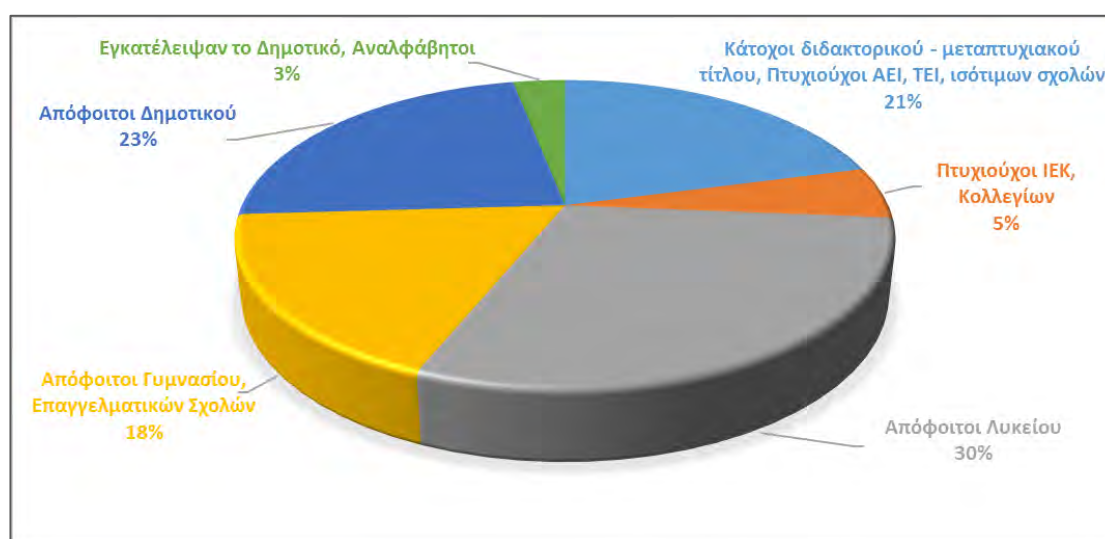

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2011, ΕΛΣΤΑΤ

Οι μισοί περίπου από τους απασχολούμενους με ποσοστό 47,70% καταγράφονται στην ΠΕ Λάρισας, το 27,22% στην ΠΕ Μαγνησίας, το 12,55% στην ΠΕ Τρικάλων, το 8,78% στην ΠΕ Καρδίτσας και το 3,74% στην ΠΕ Σποράδων. Αξίζει να σημειωθεί

ότι, ειδικά οι απασχολούμενοι στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, καταλύματος και εστίασης σε επίπεδο περιφέρειας, έχουν σχεδόν διπλασιαστεί σε αριθμό από την απογραφή του 2011, φθάνοντας τους 22.000 (ΕΛΣΤΑΤ, 2018). Η περιοχή της Θεσσαλίας διαθέτει ένα σημαντικό ποσοστό ανθρώπινου δυναμικού της τάξης του 21% με τίτλους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον, το 30% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι απόφοιτοι Λυκείου, το 18% απόφοιτοι Γυμνασίου και το 23% απόφοιτοι Δημοτικού (βλ. Γράφημα Γ4).

Γ4: Μορφωτικό επίπεδο οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Πηγή: Απογραφή πληθυσμού 2011, ΕΛΣΤΑΤ

Κατά την απογραφή του 2011, στη Θεσσαλία καταγράφονται 12.555 επιχειρήσεις με συνολικά 14.010 παραρτήματα (5,7% του συνόλου των επιχειρήσεων της χώρας). Πάνω από το 50% των επιχειρήσεων αυτών είναι συγκεντρωμένες στις ΠΕ Λάρισας (37,5%) και Μαγνησίας (29,3%), ενώ ακολουθούν οι ΠΕ Τρικάλων (17,5%), Καρδίτσας (12,9%) και Σποράδων (2,8%). Σύμφωνα με το στατιστικό μητρώο επιχειρήσεων της ΕΛΣΤΑΤ για το 2016, στον θεσσαλικό χώρο εντοπίζουμε πάνω από 80.000 νομικές μονάδες που ανήκουν άμεσα ή έμμεσα στο δυνητικό κοινωνικό δυναμικό των εμπλεκόμενων στην τουριστική δραστηριότητα (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Πίνακας 1: Αριθμός δυνητικών εμπλεκόμενων στην τουριστική δραστηριότητα νομικών μονάδων κατά τριμήσιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και ΠΕ). Ενδεικτικά, και

σύμφωνα με την έκθεση για την έξυπνη εξειδίκευση στον πολιτιστικό - τουριστικό τομέα RIS3 του Περιφερειακού Συμβουλίου Καινοτομίας Θεσσαλίας (2014) αναφέρουμε την ύπαρξη 900 συλλόγων με δεκάδες χιλιάδες μέλη, 25 γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών, 88 μουσείων και συλλογών, 100 επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού και πολιτιστικής κληρονομιάς, 100 επιχειρήσεων παραγωγής προϊόντων λαϊκής τέχνης, 500 επιχειρήσεων στον τομέα της πληροφορικής, γραφικών τεχνών και ψηφιακής δημιουργίας, 160 επιχειρήσεων στον οπτικοακουστικό τομέα (ράδιο, τηλεόραση, οργάνωση συνεδρίων, πολιτιστικές εκδηλώσεις, φωτογραφία κ.ά.), 170 επιχειρήσεων στον καλλιτεχνικό και δημιουργικό τομέα, αρκετών επιχειρήσεων με δυνατότητα διαφοροποίησης (ξύλο, κλωστοϋφαντουργία) κ.ά.

3.2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

Η Θεσσαλία δέχεται ετησίως πάνω από **1.000.000** τουρίστες, δηλαδή 300.000 περίπου πάνω από τον πληθυσμό της. Βάσει των αφίξεων σε ξενοδοχεία και campings για το 2018 (ΕΛΣΤΑΤ, 2018) ο αριθμός αυτός υπολογίζεται στους **995.936** τουρίστες (συνολικά αυξημένος κατά 100.000 περίπου σε βάθος δεκαετίας), εκ των οποίων το **57%** περίπου είναι ημεδαποί (σε αντίθεση με το σύνολο της χώρας που είναι 35%, γεγονός που σημαίνει ότι υπάρχει ουσιαστική αδυναμία προσέλκυσης ικανοποιητικού αριθμού αλλοδαπών τουριστών), ενώ το υπόλοιπο **43%** που είναι αλλοδαποί (βάσει των αφίξεων κυρίως Αμερικανοί, Βρετανοί, Ιταλοί, Γάλλοι, Γερμανοί και Ισπανοί) προτιμά κατά μεγάλο ποσοστό τη διαμονή σε camping, κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες, στο Πήλιο και στις Σποράδες (INSETE 2019β, ΕΛΣΤΑΤ 2018). Δεδομένης της περιορισμένης αεροπορικής πρόσβασης, αξίζει να σημειωθεί ότι από τις άμεσες και βασικές εισόδους προσέλευσης τουριστών στην περιοχή (αεροδρόμια Ν. Αγχιάλου και Σκιάθου, λιμάνι Βόλου), εισέρχεται μόνο το 25% περίπου του συνόλου. Το υπόλοιπο ποσοστό εισέρχεται κυρίως οδικώς μέσω των 2 κεντρικών αεροδρομίων της χώρας (Αθήνα - Θεσσαλονίκη) ή απευθείας οδικώς από τις γείτονες χώρες ή επίσης απευθείας με yachting στις Σποράδες.

Π3: Διανυκτερεύσεις, αφίξεις και μέση διάρκεια παραμονής θεσσαλών τουριστών σε ξενοδοχεία και campings ανά χώρα προέλευσης για το έτος 2018

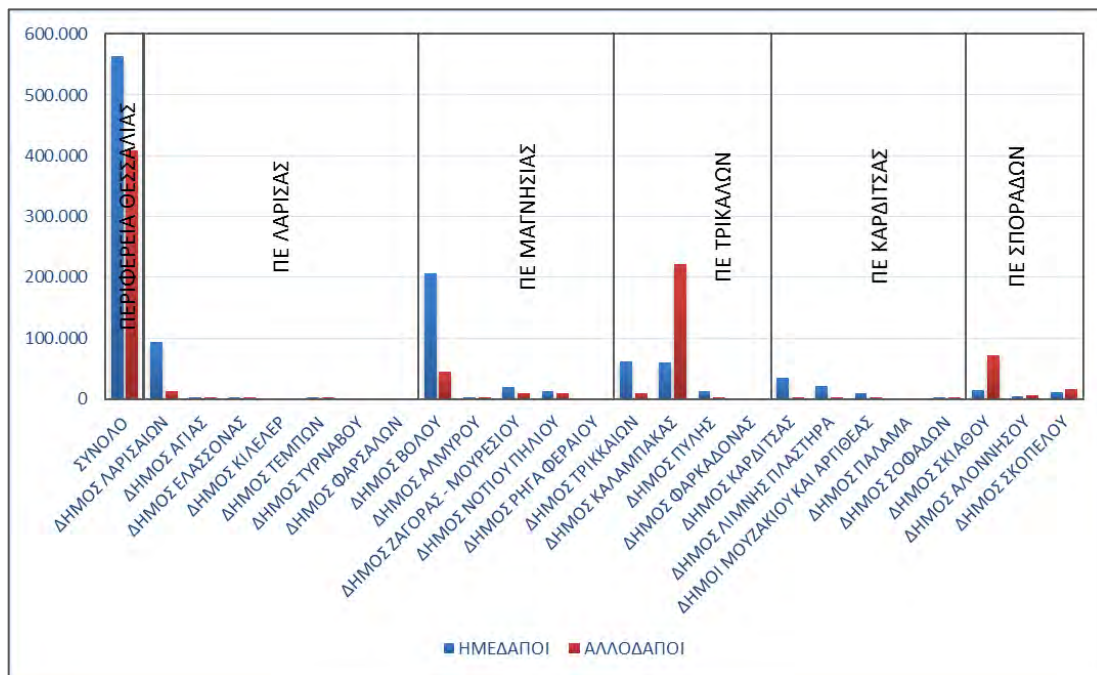
ΧΩΡΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΜΕΣΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ
Ελλάδα	1.115.462	571.862	2,0
Ηνωμένο Βασίλειο	303.487	45.588	6,7
Ιταλία	102.688	36.257	2,8
Λοιπές χώρες Ασίας	79.656	49.619	1,6
ΗΠΑ	78.025	48.498	1,6
Γερμανία	77.737	27.291	2,8
Γαλλία	48.955	27.693	1,8
Σουηδία	46.267	8.350	5,5
Πολωνία	40.080	12.896	3,1
Ρουμανία	39.168	15.130	2,6
Λοιπές Ευρωπαϊκές Χώρες	37.758	14.002	2,7
Ολλανδία	34.981	10.470	3,3
Νορβηγία	34.368	5.517	6,2
Ισπανία	28.965	21.836	1,3
Κύπρος	25.455	8.377	3,0
Αυστρία	23.565	5.190	4,5
Κίνας Λαϊκή Δημοκρατία	23.118	15.787	1,5
Δανία	20.306	3.378	6,0
Ρωσία	15.627	9.229	1,7
Βουλγαρία	15.175	6.532	2,3
Ιαπωνία	11.748	10.195	1,2
Βέλγιο	10.576	4.830	2,2
Αυστραλία	9.762	4.787	2,0
Ελβετία (και Λιχτενστάιν)	8.278	3.301	2,5
Νότια και Κεντρική Αμερική	7.710	5.889	1,3
Καναδάς	7.466	5.054	1,5
Τουρκία	5.760	2.866	2,0
Φινλανδία	5.566	1.125	4,9
Κροατία	4.996	4.219	1,2
Τσεχία	4.443	1.152	3,9
Σύνολο Αφρικής	4.246	1.402	3,0
Σλοβενία	3.977	1.155	3,4
Ουγγαρία	3.326	1.338	2,5
Ιρλανδία	2.435	851	2,9
Πορτογαλία	2.203	1.303	1,7
Σλοβακία	1.833	398	4,6
Δε δήλωσαν χώρα μόνιμης διαμονής	1.400	769	1,8
Μάλτα	1.054	216	4,9
Λιθουανία	989	484	2,0
Εσθονία	570	325	1,8
Νέα Ζηλανδία και λοιπές Ωκεανίας	511	274	1,9
Λετονία	427	210	2,0
Ισλανδία	330	173	1,9
Λουξεμβούργο	272	118	2,3
Σύνολο	2.290.721	995.936	2,3

Πηγή: Στοιχεία 2018, ΕΛΣΤΑΤ

Αντίθετα, στις διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία και campings για το 2018 (ΕΛΣΤΑΤ, 2018) που υπολογίζονται στις **2.290.721**, τα ποσοστά είναι μοιρασμένα, καθώς το **49%** αντιστοιχεί σε ημεδαπούς και το **51%** σε αλλοδαπούς τουρίστες. Παρόλο ότι το 39% των αλλοδαπών τουριστών (με αντίστοιχο ποσοστό διανυκτερεύσεων 58%) προέρχεται από χώρες της βόρειας Ευρώπης και το 27% (με αντίστοιχο ποσοστό διανυκτερεύσεων 23%) από χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης, ένα σημαντικό ποσοστό της τάξης του 18% προέρχεται από χώρες της Ασίας (κυρίως από την Κίνα και την Ιαπωνία με αντίστοιχο ποσοστό διανυκτερεύσεων 10%) και ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό της τάξης του 14% προέρχεται από χώρες τις Αμερικής (κυρίως από τις ΗΠΑ με αντίστοιχο ποσοστό διανυκτερεύσεων 8%). **Το σημαντικότερο όμως που προκύπτει από την εικόνα των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων των τουριστών ανά χώρα προέλευσης είναι η ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού χωρών με μικρότερα ποσοστά συμμετοχής, που μπορούν να υποστηρίξουν και να καθορίσουν σημαντικά τη μελλοντική τουριστική δραστηριότητα της Θεσσαλίας.** (βλ. Πίνακας Π3). Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για ένα μεγάλο μέρος των πολιτιστικών και φυσικών πόρων της Θεσσαλίας από τουρίστες της ανατολικής Ευρώπης και άλλων χωρών (π.χ. θρησκευτικός τουρισμός για Σέρβους και Ρώσους, οθωμανικά μνημεία για Τούρκους και εβραϊκή κοινότητα για επισκέπτες από το Ισραήλ). Υπάρχει εμφανής εποχική τάση της ζήτησης, η οποία κορυφώνεται κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού (ιδιαίτερα τον Αύγουστο, όπου σημειώνονται και τα υψηλότερα ποσοστά πληρότητας των τουριστικών καταλυμάτων), με μέση διάρκεια παραμονής των επισκεπτών τις **2,3** διανυκτερεύσεις (εμφανώς μικρότερη από την αντίστοιχη σε επίπεδο χώρας που υπολογίζεται σε 4,1 διανυκτερεύσεις).

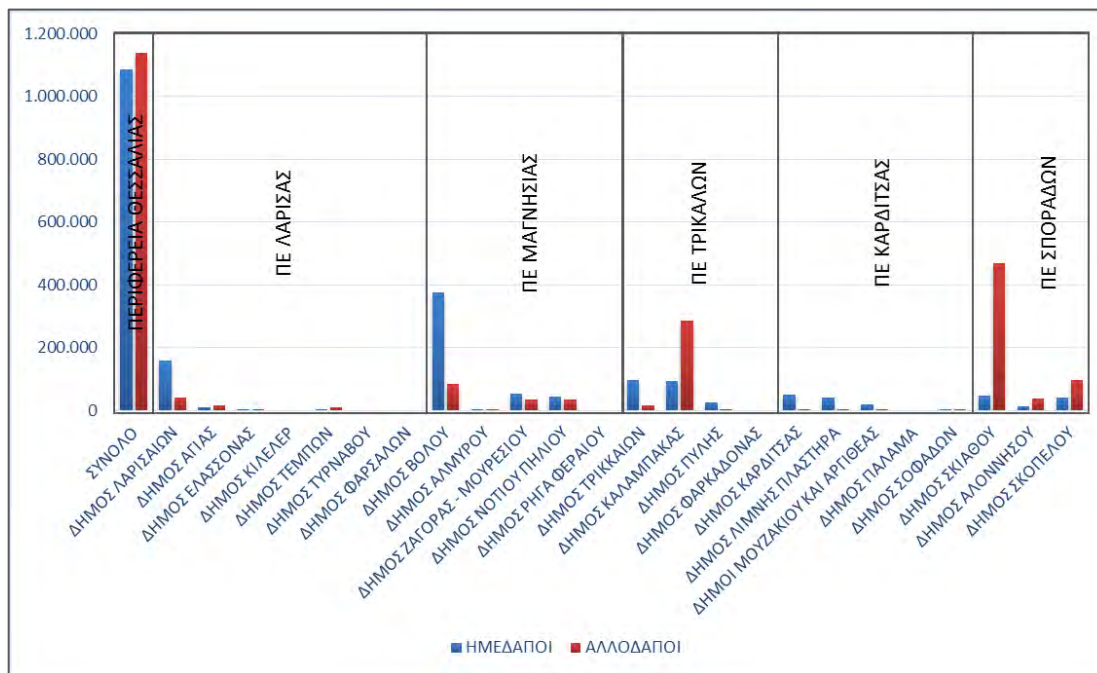
Η γεωγραφική κατανομή των τουριστικών καταλυμάτων ακολουθεί τις περιοχές που σημειώνεται έντονο τουριστικό ενδιαφέρον (βλ. κεφ. 4.1.), αν εξαιρέσουμε τα παράλια της ΠΕ Λάρισας, όπου η προσέλευση γίνεται από ημεδαπούς κατοίκους των γύρω περιοχών αυθημερόν και χωρίς διανυκτέρευση. Συνολικά στη Θεσσαλία λειτουργούν **668** ξενοδοχειακές μονάδες (40% με 2*, 22% με 3*, 19% με 4*, 15% με 1* και 4% με 5*) με 31.069 κλίνες, **1.761** μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων με 26.493 κλίνες, **502** μονάδες επιπλωμένων κατοικιών και επαύλεων με 3.531 κλίνες, καθώς και **14** οργανωμένες κατασκηνώσεις (camping) που μπορούν να φιλοξενήσουν 971 θέσεις (INSETE 2019β, ΕΛΣΤΑΤ 2018).

Γ5: Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην camping) κατά Δήμο

Πηγή: Στοιχεία 2018,, ΕΛΣΤΑΤ

Γ6: Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου (πλην camping) κατά Δήμο

Πηγή: Στοιχεία 2018,, ΕΛΣΤΑΤ

Η μέση δαπάνη των τουριστών ανά επίσκεψη ανέρχεται στα **401€** (48€ χαμηλότερη από τη μέση δαπάνη σε επίπεδο χώρας), ενώ αντίστοιχα η μέση δαπάνη των τουριστών ανά διανυκτέρευση ανέρχεται στα **64€** (5€ χαμηλότερη από τη μέση δαπάνη του συνόλου της χώρας) (INSETE, 2019β). **Από τα παραπάνω προκύπτει ως γενική διαπίστωση ότι, τα 2/3 περίπου της τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή της Θεσσαλίας, συμπεριλαμβανομένων των καταλυμάτων, των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων, συγκεντρώνονται στο Πήλιο και στις Σποράδες** (INSETE, ΞΕΕ, ΕΛΣΤΑΤ, Υπουργείο Τουρισμού - στοιχεία 2018). Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία τάση προτίμησης των ενοικιαζόμενων καταλυμάτων μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας *Airbnb* από έναν σημαντικό αριθμό τουριστών. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία ιστοσελίδα καταχώρησης, εύρεσης και ενοικίασης καταλυμάτων, δηλαδή μία ηλεκτρονική πλατφόρμα με δυναμική διεξόδου στον τουριστικό τομέα, όπου μπορεί κάποιος να εγγραφεί και να δηλώσει ότι έχει διαθέσιμο προς ενοικίαση έναν χώρο στον οποίο μπορεί να φιλοξενήσει προσωρινά έναν ταξιδιώτη ή να αναζητήσει έναν χώρο όπου θα μείνει στο επόμενο ταξίδι. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που στην ιστοσελίδα αυτή συγκεντρώνονται και προβάλλονται αυθεντικές τουριστικές εμπειρίες από διάφορες περιοχές του κόσμου (πάνω από 300 είδη εμπειριών, με σημαντική αυξητική τάση)²⁵, ταξινομημένες ανά τύπο (βιωματικές εμπειρίες διάρκειας λίγων ωρών ή πολλών ημερών) και κατηγορία (lifestyle, διασκέδαση, επιχείρηση, ευεξία, ιστορία, κοινωνική επίδραση, μουσική, μόδα, νυχτερινή ζωή, σπορ, τέχνες, τεχνολογία, φαγητό & ποτό, φύση), γεγονός που αποδεικνύει ακόμη μία φορά την αυξανόμενη προτίμηση των τουριστών για την αναζήτηση της μοναδικής και αυθεντικής εμπειρίας.

Καμία περιοχή όμως, ακόμη και αν διαθέτει εκπληκτικούς φυσικούς, ανθρωπογενείς και πολιτιστικούς πόρους, δεν μπορεί να αναπτυχθεί τουριστικά, εάν δεν είναι σε θέση να προσφέρει μία εύκολη, ασφαλή και χαμηλού κόστους πρόσβαση στους δυνητικούς επισκέπτες της, σε συνδυασμό με τις κατάλληλες συνθήκες διαμονής, διαβίωσης, ασφάλειας και ύπαρξης ποιοτικών υπηρεσιών. Σχετικά με την

²⁵ Προς την κατεύθυνση αυτή φαίνεται να προσανατολίζεται και η διεθνούς φήμης ηλεκτρονική τουριστική πλατφόρμα *TripAdvisor*, ενώ άλλες περιορίζονται στην προβολή οικονομικών τουριστικών πακέτων με φόντο συνήθως κάποιο γνωστό τουριστικό αξιοθέατο (*Booking, Expedia, Kayak* κ.ά.).

αεροπορική προσβασιμότητα της περιοχής μελέτης, δεδομένου ότι αποτελεί και τον μοναδικό σχεδόν τρόπο προσέγγισης κυρίως των αλλοδαπών τουριστών, διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει επαρκής συστηματική και οργανωμένη αεροπορική κάλυψη, ενώ τα αεροδρόμια της Σκιάθου και της Ν. Αγχιάλου εξυπηρετούν κάποιες περιστασιακές πτήσεις, κυρίως κατά την περίοδο του καλοκαιριού. Όσον αφορά τις υπόλοιπες υποστηρικτικές υποδομές, η Θεσσαλία διαθέτει ένα ικανοποιητικό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο που της εξασφαλίζει μικρή σχετικά χρονοαπόσταση από την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη (βλ. κεφ. 3.1.), αλλά και εύκολες εσωτερικές μετακινήσεις, τόσο μεταξύ των κυριότερων αστικών της κέντρων, όσο και με την υπόλοιπη χώρα. Επιπλέον, υπάρχει ακτοπολική σύνδεση με το λιμάνι του Βόλου (θαλάσσια πύλη εισόδου) και δευτερευόντως με τα λιμάνια της Σκιάθου, της Σκοπέλου και της Αλοννήσου (Πατητήρι), τα οποία συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον τουριστών κρουαζιέρας (yachting). Ο συνδυασμός των υποδομών αυτών με την ύπαρξη δομών όπως το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο και το Πανθεσσαλικό στάδιο, είναι σίγουρο ότι μπορεί να διαμορφώσει ένα ιδιαίτερα ελκυστικό τουριστικό προϊόν.

3.3. SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΠΕΔΙΟΥ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Η εφαρμογή της SWOT Ανάλυσης σε μία τουριστική περιοχή αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού και συγκεκριμένα ανάλυσης του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος, προκειμένου να διαμορφωθούν οι στόχοι, το όραμα και οι κατευθύνσεις που πρέπει να εμπεριέχονται στο συνολικό στρατηγικό σχεδιασμό που θα ακολουθηθεί για τον τουρισμό. Πρόκειται για μία μέθοδο συνοπτικής και συγκεντρωτικής αποτύπωσης των δυνατών και αδύνατων σημείων που υπάρχουν στο εσωτερικό περιβάλλον της περιοχής μελέτης, καθώς και εντοπισμού των ευκαιριών και απειλών που δημιουργούνται από τη δράση διάφορων μεταβλητών του εξωτερικού περιβάλλοντος. Στην περίπτωση της Θεσσαλίας, λαμβάνοντας υπόψιν τις σύγχρονες τάσεις της τουριστικής ζήτησης (βλ. κεφ. 1), τις γενικότερες ισχύουσες κατευθύνσεις στο πλαίσιο της εδαφικής προσέγγισης της

ανάπτυξης (βλ. κεφ. 2), καθώς και την χωροταξική διάρθρωση της περιοχής ως γεωγραφικός τουριστικός προορισμός (βλ. κεφ. 3), η συνολική εικόνα που διαμορφώνεται και η τουριστική δραστηριότητα βάσει της αλληλεπίδρασης των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων που δέχεται η περιοχή, μπορεί να συνοψιστεί στον παρακάτω πίνακα (βλ. Πίνακας Π4).

Π4: Συνοπτικός πίνακας SWOT Ανάλυσης για την περιοχή της Θεσσαλίας

S	Δυνατά σημεία (Strengths) Ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες, τόσο για την παραγωγή ποιοτικών αγαθών όσο και για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού Σπουδαία μυθολογική και αρχαιολογική κληρονομιά Πολυμορφία φυσικού περιβάλλοντος και πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα Ύπαρξη σπουδαίας και υψηλής παραγωγικότητας πεδιάδας που περικλείεται από σημαντικούς ορεινούς όγκους Κεντροβαρική θέση περιοχής στον ελληνικό χώρο
W	Αδύνατα σημεία (Weaknesses) Απουσία στρατηγικού σχεδιασμού με στόχο την αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος Η επιθυμητή ενίσχυση της προσέλευσης αλλοδαπών τουριστών εμποδίζεται από την ελλιπή αεροπορική προσβασιμότητα, η οποία αποτελεί το μοναδικό σχεδόν τρόπο προσέγγισης της περιοχής Έλλειψη κατάρτισης και επιμόρφωσης των επενδυτών και ενεργοποιητών (απόκτηση δεξιοτήτων)
O	Ευκαιρίες (Opportunities) Σημειώνεται σταδιακή αύξηση του αριθμού των τουριστών διεθνώς, με αναζητήσεις κυρίως νέων ενδιαφερόντων μέσα από τη συμμετοχή στη δημιουργικότητα Δεν υπάρχει βαριά τουριστική υποδομή στην περιοχή που να ενισχύει τη μαζικότητα και την εποχικότητα Είναι εφικτή η εναρμόνιση με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ε.Ε. για τον συμμετοχικό και πολιτιστικό τουρισμό Δυνατότητα ενεργοποίησης και ενσωμάτωσης εναλλακτικών μορφών τουρισμού με παράλληλη ενίσχυση των ανθρώπινων δεσμών
T	Απειλές (Threats) Σύγκυση από την χρήση διάφορων σημάτων προβολής και έλλειψη ενός συνολικού brand name Η αδυναμία εδαφικής σύνδεσης των ιδιότυπων πόρων εγκυμονεί κινδύνους αντιγραφής και αλλοίωσής τους με πιθανή μετατροπή τους σε κοινότυπους Απουσία από δίκτυα συνεργασιών και δημιουργικού τουρισμού και ανεπαρκής εφαρμογή των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου Απουσιάζει ένας κεντρικός φορέας διαχείρισης που θα ελέγχει την εκάστοτε επιθυμητή τουριστική εισροή, η ύπαρξη του οποίου καθίσταται απαραίτητη για την ισορροπημένη εφαρμογή οποιασδήποτε αναπτυξιακής στρατηγικής

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Αναλυτικότερη πληροφορία σχετικά με τα σημεία που πρέπει να εστιάσει ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης και τα οποία αποτυπώνονται στον παραπάνω πίνακα, προκύπτει, τόσο μέσα από τον εντοπισμό και την καταγραφή των τοπικών υλικών και άυλων πόρων της περιοχής, όσο και από το πλαίσιο εφαρμογής που ακολουθείται και περιγράφεται στα επόμενα κεφάλαια.

3.4. ΣΤΟΧΟΙ, ΟΡΑΜΑ ΚΑΙ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Η Θεσσαλία διαθέτει μία πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, καθώς και μία ενδιαφέρουσα πολυμορφία υλικών και άυλων πόρων (βλ. αναλυτικότερα κεφ. 4). Επιπλέον, υφίστανται όλοι οι απαραίτητοι κρίκοι της αλυσίδας αξιών και σημειώνεται ένα σημαντικό δυναμικό εμπλεκόμενων φορέων που πλαισιώνει και διαμορφώνει το συνολικό τουριστικό προϊόν της περιοχής (βλ. κεφ. 3.1. & 3.2). Παρόλα αυτά και σύμφωνα με τη διαπίστωση του *Περιφερειακού Συμβουλίου Καινοτομίας Θεσσαλίας για τη Στρατηγική RIS3 - Πολιτισμός - Τουρισμός (2014)*, οι τοπικοί πόροι βρίσκονται σε λανθάνουσα ή αναδυόμενη κατάσταση και οι συνδέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων είναι ασθενείς έως ανύπαρκτοι (π.χ. προβολή, πολιτιστικές διαδρομές, πακέτα εμπειρίας, κατάρτιση κ.ά.). Επομένως, η εφαρμογή και η λειτουργία ενός μηχανισμού ανάδειξης, κατασκευής και ενσωμάτωσης των τοπικών ιδιότυπων πόρων σε στοχευμένες θεματικές τουριστικές διαδρομές (βλ. κεφ. 2.3.), στο πλαίσιο των σταδίων του ενάρετου κύκλου για την ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος (βλ. κεφ. 2.2), κρίνεται καθοριστικής σημασίας.

Πρωταρχικό στόχο βάσει του παρόντος πλαισίου και των όσων προηγήθηκαν παραπάνω, αποτελεί η αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος στο πλαίσιο της εδαφικής ανάπτυξης και της ανάδειξης των τοπικών ιδιότυπων πόρων, προκειμένου να αυξηθεί ο αριθμός κυρίως των αλλοδαπών τουριστών με αναζητήσεις δραστηριοτήτων συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού και παράλληλα να βελτιωθεί ποιοτικά η ζωή των κατοίκων. Το όραμα της ουσιαστικής αξιοποίησης των τοπικών ιδιότυπων πόρων με την ενσωμάτωσή τους σε θεματικές τουριστικές διαδρομές θέτει τις βάσεις για μία ορθολογική ανάπτυξη της περιοχής και

πλαισιώνεται από μία συνολική στρατηγική, στην οποία προτεραιότητα θα έχουν οι παρακάτω επιμέρους στόχοι (βλ. Πίνακας Π5):

Π5: Πίνακας στόχων προτεραιότητας για την περιοχή της Θεσσαλίας

1. Η ανάδειξη ενός συνολικού διακριτού τουριστικού προορισμού συμμετοχικότητας και πολιτισμού (brand name)
2. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας βάσει της εδαφικότητας, καθώς και η διασφάλιση της βιωσιμότητας
3. Η ενίσχυση της κατασκευής μοναδικών εμπειριών και η προσέλκυση αλλοδαπών τουριστών
4. Η ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού και του φυσικού περιβάλλοντος
5. Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και η σταδιακή μετάβαση σε τουρισμό 365 ημερών τον χρόνο
6. Η διευκόλυνση της προσβασιμότητας των αλλοδαπών τουριστών
7. Η ενίσχυση της ποιότητας των δυνητικών ειδικών ενδιαφερόντων
8. Η αύξηση των τοπικών επενδύσεων και ενδιαφερόντων
9. Η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, η αύξηση των εισοδημάτων τους και η μείωση της ανεργίας
10. Η ενίσχυση της τοπικής παραγωγής

Πηγή: *Ιδία επεξεργασία*

Η επιλογή της περιφέρειας Θεσσαλίας ως μελέτη περίπτωσης μεθοδολογικής προσέγγισης της ΔΔ, αποτελεί σίγουρα ένα ολοκληρωμένο και ενδιαφέρον πλαίσιο αναφοράς για να μπορέσουν να ερμηνευτούν οι διάφορες δυναμικές και δυνατότητες λειτουργίας του εν λόγω μηχανισμού, διότι είναι μία ελληνική περιφέρεια με καθορισμένη γεωγραφική, δημοσιονομική και διοικητική αυτοτέλεια και κυρίως συγκεντρώνει μία έντονη πολυμορφία υλικών και άυλων τοπικών πόρων. Κατ' επέκταση και σύμφωνα με την παραπάνω προσέγγιση, αυτό σημαίνει ότι με παρόμοιο τρόπο κάθε περιοχή θα πρέπει να εντοπίσει, να ενεργοποιήσει και να αναδείξει τα ιδιαίτερα προϊόντα της δημιουργώντας την δική της ταυτότητα, δηλαδή ένα σύνολο προϊόντων και υπηρεσιών, που θα αποτελέσουν το αναπτυξιακό όραμα. Το πλαίσιο

εφαρμογής και ο μηχανισμός προσέγγισης για την επίτευξη των επιμέρους ανωτέρω στόχων εντάσσεται στην εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης, όπου όπως έχει αναφερθεί, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ανταγωνιστικότητα και στην ελκυστικότητα ενός τόπου μέσω της κατασκευής και της ανάδειξης των εδαφικών του πόρων. Η διαδικασία αυτή περιγράφεται αναλυτικά στα επόμενα κεφάλαια.

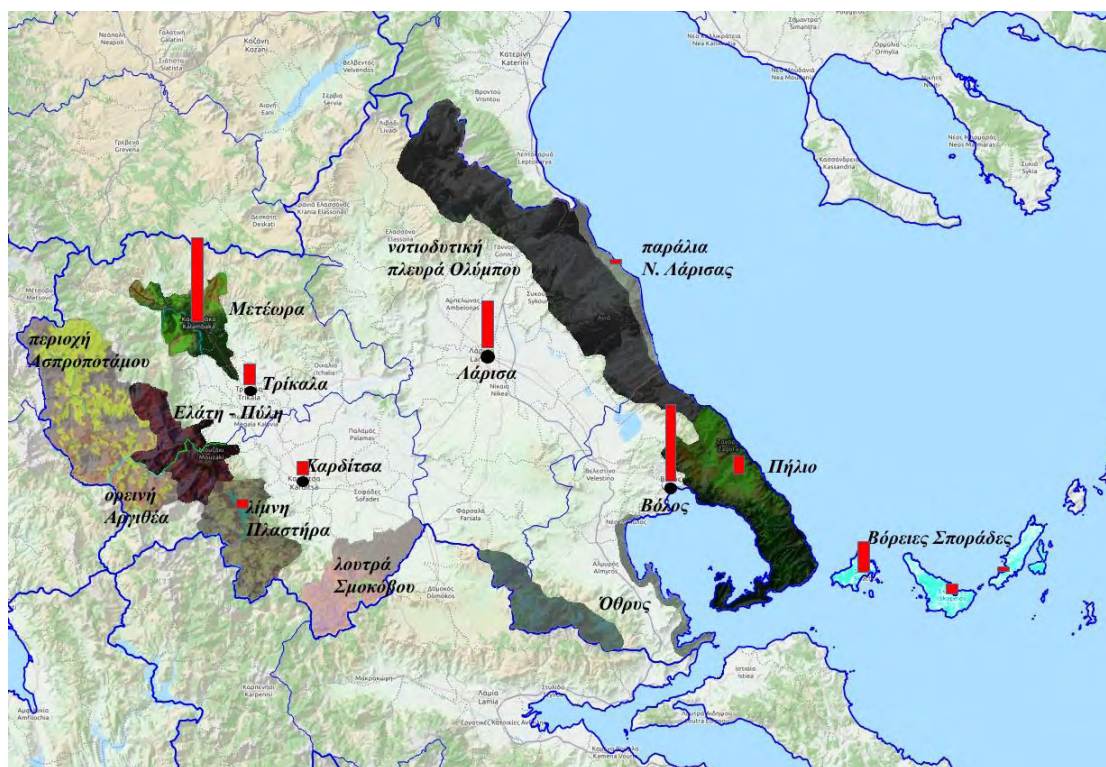
4. ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΟΥΝ (ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ)

Το πρώτο στάδιο του πλαισίου εφαρμογής αφορά την αναλυτική καταγραφή, την αναγνώριση και την ταυτοποίηση των υλικών και άυλων πόρων που εντοπίζουμε στην περιοχή της Θεσσαλίας, μέσα από αντίστοιχες τοπικές θεματικές ενότητες. Οι ενότητες αυτές επιχειρούν να προσεγγίσουν τη φυσιογνωμία και τις δυνατότητες της περιοχής, σε συνδυασμό με τα στοιχεία (αξίες) που χαρακτηρίζουν τους εν λόγω πόρους και τους διαφοροποιούν προσδίδοντάς τους την αντίστοιχη ελκυστικότητα. Για να μπορέσουν οι πόροι αυτοί να μετατραπούν σε ιδιότυπους πολιτιστικούς και τουριστικούς πόρους χρειάζονται την κοινωνική αναγνώριση και αποδοχή, προκειμένου να αναδειχθούν προς όφελος της τοπικής ανάπτυξης. Δεδομένης της ευρείας και ταυτόχρονα ιδιαίτερης έννοιας του τοπικού πόρου μιας περιοχής και δεδομένης επίσης της δυσκολίας εύρεσης συγκεντρωτικών πηγών εντοπισμού, το υλικό της καταγραφής προέκυψε από αναζητήσεις και έρευνα στο διαδίκτυο (βλ. στο τέλος της ΔΔ) και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, από επιτόπια έρευνα και διάθεση στοιχείων από τους αρμόδιους τοπικούς φορείς και υπηρεσίες (συναντήσεις - συζητήσεις), από συζητήσεις με κατοίκους της περιοχής και από αναζήτηση στη σχετική βιβλιογραφία, λαογραφία και μυθολογία. Ο εμπλουτισμός του κειμένου περιγραφής των πόρων με εικόνες (όπου φυσικά αυτό είναι εφικτό) κρίνεται σκόπιμος, δεδομένου ότι χρειαζόμαστε την οπτικοποίησή τους προκειμένου να μπορέσουν να ενταχθούν στις αντίστοιχες θεματικές διαδρομές.

4.1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

Η διεθνής ακτινοβολία της Ελλάδας ως ενιαίος τουριστικός προορισμός αποτελεί από μόνη της έναν σημαντικό και μοναδικό πόρο, από τον οποίο επωφελούνται όλοι οι επί μέρους ελληνικοί τουριστικοί προορισμοί, ανεξαρτήτως αν είναι περισσότερο ή λιγότερο δημοφιλείς. Στην περίπτωση της Θεσσαλίας, η μοναδικότητα του φυσικού περιβάλλοντος, η ηρεμία και η διαφορετικότητα του ύπαιθρου χώρου (Γούσιος, 2016: 3-5), ο αρχαιολογικός πλούτος και οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες, αναδεικνύουν έναν ευλογημένο τόπο και ένα περιβάλλον με ιδιαίτερα υψηλή αισθητική, πολιτιστική και ιστορική αξία.

Χ3: Χάρτης τουριστικών περιοχών και καταλυμάτων Θεσσαλίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Αν εξαιρέσουμε τη σταθερή τουριστική ελκυστικότητα των 4 αστικών κέντρων (Λάρισα, Βόλος, Τρίκαλα, Καρδίτσα), η τουριστική δραστηριότητα αναπτύσσεται περιμετρικά και συγκεκριμένα κατά μήκος δύο νοητών τόξων που ακολουθούν το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής (βλ. *Χάρτης Χ3*). Το βορειοανατολικό τόξο (Ολυμπος - Κίσσαβος - Μαυροβούνι - Πήλιο - Σποράδες) και το νοτιοδυτικό τόξο (τμήμα οροσειράς Πίνδου - Μετέωρα - Κόζιακας - λίμνη Πλαστήρα - Άγραφα - Σμόκοβο - Όθρυς) κυκλώνουν την θεσσαλική πεδιάδα, στην οποία παραδοσιακά κυριαρχεί η αγροτική δραστηριότητα. Οι περιοχές αυτές εξυπηρετούνται από μία ικανοποιητική κατανομή καταλυμάτων στο χώρο (βλ. *Χάρτης Χ3*, κόκκινοι ράβδοι) και χαρακτηρίζονται από αυξημένη παρουσία μαζικού τουρισμού (με κάποιες περιπτώσεις εναλλακτικών μορφών τουρισμού), η οποία όμως μπορεί να αποτελέσει πηγή άντλησης τουριστών για την ανάπτυξη θεματικών διαδρομών συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού. Αν και η Θεσσαλία στο σύνολό της δεν έχει αποτελέσει μέχρι σήμερα κάποιον επώνυμο τουριστικό προορισμό (brand name), διακρίνουμε στο εσωτερικό της τους παρακάτω διαδεδομένους και ισχυρούς τουριστικούς γεωγραφικούς προορισμούς.

Το *Πήλιο* (1.624 μ.) υψώνεται πάνω από τον Βόλο, ανάμεσα στον Παγασητικό Κόλπο και το Αιγαίο Πέλαγος. Σύμφωνα με την μυθολογία, αποτελούσε τη θερινή κατοικία των 12 θεών του *Ολύμπου*²⁶, τη μαγική χώρα των *Κενταύρων* και των

<https://www.facebook.com/pg/pelion4seasons/posts/>

Λαπιθών, καθώς και την αφετηρία του *Ιάσονα* με τους *Αργοναύτες* και την θρυλική *Αργώ* για το μακρινό ταξίδι στην *Κολχίδα*, αναζητώντας το *Χρυσόμαλλο Δέρας* (βλ.

²⁶ Κατά την μυθολογία υπήρχε ναός του Δία Ακραιού στην κορυφή Πλιασίδι.

κεφ. 4.4.4.). Στον χώρο αυτό έγιναν οι θειικοί γάμοι του Πηλέα και της Θέτιδος που ύμνησαν ο Όμηρος, ο Πίνδαρος και ο Ευριπίδης, ενώ στη σπηλιά του σοφού Κενταύρου Χείρωνα μαθήτευσαν οι ημίθεοι Αχιλλέας και Ηρακλής και διδάχθηκε την Ιατρική ο Ασκληπιός. Τα 24 παραδοσιακά κεφαλοχώρια (65 παραδοσιακοί οικισμοί), καθώς και οι χαρακτηριστικές ακτές του Πηλίου, συγκεντρώνουν αρκετούς επισκέπτες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, συνδυάζοντας δραστηριότητες βουνού και θάλασσας. Είναι πλούσιο σε βλάστηση, καλλιέργειες, αλλά και σε παραδόσεις, που συμβάλλουν στην ελκυστικότητα της περιοχής.

Οι **Βόρειες Σποράδες** που κατά την αρχαιότητα ονομάζονταν *Μαγνήτων Νήσοι* έχουν ενετικές επιρροές και αποτελούνται από 18 νησιά (ουσιαστικά πρόκειται για

http://eplskentel.blogspot.com/2016/06/blog-post_12.html

ένα μικρό Αιγαίο Πέλαγος) με πιο διαδεδομένα τουριστικά τη **Σκιάθο**, τη **Σκόπελο** και την **Αλόνησο** (εκτός από τη **Σκύρο** που ανήκει διοικητικά στην ΠΕ Ευβοίας). Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των νησιών αυτών είναι οι γραφικές παραλίες

με την πολύ πλούσια βλάστηση από πευκοδάση που συχνά φτάνει μέχρι τις ακτές, μια εικόνα που δεν συναντά κανείς εύκολα στα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου.

Τα **Μετεώρα** αποτελούνται από ένα σύμπλεγμα με τεράστιους και εντυπωσιακούς σκοτεινόχρωμους βράχους από ψαμμίτη, οι οποίοι δεσπόζουν έξω

<https://meteoramuseum.gr/meteora>

από την Καλαμπάκα στα πρώτα υψώματα της Πίνδου και των Χασίων. Τα μοναστήρια των Μετεώρων είναι χτισμένα στις κορυφές των βράχων αυτών και συγκροτούν το δεύτερο σημαντικό μοναστικό συγκρότημα στην Ελλάδα μετά το Άγιο Όρος. Από τα 24 μοναστήρια που υπήρχαν κατά τον 10ο αιώνα μ.Χ. λειτουργούν και είναι επισκέψιμα μόνο τα 6 και συγκεκριμένα: η Ι.Μ Μεταμορφώσεως του Σωτήρος

(γνωστή και ως Μεγάλο Μετέωρο), η Ι.Μ. Βαρλαάμ, η Ι.Μ. Αγ. Νικολάου Αναπαυσά, η Ι.Μ. Ρουσσάνου, η Ι.Μ. Αγίας Τριάδος και η Ι.Μ. Αγ. Στεφάνου. Οι επιβλητικοί αυτοί βράχοι σχηματίστηκαν περίπου πριν από 60 εκατομμύρια χρόνια κατά την Παλαιογενή Περίοδο και το μέσο υψόμετρο τους είναι 313 μ. Το σημερινό τους σχήμα οφείλεται στην αποσάθρωση, στη διάβρωση και στους σεισμούς που ακολούθησαν στη συνέχεια. Είναι ενδιαφέρον ότι, ούτε η Ελληνική Μυθολογία, ούτε οι αρχαίοι Έλληνες, αλλά ούτε και ξένος ιστορικός έχει αναφερθεί στον χώρο αυτό. Τα Μετέωρα είναι παγκόσμια γνωστά για τις ανεξάντλητες αναρριχητικές διαδρομές και την άψογη οργανωτική υποδομή τους.

Η **Ελάτη** είναι το μεγαλύτερο χωριό του ορεινού όγκου των Τρικάλων, κτισμένη αμφιθεατρικά μέσα στα έλατα σε ύψος 950 μέτρων στις πλαγιές του όρους Κόζιακα απέναντι από τα Μετέωρα. Αποτελεί ορμητήριο για πολλές διαδρομές σε δασικά μονοπάτια και μοναδικό προορισμό φυσιολατρών και σκιέρ, αφού κοντά της βρίσκεται το *Χιονοδρομικό Κέντρο Περτουλίου*. Η Ελάτη γνωρίζει μεγάλη τουριστική

http://kpe-makrin.mag.sch.gr/smnrgefyr13/PERPATONTAS_STA%20GEFYRIA.pdf, <https://travel.eleftheriaonline.gr/travel/item/1428-mia-volta-stin-elati-kai-to-pertouli>, <http://elati-pertouli.gr/photos/>

ανάπτυξη και αδιαμφισβήτητα οι εικόνες που συναντάμε στην περιοχή θα μπορούσαν να συγκριθούν με τις αντίστοιχες στα τοπία των Άλπεων. Η **Πύλη** (Πόρτα ή Πόρτα - Παζάρ) βρίσκεται στην είσοδο της πεδινής Θεσσαλίας και προς τα ορεινά της Πίνδου. Η ονομασία της οφείλεται στα βουνά του Κόζιακα και του Ιτάμου, τα οποία διαχωρίζονται από τον Πορταϊκό ποταμό και σχηματίζουν μία φυσική και μεγαλοπρεπή πύλη. Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς βρίσκεται στο κέντρο σπουδαίων βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, αλλά κυρίως γιατί αποτελεί ένα φυσικό πέρασμα για τα γραφικά ορεινά χωριά των Τρικάλων.

Η **λίμνη Πλαστήρα** βρίσκεται στο οροπέδιο της Νεβρόπολης (25 χλμ δυτικά της πόλης της Καρδίτσας) και σχηματίστηκε το 1959 με την ολοκλήρωση του φράγματος στον ποταμό Ταυρωπό (ή Μέγδοβα). Η ονομασία της οφείλεται στον στρατιωτικό Νικόλαο Πλαστήρα, ο οποίος είχε και την ιδέα για την κατασκευή της. Το **φράγμα** της λίμνης αποτελεί μία επιβλητική τοξοειδή κατασκευή, μήκους 220 μ.

και ύψους 83 μ. Τα νερά της τροφοδοτούν τον υδροηλεκτρικό σταθμό της ΔΕΗ, αρδεύουν τον θεσσαλικό κάμπο και υδροδοτούν 38 κωμοπόλεις και χωριά της ευρύτερης περιφέρειας της Θεσσαλίας. Παρόλο που η λίμνη δημιουργήθηκε για να λύσει τα αρδευτικά προβλήματα της ευρύτερης περιοχής, με το πέρασμα του χρόνου διαμόρφωσε ένα όμορφο τοπίο, το οποίο περιβάλλεται από πράσινο και είναι ιδανικό για εκδρομές και αθλητικές δραστηριότητες, τόσο τους καλοκαιρινούς όσο και τους

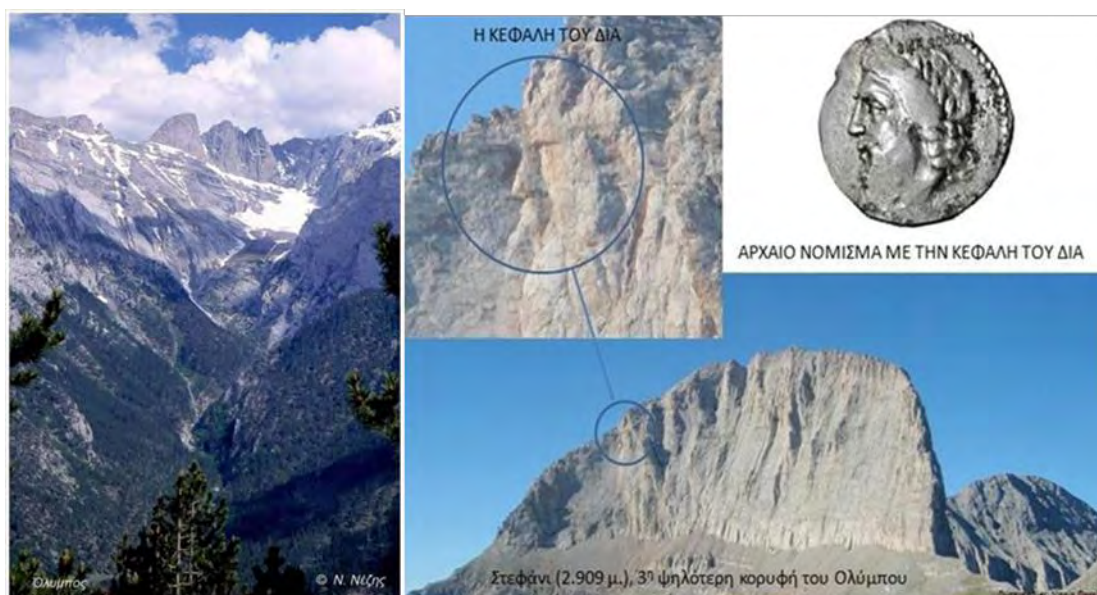

<http://www.vrakastravel.gr/>-----2019-4.html

χειμερινούς μήνες (δικαιολογημένα θυμίζει τα νορβηγικά Φιόρντ). Στην περιοχή υπάρχει παρατηρητήριο για τα σπάνια πουλιά που συχνάζουν, καθώς και πεστροφείο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ο βοτανικός κήπος και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νεοχωρίου, το εκπαιδευτικό δάσος Μπελοκομίτη, το δασικό χωριό Δρυάδες με 20 ξύλινα σπίτια έτοιμα να υποδεχτούν τους επισκέπτες που θέλουν να ζήσουν μέσα στη φύση (παραποτάμιο δάσος Καροπλεσίου) και οι διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως τα Πλαστήρεια, το Φεστιβάλ λίμνης και το Αθλητικό Καλοκαίρι (διάπλους, ποδηλατικός γύρος και διαγωνισμός ψαρέματος). Απέναντι από το χωριό Μπελοκομίτη διακρίνεται η μορφή μιας γυναίκας που κοιμάται, γνωστή ως *Κοιμωμένη των Αγράφων*, η οποία σχηματίζεται από τις κορυφογραμμές των Αγράφων και είναι ορατή από ολόκληρο σχεδόν τον κάμπο.

Η **νοτιοδυτική πλευρά του Ολύμπου**, του υψηλότερου βουνού της Ελλάδας (χαρακτηρίστηκε και ως *Παρθενώνας της ελληνικής φύσης*), του δεύτερου υψηλότερου βουνού στα Βαλκάνια (μετά το Μουσαλά του ορεινού όγκου της Ρίλα στη νοτιοδυτική Βουλγαρία) με σημαντικότερες κορυφές τον *Μότικα* (2.918μ., το Πάνθεον των θεών) και το *Στεφάνι* (2.909 μ., ο θρόνος του Δία - κατά την ανατολή του ήλιου οι σκιές που δημιουργούνται στην κόψη του βουνού απεικονίζουν το πρόσωπο του Δία με εμφανή τα χαρακτηριστικά του) και κατά την μυθολογία

κατοικία των 12 Θεών της Αρχαίας Ελλάδας στην ευρύτερη περιοχή της Ελασσόνας, συγκεντρώνει ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον, καθώς περιβάλλεται από πολλά παραδοσιακά χωριά, όπως η Καρυά, τα Καλύβια, ο Δρυμός και το Λιβάδι. Ο

https://docplayer.gr/storage/67/56993552/1594382164/YyifaC_09b8tW-7Hi3Ttdg/56993552.pdf,
http://7lt-laris.lar.sch.gr/OLYMPPOS/OLYMPPOS%20CD/files/ol_mystiria.htm

Κίσσαβος (ή Όσσα) βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της Θεσσαλίας, νότια της κοιλάδας των Τεμπών, απέναντι από τον Όλυμπο. Το βουνό συνδέεται με την λατρεία της θεάς *Δήμητρας*, τον *Ασκληπιό*, τον *Ηρακλή*, τον *Φιλοκτήτη* και τον *Μέγα Αλέξανδρο*. Τα **Τέμπη** περιλαμβάνουν την περιοχή που ο **Πηνειός** ποταμός (κατά τη μυθολογία γιος του Ωκεανού και της Τιθύος, μαζί με τους παραπόταμους του αποτελεί για τη Θεσσαλία το μοναδικό υδάτινο αποδέκτη) διασχίζει τα βουνά του Ολύμπου και του Κισσάβου για να χυθεί στο Αιγαίο πέλαγος (Δέλτα Πηνειού). Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο θεός Απόλλωνας ήταν ερωτευμένος με τη Δάφνη, η οποία ήταν κόρη του Πηνειού. Έτσι, για να μην την αρπάξει ο θεός, ο πατέρας της την μεταμόρφωσε στο φυτό *δάφνη* που αφθονεί στην περιοχή. Επιπλέον, η κοιλάδα των Τεμπών αποτελεί τον τόπο, όπου ο θεός *Πάνας* κυνηγούσε τις *δρυάδες* και τις *νύμφες*. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι από την Καρυά διέρχεται το εθνικό μονοπάτι Ο2 που συνδέει τον Όλυμπο (συναντάει το διεθνές μονοπάτι Ε4) με το Πήλιο.

Τα **Θεσσαλικά Άγραφα**, δηλαδή η περιοχή του **Ασπροποτάμου** (Αχελώος ποταμός) και τα χωριά της **ορεινής Αργιθέας**, τα οποία απλώνονται σε αμφιθεατρικό σχηματισμό στις πλαγιές, συγκεντρώνουν αυξημένο τουριστικό ενδιαφέρον, λόγω του

όμορφου τοπίου που δημιουργείται από δάση ελάτης, πρίνου και πλατάνων, με όλες τις αποχρώσεις της γης. Οι *νομαδικές διαδρομές*²⁷ (βλαχόστρατα) αποτελούν ίσως το καλύτερο παράδειγμα συνδυασμού ενός αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος (δασική

<http://www.karditsa-net.gr/2014/tour/06.htm>, <https://www.clickatlife.gr/taksidi/story/24919>,
<https://www.eoskal.gr/gallery-eksormiseon/2018/item/824-apo-to-xaliki-sti-drakolimni-verliga-me-ton-eos-kalamataw-27-05-18>,
https://aetosz.blogspot.com/2016/05/blog-post_36.html

έκταση, βοσκότοποι, γεφύρια, νερόμυλοι, δριστέλες, καλντερίμια κ.ά.) με την ποιμενική δραστηριότητα (κτηνοτροφική ζωή και προϊόντα, τεχνικές, μουσική και χορευτική παράδοση, πολιτιστική κληρονομιά κ.ά.) στα χωριά του Ασπροποτάμου²⁸ (ΚΕΝΑΚΑΠ ΑΕ-ΠΘ, 2015). Κοντά στο χωριό Χαλίκι υπάρχει το πιο γνωστό αλπικό οροπέδιο της χώρας με την περίφημη *δρακόλιμνη Βερλίγκας*, ενώ ανάμεσα στα χωριά Δολιανά και Κρασιά βρίσκεται η *Ι.Μ. Τιμίου Σταυρού Δολιανών*, ενός από τους πιο αξιόλογους βυζαντινούς ναούς της Ελλάδας, με 13 χαρακτηριστικούς πέτρινους τρούλους. Στο δυτικό τμήμα της ΠΕ Καρδίτσας βρίσκεται η μικρή εντυπωσιακή *λίμνη Στεφανιάδας*, η οποία δημιουργήθηκε κατόπιν κατολισθήσεων.

Τα *λουτρά Σμοκόβου* προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών, καθώς οι πηγές με την θειούχα αλκαλική σύνθεση των ιαματικών τους νερών θεωρούνται ιδανικές για παθήσεις του αναπνευστικού και πεπτικού συστήματος, δερματοπάθειες και χρόνιες ρευματοπάθειες, για γυναικολογικές παθήσεις και φυσικά για

<https://www.thessaliatv.gr/news/85328/ta-loutra-smokobou-kai-i-pigi-soulanta-sto-mitroo-anagnorismenon-iamatikon-fusikon-poron>,
http://www.greece.com/photos/destinations/Central_Greece/Karditsa/Town/Anavra/Panorama_Smokovo_lake/110864

αναζωογόνηση και ευεξία²⁹. Τα τελευταία χρόνια, κοντά στα λουτρά έχει δημιουργηθεί η *τεχνητή λίμνη Σμοκόβου*, λόγω της οποίας έχει αυξηθεί η χλωρίδα και η πανίδα της περιοχής, καθώς και η επισκευσιμότητα των κατάφυτων κοντινών

²⁷ Χαρακτηρίζονται ως οι διαδρομές που ακολουθούσαν οι κτηνοτρόφοι προκειμένου να μεταφέρουν τα κοπάδια τους, αλλά και τις παραδόσεις που αναπτύχθηκαν κατά την διάρκεια των ετών (ΚΕΝΑΚΑΠ Α.Ε. - ΠΘ, 2015).

²⁸ Ο Ασπροπόταμος, εξαιτίας της λευκής λάσπης που μεταφέρει, λατρευόταν ως θεός από τους κατοίκους των περιοχών κατά την αρχαιότητα.

²⁹ www.loutrasmokovou.gr

προορισμών Λουτροπηγή (Σμόκοβο), Αηδονοχώρι (ιαματικές πηγές Σουλαντά), Βαθυλάκιο και Θραψίμι. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπάρχει για το Μοναστήρι της Ρεντίνας (η οποία αποκαλείται και *Βασίλισσα των Αγράφων*), το Μοναστήρι στους Δομιανούς και τη Μονή Προυσού (30χμ. περίπου από το Καρπενήσι). Ανατολικά της Κτιμένης, μέσα σε μια καταπράσινη τοποθεσία βρίσκονται τα λουτρά Καΐτσας (εδαφική έκταση ΠΕ Φθιώτιδας).

Τα *παράλια της ΠΕ Λάρισας* στην ανατολική πλευρά του Κισσάβου αποτελούν έναν δυναμικά ανερχόμενο και αυτόνομο τουριστικό προορισμό, όπου με κυριότερες τις παραλίες Αγιοκάμπου, Σωτηρίτσας, Βελίκας και Στομίου συνιστούν τη

<https://agialar.wordpress.com/%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CF%8C%CE%BA%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%82-2/>,
<http://greekbeaches.blogspot.com/2011/07/thessaly-velikaagiokampos.html>
<http://www.thessaliaeconomy.gr/blog/toyrismos/toyrismos-ponokefaloi-gia-ta-paralia-tis-larisas>, <https://www.zoover.gr>

2η μεγαλύτερη σε έκταση ακτογραμμή στην Ελλάδα με μήκος 14 χλμ. Βορειότερα της περιοχής κοντά στην Καρίτσα, αναβλύζει το μοναδικό κόκκινο νερό, γνωστό από αρχαιότατων χρόνων (αρχαία πόλη των Ευρυμενών) για τις ιαματικές του ιδιότητες, όπου τα υδροξείδια του σιδήρου χρωματίζουν τα πετρώματα κόκκινα (ομοιότητες με το ιαματικό νερό προσώπου vichy). Σε κοντινή απόσταση βρίσκεται το περίφημο φαράγγι Καλυψώς, όπου διοργανώνονται πολλές δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.

Η περιοχή του *βουνού Όθρυς*, το οποίο κατά την μυθολογία αποτελούσε το *βουνό των Τιτάνων*, όπου είχαν οχυρωθεί κατά τη σύγκρουσή τους με τους θεούς του Ολύμπου, εκτοξεύοντας τεράστιους βράχους προς τον Όλυμπο (Τιτανομαχία, βλ.

<https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=X9rI4Br5P1M>,
<https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/4110379/oi-didymes-limnes-ston-almyro-poy-irthan-apo-to-diastimia>
<https://www.taxydromos.gr/Almyros/365906-kleista-to-dasos-koyri-kai-oi-limnes-zerelia-mexri-thn-kyriakh.html>

κεφ. 4.4.4.). Στα πετρώματα του βουνού Όθρυς, μεταξύ των διάφορων σπηλαίων που έχουν σχηματιστεί, ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η *Νεροσπηλιά*, η οποία περιλαμβάνει το μεγαλύτερο υπόγειο ποτάμι που έχει εξερευνηθεί στη Θεσσαλία και

η *Τιτανοσπηλιά*, ένας από τους μεγαλύτερους θαλάμους με σταλαγμίτες στην Ελλάδα. Ενδιαφέρον προκαλούν στους πρόποδες του βουνού οι *λίμνες Ζερέλια*, δύο ολοστρόγγυλες λίμνες που δημιουργήθηκαν από πτώση μετεωρίτη στην περιοχή, φαινόμενο μοναδικό στην Ελλάδα με 40 αντίστοιχες περιπτώσεις στην Ευρώπη και 178 σε ολόκληρο τον πλανήτη. Διακρίνουμε επίσης τις ενδιαφέρουσες ποικιλίες *ελάτης* και τις περίφημες *σεκόγιες* (από τα υψηλότερα και μακροβιότερα δέντρα στη γη³⁰), το *αισθητικό δάσος Κουρί* κοντά στον Αλμυρό και τον *παράκτιο υγρότοπο Σούρπης* κοντά στην Αμαλιάπολη.

4.2. ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4.2.1. *ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ*

Ο γεωγραφικός προσδιορισμός της Θεσσαλίας στην ελληνική αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε, αφενός για να μπορέσει να περιγράψει το συγκεκριμένο γεωγραφικό πλαίσιο που αντιστοιχούσαν οι τέσσερις θεσσαλικές τετράδες (Πελασγιώτιδα, Εστιαιώτιδα, Θεσσαλιώτιδα και Φθιώτιδα) και αφετέρου για να συμπεριλάβει και τις γειτονικές στη Θεσσαλία περιοχές της Μαγνησίας, της Περραιβίας, της Αθαμανίας, της Δολοπίας, της Αχαΐας Φθιώτιδας και νοτιότερα, στην κοιλάδα του Σπερχειού, της Αινιάδος, της Μαλίδος και της Οιταίας, τους ονομαζόμενους *περίοικους* (βλ. *Χάρτης X4, ονομασίες με κίτρινο χρώμα*). Η ιστορία των περίοικων λαών της Θεσσαλίας εμπλέκεται ενεργά σε διάφορες ιστορικές περιόδους με την ιστορία των τεσσάρων αυτών θεσσαλικών τετράδων. Στην προσπάθεια απόδοσης της διοικητικής και κοινωνικής γεωγραφίας των αρχαίων θεσσαλικών πόλεων, διαπιστώνεται η ύπαρξη μιας πληθώρας αναφορών και περιγραφών από διάφορους ιστορικούς και γεωγράφους (Όμηρος, Ψευδο-Σκύλακας,

³⁰ Το υψηλότερο εν ζωή δέντρο στη γη είναι μία σεκόγια (*Sequoia sempervirens*) με το όνομα *Υπερίον* που βρίσκεται στην Βόρεια Καλιφόρνια, στην περιοχή των εθνικών πάρκων Redwood National and State Parks (RNSP). Το ύψος του δένδρου φτάνει τα 115,61 μ., ενώ η ηλικία του τα 700 με 800 χρόνια.

Πίνδαρος, Αισχύλος, Θουκυδίδης, Ξενοφώντας, Στράβωνας, Πολύβιος, Τίτος Λίβιος). Στη σύγχρονη εποχή (κατά το 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα), η Θεσσαλία αποτέλεσε πόλο έλξης και τόπο επισκέψεων πολλών ξένων ερευνητών και περιηγητών με ιστορικά και αρχαιολογικά ενδιαφέροντα, οι οποίοι αναζήτησαν τα ίχνη των αρχαίων θεσσαλικών πόλεων. Δεδομένης της δυσκολίας αποτύπωσης των πολλών οικισμών που δημιουργήθηκαν στην περιοχή σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και με γνώμονα τα εκάστοτε αρχαιολογικά ευρήματα, μπορούμε να έχουμε μία γενική εικόνα στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας από τον χάρτη του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Θεσσαλικών Σπουδών (βλ. Χάρτης Χ4).

Χ4: Χάρτης οικισμών ιστορικών χρόνων και σημαντικών προϊστορικών οικισμών Θεσσαλίας

Πηγή: Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών

Τα αρχαιολογικά μουσεία (εκ φύσεως χώροι έμπνευσης και δημιουργίας ως έδρες των μουσείων) μπορούν να αποτελέσουν, εκτός από κέντρα οργάνωσης και διαχείρισης των τοπικών αρχαιολογικών πόρων, χώρους δημιουργικής έμπνευσης και ενεργής συμμετοχής των επισκεπτών. Ακόμη όμως πιο σημαντική είναι η συμβολή

τους στην εδαφική σύνδεση με τον αρχαιολογικό και πολιτιστικό πλούτο, η αναζήτηση της οποίας αποτελεί πρώτη προτεραιότητα για να μπορέσουν να υπάρξουν δραστηριότητες συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού. Το **Αθανάσάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου** αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα μουσεία της χώρας και παραμένει έως και σήμερα το κεντρικό αρχαιολογικό μουσείο της Θεσσαλίας. Φιλοξενεί αρχαιολογικά ευρήματα από όλη τη Θεσσαλία, από την παλαιολιθική περίοδο έως και τα ρωμαϊκά χρόνια. Λίγα μέτρα προς την θάλασσα στο πάρκο του Αναύρου υπάρχει αναπαράσταση νεολιθικού σπιτιού από πέτρες, πλίνθους και κλαδιά (βλ. πρόγραμμα Raphael³¹). Το **Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας** βρίσκεται στο νότιο τμήμα της πόλης της Λάρισας (στον λόφο Μεζούρλου) και αποτυπώνει την ιστορία της ευρύτερης περιοχής της Λάρισας, από την παλαιολιθική εποχή έως και την απελευθέρωση της από τον οθωμανικό ζυγό το 1881. Από το 1957 μέχρι την μεταφορά του στο νέο υπερσύγχρονο μουσείο, τα αρχαιολογικά ευρήματα φιλοξεμόνταν στο Γενί Τζαμί (Αρχαιολογικό Μουσείο Λάρισας). Το **Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας** φιλοξενεί επίσης αντιπροσωπευτικά και πολύ σημαντικά ευρήματα της ευρύτερης περιοχής, καταγράφοντας παράλληλα την πολιτισμική εξέλιξη μέσα από μια ιστορική διαδρομή που καλύπτει χρονικά όλες τις περιόδους της Προϊστορίας και Ιστορίας, από την Παλαιολιθική και Νεολιθική εποχή έως την Ύστερη Αρχαιότητα. Το **Γιαννοπούλειο Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού** περιλαμβάνει εκθέματα που αφορούν διάφορες πολιτιστικές περιόδους που πιστοποιούν την ανθρώπινη δραστηριότητα και την εξέλιξη στην περιοχή. Επίσης, υπάρχουν οι αρχαιολογικές συλλογές **Τρίκης** (ευρήματα από την ΠΕ Τρικάλων από τη νεολιθική εποχή μέχρι και τα υστεροβυζαντινά χρόνια) και η αρχαιολογική αποθήκη **Κέδρου** (ευρήματα από την αρχαία πόλη Όρθη). Εκτός από τους υφιστάμενους αρχαιολογικούς μουσειακούς χώρους, υπάρχει η σκέψη για τη δημιουργία **αρχαιολογικού - ιστορικού πάρκου Φερών - Βελεστίνου** και αρχαιολογικής συλλογής **Φαρσάλων**.

³¹ Το πρόγραμμα Raphael ξεκίνησε το 1997 με τη συνεργασία του Αρχαιολογικού Μουσείου Βόλου, του Αρχαιολογικού Μουσείου Βάρνας (Βουλγαρία) και του Μουσείου Εθνικών Αρχαιοτήτων στο Saint Germain en Laye (Γαλλία), έχοντας στόχο την ανάδειξη και προβολή του Νεολιθικού Πολιτισμού μέσω των ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ των περιοχών των τριών ευρωπαϊκών Μουσείων.

4.2.1.1. ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Ο *αρχαιολογικός χώρος Σέσκλου* αποτελείται από τον λόφο Καστράκι, καθώς και από την περιοχή γύρω από το σημερινό Σέσκλο. Το Σέσκλο κατοικήθηκε για

<https://volos.taxi/>

πρώτη φορά στα μέσα της 7ης χιλιετίας. Στη μέση Νεολιθική εποχή (5η χιλιετία) ο οικισμός αποκτά μια μεγάλη και πρωτοφανή έκταση. Γύρω από την ακρόπολη αναπτύσσονται ομόκεντρες δαιδαλώδεις μάντρες που θυμίζουν τα κανάλια στις απεικονίσεις της μυθικής Ατλαντίδας. Η περίοδος αυτή

ταυτίζεται με τον γνωστό πολιτισμό του Σέσκλου, αλλά λίγο πριν το τέλος της 5ης χιλιετίας η περιοχή ερημώνεται από κάποια καταστροφή (ίσως πυρκαγιά) για περισσότερο από 500 χρόνια και κατοικείται ξανά στην Νεότερη Νεολιθική Εποχή (4η χιλιετία) σε περιορισμένη έκταση και πάνω στο λόφο Καστράκι.

Ο *νεολιθικός οικισμός Διμηνίου* βρίσκεται 5 χλμ μακριά από την πόλη του

http://nickos-fotini.blogspot.com/2016/12/blog-post_18.html

Βόλου, στις βορειοδυτικές παρυφές του σημερινού χωριού Διμήνι. Κατοικήθηκε από το τέλος της 5ης χιλιετίας μέχρι το τέλος της Χαλκοκρατίας. Τα αρχιτεκτονικά λείψανα που εκτείνονται πάνω στον λόφο, δίνουν την εικόνα μιας οργανωμένης νεολιθικής κοινότητας, η οποία παρουσίαζε ένα μοναδικό αρχιτεκτονικό στοιχείο: τους

έξι λιθόκτιστους περίβολους, που είχαν κτιστεί κατά ζεύγη γύρω από τον οικισμό.

Η *αρχαία Ιωλκός* συνδέεται με τις εξής θέσεις: α) το *μυκηναϊκό Διμήνι* που σύμφωνα με νεότερες απόψεις ίσως ταυτίζεται με την μυθική Ιωλκό, την πατρίδα του *Ιάσονα* και των *Αργοναυτών*. Από τον οικισμό έχουν ανακαλυφθεί έως σήμερα οκτώ ανεξάρτητες ιδιωτικές οικίες. Επιπλέον, σώζονται τα θεμέλια ενός μεγάλου μυκηναϊκού μεγάρου, το οποίο βρισκόταν σε ηγεμονική θέση και φαίνεται να είχε την πλήρη εποπτεία του Παγασητικού κόλπου, καθώς και δύο θολωτοί τάφοι βασιλέων της Ιωλκού β) τον *μυκηναϊκό οικισμό στα Πενκάκια* και τη *Νηλεία*, την πόλη που

ίδρυσε ο Νηλέας, ο αδερφός του Πελία. Η κατοίκηση στο χώρο αυτό είναι συνεχής από τη Νεότερη Νεολιθική Εποχή έως την Υστεροελλαδική (4000-1100 π.Χ.) και λόγω της επίκαιρης θέσης του, εξελίχθηκε σε σημαντικό εμπορικό σταθμό που συνέδεε την ενδοχώρα με τη Θράκη, τη Μικρά Ασία, τα νησιά και τη νότια Ελλάδα και γ) τον *μυκηναϊκό οικισμό στα Παλιά* και το *Κάστρο του Βόλου*, όπου ανακαλύφθηκε κτιριακό συγκρότημα που ίσως ταυτίζεται με το παλάτι της μυθικής Ιωλκού. Έχουν αποκαλυφθεί επίσης εργαστήρια κατασκευής χάλκινων αντικειμένων, ένα σημαντικό νεκροταφείο και ένας μεγάλος θολωτός μυκηναϊκός τάφος του 15^{ου}-14ου αιώνα π.Χ. στη θέση Καπακλί. Πιθανολογείται ότι στο τέλος του 13ου αιώνα, τμήμα του πληθυσμού από τους γειτονικούς οικισμούς Διμήνη και Πευκάκια μετακινήθηκε στα Παλιά. Τη μυκηναϊκή κατοίκηση διαδέχθηκαν οικιστικές εγκαταστάσεις των γεωμετρικών, αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, όπως αποκαλύπτουν τα αρχιτεκτονικά ερείπια και τα κινητά ευρήματα.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Δημητριάδος* περιλαμβάνει την ευρύχωρη περιοχή στο νότιο τμήμα του κόλπου του Βόλου, απέναντι από τη σύγχρονη πόλη³². Ιδρύθηκε

http://odysseus.culture.gr/h/2/gh2562.jsp?obj_id=2377&mm_id=632

από τον Δημήτριο Πολιορκητή το 294 π.Χ. και για κάποιο διάστημα υπήρξε πρωτεύουσα του μακεδονικού κράτους. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά δημόσια κτίρια που έχουν εντοπισθεί και ανασκαφεί, εξέχουσα θέση κατέχουν το αρχαίο θέατρο, το ανάκτορο, η βασιλική της Δαμοκράτειας

και τα απομεινάρια του ρωμαϊκού υδραγωγείου, γνωστά ως *δόντια*. Η έκταση της Αρχαίας Δημητριάδας, η σημασία των μνημείων και η θέση της κοντά στη σύγχρονη πόλη του Βόλου, μπορούν να καταστήσουν δυνατή τη δημιουργία ενός πρότυπου αρχαιολογικού πάρκου, που θα αναδεικνύει και θα αξιοποιεί τον αρχαιολογικό χώρο στο σύνολό του (Καλτσογιάννη, 1999).

³² Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η μοναδική θέα της πόλης του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής που αντικρύζει κανείς ξαφνικά, όταν εισέρχεται από αυτή την είσοδο της πόλης.

Ο *αρχαιολογικός χώρος στο λόφο Γορίτσα* παρουσιάζει μία καλοδιατηρημένη μικρή πόλη της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου. Η αρχαία πόλη ήταν κτισμένη στην νοτιοανατολική πλαγιά του λόφου και καταλάμβανε έκταση 400 στρεμμάτων. Ήταν μια ισχυρή πόλη που πολύ πιθανόν να κτίστηκε από τον Φίλιππο τον Β΄, όταν οχύρωνε στρατηγικές θέσεις στη Μαγνησία. Το όνομα της πόλης μένει ακόμη και σήμερα άγνωστο, αν και κατά καιρούς διάφοροι μελετητές προσπάθησαν να την ταυτίσουν με την Ιωλκό, τη Νήλεια, το Ορμίνιο και τη Δημητριάδα. Τα τείχη της πόλης κτίστηκαν πιθανότατα από τον Κάσσανδρο στα χρόνια ανάμεσα στο 316 και 298 π.Χ. Ο παλμός της ζωής στην πόλη αυτή σταμάτησε σύντομα και οι κάτοικοί της συνοικίστηκαν κατά το 294 π.Χ. στην πόλη της αρχαίας Δημητριάδας σε ένα λόφο στην απέναντι ακτή του Παγασητικού κόλπου. Έτσι η πόλη της Γορίτσας εγκαταλείφτηκε σιγά - σιγά ως το 250 π.Χ. και από τότε δεν ξανακατοικήθηκε. Οι επισκέπτες μπορούν να περιηγηθούν στο λόφο ακολουθώντας το αρχαίο μονοπάτι και να ενημερωθούν για την αρχαία πόλη από τα ειδικά περίπτερα πληροφόρησης.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Νέας Αγχιάλου (Φθιώτιδες Θήβες - Πύρασος)* αφορά δύο αρχαίες πόλεις, μία κοντά στο χωριό Μικροθήβες και μία στη θέση της

http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3562.jsp?obj_id=2617&mm_id=19164

σημερινής πόλης της Νέας Αγχιάλου. Μέσα από ανασκαφική έρευνα αποδείχθηκε ότι ο χαμηλός λόφος στα ανατολικά της Νέας Αγχιάλου ήταν η ακρόπολη της Πυράσσου. Τα ευρήματα της τοιχοποιίας των επάλληλων οικισμών και κυρίως κεραμικά σκεύη ανήκουν από τη νεολιθική έως την κλασσική εποχή. Το λιμάνι της Πυράσσου ήταν ζωτικής σημασίας, καθώς χρησίμευε στο εξαγωγικό και εισαγωγικό εμπόριο της Θεσσαλίας.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Άλου* εκτείνεται και στις δύο πλευρές της εθνικής οδού Αθηνών - Θεσσαλονίκης, στην ανατολική παρυφή του βραχώδους λόφου Κάστρο (Άνω πόλη, κατέληγε στην κορυφή του λόφου σε μικρή τριγωνική ακρόπολη), και στην πεδινή περιοχή (Κάτω πόλη). Στην κορυφή του λόφου σώζονται τα ερείπια φρουρίου του 12ου αιώνα με επιμήκη κάτοψη και πύργους. Κατά τη μυθολογία, ιδρυτής της Άλου ήταν ο θρυλικός Αθάμαντας, του οποίου τα παιδιά Φρίξος και Έλλη απεικονίζονται στα χάλκινα νομίσματα της πόλης, να ταξιδεύουν πάνω στο

χρυσόμαλλο κριάρι για το υπερπόντιο ταξίδι τους στη Μαύρη Θάλασσα για να γλυτώσουν από τον αφανισμό τους.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Φερών* κατοικήθηκε συνεχώς από την τελική νεολιθική (γύρω στο 3000 π.Χ.) ως και την πρώιμη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο (1ος αιώνας μ.Χ.), οπότε και πιθανότατα εγκαταλείφθηκε. Κατά την ελληνιστική εποχή, γνωρίζει τη μεγαλύτερη της έκταση και η *Υπέρεια Κρήνη ή Κεφαλόβρυσος* (το *νάμα θεοφιλέστατον* κατά τον Σοφοκλή), η οποία σύμφωνα με τον Στράβωνα βρισκόταν στο μέσον της αρχαίας πόλης των Φερών καλύπτοντας τις υδρευτικές της ανάγκες. Ο νεότερος οικισμός με το όνομα Βελεστίνο, δημιουργήθηκε κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο (13ος αιώνας) και κατέχει σημαντική θέση στη νεότερη ελληνική ιστορία (πατρίδα του Ρήγα Φεραίου). Σήμερα αποτελεί μία ακμάζουσα κωμόπολη, που εν μέρει είναι κτισμένη πάνω σε τμήμα της αρχαίας πόλης, ευτυχώς όχι στο πιο σημαντικό. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι *αρχαιολογικοί χώροι Αερινού και Χλόης* με σημαντικά ευρήματα θολωτών τάφων που χρονολογούνται στη μυκηναϊκή και στην πρωτογεωμετρική-γεωμετρική εποχή (14^{ος}-8ος αιώνας π. Χ.).

Το *ενετικό κάστρο Πτελεού* αποτελούσε μια ολόκληρη μεσαιωνική καστροπολιτεία στην κωνική κορυφή του λόφου. Στην είσοδο του λιμανιού υπάρχουν τα ερείπια του *Αλατόπυργου*, αποθηκευτικού κτίσματος όπου υπήρχε φρουρά για την προστασία των ακτών από τους πειρατές. Στην περιοχή του Αχιλλείου στην τοποθεσία Κρούνια υπάρχει ο κρατήρας του ανενεργού και σβησμένου εδώ και χιλιάδες χρόνια *ηφαιστείου του Υπερίωνα* (ένας από τους σπουδαιότερους Τιτάνες και πατέρας του Ήλιου). Στην ίδια περιοχή βρίσκονται τα ερείπια του *χωριού της Χαμάκως*, το οποίο εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους του λόγω της απόστασης που τους χώριζε από τα κτήματά τους, αποτέλεσμα της αλλαγής απασχόλησής τους από κτηνοτροφία σε ελαιοκαλλιέργεια. Επίσης, στην περιοχή έχει ανακαλυφθεί και το μοναδικό *Νυμφαίο* της ΠΕ Μαγνησίας.

Οι *Βόρειες Σποράδες* θα μπορούσαν να αποτελέσουν μία ξεχωριστή αρχαιολογική ενότητα με ιδιαίτερη αναφορά στα εξής: *Το Μπούρτζι Σκιάθου* είναι μία μικρή χερσόνησος στο λιμάνι της Σκιάθου, που στο παρελθόν αποτελούσε ενετικό φρούριο. Σήμερα είναι ένας κατάφυτος από πεύκα χώρος αναψυχής και προσφέρει μία μαγευτική θέα. Από το παλιό φρούριο έχουν διασωθεί ελάχιστα υπολείμματα των τειχών, ενώ στην περιοχή λειτουργούν πολιτιστικό κέντρο,

δημοτικό καφενείο και θερινό θέατρο, όπου κάθε καλοκαίρι δίνονται παραστάσεις. Το **Κάστρο Σκιάθου** αποτελούσε φυσικό οχυρό με πολεμίστρες και κανόνια, προστατεύοντας την πόλη από τις εχθρικές επιδρομές. Μια κινητή γέφυρα κατασκευασμένη από ξύλο συνέδεε το οχυρό με την ενδοχώρα, έτσι ώστε στην περίπτωση που εισβολείς πολιορκούσαν την πόλη, οι κάτοικοι ανέσυραν τη γέφυρα και τοποθετούσαν στην είσοδο καζάνι με βραστό λάδι ή νερό, το λεγόμενο *ζεματίστρα*. Με τον τρόπο αυτό κατάφεραν να αποτρέπουν τους εισβολείς και να διασφαλίζουν την ελευθερία τους. Αντίστοιχα στη **Σκόπελο** διακρίνουμε τους λαξευτούς τάφους στα Σεντούκια, το Ενετικό κάστρο στην Χώρα της Σκοπέλου, την παλιά Επισκοπή (επίσης στην Χώρα), τον αρχαιολογικό χώρο στην χερσόνησο του Σταφύλου (όπου βρέθηκε το περίφημο ξίφος του ομώνυμου βασιλιά της αρχαίας Πεπαρήθου), τους Πύργους που βρίσκονται κυρίως στην περιοχή της Γλώσσας και αποτελούσαν αρχαίες αγροικίες, το Ασκληπιείο, το θεραπευτήριο της αρχαίας Πεπαρήθου που βρίσκεται στο δεξιό τμήμα του λιμανιού της Χώρας, τα αρχαία τείχη που σώζονται στον Πάνορμο και τέλος τα απομεινάρια των ρωμαϊκών λουτρών στο Λουτράκι.

Άλλες περιοχές με σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα στην ΠΕ Μαγνησίας ταυτίζονται με τις αρχαίες πόλεις: **Παγασές** στον μυχό του Παγασητικού Κόλπου, **Αμφανές** στο κωνικό ύψωμα Σωρός, **Γλαφυρές** στο λόφο του Προφήτη Ηλία, **Βοιβηίδα** στην αποξηραμένη λίμνη Κάρλα (Ο *Ηταυρος* ήταν ένα είδος μεγαλόσωμου ερωδιού με ιδιαίτερη και παράξενη φωνή, ο οποίος στοίχειωνε τη φαντασία των ντόπιων δημιουργώντας έναν τοπικό μύθο, αντίστοιχο με του τέρατος του Λοχ Νες), **Κασθαναία** στο Κεραμίδι (στη γειτονική θέση Βένετο βρίσκεται η βραχόδης τοποθεσία *Ιπνοί*, όπου κατά τον Ηρόδοτο καταστράφηκαν πολλά περσικά πλοία λόγω κακοκαιρίας το 480 π.Χ.), **Φυλάκη** ανατολικά του ομώνυμου χωριού, **Αχιλλείο** (σύμφωνα με το μύθο, το όνομα του χωριού προήλθε από τον ομηρικό Αχιλλέα, ο οποίος εικάζεται ότι ζούσε εκεί), **Μεθώνη** στο ύψωμα Νεβεστίκι στα Άνω Λεχώνια, **Κορόπη** στη θέση Πετράλωνα (με τα πασίγνωστα *δακράκια της*, τα *ία των αρχαίων*), **Σπάλαυθρα** στο χωριό Χόρτο, **Ολιζών** στο σημερινό Παλιόκαστρο νοτιοδυτικά της Μηλίνας, **Σηπιάδα** στη θέση Θεοτόκου στην ακτή Λύρη, **Κικύνηθος** στο νησί Τρίκερι, **Σκιάθος** στη θέση της σημερινής Σκιάθου και **Παλαισκίαθος** στη θέση Κεφάλα, **Πεπάρηθος** στη θέση της σημερινής πόλης Σκοπέλου, **Σελινούς** στη θέση Λουτράκι της Γλώσσας

Σκοπέλου, **Πάνορμος** στη θέση του σημερινού οικισμού και **Ίκος** στη θέση της σημερινής Αλοννήσου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αρχαιολογικά ευρήματα προϊστορικών οικισμών: στη θέση *Πετρομαγούλα* ανάμεσα στους οικισμούς του Διμηνίου και των Πευκακίων, στη θέση *Σπαρτιά - λατομείο* στη διασταύρωση μεταξύ της οδού Βόλου - Βελεστίνου και της οδού προς Σέσκλο, στη θέση *Παλιόκαστρο* νοτιοανατολικά του χωριού Κανάλια, στις *Μικροθήβες* και στη *Μαγούλα*³³ *Μπελίτσι*, στη *Μαγούλα Ζερέλια* και στο *Καστράκι* δυτικά του Αλμυρού και στα νησιά *Περιστέρα*, *Σκάντζουρα*, *Κυρά Παναγιά*, *Γιούρα*³⁴ (σπήλαιο του *Κύκλωπα*) και *Ψαθούρα* (φάρος της *Ψαθούρας*). Επιπλέον, αρχαία ταφικά ευρήματα υπάρχουν: στη θέση Γρίτσα στον Πτελεό, στη θέση Μεταφίο στους Αγίους Θεοδώρους, στη θέση Μαμαλαίικα στον Κάτω Μαυρόλοφο Αλμυρού, στην Αγριελιά και στη Βουλοκαλύβα Πλατάνου (όπου εμφανίζεται η πρακτική της καύσης των νεκρών μέσα σε ταφικούς λάκκους), στο Παλαιόκαστρο Πάου και στη θέση Κόττες στο χωριό Τρίκερι. Στην περιοχή της Ανάβρας υπάρχουν ερείπια ελληνιστικής, ενώ εντυπωσιάζουν ο *πύργος Κοκοσλή* που λειτούργησε ως το πρώτο εργοστάσιο μεταξιού και το αρχοντικό του Κοντού (γνωστό από τον *μύθο του στοιχειωμένου σπιτιού*) στην περιοχή των Άνω Λεχωνίων. Στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Περιστέρας Αλοννήσου και Κυρά Παναγιάς εντοπίστηκαν *10 τουλάχιστον διαφορετικά ναύαγια* (βυθισμένη πολιτεία στην Ψαθούρα) που χρονολογούνται από τον 5^ο αιώνα π.Χ. έως και τον 12^ο αιώνα μ.Χ. Η λειτουργία *υποθαλάσσιου μουσείου* αναμένεται να ενισχύσει σημαντικά το ενδιαφέρον για καταδυτικό τουρισμό.

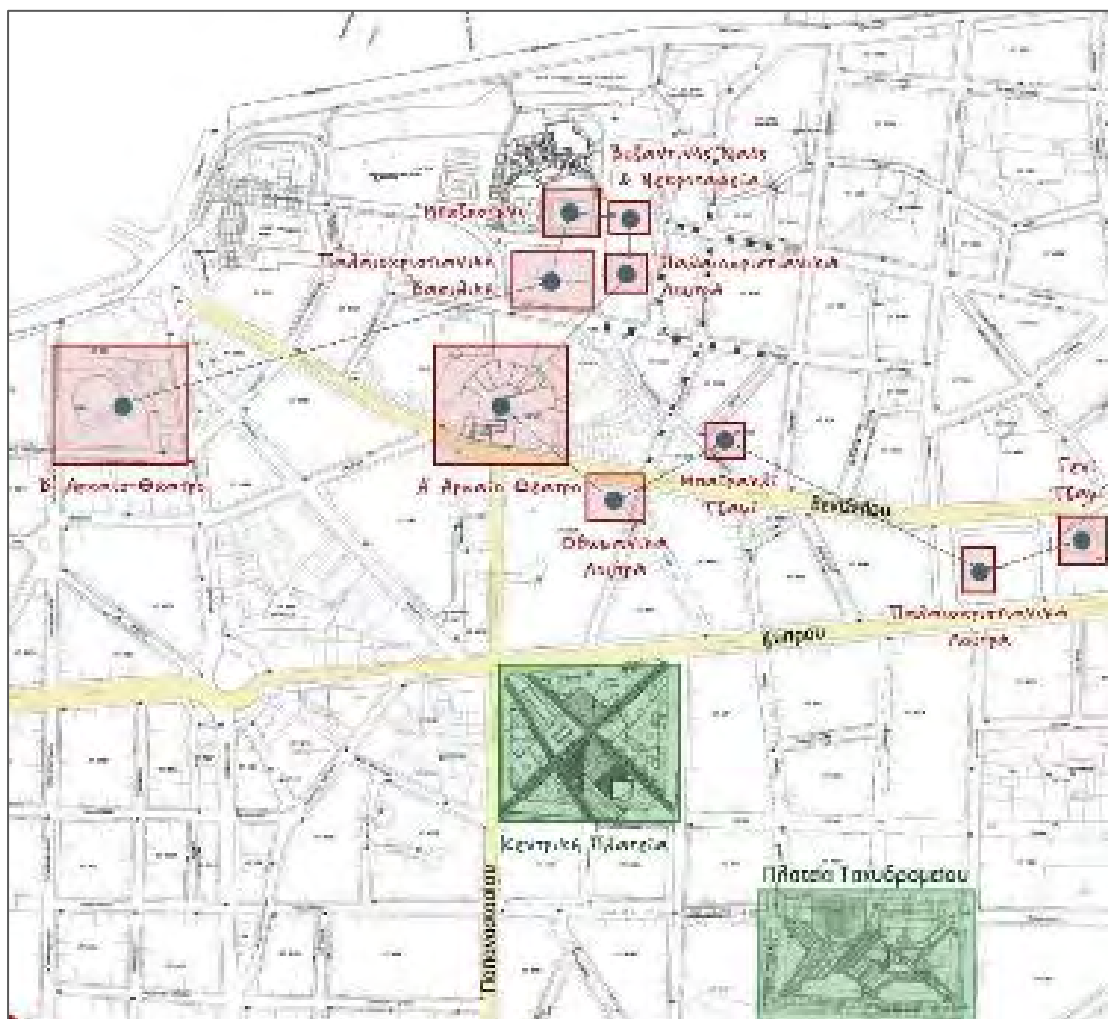
³³ Μαγούλες στη Θεσσαλία ονομάζονται οι χαμηλές τεχνητές εξάρσεις του εδάφους (γήλοφοι) που καλύπτουν λείψανα της αρχαιότητας. Είναι συχνά θέσεις προϊστορικών οικισμών και δημιουργήθηκαν σταδιακά από τη συνεχή και διαδοχική κατοίκηση. Στη Β. Ελλάδα (Μακεδονία και Θράκη) κάθε τέτοιος σχηματισμός ονομάζεται *Τούμπα*, στη Μικρά Ασία *Τερε* και *Hüyük*, ενώ στη Μέση Ανατολή *Tell*. (Βουζαζάκης, 1999).

³⁴ Σύμφωνα με τον Όμηρο ήταν ο τόπος που ο Ποσειδώνας βούλιαξε τον Αίαντα με την τριαινά του, τιμωρώντας τον έτσι για την ασέβεια που έδειξε στους Θεούς.

4.2.1.2. ΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ

Ο αρχαιολογικός χώρος Α' αρχαίου θεάτρου και Φρουρίου Λάρισας, σύμφωνα με την παρακάτω απεικόνιση (βλ. Χάρτης Χ5), καλύπτει την περιοχή από το οθωμανικό μνημείο *Γενί Τζαμί* και τα *παλαιοχριστιανικά λουτρά* μέχρι τον λόφο του Φρουρίου. Από το Μπαϊρακλί Τζαμί σώζονται δύο τοίχοι του κεντρικού χώρου που περικλείονται από πλίνθους, ενώ πολύ κοντά βρίσκεται το μεγάλο οθωμανικό λουτρό (Buyuk Hamam), όπου διακρίνεται ο επιβλητικός τρούλος των αποδυτηρίων.

Χ5: Χάρτης διαδρομής στα μνημεία του Ιστορικού Κέντρου της Λάρισας

Πηγή: Ψηφιακή Πολιτιστική Πύλη Δήμου Λαρισαίων (<http://culture.larissa-dimos.gr> πρόσβαση 21/02/2020)

Το *Α' αρχαίο θέατρο Λάρισας* χρησιμοποιήθηκε για τουλάχιστον έξι αιώνες (όταν και διακόπηκε απότομα η λειτουργία του) και ήταν αφιερωμένο στο θεό Δίονυσο. Στον χώρο αυτό δίδονταν θεατρικές παραστάσεις, τελούνταν μουσικοί και ωδικοί αγώνες, πραγματοποιούνταν οι συνεδριάσεις του Κοινού των Θετταλών και της Εκκλησίας του Δήμου και διεξάγονταν αγώνες μονομάχων κατά την ρωμαϊκή περίοδο. Στον λόφο του Φρουρίου υπάρχει ένα σύμπλεγμα μνημείων της παλαιοχριστιανικής, της κυρίως βυζαντινής, αλλά και της οθωμανικής περιόδου, που αναδείχθηκαν τα τελευταία χρόνια, καθώς και το σπουδαίο *αντίγραφο της μαρμάρινης αναθηματικής στήλης Ποσειδώνα*, η οποία βρέθηκε στην περιοχή. Ειδικότερα, διακρίνουμε το *Μπεζεστένι* (μια σκεπαστή αγορά του 15ου αιώνα), τα *παλαιοχριστιανικά λουτρά* του 6ου αιώνα, την *παλαιοχριστιανική βασιλική του Αγίου Αχιλλείου* και την βασιλική της κυρίως βυζαντινής περιόδου του 11ου - 12ου αιώνα μ.Χ., με νεκροταφεία της ίδιας περιόδου. Τέλος, νοτιοδυτικά συναντάμε το *Β' Αρχαίο Θέατρο Λάρισας*, η σπουδαιότητα του οποίου οφείλεται στη κάλυψη συγκεκριμένων πνευματικών αναγκών των αρχαίων Λαρισαίων, δεδομένου ότι το Α' θέατρο μετά τη Ρωμαϊκή κατάκτηση είχε ήδη μετασκευαστεί σε αρένα και δεν ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθεί για άλλου είδους εκδηλώσεις (*Ψηφιακή πολιτιστική πόλη Δήμου Λαρισαίων*).

Ο *αρχαιολογικός χώρος αρχαίας Φαρσάλου* καλύπτεται σήμερα στο μεγαλύτερο μέρος του από τη σύγχρονη ομώνυμη πόλη. Ορατή και επισκέψιμη παραμένει η ακρόπολη, που καταλαμβάνει την κορυφή του βραχώδους υψώματος Προφήτης Ηλίας. Ο οικισμός των μυκηναϊκών χρόνων που εντοπίζεται στην περιοχή του λόφου της Αγίας Παρασκευής έχει ταυτιστεί από παλιότερους ερευνητές με την

<http://farsala.gr/meletes/item/818-agalma>, <https://www.farsala.gr/2016/09/12/apokalyptiria-i-thetis-vaftise-ton-achillea-kai-ton-ekane-athanato/>, <https://gregoriusworld.blog/tag/>, <http://www.polemosnet.com/index.php/2016/01/03/machi-farsalon-o-kesar-me-stratigima-exoudeteroni-to-echthriko-ippiko-ke-nika-video/>

ομηρική Φθία, γενέτειρα του ήρωα Αχιλλέα και των Μυρμιδόνων. Ενδιαφέρον προκαλεί το άγαλμα του Αχιλλέα στην κεντρική πλατεία Φαρσάλων και το άγαλμα της Θέτιδος που βαπτίζει τον Αχιλλέα στις πηγές του Απιδανού ποταμού στα

Φάρσαλα Επιπλέον, ο τόπος έχει συνδεθεί μυθολογικά με τη γένεση του ελληνικού έθνους και κατ' επέκταση όλων των πολιτισμών και ιδεών, καθώς εδώ έζησαν και έδρασαν οι γενάρχες των Ελλήνων *Δευκαλίων και Πύρρα* (βλ. κεφ. 4.4.4.). Βόρεια του ποταμού Ενιπέα στη θέση της αρχαίας πόλης *Παλαιφάρσαλος* (σημερινή Κρήνη) έλαβε χώρα το 48 π.Χ. μια από τις κρισιμότερες μάχες της Ρωμαϊκής ιστορίας, η *μάχη των Φαρσάλων*. Στην μάχη αυτή αναμετρήθηκαν δύο από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές προσωπικότητες της αρχαίας Ρώμης, ο *Πομπήιος ο Μέγας* και ο *Ιούλιος Καίσαρας* (λείψανα του ρωμαϊκού στρατοπέδου του Πομπήιου υπάρχουν στη Ζωοδόχο Πηγή Φαρσάλων). Η έκβαση της μάχης θα καθόριζε ποιος εκ των δύο ανδρών θα γινόταν κυρίαρχος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Περραιβικής Τρίπολης* βρίσκεται στην κλειστή λοφώδη λεκάνη βόρεια της Ελασσόνας και απαρτιζόταν από τις πόλεις *Πύθιο, Άζωρο* και *Δολίχη*. Με τις σημαντικότερες ιστορικές επιγραφές που βρέθηκαν πρόσφατα τεκμηριώνεται πλήρως η ομοσπονδία τους, καθώς αποτελούσαν το κοινό των Τριπολιτών με πρωτεύουσα το Πύθιο, όπου υπήρχε το πανάρχαιο ιερό του Απόλλωνα Πυθίου. Η ακμή των πόλεων σημειώνεται ανάμεσα στον 5ο και τον 3ο αιώνα π.Χ.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Μηλέας Ελασσόνας* βρίσκεται στο δημοτικό διαμέρισμα της Μηλέας, στο δεξιό τμήμα της Εθνικής οδού Λαρίσης - Κοζάνης. Οι ανασκαφικές έρευνες των τελευταίων χρόνων αποκάλυψαν, τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα και αίθριο. Νότια της βασιλικής και σε επαφή με τον εξωτερικό τοίχο αποκαλύφθηκαν δύο συνεχόμενοι ορθογώνιοι χώροι που επικοινωνούν μεταξύ τους και οι οποίοι αποτελούν το πρόκτισμα του βαπτιστηρίου.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Κραννώνα* βρίσκεται 2 χλμ νοτιοδυτικά της ομώνυμης κοινότητας και περιλαμβάνει τα λείψανα της αρχαίας Κραννώνας (έδρα του ισχυρού γένους των Σκοπιάδων), που ήκμασε κυρίως κατά τους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους (6^{ος}-4^{ος} αιώνας π.Χ.). Έχουν αποκαλυφθεί πυραμιδοειδείς τάφοι και κεραμικοί κλίβανοι - εργαστήρια.

Ο *αρχαιολογικός χώρος στην περιοχή Καλαμακίου* στις ανατολικές όχθες της αποξηραμένης λίμνης Κάρλας (αρχαία Βοιβηίδα) περιλαμβάνει ένα μεγάλο τμήμα νεολιθικού οικισμού στη θέση Παλαιόσκαλα (ομοιότητα με τον νεολιθικό οικισμό Σέσκλου με ομόκεντρες δαιδαλώδεις μάντρες), καθώς και σημαντικές αγροικίες ελληνιστικών χρόνων στις θέσεις Τσερλή, Αμυγδαλή και Γέφυρα.

Ο **αρχαιολογικός χώρος Μελίβοιας** (κάστρο Βελίκας) πρόκειται για οχύρωση των παλαιοχριστιανικών χρόνων (6ος αιώνας), που βρίσκεται στο λόφο ανατολικά της Μονής Θεολόγου Μελίβοιας, σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα. Κτίστηκε στη θέση της Ακρόπολης της αρχαίας Μελίβοιας (*καταγωγή του ομηρικού ήρωα Φιλοκτήτη, ο οποίος σκοτώνοντας τον Πάρη με το τόξο του Ηρακλή, κατάφερε να κυριεύσει την Τροία και να αποτελέσει την υπόθεση στην τραγωδία του Σοφοκλή Φιλοκτήτης*) και προσφέρει εποπτεία σε όλους τους παράλιους οικισμούς που βρίσκονταν κατά μήκος του παραθαλάσσιου δρόμου από τη Μακεδονία προς τη νότια Ελλάδα. Στην ανατολική και νότια πλευρά του κάστρου έχουν αποκαλυφθεί πέντε πύργοι και δύο πύλες. Στη νότια πλευρά, παράλληλα με το βυζαντινό τείχος, διατηρείται σημαντικό τμήμα της αρχαίας οχύρωσης.

Άλλες περιοχές με σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα στην ΠΕ Λάρισας ταυτίζονται με τις αρχαίες πόλεις: **Ερέτρια**, **Σκοτούσσα** (εκτός από τη σπουδαία παράδοση που υπήρχε για τους Φαρσάλιους Ολυμπιονίκες, από τη Σκοτούσσα ήταν η καταγωγή του μεγαλόσωμου αρχαίου αθλητή και ολυμπιονίκη Πολυδάμα με εξωπραγματική δύναμη, εφάμιλλη αυτής του Ηρακλή - εικάζεται η ύπαρξη του τάφου των θρυλικών Αμαζόνων - κοντά στο χωριό Θετίδιο βρίσκονται οι Κυνός Κεφαλαί, δύο απόκρημνοι βράχοι, όπου το 197 π.Χ. ο Ρωμαίος ύπατος Τίτος Κόιντος Φλαμίνιος νίκησε τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Ε', σηματοδοτώντας την αρχή της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην ελληνική επικράτεια, ενώ το 364 π.Χ. ο Θηβαίος στρατηγός Πελοπίδας νίκησε τον τύραννο των Φερρών Αλέξανδρο - νόμισμα με απεικόνιση σταχιού στην μία όψη ως σύμβολο της ευφορίας της πεδιάδας), Ακρόπολη **Πεύματος** (κάστρο Καλλιθέας), **Ολοσσών** στη σημερινή Ελασσόνα, **Φάλαννα** 3 χλμ νοτιοανατολικά του Τυρνάβου, **Ριζούς** (πλησίον του Στομίου, όπου κατά την μυθολογία ο Ποσειδώνας χτύπησε με την τρίαινα τη γη και χώρισε τον Ολυμπο από την Όσσα, δημιουργώντας την κοιλάδα των Τεμπών), **Ομόλιον**, **Άργισσα**, **Μύλαι** στο Δαμάσι, **Χυρετίαι** στο Δομένικο, **Ερεκίνιο** στο Βλαχογιάννι, **Μάλλοια** στο Παλαιόκαστρο, **Μονδαία** στο Λουτρό, **Νέσσων**, **Ελάτεια** στην Ιτέα, **Γυρτώνη** στον Παραπόταμο, **Ηλώνη** στο Αργυροπούλι, **Ευύδριον** στο λόφο Χτούρι, **Γόννοι** και **Φίλα** στο λόφο Καραλή στην Κάτω Αιγάνη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αρχαιολογικά ευρήματα προϊστορικών οικισμών: στην Άργισσα (Μαγούλα Γκρεμός στην αριστερή όχθη του Πηνειού), στη Σουφλί Μαγούλα (στη δεξιά όχθη του

Πηνειού), στην περιοχή της Νίκαιας (έχουν βρεθεί 19 μαγούλες), στη Σπηλιά (νεκροταφείο από στρατεύματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, 4 θολωτοί μυκηναϊκοί τάφοι), στο Μοσχοχώρι, στη Μύρα, στη Νέα Λεύκη, στο Κιλελέρ, στο Μπουγάζι Τυρνάβου, στο Καλαμάκι, στη Μέλισσα, στο Νέο Περιβόλι, στο Αρμένιο, στο Μεγάλο Μοναστήρι, στη λοφοσειρά της Πέτρας 3,5 χλμ ανατολικά του χωριού Σωτήριο, στον Πλατύκαμπο, στη Γλαύκη, στο Μελισσοχώρι, στο Ομορφοχώρι, στο Καλοχώρι, στο Μακρυχώρι, στα Νάματα, στον Κυπάρισσο, στη θέση Τσαγγλί Μαγούλα στο χωριό Παλαιόμυλος και στη Μαγούλα Μπουναρμπάσι Πουρναρίου.

4.2.1.3. ΠΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

<https://www.kastra.eu/castlegr.php?kastro=fanari>

Το **κάστρο Φαναρίου** είναι το μοναδικό καλοδιατηρημένο φρούριο σε όλη τη δυτική Θεσσαλία και αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα οχυρά των βυζαντινών αυτοκρατόρων. Είναι κτισμένο στην ίδια περίπου θέση με την ακρόπολη της προομηρικής **αρχαίας Ιθώμης** (αναφέρεται ως **κλωμακόεσσα**, δηλαδή τραχιά και πετρώδης) σε απόσταση 10 χλμ περίπου νοτιοδυτικά των Γόμφων.

Ο **αρχαιολογικός χώρος αρχαίων Γόμφων** βρίσκεται 1,5 χλμ βορειοανατολικά του Μουζακίου στη θέση Επισκοπή. Η αρχαία πόλη ιδρύθηκε τον 4^ο π. Χ. αιώνα από τη συνένωση γειτονικών μικρών οικισμών στο χώρο ενός μακρόστενου υψώματος που σήμερα ορίζει τα όρια των ΠΕ Καρδίτσας και Τρικάλων. Σύμφωνα με τα ανασκαφικά δεδομένα, *οι αρχαίοι Γόμποι φαίνεται ότι αποτελούσαν κέντρο άσκησης της λιθοξοϊκής τέχνης*. Στους αρχαίους Γόμπος βρέθηκε επίσης μαρμάρινο αναθηματικό ανάγλυφο που εξιστορεί την αναγνώριση του Οδυσσέα από την παραμάνα του, όπως την ιστορείται σε στίχους της Οδύσσειας.

Ο **αρχαιολογικός χώρος Μητρόπολης** βρίσκεται στη θέση της σημερινής ομώνυμης κωμόπολης σε απόσταση 9 χλμ δυτικά της Καρδίτσας. Τμήματα της

αμυντικής οχύρωσης της αρχαίας πόλης των κλασικών χρόνων έχουν ανασκαφεί σε οικοπέδα και αγρούς της σύγχρονης κωμόπολης, καθώς και τμήματα ρωμαϊκών λουτρών, σε ένα εκ των οποίων υπάρχει ψηφιδωτό που απεικονίζει την αρπαγή της Ευρώπης από τον Δία. Σε ένα πλάτωμα περίπου 2 χλμ δυτικά του σύγχρονου οικισμού βρίσκεται αρχαϊκός ναός του Απόλλωνα στη θέση *Λιανοκόκκαλα*. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ένας από τους καλύτερα σωζόμενους μυκηναϊκούς τάφους σε ολόκληρη τη Θεσσαλία, σε έναν λόφο στην περιοχή Γεωργικό Ξινονερίου.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Αργιθέας* βρίσκεται στη θέση *Ελληνικά* 2 χλμ νοτιοανατολικά του σημερινού χωριού και η θέση ταυτίζεται από πολλούς ερευνητές με την πρωτεύουσα των Αθαμάνων Αργιθέα. Έχουν ερευνηθεί περισσότεροι από 230 κιβωτιόσχημοι τάφοι, κατασκευασμένοι στη χαλικιώδη επίχωση ή στο λαξευμένο βράχο από ντόπιες πλακαρές πέτρες. Στα νεκροταφεία της Αργιθέας επικρατούσε το έθιμο του ενταφιασμού του νεκρού σε ύπτια δέση, με το κεφάλι στα δυτικά. Σε θέσεις των χωριών Πορτή, Ελληνόκαστρο, Ανθοχώρι, Τρυγόνα Δρακότρυπας και Θερινό, υπάρχουν επίσης εντοπισμένα οχυρά και οικισμοί.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Κιερίου* βρίσκεται 13 χλμ ανατολικά της Καρδίτσας και 3 χλμ βορειοδυτικά των Σοφάδων, στο χωριό Πύργος Κιερίου. Το αρχαίο Κιέριο ιδρύθηκε στη θέση της *ομηρικής Άρνης* και τον 4ο αιώνα π.Χ. χαρακτηρίζεται πρωτεύουσα της Θεσσαλιώτιδας. Η λατρεία του Ασκληπιού επαληθεύτηκε από την εύρεση ιερού αφιερωμένου σε αυτόν στη θέση *Παλιόκαστρα* Αγίων Θεοδώρων.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Φίλιας* βρίσκεται 5 χλμ νοτιοδυτικά των Σοφάδων στη θέση *Χαμάμια*, όπου εικάζεται και η θέση της αρχαίας πόλης *Ιτων*. Σημαντικότερο εύρημα αποτελούν τα ερείπια του ευρέως διαδεδομένου *Πανθεσσαλικού Ιερού της Ιτωνίας Αθηνάς*, προστάτιδας όλων των Θεσσαλών. Σε απόσταση περίπου 300 μ. βόρεια από την κυρίως ανασκαφή, αποκαλύφθηκαν λείψανα μεγάλου κτιρίου της ρωμαϊκής περιόδου με ψηφιδωτά δάπεδα και μαρμάρινες πλάκες.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Καλλίθηρου* βρίσκεται 9 χλμ νότια της Καρδίτσας στη θέση του σημερινού ομώνυμου οικισμού (πιθανόν τα ερείπια της αρχαίας πόλης *Καλλίθηρα*). Στο λόφο του Αγ. Αθανασίου βρισκόταν η ακρόπολη, ενώ η πόλη αναπτυσσόταν στο πεδινό τμήμα προς τα βορειοδυτικά. Την πόλη περιέβαλε οχυρωματικός περίβολος, αρκετά σημεία του οποίου έχουν εντοπιστεί σε οικοπέδα

ιδιωτών. Νοτιοανατολικά του Καλλίθηρου έχει βρεθεί ταφικό μνημείο των ρωμαϊκών χρόνων στη θέση *Ξινόβρυση*.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Συκεώνα* περιλαμβάνει τον προϊστορικό οικισμό στη θέση *Ζευγαρολίβαδο* βορειοανατολικά του Παλαμά, όπου ανακαλύφθηκαν διάφορα κατάλοιπα οικιών και ανθρωπόμορφων ειδωλίων και το *Κάστρο Συκεώνα* με λείψανα οχυρωματικής περιβόλου. Βόρεια του προϊστορικού οικισμού, εντοπίστηκαν αρχιτεκτονικά λείψανα ρωμαϊκών λουτρών, δύο αίθουσες με ψηφιδωτά δάπεδα, άφθονη κεραμική, νομίσματα του 2ου αιώνα μ.Χ. και τμήμα μαρμάρινου αγαλματιδίου, πιθανότατα του Ηρακλή.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Κέδρου* καταλαμβάνει την κορυφή και τις πλαγιές του λόφου *Χελωνόκαστρο*, στις οποίες εκτεινόταν η αρχαία πόλη *Όρθη*. Σε μικρή απόσταση έξω από τα ανατολικά τείχη στη θέση *Χαλιάδια*, ανακαλύφθηκε ιερό ελληνιστικών χρόνων με ναό *εν παραστάσι*. Το τείχος της Όρθης είναι ορατό σε μεγάλο μήκος στους λόφους του Χελωνόκαστρου, ενώ έχουν ερευνηθεί δύο δωμάτια μιας οικίας του 4ου αιώνα π.Χ., η οποία λόγω των ευρημάτων της φαίνεται να ανήκε σε κεραμέα.

Ο *αρχαιολογικός χώρος Ερμητσίου* βρίσκεται στον κόμβο Ερμητσίου - Παλαμά και σύμφωνα με επιγραφικά στοιχεία (ενσφράγιστες κεραμίδες) ταυτίζεται με τις αρχαίες *Πειρασίες*. Οι σωστικές ανασκαφές στο σύγχρονο οικισμό αποκάλυψαν ευρήματα της ύστερης εποχής του χαλκού, της πρωτογεωμετρικής και αρχαϊκής εποχής, όπως τμήματα τοίχων, πηγάδια κατασκευασμένα με πήλινους αγωγούς, αποθηκευτικούς πίθους και άφθονα μικρά ευρήματα και νομίσματα κλασικών και ελληνιστικών χρόνων.

Άλλες περιοχές με σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα στην ΠΕ Καρδίτσας ταυτίζονται με τις αρχαίες πόλεις: *Αστέριο* (Βλοχός) στο ύψωμα Στρογγυλοβούνι έχουν ανακαλυφθεί λείψανα κυκλώπειων τειχών, *Λιμναίο* στη περιοχή Κορτίκι, *Κτιμένη* στο λόφο Παλαιόκαστρο στην Άνω Κτιμένη (έχουν εντοπιστεί τμήματα κυκλώπειου τείχους), *Αθήναιο* στην κορυφή του Ιτάμου Μουζακίου στο χωριό Πορτή (υπήρχε στρατόπεδο του βασιλιά των Αθαμάνων Αμύνανδρου και φυλάκιο του βασιλιά Αργίθεου), *Θητώνιο* κοντά στο χωριό Γεφύρια, *Μεθύλιο* στο χωριό Μυρίνη, *Φύλλος* στη μαγούλα Παλιάμπελα, *Φάκιο* βόρεια του χωριού Πέτρινο και των *Σιλάνων* στη Χαντακιά Προαστίου (Χωματόκαστρο Παραπράσταινης). Ιδιαίτερο

ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αρχαιολογικά ευρήματα προϊστορικών οικισμών: στο χωριό Πρόδρομος (μεταξύ των ευρημάτων μία ξύλινη στέγη νεολιθικού οικήματος, που διατηρείται θαυμάσια και προσφέρει ένα εντυπωσιακό και μοναδικό θέαμα στην περιοχή), στη θέση Παλιόκαστρο στο χωριό Πετρωτό, στη θέση παλαιά Θεοτόκου στο Πευκόφυτο, στη Μαγούλα Παζαράκι στον Άγιο Βησσάριο Σοφάδων, στη Μαγούλα Γιατρού στο Μαυρομάτι (η παλιότερη οργανωμένη εγκατάσταση ανθρώπων), στη Μαγούλα Μυριχόβου στις Συκιές Αγίας Τριάδας, στη Μαγούλα Καρατζίκι και στις Μαγούλες στη Μεταμόρφωση, στο Μάρκο και στους Γοργοβίτες στον Παλαμά.

4.2.1.4. ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Το **Βυζαντινό Κάστρο Τρικάλων** ανεγέρθηκε από τον Ιουστινιανό Α΄ (6ος αιώνας) πάνω στα ερείπια της ακρόπολης της **αρχαίας Τρίκκης** (στην αρχαία Τρίκκη,

<https://www.energospolis.gr/trikala-arxaiologikoι-xoroι/>

όπου έζησε και αναδείχθηκε ο Ασκληπιός, υπήρξε το πρώτο από τα 300 περίπου Ασκληπιεία που είχαν αναπτυχθεί στην αρχαία Ελλάδα) και βρίσκεται στον ακριανό λόφο του ορεινού βραχίονα των Αντιχασίων. Το φρούριο επισκεύασαν πολλές φορές οι Τούρκοι, δεδομένου ότι τα Τρίκαλα για αρκετό καιρό ήταν η διοικητική πρωτεύουσα

της Θεσσαλίας στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Η παλαιά συνοικία **Βαρούσι** αποτελούσε την εύπορη, χριστιανική και αυτοδιοικούμενη συνοικία της πόλης που εκτεινόταν κατά μήκος της ανατολικής πλευράς του Φρουρίου. Τα αρχοντικά του Βαρουσίου και οι πολυάριθμες εκκλησίες (συνολικά 10, που χρονολογούνται από τον 16^ο ως τον 19^ο αιώνα) αντικατοπτρίζουν την οικονομική και πολιτιστική άνθιση που ήταν αποτέλεσμα της ανάπτυξης του εμπορίου και της βιοτεχνίας. Το Βαρούσι διακρίνεται για τους στενούς δρόμους, οι οποίοι είναι γνωστοί και ως *στενά του*

Σακαφλιά (στενοί διάδρομοι των φυλακών, όπου για πολλά χρόνια πέρασε τη ζωή του ο Σακαφλιάς) αλλά και για την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική που ακολουθούν οι κατοικίες.

Το **Σπήλαιο Θεόπετρας** αποτελεί ένα εντυπωσιακό σπήλαιο, καθώς είναι η μοναδική προϊστορική θέση στον ελληνικό χώρο με τόσο μεγάλη ακολουθία ανθρωπογενών επιχώσεων, οι οποίες καλύπτουν μία καθοριστική περίοδο της εξέλιξης του ανθρώπου, την μετάβασή του δηλαδή από τον Neanderthals στον Homo sapiens. Από τα πλέον συγκλονιστικά ευρήματα, είναι τα αποτυπώματα ανθρώπινων ποδιών που χρονολογούνται 130.000 ετών και είναι εξαιρετικά σπάνια σε παγκόσμια κλίμακα. Είναι τα δεύτερα σε αρχαιότητα στην Ευρώπη, μετά από εκείνα της Terra Amata της Γαλλίας (380.000 ετών). Πολύ σημαντικά είναι επίσης, τα ανθρωπολογικά κατάλοιπα δύο σκελετών της ανώτερης Παλαιολιθικής και της Μεσολιθικής εποχής, καθώς και τα σκελετικά κατάλοιπα ζώων που ποικίλουν ανάλογα με την εποχή. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν στρώματα σκληρών ιζημάτων που παρεμβάλλονται στις επιχώσεις του σπηλαίου και που πιθανότατα αντιπροσωπεύουν εποχές παγετώνων στη Θεσσαλία. Τέλος, υπάρχει αίθουσα προβολών εκπαιδευτικών ταινιών, καθώς και διαδραστικός χώρος γνωριμίας με τις πρώτες ύλες που χρησιμοποιούσαν οι πρόγονοι, όπως πηλό, πυριτόλιθο, κέρατα και δέρμα.

Ο **αρχαιολογικός χώρος αρχαίας Πέλινας** βρίσκεται στην πεδινή έκταση νότια του βραχώδους υψώματος Παλαιογαρδίκι στο Πετρόπορο. Στην ακρόπολη είναι ορατή η οχύρωση των ελληνιστικών και βυζαντινών χρόνων, όπου βρίσκεται και η

<https://veteranos.gr/archea-pelinna-pili-pou-diaivike-o-megas-alexandros/>

μεταβυζαντινή εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Στο δυτικό τμήμα του τείχους αποκαλύφθηκε *πύλη τεραστίων διαστάσεων*, από όπου εικάζεται πως πέρασε ο *Μέγας Αλέξανδρος*. Η εύρεση ενός χρυσού περιδέριου ίσως μαρτυρά την *ύπαρξη ισχυρού αστεροσκοπείου* στην περιοχή, ενώ στην εύρεση *δύο ορφικών ελασμάτων σε σχήμα διονυσιακού κισσόφυλλου* ίσως οφείλεται η σημερινή απεικόνιση της καρδιάς ως *σύμβολο του έρωτα*.

Ο **αρχαιολογικός χώρος Πιαλείας** περιλαμβάνει τις περιοχές: α) **Παλιόκαστρο** (στο ομώνυμο ύψωμα πάνω από τον οικισμό του Παλαιοχωρίου), όπου σώζονται τμήματα του μυκηναϊκού τοίχους, το πηγάδι στο κέντρο του κάστρου και λείψανα του ναού (πιθανόν της Αρτέμιδος) και του φαρμακοτριβείου του Ασκληπιού. Έχουν βρεθεί επίσης, πολλά χάλκινα και αργυρά νομίσματα, αντικείμενα και όπλα, σύμβολα του Ασκληπιού, καθώς και ένα αρχαϊκό αγαματίδιο *Αμαζόνας* που κρατάει στα χέρια της τόξο, στη μέση της έχει ζώνη και στο κεφάλι κράνος δωρικό με ψηλό λοφίο, β) **Φτελιά** (στον οικισμό του Παλαιοχωρίου και κάτω από το Παλιόκαστρο), όπου βρέθηκαν κιονόκρανα βυζαντινής τέχνης και αναθηματικά ανάγλυφα ρωμαϊκών χρόνων, καθώς εικάζεται και η ύπαρξη ναού της Αρτέμιδος και κάποιο Ασκληπιείο, γ) **Αλπίνα**, όπου βρέθηκαν ερείπια με προστατευτικό τείχος, καθώς και ρωμαϊκοί τάφοι. Λίγο πιο κάτω στην περιοχή **Νούλα** διακρίνεται κτίσμα με ψηφιδωτό δάπεδο.

Ο **αρχαιολογικός χώρος Άτραγα** βρίσκεται στη δεξιά όχθη του Πηνειού κοντά στο σημερινό Κάστρο (Αλήφακα) στα όρια των ΠΕ Τρικάλων και Λάρισας. Σήμερα, ο Πηνειός περνάει μέσα από την αρχαία πόλη με αποτέλεσμα να έχει καταστραφεί ένα μεγάλο τμήμα της. Η ακρόπολη βρίσκεται σε πολύ καλή κατάσταση στον ορεινό όγκο (Μύτικας) και αποτελούσε ένα από τα καλύτερα οχυρωμένα φρούρια της αρχαιότητας, ενώ το τείχος είναι κτισμένο με διαφορετικούς τρόπους ανά εποχή. Η περιοχή φημίζεται για την (μέχρι το 1985) εξόρυξη του περίφημου *πράσινου θεσσαλικού λίθου*³⁵, ένα σπάνιο είδος πράσινου μαρμάρου που έχει διασκορπιστεί σε διάφορα σημεία του κόσμου και κατά μία έννοια *η χρήση του ενώνει λαούς, θρησκείες και πολιτισμούς*³⁶.

Το **κάστρο Αγρελιάς** (Σμόλιας) βρίσκεται 5 χλμ νοτιοδυτικά του χωριού Αγρελιά και 30 χλμ βορειοανατολικά των Τρικάλων. Διακρίνονται τα νότια και νοτιοανατολικά αρχαία τείχη, τα οποία αποτελούνται από μεγάλους ορθογώνιους

³⁵ Αναφέρεται επίσης ως *θετταλή λίθος*, *θεσσαλικός λίθος* ή *χασαμπαλιώτικος λίθος* και σε άλλες πηγές, λανθασμένα ως *ατράκιος* ή *verde antico* το ιταλικό μάρμαρο.

³⁶ Χρησιμοποιήθηκε για τη διακόσμηση του παλατιού του αυτοκράτορα Αδριανού στο Τίβολι, στην Αψίδα του Θριάμβου του Αυτοκράτορα Μάρκου Αυρηλίου, στο ανάκτορο του Γαλερίου, στην Αχειροποίητο και στον Άγιο Δημήτριο της Θεσσαλονίκης, σε 64 κίονες της Αγίας Σοφίας, σε πεσσούς που κοσμούν σήμερα την εκκλησία του Αγίου Μάρκου της Βενετίας, στο ανάκτορο του Καρλομάγνου στη Γερμανία, στο Τοπ Καπί στην Κωνσταντινούπολη, στον Άγιο Βιτάλιο της Ραβένα στην Ιταλία, στο Dome of the Rock της Ιερουσαλήμ, στο τζαμί της Κόρδοβα, στον καθεδρικό ναό Westminster του Λονδίνου, στο μέγα τέμενος Καϊρουαν της Τυνησίας κ.α.

παραλληλεπίπεδους λίθους κατά το ισόδομο σύστημα, ενώ υπάρχουν διαζώματα από μικρότερες πέτρες, πιθανόν μεταγενέστερα. Άλλα κάστρα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι το **βυζαντινό κάστρο** (Ωριάς η Γρίζου) και το **οχυρό Γριζάνου** κοντά στη Φαρκαδόνα, το **κάστρο Κατσαουνίου** στο Γερακάρι, το **βυζαντινό κάστρο Ελληνοκάστρον**, ενώ το **κάστρο Αγίας Παρασκευής** μαζί με το **κάστρο Βυτουμά** στην Καλαμπάκα, διατηρούσαν τον έλεγχο σε όλα τα περάσματα στις δυτικές πλαγιές του Κόζιακα.

Άλλες περιοχές με σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα στην ΠΕ Τρικάλων ταυτίζονται με τις αρχαίες πόλεις: **Αιγίνιον** (αργότερα Σταγοί και σήμερα Καλαμπάκα), **Φαῦττός** (σημερινό Ζάρκο), **Φαλώρεια** στην περιοχή της Μεγάρχης, **Ποίτνεο** στους Καλόγηρους Ελάτης (βρέθηκε ανάγλυφη επιτύμβια στήλη Εχένικου πολεμιστή του 4ου π.χ. αιώνα, καθώς επίσης και αγαματίδια, αγγεία, νομίσματα και δύο τάφοι), **Οξύνεια** στον Ξηρόκαμπο Χασίων, **Φαρκαδόνα** (σημερινό χωριό Κλοκοτός) και **Οιχαλία** (σημερινό Νεοχώρι) όπου οι ορεινοί Τυμφαίοι διακρίνονται στην μάχη του Γρανικού ποταμού ακολουθώντας το Μέγα Αλέξανδρο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αρχαιολογικά ευρήματα προϊστορικών οικισμών: στην **Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου** (ευρήματα κατοίκησης από την αρχαιότερη νεολιθική εποχή, πλήλιο πρόπλασμα σπιτιού με ειδώλια, το αρχαιότερο οργανωμένο νεκροταφείο στην Ελλάδα), στο χωριό Μεγάλο Κεφαλόβρυσο 11 χλμ βορειοδυτικά των Τρικάλων, στη θέση Διάσελο στο Μυρόφυλλο, στη θέση Βρύσες στο Παλαιοχώρι Γαρδικίου.

4.2.2. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας διακρίνουμε πολλές περιοχές προστασίας με ιδιαίτερη οικολογική και αισθητική αξία, οι περισσότερες των οποίων βρίσκονται σε περιοχές που είναι ενταγμένες σε θεσμοθετημένο πλαίσιο προστασίας (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Πίνακας 2: *Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, αισθητικά δάση, διατηρητέα μνημεία της φύσης, περιοχές CORINE και NATURA*). Θεσμοθετημένες περιοχές εθνικής σημασίας και εμβέλειας είναι το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ) και ο Εθνικός Δρυμός Ολύμπου, ενώ εκτεταμένες

προστατευόμενες περιοχές είναι η κοιλάδα των Τεμπών, τα δάση της Όσσας, τα πευκοδάση της Σκιάθου, η περιοχή των Μετεώρων και το νησί Πιπέρι των Βορείων Σποράδων. Στα μνημεία της περιοχής γενικότερα, συγκαταλέγονται τα 109 καταγεγραμμένα εντυπωσιακά πέτρινα τοξωτά γεφύρια (50 στην ΠΕ Μαγνησίας, 23 στην ΠΕ Τρικάλων, 19 στην ΠΕ Καρδίτσας και 17 στην ΠΕ Λάρισας), οι λιθόκτιστες παραδοσιακές κρήνες (αξιοσημείωτες οι 55 κρήνες της Μακρινίτσας), οι παλιοί νερόμυλοι (ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το μουσείο υδροκίνησης & νερόμυλου στην Πύλη Τρικάλων), οι μικροί καταρράκτες, τα ανεξερεύνητα σπήλαια που παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον φυσικού κάλλους ή ανθρώπινης δραστηριότητας (υπάρχουν μόνο 19 καταγεγραμμένα), τα αιωνόβια πλατάνια που κοσμούν τις πλατείες των χωριών (ο πλάτανος στην κεντρική πλατεία της Τσαγκαράδας είναι από τα γηραιότερα δέντρα της Ελλάδος και ίσως της Ευρώπης, ενώ η ηλικία του ανέρχεται στα 1000 χρόνια και η περιφέρεια κορμού του στα 14 μέτρα), καθώς και η αιωνόβια φτελιά στην Αηδόνα Καλαμπάκας, τα οποία ολοκληρώνουν την ιδιομορφία της ευρύτερης περιοχής και είναι τα σημεία όπου φύση και παράδοση συνυπάρχουν σε όλο τους το μεγαλείο.

4.3. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ, ΤΟΠΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ, ΑΓΡΟΔΙΑΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ

Οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες, το έδαφος και γενικότερα το φυσικό περιβάλλον ενός τόπου, προσδιορίζουν τις δυνατότητες παραγωγής μοναδικών και ανταγωνιστικών τοπικών προϊόντων, οι οποίες ανάλογα με τον βαθμό αξιοποίησής τους, χαρακτηρίζουν την ταυτότητα της ευρύτερης περιοχής. Η χώρα μας διατηρεί μία από τις αρχαιότερες και πιο εύγευστες γαστρονομικές παραδόσεις στον κόσμο, μία παράδοση γεύσεων, αρωμάτων, υλικών και τεχνοτροπιών, που ξεκινά από τα προϊστορικά χρόνια και φτάνει μέχρι και σήμερα. Η γαστρονομική ταυτότητα (gastronomy)³⁷ της Θεσσαλίας διαμορφώνεται από την παραδοσιακή διάθεση

³⁷ Ο ελληνικής προέλευσης όρος *gastronomy* αποδίδει καλύτερα τη σχέση μεταξύ φαγητού και πολιτιστικής παράδοσης, έναντι άλλων όρων όπως: *cuisine*, *gourmandize* ή *food tourism*.

φιλοξενίας³⁸ και από τα πλούσια τοπικά προϊόντα, καθώς οι πρώτες ύλες προέρχονται από την καλλιέργεια της γης, την κτηνοτροφία και τους καρπούς του δάσους. Οι παραδοσιακές συνταγές μεταφέρθηκαν αυτούσιες ή με κάποιες παραλλαγές από τις μανάδες στις κόρες τους με κάθε λεπτομέρεια και τεχνική που χρησιμοποιούσαν οι ίδιες και δεν προσαρμόστηκαν στις διατροφικές συνήθειες των ξένων επισκεπτών. Το

<https://www.greekaffair.gr/paradosiaka-trikalina-prionta-apo-tin-effori-pediada-tis-thessalias/>

σπετσοφάι, ο τραχανάς, οι γίγαντες, οι κολοκυθανθοί, οι φτεροκεφτέδες (βλαστοί φτέρης), τα τσιτσιράβλα (βλαστάρια αγριοφυστικιάς), ο πατσάς, η μπατζίνα, η αστακομακαρονάδα και γαριδομακαρονάδα, καθώς και τα περίφημα γλυκά του κουταλιού, γλυκά του ταψιού,

μαρμελάδες και λικέρ που δημιουργούνται και προωθούνται από τους 25 γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς³⁹ οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην περιοχή, είναι μόνο η αρχή ενός ξεχωριστού, πλούσιου και ευχάριστου αντικειμένου μελέτης.

Η Θεσσαλία διαθέτει σημαντικές περιοχές με ονομαστά προϊόντα υψηλής ποιότητας λόγω θέσης και κλίματος (υψόμετρο), αλλά και λόγω δράσης ομάδων παραγωγών. Υψηλής ποιότητας πατάτα παράγεται στη Μαρμάρινη Αγιάς και στην Καλιπεύκη Ολύμπου, ενώ υψηλής ποιότητας λαχανικά στην Ανατολή Αγιάς (φασολάκια) και στη Σπηλιά Κισσάβου (επιτραπέζια τομάτα). Στον κατάλογο των θεσσαλικών προϊόντων Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) περιλαμβάνονται: η φέτα, το μανούρι, το κασέρι, το γαλοτύρι, ο μπάτζιος, η κονσερβολιά Πηλίου, τα μήλα Ζαγοράς, το φιρίκι Πηλίου και η γραβιέρα Αγράφων. Στα θεσσαλικά ΠΟΠ συγκαταλέγονται επίσης το αρνάκι και το κατσικάκι Ελασσόνας

³⁸ Προωθείται η αντικατάσταση των 3S: SUN - SEA - SAND από τα ελληνικά 3Φ: ΦΥΣΗ - ΦΙΛΙΑ - ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ.

³⁹ Οι γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί αποτελούν τους κυριότερους φορείς οργανωμένης παραγωγής τοπικών προϊόντων προάγοντας την ανάπτυξη της συλλογικής δράσης των γυναικών, προσφέρουν συμπληρωματικό εισόδημα στην αγροτική οικογένεια και διατηρούν τη σπουδαία πολιτιστική κληρονομιά των ποιοτικών ελληνικών διατροφικών συνηθειών.

τα οποία αποτελούν τα μοναδικά ελληνικά προϊόντα στην κατηγορία των κρεατικών. Άλλα επώνυμα τοπικά θεσσαλικά προϊόντα που δεν έχουν απαραίτητα αναγνωριστεί ως προϊόντα ΠΟΠ ή ΠΓΕ (Προστατευόμενων Γεωγραφικών Ενδείξεων) με βάση τον Κανονισμό 2081/92 της ΕΕ, σύμφωνα με έρευνα του Ινστιτούτου Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας (ΙΜΕΟ) είναι με αλφαβητική σειρά τα εξής: *αγριοφράουλα* Πηλίου, *αμύγδαλο* Λάρισας, *αχλάδια κρυστάλλια*, *βασιλικός* Καρδίτσας, *βασιλόπιτα* Θεσσαλίας, *βότανα και άγρια χόρτα* Πηλίου, *βυσσινάδα*, *γιδουόρι*, *δαμάσκηνα* Σκοπέλου (σε αποξηραμένη μορφή και σε γλυκό κουταλιού - υπάρχει η σκέψη για δημιουργία κέντρου δαμασκηνοθεραπείας στη Γλώσσα Σκοπέλου, δεδομένου των θεραπευτικών ιδιοτήτων των ξινών δαμάσκημων που ευδοκιμούν στην περιοχή), *ζαμπούκος* (καρπός άγριου θάμνου σε μεταποιημένη μορφή μαρμελάδας, λικέρ), *καρύδια* και *κάστανα* Πηλίου, *κατσαμάκι* (πηχτή κρέμα από καλαμποκάλευρο), *λιόψωμο* Πηλίου, *λουκάνικο* Τρικάλων, *μανιτάρια* Πηλίου, *μολόχα* Πηλίου, *μουστοκούλουρα* Βόλου, *μπλιγούρι*, *μυζήθρα*, *ξινός τραχανάς*, *ροκίσιο ψωμί*, *σαλέπι*, *σκορδάρι*, *σούρβα*, *στριγγιάτο* Πηλίου, *τσάι του βουνού* Όθρυς (με εξαγωγές στην χώρα του τσαγιού Κίνα), *τσουκνίδα*, *τυρόπιτα* Σκοπέλου, *τυρόψωμο*, *φύλλο για πίτα*, και ο *ξακουστός χαλβάς Φαρσάλων*.

Οι ετήσιες καλλιέργειες κυριαρχούν στον κάμπο της Θεσσαλίας και αφορούν κυρίως *βαμβάκι* και *δημητριακά* (81,1%), ενώ στο Πήλιο οι δενδρώδεις καλλιέργειες καλύπτουν το σημαντικότερο ποσοστό στην περιφέρεια (60%). Η καλλιέργεια της *μηλιάς* κυριαρχεί στη Ζαγορά Πηλίου (τοπική ποικιλία *Ζαγορίν*) και στην Αγιά, ενώ το *αμπέλι* στον Τύρναβο, στο Δαμάσι, στη Ραψάνη και στην Ελασσόνα. *Ροδάκινα* και *αχλάδια* παράγονται κυρίως στην ευρύτερη περιοχή Τυρνάβου (Τύρναβος, Φαλάνη, Γιάννουλη, Αμπελώνας) και στο Πήλιο. Η καλλιέργεια της *ελιάς* επεκτείνεται συνεχώς (βιολογική παραγωγή ελαιόλαδου, εμπορία κονσερβοποιημένης ελιάς), ενώ η παραγωγή *βερίκοκου* είναι σχετικά μικρή λόγω της επικινδυνότητας καταστροφής της παραγωγής από παγετούς (Κουρέτας, 2015). Η Θεσσαλία κατέχει κυρίαρχη θέση στην Ελλάδα στην παραγωγή *αμύγδαλου* (στην κοιλάδα του Συκουρίου παράγεται το 1% του αμυγδαλού της γης), καθώς και στην παραγωγή *γλυκαντικών και προϊόντων στέβιας* (υγιής εναλλακτική γλυκαντική ουσία έναντι της ζάχαρης) με την πρωτοποριακή καθετοποιημένη μονάδα (χωράφι, μεταποίηση, διανομή) στο Φανάρι Μουζακίου (μία πρωτοβουλία του Αγροτικού Συνεταιρισμού Στέβιας Καρδίτσας,

βασισμένη στην ερευνητική τεχνογνωσία πρωτότυπης πατέντας του Τμήματος Τεχνολόγων του πρώην ΤΕΙ Θεσσαλίας). Όσον αφορά την οινοπαραγωγή⁴⁰, οίνους ΟΠΑΠ (Ονομασίας Προέλευσης Ανώτερης Ποιότητας) μπορούν να παράγουν οινοποιητικές μονάδες που βρίσκονται σε συγκεκριμένες αμπελουργικές ζώνες στη Ν. Αγχίαλο, στο Μεσενικόλα και στη Ραψάνη. Οίνους ΠΓΕ (τοπικοί οίνοι), μπορούν να παράγουν η ευρύτερη αμπελουργική περιφέρεια της Θεσσαλίας και οι θεσμοθετημένες αμπελουργικές ζώνες της Ελασσόνας, του Τύρναβου, του Κραννώνα, της Κρανιάς, της Καρδίτσας, της Μαγνησίας και των Μετεώρων.

Η ανάπτυξη της *βιολογικής κτηνοτροφίας* (αιγοπροβατοτροφία, βοοτροφία, χοιροτροφία) είναι εφικτή κυρίως στην ΠΕ Καρδίτσας, λόγω των ευνοϊκών εδαφοκλιματικών συνθηκών, των πλούσιων φυσικών πόρων των ορεινών και ημιορεινών περιοχών και της εφαρμογής της εκτατικής κτηνοτροφίας (η οποία εύκολα μπορεί να μετατραπεί σε βιολογική κτηνοτροφία). Η μελισσοκομία στη Θεσσαλία είναι κυρίως νομαδική (πάνω από 2.000 εγγεγραμμένοι μελισσοκόμοι), καταγράφοντας τα μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης νέων μελισσοκόμων πανελληνίως, οι οποίοι εκμεταλλεύονται την πληθώρα μελισσοκομικών φυτών. Η πλούσια χλωρίδα της Θεσσαλίας με καστανιές, ρείκια, έλατα, βελανιδιές, κισσούς, παλιούρια, αγριοτρίφυλλα, πολύκομπους, κουμαριές και πλήθος βοτάνων στα ορεινά του Πηλίου, του Ολύμπου, του Κίσαβου, του Περτουλίου και της Λίμνης Πλαστήρα, αλλά και καλλιεργούμενες εκτάσεις οπωροφόρων, αμυγδαλιάς, βαμβακιού και ηλίανθου, δίνουν κυρίως μέλι (πολυανθηκά ανθόμελα και μέλια μελιτωμάτων) αλλά και γύρη με μεγάλη βιολογική αλλά και οργανοληπτική αξία.

Όσον αφορά την υπόλοιπη τοπική παραγωγή, η ΠΕ Μαγνησίας κατατάσσεται στις πλέον *μαρμαροπαραγωγικές* περιοχές σε επίπεδο χώρας, οι οποίες βρίσκονται κατά μήκος των ορεινών όγκων του Πηλίου (παραθαλάσσια περιοχή Σαρακίνικου Λαύκου), ενώ στις περιοχές Δομένικου και Αμουρίου Ελασσόνας της ΠΕ Λάρισας υπάρχουν αξιοποιήσιμα κοιτάσματα *λιγνίτη*. Η συλλεκτική αλιεία ασκείται κυρίως στους παραθαλάσσιους οικισμούς της ΠΕ Μαγνησίας (περίπου 850 αλιευτικά σκάφη) και Λάρισας (περίπου 140 αλιευτικά σκάφη), ενώ υδατοκαλλιέργειες υπάρχουν στους ποταμούς και στις ακτές της Περιφέρειας (πέστροφα, σολομός, κυπρίνος, τιλάπι,

⁴⁰ Σημειώνονται 231 κωδικοί κρασιών (<http://winesurveyor.weebly.com/tour13.html> πρόσβαση 21/02/2020).

τσιπούρα, λαβράκι). Ο **τόνος Αλοννήσου** θεωρείται από τους καλύτερους στον κόσμο (η περιοχή είναι από τις πιο πλούσιες του Αιγαίου σε ψάρια) και η μεγαλύτερη ποσότητα εξάγεται στην Ιαπωνία για να γίνει εκλεκτό *σούσι*. Ενδιαφέρον υπάρχει για τον γυναικείο Συνεταιρισμό ΙΚΟΣ και των 2 ιδιωτικών εργαστηρίων παρασκευής και εμπορίας του τόνου Αλοννήσου, καθώς και για τον οργανωμένο συνεταιρισμό των ψαράδων Αλοννήσου που διοχετεύουν οι ίδιοι τα αλιεύματα στην αγορά. Στο δευτερογενή τομέα, παρά την αποβιομηχάνιση που παρατηρείται την τελευταία 20ετία, εξακολουθούν να δραστηριοποιούνται μεγάλο μεγέθους επιχειρήσεις στους κλάδους της τσιμεντοβιομηχανίας και βιομηχανίας σκυροδέματος, της χαλυβουργίας, της επεξεργασίας μετάλλου, των τροφίμων & ποτών, των μεταλλικών κατασκευών, της παραγωγής ενέργειας από φωτοβολταϊκά και της παραγωγής καυσίμων (βιοντίζελ). Οι σημαντικότερες επιχειρήσεις που διακρίνουμε βάσει των πωλήσεων και της ζήτησης, είναι: η *METKA* (Νέα Ιωνία) στην κατασκευή εξειδικευμένων ενεργειακών έργων, η *AGET/Lafarge* (Αγριά) στην παραγωγή τσιμέντου, η *SOVEL* (Αλμυρός) και η *Χαλυβουργία Ελλάδος* (Βόλος, Βελεστίνο) στην παραγωγή χάλυβα, η *ΟΛΥΜΠΟΣ* (Λάρισα) και η *ΤΥΡΑΣ* (Τρίκαλα) στα γαλακτοκομικά, η *ΒΙΟΛΑΡ* (Βελεστίνο) και τα *Εκκοκκιστήρια Θεσσαλίας* (Γραμματικό Καρδίτσας) στην εκκόκκιση βάμβακος, οι *ΜΥΛΟΙ ΛΟΥΛΟΙ* (Σούρπη) στην επεξεργασία σιτηρών, η *ΕΞΑΛΚΟ* (Λάρισα) στα συστήματα αλουμινίου, η *Επίλεκτος Κλωστοϋφαντουργία* (Φάρσαλα) στην επεξεργασία βάμβακος και παραγωγή νημάτων, η ομάδα παραγωγών *ΘΕΣγάλα* (Λάρισα), το εργοστάσιο ποτοποιίας *ΕΨΑ* (Αγριά), καθώς και αρκετές μεγάλες επιχειρήσεις που λειτουργούν στις βιομηχανικές περιοχές του Βόλου (Α΄, Β΄ & Βιοτεχνικό Πάρκο), της Λάρισας και της Καρδίτσας.

4.4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ, ΜΥΘΟΙ, ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

4.4.1. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Παρόλο που οι κάτοικοι της Θεσσαλίας παρουσιάζουν ετερογένεια ως προς την προέλευση (Βλαχόφωνοι, Χασιώτες, Σαρακατσάνοι, Καραγκούνηδες, Μικρασιάτες

και Θρακιώτες πρόσφυγες), έχουν κατορθώσει να διατηρήσουν μια κοινή διάλεκτο και παράδοση. Δεκάδες πολιτιστικές, θρησκευτικές και εορταστικές εκδηλώσεις δίνουν αφορμή για την ανάπτυξη της ανθρώπινης επαφής και της επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων και των επισκεπτών. Συνήθως αφορούν μεγάλες θρησκευτικές γιορτές, όπου πλήθος προσκυνητών επισκέπτονται τις **εκατοντάδες μονές και εκκλησίες** που εορτάζουν. Επιπλέον, δεκάδες τοπικοί και υπερτοπικοί πολιτιστικοί σύλλογοι επιχειρούν να διατηρήσουν το αυθεντικό και παραδοσιακό στοιχείο, μέσω της αναβίωσης τοπικών εθίμων, της διοργάνωσης πανηγυριών, εορτών ή συναφών εκδηλώσεων (*Απόκριες, Μπουρανί, Ρογκάτσια, Μάηδες* κ.ά.) που ανάγονται στην αρχαιότητα και αποτελούν μετεξέλιξη των *Μικρών Διονυσίων* (κατ' αγρούς *Διονύσια*).

Εκδηλώσεις με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι: το *αντάμωμα των Σαρακατσαναίων* στο Περούλι (η μεγαλύτερη υπαίθρια πολιτιστική εκδήλωση στην Ελλάδα, όπου γίνεται αναπαράσταση του παλιού νομαδικού τρόπου ζωής), η *αναβίωση εθίμων*

<https://www.panhellenicpost.com/2012/09/06>

πηλιορείτικου γάμου στην Πορταριά, η *αναπαράσταση βλάχικου γάμου* στο δάσος Κουρί του Αλμυρού, ο *τρικεριώτικος γάμος* και η *παραδοσιακή ενδυμασία των γυναικών* (εντάσσονται στην καθημερινή ζωή των κατοίκων στο Τρίκερι), ο *καραγκούνικος γάμος* και η *αναβίωση των πατρογονικών γεωργικών εργασιών* με τη

σπορά του σιταριού στον Παλαμά, η αναβίωση του παραδοσιακού αλωνίσματος στην Αλόνησο, τα Καππαδόκεια και το έθιμο της Σάγιας στο Καππαδοκικό (πανάρχαιο έθιμο που συνηθιζόταν στα χωριά της Καππαδοκίας), η μέρα της Μπάμπως στον Αλμυρό, που σχετίζεται με το έθιμο της Γυναικοκρατίας με ρίζες στα Θεσμοφόρια, η αναπαράσταση της μάχης του Σαρανταπόρου (1^η Στρατιά Λάρισας και ιππικοί όμιλοι), τα Καραϊσκάκεια (συμμετοχή χορευτικών συγκροτημάτων από όλο τον κόσμο και αθλητικές εκδηλώσεις - Καραϊσκάκειος Δρόμος, τα Θεοφίλεια στον Δήμο Ιωλκού, τα Ρήγεια στο Βελεστίνο, το Φεστιβάλ Πηνειού και η Παραδοσιακή Πολιτεία με οικολογικό ενδιαφέρον και εξειδικευμένες επιδείξεις (επίδειξη εύρεσης μανιταριού τρούφας κ.ά.), το Φεστιβάλ οίνου και γαστρονομίας στη Λάρισα, η οικολογική γιορτή Καρδίτσας και εαρινή γιορτή της φύσης (συνάντηση φορέων που σχετίζονται με την βιολογική παραγωγή και την προστασία του περιβάλλοντος), τα Ιπποκράτεια στη Λάρισα με επιστημονικές ιατρικές ανακοινώσεις και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις, το αφιέρωμα στις Χαμένες Πατρίδες από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Ρωμιών (Καππαδοκών) Λάρισας, το αφιέρωμα στην πανσέληνο στο υπαίθριο θέατρο Κτιμένης δίπλα στην λίμνη Σμοκόβου και πτητικές επιδείξεις περιστεριών στον Τύρναβο.

Τα τελευταία χρόνια πολλά πανηγύρια αναβιώνουν με θέμα την παραγωγή κάποιου αγροτικού τοπικού προϊόντος, όπως: η γιορτή μήλου στη Ζαγορά και στην Αγιά, η γιορτή κρασιού στη Νέα Αγχίαλο, στον Αμπελώνα, στη Ραψάνη, στο Καστράκι και στην Ελάτη, η γιορτή τσίπουρου στον Τύρναβο (πολιτιστικές και γευστιγνωστικές εκδηλώσεις) και στο Κατηχώρι Πηλίου (αναπαράσταση παραγωγής τσίπουρου με τον παραδοσιακό τρόπο), η γιορτή κερασιού στο Μεταξοχώρι Αγιάς και στον Άγιο Λαυρέντιο Πηλίου, η γιορτή κάστανου στην Καρίτσα, στη Ζαγορά, στην Καστανιά και στον Ελληνόπυργο Μουζακίου, η γιορτή χαλβά στα Φάρσαλα, η γιορτή ελιάς στη Δράκεια και στους Γόννους, η γιορτή φέτας στην Ελασσόνα, η γιορτή λουκάνικου στις Σταγιάτες Πηλίου και στη Διάβα Καλαμπάκας, η γιορτή ροδάκινου στη Φαλάννη, η γιορτή αμυγδάλου στο Συκούρι, η γιορτή πεπονιού στο Διμήνι, η γιορτή μανιταριού και βοτάνων στη Μακρυνράχη Πηλίου (εξόρμηση στο δάσος για αναζήτηση μανιταριών και βοτάνων - επιστροφή και ταυτοποίησή τους), η γιορτή μανιταριού στο Σκλήθρο και στην Ανατολή Αγιάς, η γιορτή καλαμποκιού στο Ομόλιο και στην Πύλη, η γιορτή σταφυλιού στο Μουζάκι, η γιορτή κρεμμυδιού στη Νέα Πεύκη, η γιορτή σιταριού στο Ευύδριο Φαρσάλων, η γιορτή πλιγουριού στις

Χαλκιάδες Φαρσάλων, η *γιορτή λουλουδιών* στην Άλλη Μεριά και στη Μακρυρράχη Πηλίου, η *γιορτή προβατίνας* στο Σκεπάρι Τρικάλων (συμμετοχή των επισκεπτών στην επεξεργασία μαλλιού και γάλακτος), η *γιορτή πέστροφας* στην Μεσοχώρα Τρικάλων και στην Παλαιοκαρυά Πύλης, η *γιορτή σαρδέλας* στο Στόμιο Αγιάς, η *γιορτή πίτας* στο Σταυρό Φαρσάλων, στη Ραψάνη και στο Μοσχολούρι Σοφάδων, η *γιορτή ψωμιού* στη Σκοτούσσα Φαρσάλων, η *γιορτή βαμβακιού* στο Κιλελέρ, η *γιορτή ακτινιδίου* στη Ραψάνη και η *γιορτή σκόρδου* στον Πλατύκαμπο (γνωστό και το *μαύρο σκόρδο Πλατυκάμπου*). Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας πληθώρας τοπικών πολιτιστικών εκδηλώσεων που έχουν καταφέρει να διατηρηθούν με επίκεντρο κάποιο τοπικό προϊόν και να καθιερωθούν σταδιακά σε ετήσια βάση, γεγονός το οποίο οφείλεται κυρίως στη δραστηριοποίηση των κατοίκων. Εκείνο όμως που θα μετέτρεπε πραγματικά τις εκδηλώσεις αυτές σε σημαντικές και ενδιαφέρουσες δραστηριότητες για τους δυνητικούς επισκέπτες, είναι η ανάδειξη της διατροφικής αξίας και της συμβολής στην υγεία του εκάστοτε τοπικού προϊόντος μέσω διάφορων ενεργειών πληροφόρησης και ενημέρωσης. Οι δραστηριότητες αυτές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν συστηματικά για τη δημιουργία νέων θεματικών ενοτήτων ανά τακτά χρονικά διαστήματα μέσα στο έτος, στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού.

Επίσης, διάφορα πολιτιστικά δρώμενα συναντάμε στον χώρο της μουσικής, όπως το *διεθνές Φεστιβάλ Καρδίτσας* με διαγωνισμό χορωδιών από διάφορα μέρη του κόσμου, όπου η βυζαντινή και η αρχαία ελληνική μουσική συμμετέχουν ισότιμα με το γρηγοριανό μέλος και την αναγεννησιακή πολυφωνία, το *διεθνές χορωδιακό Φεστιβάλ Λάρισας*, το *διεθνές Φεστιβάλ παραδοσιακών χορών στην Πορταριά*, στην *Νέα Αγχίαλο*, στη *Σκιάθο*, στη *Σκόπελο*, στην *Αλόνησο* και στο *Μακρυχώρι*. Στον χώρο του θεάτρου διακρίνουμε το *Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου Καρδίτσας* με διαγωνιστικό χαρακτήρα, όπου οι διαγωνιζόμενοι κρίνονται και αξιολογούνται από σημαντικές προσωπικότητες από τον χώρο του θεάτρου και της Τέχνης γενικότερα. Άλλα ιδιαίτερα πολιτιστικά δρώμενα είναι η *Ψαράδικη Βραδιά*, η οποία λαμβάνει χώρα κάθε Ιούλιο στην Αγριά και σε μικρότερο βαθμό (από άποψης εκδηλώσεων) σε διάφορες άλλες παραλιακές ή νησιωτικές περιοχές του Ν. Μαγνησίας (Νέα Αγχίαλο, Αλμυρό, Αμαλιάπολη, νησί Τρίκερι, Πλατανιά, Κανάλια, Πατητήρι Αλοννήσου και Γλώσσα Σκοπέλου), όπου προσφέρονται ψάρια στους

επισκέπτες και ζωντανή ορχήστρα διασκεδάζει τους παρευρισκόμενους, το διεθνές κινηματογραφικό Φεστιβάλ στη Λάρισα (Artfools Video Festival - Larissa), που απευθύνεται σε νέους κινηματογραφιστές και εξελίσσεται σε σημαντικό παράγοντα προβολής της πόλης στο εξωτερικό, το διεθνές Φεστιβάλ κιθάρας Βόλου και το διεθνές μουσικό Φεστιβάλ Ευμέλεια στην Αγριά, όπου συμμετέχουν σολίστες απ' όλο τον κόσμο, το Ροκ Φεστιβάλ Los Almyros στο Κουρί Αλμυρού, καθώς και οι θεατρικές παραστάσεις και μουσικές συναυλίες που διοργανώνονται στο εντυπωσιακό Θέατρο Αλώνι (αποκαλείται και μικρή Επίδαυρος του Πηλίου), λίγο έξω από τον Άγιο Γεώργιο Νηλείας. Η προτίμηση των τουριστών να επιλέγουν τον τόπο επίσκεψης όχι αποκλειστικά βάσει του κόστους, αλλά βάσει των εμπειριών που μπορούν να αποκομίσουν από τον προορισμό (όπως τοπικά ήθη και έθιμα, καρναβάλια και δρώμενα), οδηγεί σταδιακά στην αναζήτηση περισσότερο ποιοτικών υπηρεσιών.

4.4.2. ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ

4.4.2.1. ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Η πρωτοποριακή και επιτυχημένη ταυτόχρονα, επανάχρηση και αξιοποίηση ενός σημαντικού τμήματος της κτιριακής κληρονομιάς⁴¹ της άλλοτε ισχυρής βιομηχανίας της ευρύτερης περιοχής του Βόλου, εκτός του ότι συνέβαλε στη χωροθέτηση καθοριστικών χώρων δημόσιας ωφέλειας, δημιούργησε και εντυπωσιακούς μουσειακούς χώρους, όπως: Το **μουσείο πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα** αποτελεί ένα σπάνιο δείγμα βιομηχανικού συγκροτήματος που διασώζεται στον ελληνικό χώρο, όπου τα τριβεία, οι πρέσες, οι κοφτήρες, οι δεξαμενές αργίλου, τα βαγονέτα και η κάμινος Hoffmann, ανασυνθέτουν την παραγωγική διαδικασία για τις ανάγκες της περιήγησης του επισκέπτη και της γνωριμίας του με το παραδοσιακό επάγγελμα του πλινθοκεραμοποιού και των

⁴¹ 31 από τα 52 κτίρια συνολικά, τα οποία λειτουργούσαν ως καπνεργοστάσια, σιδηροβιομηχανίες, υφαντουργεία, βαμβακουργείες, μεταξουργεία και αποθήκες (Αδαμάκης, 2016, σσ. 160-173).

τεχνικών εξειδίκευσης και κατεργασίας των πρώτων υλών. Το **μουσείο της πόλης του Βόλου**, επίσης αντιπροσωπευτικό δείγμα κτιρίου βιομηχανικής χρήσης (πρώην καπναποθήκη Παπάντου), καθώς συνδέεται με συλλογικές μνήμες της πόλης, τόσο από τη λειτουργία του ως καπναποθήκη όσο και με τη χρήση του ως προσωρινός καταυλισμός Μικρασιατών προσφύγων το 1922. Το **κτίριο Σπίρερ**, δείγμα ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής και αισθητικής που έχει στεγάσει διαδοχικά διάφορους καπνεμπορικούς οίκους, σήμερα στεγάζει το Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας Βόλου. Το **μουσείο προπολεμικής μεταξοβιομηχανίας** στο κτίριο του Μεταξουργείου στη Νέα Ιωνία Βόλου, το οποίο περιλαμβάνει εκθέματα της παλιάς βιομηχανίας, όπου οι ιδρυτές αδερφοί Ετμεκτζόγλου μετέφεραν τεχνογνωσία και πείρα από περιοχές της Μ. Ασίας με παράδοση στη σηροτροφία.

Αξιόλογα θεματικά μουσεία είναι τα εξής: Το **μουσείο ελιάς και λαδιού στην Άνω Γατζέα** με θεματικές ενότητες για τη συλλογή, διαλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και εμπορία ελιάς, σαπουνιού και ελαιόλαδου. Εκτίθενται εργαλεία για την καλλιέργεια και συλλογή της ελιάς, ο πάγκος διαλογής του καρπού και δύο καλοσυντηρημένες ξύλινες κάδες, όπου τοποθετούσαν τις ελιές σε αλατόνερο για να γίνουν οι ξακουστές ελιές Πηλίου (*Olives de Volos*). Το **παραδοσιακό ελαιοτριβείο Χατζηγιάννη - μουσείο αγροτικής οικονομίας στο Κατηχώρι** που διατηρεί τον παραδοσιακό τρόπο λειτουργίας με όλα τα μηχανήματα του 19^ο αιώνα και το **διεθνές κέντρο κεραμικής στο Μαλάκι** με είδη λαϊκής αρχιτεκτονικής και σύγχρονης κεραμικής. Ο **παραδοσιακός ταρσανάς - μουσείο Χριστόπουλου**, μια οικογενειακή επιχείρηση που λειτουργεί συνεχώς από το 1880, κατασκευάζοντας και επισκευάζοντας σκάφη, διατηρώντας κατά ένα μεγάλο ποσοστό τις ίδιες παλιές τεχνικές, τα παραδοσιακά συστήματα εργασίας και τα εργαλεία. Στον ίδιο χώρο βρίσκεται και η παραδοσιακή οικία, όπου σε ένα δωμάτιο υπάρχει έκθεση του λαϊκού ζωγράφου Ν. Χριστόπουλου. Το **φωτογραφικό κέντρο Σκοπέλου**, μία εστία πολιτιστικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας, που σκοπεύει να γίνει σημείο αναφοράς στον τομέα της φωτογραφίας, όχι μόνο σε πανελλήνιο αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το **ψηφιακό μουσείο και μουσείο μινιατούρας** στη Τσαγκαράδα με μεγάλη λαογραφική συλλογή από εκθέματα της περιοχής σε ψηφιακή τρισδιάστατη μορφή, αλλά και διάφορα φυσικά εκθέματα σε μορφή μινιατούρας, όπως ο κένταυρος Χείρωνας, ο Χείρωνας και ο Αχιλλέας και η μάχη του Κενταύρου

εναντίον του Λαπίθου. Το **σιδηροδρομικό μουσείο Θεσσαλίας**, όπου εκτίθενται σπάνιες φωτογραφίες, στολές και πρωτόγονα όργανα μέτρησης, καθώς και ιστορικά ντοκουμέντα από τα μοναδικά σχέδια του Εβαρίστο Ντε Κίρικο και των συνεργατών του, σχετικά με την κατασκευή της γραμμής Βόλου - Λεχωνίων - Μηλεών με το γραφικό τρενάκι του Πηλίου. Το **τυπογραφικό μουσείο εφημερίδας ΘΕΣΣΑΛΙΑ**, το μακροβιότερο μουσείο ελληνικής επαρχιακής εφημερίδας (αδιάλειπτη έκδοση από το 1898), με λινοτυπικές μηχανές του 19ου αιώνα και διάφορα εξαρτήματα, τα οποία πλαισιώνονται από το παλιότερο και πληρέστερο αρχείο εφημερίδας στην Ελλάδα (περισσότερες από 1.000.000 σελίδες) και 40 βιτρίνες με ισάριθμα διακεκριμένα ιστορικά πρωτοσέλιδα. Το **μουσείο θαλάσσης Αχιλλείου** με συλλογές κογχυλίων από την θαλάσσια περιοχή και εργαλείων σπογγαλιείας, το **κέντρο έρευνας και προστασίας της αυτοφυούς ορχιδέας του Βορείου Πηλίου** αναδεικνύοντας το χωριό της Κερασιάς ως το χωριό της άγριας (επίγεια) ορχιδέας, το **ραδιοφωνικό μουσείο στο Λαύκο** με μία πλούσια συλλογή 130 περίπου ραδιοφώνων από όλο τον κόσμο, το **μουσείο φυσικής ιστορίας Βόλου** με αρχαιολογικά ευρήματα και πληροφορίες για την εξέλιξη του πλανήτη μας μέχρι σήμερα και το **μουσείο τελωνειακής ιστορίας Βόλου** με αντίστοιχο μουσειακό υλικό.

Σπουδαίες μουσειακές συλλογές είναι: Το **εντομολογικό μουσείο Α. Κουτρούμπα**, μοναδικό στην Ελλάδα και από τα πιο οργανωμένα των Βαλκανίων. Εμπλουτίζεται διαρκώς με νέα είδη και σήμερα περιλαμβάνει 100.000 έντομα διαφόρων τάξεων, κυρίως λεπιδοπτέρων. Ανάμεσά τους βρίσκονται σπάνια ή και μοναδικά δείγματα όπως η μεγαλύτερη πεταλούδα στον κόσμο, η *Thysania agrippina* της Ν. Αμερικής με άνοιγμα πτερών 37-40 εκ. Το **λαογραφικό κέντρο Κίτσου Μακρή** (ανήκει στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) με μοναδικά εκθέματα της λαογραφικής συλλογής του σημαντικού ερευνητή, το **μουσείο Αλέκου Δάμτσα** με μέρος της προσωπικής συλλογής του Βολιώτη καπνέμπορου, καθώς και 365 έργα Θεσσαλών και Αιγυπτίων καλλιτεχνών και το **μουσείο - πινακοθήκη Χρυσούλας Ζώγια**, γνωστό και ως το **σπίτι με το τριαντάφυλλο**, με εξωτερικές τοιχογραφίες και 250 περίπου έργα της ζωγράφου αντιπροσωπευτικά της διαδρομής της. Το **μουσείο Θεόφιλου - οικία Κοντού στην Ανακασιά** από τα σημαντικότερα νεότερα μνημεία της περιοχής, καθώς είναι το μοναδικό στο Πήλιο σωζόμενο αρχοντικό με ολοκληρωμένο ζωγραφικό πρόγραμμα και οι ζωγραφιές του σε διάφορα χωριά του Πηλίου. Το **εικαστικό**

μουσείο γλύπτη Νικόλα στον Άγιο Γεώργιο Νηλείας με αντιπροσωπευτικά δείγματα γλυπτών και χαρακτηριστικών του Νικολάου Παυλόπουλου, η **Δημοτική πινακοθήκη Αλμυρού** με προσφορά 65 έργων ζωγραφικής του Θανάση Ακριβόπουλου, το **Φάμπειο μουσείο** στον Λαύκο με έργα του μεγάλου γλύπτη και ζωγράφου Θανάση Φάμπα και η **οικία του Γ. Φιλάρετου** στο Προμύρι, πρωταγωνιστή της επανάστασης του 1854.

Ιδιαίτερα λαογραφικά μουσεία είναι: Το **λαογραφικό μουσείο κτηνοτροφικής ζωής Ανάβρας Μαγνησίας**, το οποίο συγκεντρώνει αντικείμενα που προβάλλουν τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των κτηνοτρόφων κατοίκων του χωριού (κτηνοτροφικό χωριό Ανάβρας) μέσα από το πέρασμα του χρόνου. Στο χωριό σημειώνεται και η λειτουργία του **πολιτιστικού και περιβαλλοντικού πάρκου Γούρα** των πηγών Ανάβρας, το οποίο αποτελεί μια προσπάθεια προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής. Το **λαογραφικό μουσείο Σούρπης** με αναπαραστάσεις παλαιών επαγγελμάτων (τσαγκάρης, κουρέας, ράφτης, καπνοπαραγωγός, τυροκόμος, κτηνοτρόφος, υφάντρια αργαλειού, φούρναρης, ξυλουργός, σαγματοποιός, σαμαράς, σιδεράς, γεωργός, καλλιεργητής των χωραφιών κ.ά.), αλλά και εργαλεία της καθημερινής ζωής που χρησιμοποιούσαν οι ντόπιοι κάτοικοι πριν από πολλές δεκαετίες. Το **λαογραφικό μουσείο Ν. Αγχιάλου “Το Αλέτρι”** με εργαλεία και σκεύη που καλύπτουν διάφορες οικονομικές δραστηριότητες του παρελθόντος: γεωργικά, αμπελοκαλλιέργειες, ποιμενικά και ξυλουργικά, εργαλεία παλιού αλμπάνη (πεταλωτή) φανοποιού και το **ιδιωτικό λαογραφικό μουσείο Ευανθίας Βίγκλα - Θεοχαράκη** με φορεσιές και εκατοντάδες αντικείμενα που παρουσιάζουν την καθημερινή ζωή των Ελλήνων της Ανατολικής Ρωμυλίας (Εκπολιτιστικός Σύλλογος Θρακών Ν. Μαγνησίας). Το **μουσείο λιμναίου πολιτισμού Κάρλας** που διασώζει την πολιτιστική παράδοση της περιοχής μέσα από την αναπαράσταση του τρόπου ζωής των ψαράδων της λίμνης και το πλούσιο αρχαιολογικό και φωτογραφικό υλικό. Το **ελληνομουσείο - σχολείο του Ρήγα στη Ζαγορά** (η Ζαγορά αποτελεί παράδειγμα οικονομικής άνθησης με τα ζαγοριανά καράβια, το ζαγοριανό μετάξι και μετέπειτα τα μήλα Ζαγορίν), στο οποίο φοίτησαν σπουδαίοι άνθρωποι της Ελληνικής ιστορίας και λογοτεχνίας όπως: ο Ρήγας Φεραίος (Βελεστινλής), ο Άνθιμος Γαζής, ο Γρηγόρης Κωνσταντάς και ο Καλλίνικος Λαπάτης (Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως). Στο **πνευματικό κέντρο Βελεστίνου** υπάρχει εκθεσιακός χώρος για τη ζωή και το έργο

του εθνομάρτυρα Ρήγα Φεραίου, καθώς και για την ιστορική πορεία της περιοχής (εκδόσεις, φωτογραφικό υλικό, η Χάρτα, ομοίωμα του Ρήγα κ.ά.). Το **λαογραφικό μουσείο Αργαλαστής**, το οποίο βρίσκεται στο κτίριο του Παρθεναγωγείου όπου έχει διδάξει ο Κώστας Βάρναλης και το **λαογραφικό μουσείο Αγγελίνη στο Χόρτο**. Το **λαογραφικό και ιστορικό μουσείο Πορταριάς - αρχοντικό Ζούλια**, ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα μουσεία της αιγυπτιακής αρχιτεκτονικής και το **μουσείο κομπολογιού - παράρτημα μουσείου Ναυπλίου** που στεγάζεται στον **Παλιό Φούρνο της Πορταριάς**. Το **μουσείο λαϊκής τέχνης και ιστορίας Πηλίου - αρχοντικό Τοπάλη στη Μακρινίτσα** και το **αρχοντικό Ζαφειρίου στον Άγιο Ονούφριο** με αντιπροσωπευτικά δείγματα της ηλιουρείτικης αρχιτεκτονικής. Το **μουσείο - οικία Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο** με πολλά αντικείμενα καθημερινής χρήσης του γνωστού Έλληνα ποιητή, το **λαογραφικό μουσείου Σκοπέλου**, το **μουσείο ιστορίας Σκοπέλου - οικία Παύλου Νιρβάνα**, το **λαογραφικό μουσείο Γλώσσας** και το **μουσείο Αλοννήσου του Κώστα και της Αγγελικής Μαυρίκη στο Πατητήρι**, είναι αξιόλογα και αντιπροσωπευτικά δείγματα της τοπικής νησιώτικης λαϊκής αρχιτεκτονικής. Το **μουσείο Μηλεών** με πλούσιο υλικό της τοπικής παράδοσης, το **λαογραφικό μουσείο Βλάχων Αλμυρού** με διάφορα κειμήλια οικογενειών (φορεσιές, εργόχειρα, στολίδια) τα οποία είναι αντικείμενα σπάνια πλέον στις μέρες μας, το **μουσείο Ανκείου των Ελληνίδων Βόλου** με εκθέματα αυθεντικών παραδοσιακών φορεσιών αντρών και γυναικών, παραδοσιακά κοσμήματα, υφαντά και έπιπλα αστικών σπιτιών του Βόλου, και το **εκκλησιαστικό μουσείο Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου Νηλείας** με διάφορα εκκλησιαστικά είδη, ιερά άμφια, εκκλησιαστικά βιβλία και χειρόγραφα.

4.4.2.2. ΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ

Η **κοινή συντροφία και αδελφότητα των Αμπελακίων** το 1700 αποτελεί τον 1ο Συνεταιρισμό (Οργανισμό κεφαλαίου και εργασίας με συνεργατική προσέγγιση στη φιλοσοφία του) στον κόσμο, όπου οι κάτοικοι κατασκεύαζαν και εμπορεύονταν με μεγάλη επιτυχία υψηλής ποιότητας και αντοχής ερυθροβαμμένα βαμβακονήματα από

την επεξεργασία του φυτού *ριζάρι*, συντελώντας στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Στην περιοχή υπάρχουν 17 αρχοντικά, με κορυφαίο το *αρχοντικό του Γεωργίου Μαύρου (Σβαρτζ)*, Προέδρου του Συνεταιρισμού, το οποίο λειτουργεί ως μουσείο. Ο *μύλος του παππά* αποτελούσε στο παρελθόν το χαρακτηριστικότερο βιομηχανικό κτίριο αλευροποιίας στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Σήμερα είναι ένα σημαντικό πολιτιστικό, εκπαιδευτικό, ψυχαγωγικό και συνεδριακό κέντρο. Αξίζει να σημειωθεί η λειτουργία *μουσείου σιτηρών και αλεύρων*, καθώς και η λειτουργία του μοναδικού στην Ελλάδα *μουσείου κούκλας (Τιριτόμπα)* που αριθμεί περισσότερες από 300 χειροποίητες κούκλες κουκλοθεάτρου. Το *μουσείο φυσικής ιστορίας Ελασσόνας* παρουσιάζει την φυσική και περιβαλλοντική ιστορία του Ολύμπου, ενώ το *μουσείο στρατιωτικής κτηνιατρικής υπηρεσίας*, το οποίο στεγάζεται στο στρατόπεδο Νικολάου Πλαστήρα, εκθέτει υλικό από την λειτουργία της κτηνιατρικής υπηρεσίας του ελληνικού στρατού. Άλλα αξιόλογα θεματικά μουσεία είναι: το *ιατρικό μουσείο* εις μνήμην του *πατέρα της σύγχρονης Ιατρικής Ιπποκράτη*, γιο του Ασκληπιού και της Φαιναρέτης (οι απόφοιτοι των Ιατρικών Σχολών της Ελλάδας δίνουν τον όρκο του Ιπποκράτη) και το *μουσείο μάχης Σαρανταπόρου* (Χάνι του Χατζηγώγου) προς τιμήν των πεσόντων οπλιτών στην αντίστοιχη μάχη στις 9-10 Οκτωβρίου 1912 που αποτέλεσε την πρώτη σημαντική νίκη του ελληνικού στρατού στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο. Η *Αβερώφειος Γεωργική Σχολή* αποτελεί σημαντικό αρχιτεκτονικό δημιούργημα, ενώ το κτίριο της *Πυριτιδαποθήκης* (Παλιές Φυλακές) φιλοξενεί το μουσείο *Εθνικής Αντίστασης Λάρισας*.

Η *Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας* αποτελεί την τρίτη σημαντικότερη συλλογή στην Ελλάδα και περιλαμβάνει, εκτός από την περίφημη συλλογή έργων του συλλέκτη και φιλότεχνου γιατρού Γεωργίου Κατσίγρα, άλλα 250 περίπου έργα ζωγραφικής, γλυπτικής και χαρακτικής, πολλά από τα οποία δώρισαν οι ίδιοι οι καλλιτέχνες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνουν: το *μνημείο Κιλελέρ* προς τιμήν των πεσόντων αγροτών, το *μνημείο Νεοζηλανδών* στις Νέες Καρυές προς τιμή των Νεοζηλανδών στρατιωτών που πολέμησαν τον Γερμανό κατακτητή, καθώς και ο *τεκές του Χασάν Μπαμπά* στα Τέμπη, ο οποίος ιδρύθηκε στα τέλη του 14ου - αρχές 15ου αιώνα από ομάδα μπεκτασήδων δερβίσηδων και περιλαμβάνει το μαυσωλείο του τεκέ Χασάν Μπαμπά.

Η πλούσια λαογραφική παράδοση σε ολόκληρη την ΠΕ Λάρισας αποδεικνύεται από τον μεγάλο αριθμό λαογραφικών μουσείων όπως: το **λαογραφικό ιστορικό μουσείο Λάρισας** που περιλαμβάνει στις συλλογές του περίπου 20.000 αντικείμενα, τα οποία σχετίζονται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία (χρονολογικά εντάσσονται στον 19ο αιώνα και στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα και απεικονίζουν την πολιτισμική ταυτότητα της Λάρισας και της γύρω περιοχής), τα **λαογραφικά μουσεία Χαλκιάδων και Αγίου Γεωργίου** στα Φάρσαλα, το **λαογραφικό και ιστορικό μουσείο Αμπελακίων**, το **λαογραφικό μουσείο και το μουσείο θεσσαλικής ζωής στην Ελάτεια**, τα **λαογραφικά μουσεία Κιλελέρ, Νέων Καρυών και Νέας Λεύκης στο Κιλελέρ**, τα **λαογραφικά εκθετήρια Ποταμιάς, Ομολίου και Ελάφου** και το **ιστορικό αρχείο Αγιάς**, η **λαογραφική συλλογή μορφωτικού συλλόγου και το μουσείο οίνου και αμπέλου στη Ραψάνη**, το **λαογραφικό μουσείο Λιβαδίου (μουσείο Γεωργάκη Ολυμπίου**, ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης), το **εθνογραφικό - λαογραφικό μουσείο Αραδοσιβίων στην Ελασσόνα**, το **μουσείο οίνου και αμπέλου (αρχοντικό Καράσσου)** και το **παλαιοσεισμολογικό - γεωλογικό μουσείο στον Τύρναβο**.

4.4.2.3. ΠΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Η **σπηλιά (μουσείο) Γ. Καραϊσκάκη** στο Μαυρομμάτι Μουζακίου, όπου γεννήθηκε ο γιος της καλογριάς στρατηγός Γεώργιος Καραϊσκάκης, εξέχουσα προσωπικότητα με σημαντική προσφορά στον αγώνα του 1821, περιλαμβάνει σπάνια εκθέματα, μεταξύ αυτών και προσωπικά αντικείμενα του ήρωα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η **σπηλιά του Λώλου** στον Ελληνόπυργο, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως ορμητήριο από τον Γεώργιο Καραϊσκάκη. Άλλες σπηλιές (πάνω από 100 στο σύνολο) με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η σπηλιά του **Γάκη** στην Καρίτσα και του **Καϊμακιά** στο ορειβατικό καταφύγιο στην περιοχή Μέγα Ρέμα. Το **μουσείο υποδημάτων** βρίσκεται δίπλα στο εργαστήριο της βιοτεχνίας υποδημάτων χορού στο χωριό Καστανιά και περιλαμβάνει εργαλεία και μηχανές για την κατασκευή υποδημάτων από τα τέλη του 19ου ως τις αρχές του 20ού αιώνα. Εκτίθενται

παραδοσιακά υποδήματα από διάφορα μέρη της Ελλάδας, τα οποία σήμερα φοριούνται μόνο για την αναβίωση παραδοσιακών χορών. Η συγκεκριμένη βιοτεχνία είναι μία από τις τρεις κατασκευάστριες τσαρουχιών που έχουν απομείνει στην Ελλάδα. Επίσης, εργαστήριο βιοτεχνίας δραστηριοποιείται στην Πορτή Μουζακίου, όπου λειτουργεί *πρότυπη μονάδα χειροποίητων χαλιών*. Το **μουσείο λέσχης φωτογραφίας & κινηματογράφου Καρδίτσας** (ΛΕΦΚΚ) στεγάζεται σε ισόγειο χώρο του κτιρίου της δημοτικής αγοράς και αριθμεί μερικές χιλιάδες φωτογραφίες και τεκμήρια που σκιαγραφούν την εξέλιξη της τέχνης της φωτογραφίας και του κινηματογράφου από τα τέλη του 19ου αιώνα. Από τις πιο επιτυχημένες στιγμές στην πορεία του υπήρξε η διοργάνωση του Πανελλήνιου Φεστιβάλ Κινηματογραφικών Ταινιών Μικρού Μήκους στη δεκαετία του '80.

Η **Δημοτική πινακοθήκη Καρδίτσας** περιλαμβάνει έργα των μεγάλων Καρδίτσιωτών ζωγράφων Δ. Γιολδάση, Κ. Βαλταδώρου, Κ. Παύλου (Πωλ) και Γ. Γούλα, καθώς και συλλογές που κληροδοτήθηκαν από συλλέκτες. Διακρίνουμε επίσης, το **μουσείο ύδρευσης** που λειτουργεί στο άλσος *Χίλια δέντρα* ή αλλιώς *Παπαράντζα*, το **πυροσβεστικό** καθώς και το **αστυνομικό μουσείο** και το **Δημοτικό χορευτικό συγκρότημα Μαίρη Ιωαννίδου** με βασικό σκοπό τη διαφύλαξη και συνέχιση των παραδοσιακών χορών και εθίμων της χώρας μας. Το **κέντρο ιστορικών μελετών Νικόλαος Πλαστήρας στο Μορφοβούνι** περιλαμβάνει πληθώρα σημαντικών αντικειμένων, ενώ το **κτίριο της Δημοτικής αγοράς**, βασισμένο στον αρχιτεκτονικό τύπο αγοράς της Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής περιόδου, αποτελεί μοναδικό αρχιτεκτονικό δείγμα των αρχών του προηγούμενου αιώνα που έγινε γνωστό ως *Μοντέρνο Κίνημα*.

Το **ιστορικό - λαογραφικό μουσείο Λάμπρου και Ναυσικάς Σακελλαρίου - κέντρο τεκμηρίωσης & επικοινωνίας Δήμου Καρδίτσας (μουσείο της πόλης)** φιλοξενεί μία ιστορική συλλογή προσωπικών αντικειμένων και φωτογραφιών του Νικολάου Πλαστήρα, καθώς και μια πλούσια λαογραφική συλλογή αντικειμένων καθημερινής χρήσης. Σημαντικές επίσης λαογραφικές μουσειακές συλλογές είναι: του **Μουζακίου**, της **Δρακότρυπας**, του **Ελληνόποργου**, του **Μαυρομματίου**, των **Καναλιών**, των **Σοφάδων**, του **Παλαμά**, της **Πορτίτσας**, της **Ρεντίνας**, του **Ανθηρού**, του **αγροτικού λαογραφικού μουσείου Ιτέας** και η **λαογραφική συλλογή Φαναρίου** με έμφαση στην κεραμική παράδοση του Φαναρίου.

4.4.2.4. ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Η ευρύτερη περιοχή των Μετεώρων, εκτός από το διεθνούς ακτινοβολίας μοναδικό τοπίο και τη σπουδαία θρησκευτική παράδοση, έχει να αναδείξει και το επίσης μοναδικής οικολογικής αξίας **μουσείο φυσικής ιστορίας Μετεώρων & μουσείο μανιταριών**, το οποίο περιλαμβάνει μια πλούσια συλλογή πτηνών και θηλαστικών, καθώς και το μοναδικό ολοκληρωμένο μουσείο μανιταριών στην Ελλάδα. Υπάρχουν περίπου 300 είδη ζώων και αρκετές δεκάδες με τα κυριότερα είδη μανιταριών, για τα οποία έχει σχεδιαστεί ένας πρωτότυπος τρόπος παρουσίασης, ο οποίος περιλαμβάνει τρεις φάσεις ανάπτυξης τους, παρέχοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα του τρόπου με τον οποίο αναπτύσσονται σε κάθε επιμέρους οικοσύστημα.

Η μουσική παράδοση της πόλης των Τρικάλων αναδεικνύεται μέσα από το **κέντρο ελληνικής μουσικής Τρικαλινών δημιουργών** (μουσείο μουσικής ιστορίας),

<https://www.trikalaola.gr>

όπου εκτίθενται χειρόγραφα, παρτιτούρες, προσωπικά και διάφορα άλλα αντικείμενα από τους σπουδαίους Τρικαλινούς μουσικούς: Βασίλη Τσιτσάνη, Απόστολο Καλδάρη, Δημήτρη Μητροπάνο, Κώστα Βίρβο, Γιώργο Σαμολαδά, Χρήστο Κολοκοτρώνη, Δημήτρη Καβράκο (ερμηνευτή Λυρικής Σκηνής) και Δημήτρη Σγούρο (πιανίστα διεθνούς φήμης), ενώ η πλούσια αθλητική κληρονομιά της περιοχής αναδεικνύεται αντίστοιχα μέσα από το **Δημοτικό ιστορικό και αθλητικό μουσείο** με διάφορα συλλεκτικά εκθέματα και φωτογραφίες. Το **κέντρο ιστορίας και πολιτισμού εταιρίας Κλιάφα** αποτελεί σημείο

αναφοράς της πόλης των Τρικάλων και περιλαμβάνει αίθουσα τοπικής ιστορίας με μικροαντικείμενα της καθημερινής ζωής, παραδοσιακό τυπογραφείο, αίθουσα εκθέσεως συσκευασίας αεριούχων ποτών, με μια πλούσια συλλογή από πόματα και

ετικέτες μπουκαλιών από όλο τον κόσμο και το παλαιό μηχανοστάσιο που λειτουργεί ως βιομηχανικό μουσείο και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Ο **μύλος Ματσόπουλου** αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό βιομηχανικό μνημείο, το οποίο αποτέλεσε το *πρώτο αλευροποιείο και μακαρονοποιείο της Ελλάδας*. Τα μηχανήματα του μύλου διατηρούνται σε καλή κατάσταση, ενώ εκεί στεγάζεται ο θερινός και χειμερινός Δημοτικός Κινηματογράφος. Τα Χριστούγεννα μετατρέπεται στο *μύλο των ζωτικών*, ένα πολυθεματικό πάρκο με πληθώρα διαδραστικών δράσεων⁴². Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το **κέντρο ενημέρωσης Ασπροποτάμου**, όπου μεταξύ των διάφορων εκθεμάτων, υπάρχει τρισδιάστατη μακέτα του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής. Το **Κουρσούμ Τζαμί** είναι από τους ελάχιστους μουσουλμανικούς ναούς που σώζονται από την εποχή της τουρκοκρατίας και χτίστηκε από τον Οσμάν Σαχ σε σχέδια του φημισμένου αρχιτέκτονα Σινάν (από τα λαμπρότερα δείγματα της τέχνης του είναι το τέμενος του Σουλεϊμάν στην Κωνσταντινούπολη και το τέμενος του Σελίμ στην Ανδριανούπολη, καθώς και δεκάδες άλλα δημόσια κτίρια), επειδή θεραπεύτηκε στα Τρίκαλα από μία αρρώστια που τον ταλαιπωρούσε. Σήμερα είναι προστατευόμενο μνημείο και χρησιμεύει ως χώρος ήπιων εκδηλώσεων. Η σύγχρονη πόλη των Τρικάλων, με το λεωφορείο χωρίς οδηγό, το φωτοβολταϊκό δέντρο, το οργανωμένο δίκτυο ποδηλατοδρόμων και άλλες ψηφιακές εφαρμογές (όπως η ελεύθερη πρόσβαση στο ίντερνετ μέσω Wi-Fi σε ολόκληρη την πόλη και η εγκατάσταση πιλοτικού δικτύου με ταχύτητες 5G), δημιουργεί την εικόνα μιας πόλης που ακολουθεί τις τεχνολογικές και καινοτομικές εξελίξεις και σε συνδυασμό με την φυσική ομορφιά του τοπίου που εισπράττει ο επισκέπτης χαρακτηρίζεται δίκαια ίσως ως το *ελληνικό Άμστερνταμ*.

Το καλλιτεχνικό προφίλ των Τρικάλων σηματοδοτείται από σημαντικές μουσειακές συλλογές όπως: η **Δημοτική πινακοθήκη** με έργα ζωγραφικής και γλυπτικής των καλλιτεχνών *Μενέλαου Καταφυγιώτη, Δημήτρη Γιολλάση και Νίκου Αλεξίου*, η **πινακοθήκη Θεοδώρου Μάρκελλου** με σπουδαία έργα ζωγραφικής, το **μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσιογιάννη** με έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, το **μουσείο Ελληνικής Παιδείας** στην Καλαμπάκα με συλλογές του συλλέκτη Παύλου

⁴² www.milosxotikon.gr

Μπαλογιάννη για την ελληνική εκπαίδευση και την παιδεία και η **μουσειακή συλλογή της Δημοτικής φιλαρμονικής Τρικάλων**.

Επίσης, διακρίνουμε τα εξής λαογραφικά μουσεία: το **Δημοτικό λαογραφικό μουσείο** με εργαλεία και εξαρτήματα παραδοσιακών επαγγελματιών και τεχνιτών και τα λαογραφικά μουσεία **Βλαχάβας, Κρανιάς, Ανθούσας, Χρυσομηλιάς, Κονισκού, Λογγά, Πόρρας, Φιλύρας, Πιαλείας** και **Μεγάλων Καλοβίων**.

4.4.3. ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Η πολυμορφία του θεσσαλικού εδάφους (βουνά, λίμνες, ποτάμια, πεδιάδα, θάλασσα) προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες ανάπτυξης δραστηριοτήτων αθλητικού τουρισμού και περιπέτειας, κυρίως στους ορεινούς και ημιορεινούς όγκους. Το βασικότερο πρόβλημα στην αξιοποίηση και ανάδειξη των αναρίθμητων φυσιολατρικών διαδρομών παραμένει η έλλειψη πιστοποίησης ως προς την οργάνωση (σήμανση, χρονοαπόσταση, βαθμός δυσκολίας κ.λπ.), την ποιότητα, την ασφάλεια και την αξιοπιστία τους. Ωστόσο, υπάρχουν δεκάδες πεζοπορικές και

<https://e-thessalia.gr/diimero-synedrio-gia-ton-enallaktiko-tourismo-ston-volo-ke-pilio/>

ποδηλατικές καταγεγραμμένες διαδρομές με σήμανση στο Πήλιο⁴³, στον Όλυμπο, στα Μετέωρα, στη λίμνη Πλαστήρα, στον Κίσσαβο και σε άλλες περιοχές, για όλες τις ηλικίες με συχνές εναλλαγές στο τοπίο, οι οποίες διέρχονται από λιβάδια, μικρά σπήλαια (δραστηριότητες *caving*, δηλαδή εξερεύνησης σπηλαίων), θαμνώδεις και δασικές εκτάσεις, που προσφέρονται για *πεζοπορία*⁴⁴ ή *ποδηλασία βουνού*. Τα **φαράγγια των Κενταύρων στο Πήλιο** σε συνδυασμό με την πλούσια βλάστηση και τις καταλήξεις τους στις μοναδικές παραλίες του Μυλοποτάμου, της Φακίστρας, της Νταμούχαρης, του Λημιώνα και της Λαμπινού, αποτελούν τις ιδανικότερες συνθήκες για δραστηριότητες *canyoning*⁴⁵. Τέτοιου είδους δραστηριότητες συναντάμε επίσης στα φαράγγια των Τιτάνων στο βουνό Όθρυς, στα φαράγγια στις ανατολικές πλαγιές του Κισσάβου που καταλήγουν στα παράλια της ΠΕ Λάρισας, καθώς και στα φαράγγια νότια του φράγματος της λίμνης Πλαστήρα⁴⁶. Το **κονήγι μανιταριών με γαστρονομική κατάληξη** (μανιταροεξορμήσεις και μανιταρογνωσία) στην Τσαγκαράδα Πηλίου αποτελεί μία δραστηριότητα μύησης στα μυστικά των άγριων μανιταριών του Πηλίου. Η αναζήτηση στα δάση καστανιάς και οξιάς κάτω από δέντρα και θάμνους, η αναγνώριση και η φωτογράφιση όσων περισσότερων ειδών (καλογεράκια, βασίλες, γουργουλιάνες, νεραντζάκια, ζουρλομανίταρα κ.ά.) γίνεται, καταλήγει στην απόλαυσή τους σε αντίστοιχο ξενώνα με ντόπιο κρασί ή τσίπουρο. Άλλες δραστηριότητες που διοργανώνονται από τοπικά γραφεία εναλλακτικού τουρισμού, τα οποία παρέχουν αυθεντικές εμπειρίες στη φύση και *κάλλιστα θα μπορούσαν κατά μια έννοια να αναλάβουν και τον οργανωτικό ρόλο των ΤΟs*, είναι η *αναρρίχηση*⁴⁷- *καταρρίχηση* (*rappel*), η *ορεινή ιππασία* (ή περιήγηση με άλογο), η *τοξοβολία - σκοποβολή* (στα λιβάδια του Περτουλίου), οι *περιηγήσεις με jeep 4x4*, το *rafting* (στα νερά του Ασπροποτάμου και στη κοιλάδα των Τεμπών), το *ψάρεμα - κονήγι* σε ελεγχόμενες περιοχές και οι *συνεδρίες yoga* (Yoga Tsagarada Pelion). Αντίστοιχα στο θαλάσσιο χώρο του Παγασητικού Κόλπου και των

⁴³ <https://dimosvolos.gr/el/pezoporja> και <https://dimosvolos.gr/el/podilatikes-diadromes> (πρόσβαση 21/02/2020)

⁴⁴ Ολιγώρη (*hiking*) ή πολυήμερη (*trekking*)

⁴⁵ www.mountainscapes.gr

⁴⁶ www.canyoning.gr

⁴⁷ Ο Νίκος Μαγγίτης (Αθλητικός Όμιλος Αγριάς ΑΘΛΟΣ) είναι ο μοναδικός Έλληνας αναρριχητής που έχει κατακτήσει τις 7 υψηλότερες κορυφές των αντίστοιχων ηπείρων του πλανήτη: 7-summits.

Σποράδων, διακρίνουμε τις ιδιωτικές περιηγήσεις *yachting* και τις οργανωμένες περιηγήσεις *κρουαζιέρας*, τις *καταδύσεις*, την *κωπηλασία*, το *canoe - kayak*, την *ιστιοπλοΐα* και άλλα θαλάσσια σπορ. Οι χειμερινές δραστηριότητες αθλητικού τουρισμού πραγματοποιούνται κατά κύριο λόγο στο *χιονοδρομικό κέντρο Πηλίου* στη θέση Αγριόλευκες (1.471 μ.) με υψηλών προδιαγραφών εγκαταστάσεις, στο *χιονοδρομικό κέντρο Περτουλίου* (1.350 μ.) και στο *χιονοδρομικό κέντρο Αγράφων* στη θέση Καραμανώλη (1.530 μ.) στις ανατολικές πλαγιές του βουνού Βουτσικάκι στη Νεράιδα Καρδίτσας, ενώ οι εγκαταστάσεις του *χιονοδρομικού κέντρου Ολύμπου* στη θέση Βρυσοπούλες (1.820 μ.) ανήκουν στο στρατό (ΚΕΟΑΧ) και η πρόσβαση σε αυτές γίνεται με δυσκολία και κατόπιν χρήσης ειδικής άδειας.

Σε ετήσιο οργανωτικό επίπεδο, οι *κενταύρειες διαδρομές στην Πορταριά* (με το περίφημο *μονοπάτι των Κενταύρων*) αποτελούν ένα πρόγραμμα περιήγησης μονοπατιών με σκοπό τη γνωριμία με τη φύση, τον πολιτισμό, την αρχιτεκτονική και την ιστορία. Επιπλέον, διακρίνουμε τους *αγώνες ορεινού τρεξίματος Κένταυρος* στο Πήλιο και στον *Όλυμπο* (Faethon Olympus Marathon) με πολυάριθμη συμμετοχή, τον *Σταΐκιο δρόμο* στο Περτούλι, το *διεθνή μαραθώνιο ανωμάλου δρόμου* (με συμμετοχή αθλητών από όλο τον κόσμο), τα *Καλογιάννεια* (πανσποραδικοί αγώνες στίβου και πολιτιστική βραδιά) και τον αγώνα τρεξίματος *Alonissos Challenge* στην Αλόνησο, τον *αγώνα δρόμου Δολόπων* στις Σοφάδες, τον *αγώνα ορεινής ποδηλασίας Σωσθένεια* στο Σέσκλο, την ποδηλατική διοργάνωση *brevet Παλαμά* με διαδρομή στη δυτική Θεσσαλία, τους *αγώνες ράλι αυτοκινήτου* στο Πήλιο (ράλι Κένταυρος, ανάβαση Πορταριάς), στον Όλυμπο (ιστορικό ράλι Ολύμπου), στον Αλμυρό (ράλι Όθρυς) και στη λίμνη Σμοκόβου, τον *αγώνα σκοποβολής* στο σκοπευτήριο Ανάβρας Καρδίτσας, καθώς και το *ιστιοπλοϊκό ράλι* στο Τρίκερι. Ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον υπάρχει για το *ευρωπαϊκό μονοπάτι μεγάλων αποστάσεων E4*, το οποίο διερχόμενο από τον Όλυμπο, περνάει από την Ελασσόνα, τα Μετέωρα και την Αργιθέα με κατεύθυνση το Καρπενήσι, καθώς και για τα *οικολογικά μονοπάτια εκπαιδευτικού δάσους Μπελοκομίτη* στο πλούσιο δασικό σύμπλεγμα Αγράφων (6 πεζοπορικά μονοπάτια συνολικού μήκους 38,5 χλμ). Στο χωριό Καλλιθέα στους πρόποδες του Ολύμπου βρίσκεται η *ευρωπαϊκών προδιαγραφών χωμάτινη πίστα moto-cross*, όπου έχουν διοργανωθεί αντίστοιχοι αγώνες του Πανελλήνιου Πρωταθλήματος, με αποκορύφωμα τον πρώτο αγώνα

Παγκοσμίου Πρωταθλήματος sidecars. Στο χωριό Καλύβια Ελασσόνας στην κορυφή Τουρτοφωλιά, λειτουργεί οργανωμένη **πίστα απογείωσης αιωρόπτερων και αλεξίπτωτων πλαγιάς**. Η Διεθνής Αεραθλητική Ομοσπονδία έχει επιλέξει την περιοχή ως μια από τις καταλληλότερες στον κόσμο, λόγω των άριστων συνθηκών πτήσης που δημιουργούν τα τοπικά ρεύματα αέρος. Στην περιοχή έχουν διεξαχθεί το Παγκόσμιο Κύπελλο Αλεξίπτωτου Πλαγιάς, το Παγκόσμιο Πρωτάθλημα Αγώνων Ταχύτητας Αιωροπτερισμού, καθώς και το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα Αιωροπτερισμού. Στο Μουζάκι υπάρχει επίσης πίστα αιωροπτεριστών, η οποία φιλοξενεί πληθώρα φίλων του αθλήματος κάθε χρόνο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα πρέπει να δοθεί στην ενεργοποίηση της **αεροπεριήγησης** (αεροπορικός τουρισμός) με τη συμβολή των αεροδρομίων της Νέας Αγχιάλου και Σκιάθου, καθώς ολοένα και περισσότεροι θαυμαστές του είδους συγκαταλέγονται στους τουρίστες υψηλού οικονομικού επιπέδου διεθνώς.

4.4.4. ΜΥΘΟΙ ΜΕ ΕΙΔΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Η πλούσια και περιπετειώδης ελληνική μυθολογία, εκτός από αναπόσπαστο κομμάτι τόσο της ελληνικής όσο και της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελεί πηγή έμπνευσης για τη δημιουργικότητα πολλών καλλιτεχνών σε όλο το φάσμα των τεχνών. Αναφέρεται σε μια σπουδαία συλλογή αφηγημάτων σχετικά με την προέλευση του κόσμου, την ζωή και τις περιπέτειες θεών, ηρώων, ηρωίδων και άλλων μυθολογικών πλασμάτων, τα οποία έγιναν γνωστά μέσα από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τις αναπαραστάσεις στις διάφορες αρχαιολογικές ανακαλύψεις. Σύμφωνα λοιπόν με την ελληνική μυθολογία, η Θεσσαλία θεωρείται η πρωταρχική κοιτίδα του Ελληνισμού, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με την τεράστια μυθολογική της παράδοση, την καθιστά ιδανικό τόπο δημιουργίας θεματικών μυθολογικών πάρκων (Ολύμπου⁴⁸, Αργοναυτικής Εκστρατείας,

⁴⁸ Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια του 3^ο Γενικού Λυκείου Κατερίνης, όπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού προγράμματος *Εικονική Επιχείρηση* του Σωματείου Επιχειρηματικότητας Νέων (Junior Achievement Greece), κατόρθωσε να σχεδιάσει ένα θεματικό μυθολογικό

Κενταύρων, Ασκληπιού κ.ά), όπου οι επισκέπτες μπορούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που αναδεικνύουν σημαντικούς τοπικούς πόρους.

Στη Θεσσαλία σύμφωνα με τη μυθολογία, έγινε η **σύγκρουση Θεών και Τιτάνων**. Από τη μία πλευρά οι Τιτάνες που κατείχαν το όρος Όθρυς και από την άλλη πλευρά οι Θεοί, οι οποίοι κατείχαν αντίστοιχα τον Όλυμπο, επιδόθηκαν σε ανελέητες συγκρούσεις, αλλάζοντας ακόμη και τη μορφολογία του χάρτη. Εκσφενδονίζοντας βράχους, αλλά και κάποιες φορές ακόμη και βουνά, είχε ως

<https://www.facebook.com/TitansVsOlympians>, <https://www.emaze.com/@AFZTRCTR>

αποτέλεσμα να γεννηθούν νέα μικρότερα βουνά, όπως το Φυλλεΐον και ο Τίτανος. Το αποτέλεσμα αυτού του πολέμου σφραγίστηκε με τη νίκη των Θεών έναντι των Τιτάνων, αναδεικνύοντας τους πρώτους ως άρχοντες του κόσμου, οι οποίοι στην προσπάθειά τους να κατοχυρώσουν την

κυριαρχία τους και να αποτρέψουν μελλοντικές απειλές, δεν δίστασαν να ρίξουν τους αντιπάλους τους στα Τάρταρα. Για δυο όμως Τιτάνες, τον Προμηθέα και τον Άτλαντα, η μοίρα επιφύλασσε διαφορετική τιμωρία. Τον μεν Προμηθέα, τον άφησαν δεμένο χειροπόδαρα σε ένα βράχο στον Καύκασο, αναγκάζοντάς τον να υποφέρει στους αιώνες από τα συνεχή ραμφίσματα ενός αετού, ενώ τον δε Άτλαντα, τον εξοβέλισαν στη Δύση, υποχρεώνοντάς τον να υπομένει ως τιμωρία τον ουρανό, τον οποίο έπρεπε να κουβαλά στους ώμους του. Φυσικά η αντίδραση δεν άργησε να έρθει, καθότι οι άνθρωποι που θεωρούσαν ως τότε τους Τιτάνες προστάτες τους, δεν μπόρεσαν να δεχτούν την τιμωρία που τους επέβαλλαν οι Θεοί, γεγονός που ώθησε το Δία να πάρει την απόφαση να τους εξαφανίσει με ένα κατακλυσμό. Τότε λοιπόν ο Προμηθέας συμβούλεψε το Θεσσαλό γιο του Δευκαλίωνα να κατασκευάσει μία κιβωτό προκειμένου να σωθεί. Έτσι, όταν άρχισε να βρέχει, ο Δευκαλίωνας έχοντας

πάρκο στους πρόποδες του Ολύμπου, με βασικό στοιχείο την βιωματική εμπειρία (http://www.huffingtonpost.gr/senja-greece/-8215_b_12832298.html?utm_hp_ref=greece&ir=Greece, πρόσβαση 21/02/2020).

στο πλευρό του τη γυναίκα του την Πύρρα, κλείστηκαν στην κιβωτό μαζί με όλες τις απαραίτητες προμήθειες. Εννιά μέρες συνεχόμενες έβρεχε, με αποτέλεσμα να εξαφανιστούν τα πάντα κάτω από το νερό, εκτός από κάποιες κορυφές βουνών. Την τελευταία και ένατη μέρα, η κιβωτός προσάραξε στο όρος Όθρυς. Αφού τραβήχτηκαν τα νερά και κατάφεραν ο Δευκαλίωνας με την Πύρρα να βγουν από την κιβωτό, αποφάσισαν να κάνουν θυσία, έτσι ώστε να ευχαριστήσουν τον Δία. Ο Δίας αποδέχτηκε με μεγάλη χαρά την θυσία τους και ευχαριστημένος καθώς ήταν, τους ζήτησε να του πουν ποια χάρη θα ήθελαν να τους ικανοποιήσει. Εκείνοι με τη σειρά τους, του ζήτησαν να φτιάξει και άλλους ανθρώπους, οπότε και έτσι έγινε. Ο Δίας τους είπε να καλύψουν τα πρόσωπα τους, να παίρνουν μικρές πέτρες από τη Γη και να τις ρίχνουν πίσω τους δίχως να κοιτάνε. Οι πέτρες που έριχνε ο Δευκαλίωνας θα γίνονταν άντρες, ενώ οι πέτρες που έριχνε η Πύρρα θα γίνονταν γυναίκες. Με τον τρόπο αυτό, δημιουργήθηκε ένας νέος Λαός, που στη συνέχεια θα ονομαζόταν Έλληνες.

Ο *μύθος της Αργοναυτικής Εκστρατείας* δικαίως συγκαταλέγεται στους δημοφιλέστερους μύθους της ελληνικής αρχαιότητας, καταλαμβάνοντας την ίδια θέση με τους άθλους του Ηρακλή και τα Ομηρικά έπη. Ο μύθος αυτός δημιουργήθηκε

<https://www.pinterest.co.uk/pin/357402920432598538/?autologin=true>,
<https://dimotikoparanestiou.wixsite.com/home/4----c1spw>

πριν από τον Τρωικό πόλεμο στην εποχή του Ηρακλή και του Θησέα, δηλαδή πριν από 3.500 περίπου χρόνια. Σύμφωνα με νεότερες εκδοχές, ίσως να αποτελεί και μια πραγματική αποστολή των αρχαίων Ελλήνων, σκοπεύοντας να μάθουν τις τεχνικές εξόρυξης χρυσού σε άλλες περιοχές ή ακόμη και να σηματοδοτεί τη συνέχιση της αποίκησης των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο. Κατά τον μύθο, ένας μονοσάνδαλος απόγονος του Αιόλου θα έφερνε το τέλος της κυριαρχίας του Πελίας, βασιλιά της Λοκρίδας στην Θεσσαλία. Όταν λοιπόν ο Πελίας συνάντησε

κάποια φορά τον Ιάσονα, ο οποίος είχε χάσει το αριστερό του σανδάλι προσπαθώντας να περάσει τον χείμαρρο Άναυρο, αισθάνθηκε την απειλή και για να τον διώξει όσο πιο μακριά μπορούσε, έδωσε εντολή να φέρει πίσω το Χρυσόμαλλο Δέρας. Το Χρυσόμαλλο Δέρας συνδέεται με έναν άλλο μύθο και συγκεκριμένα προερχόταν από το κριάρι που είχε ανεβεί ο Φρίξος για να γλυτώσει από τον πατέρα του Αθάμαντα, βασιλιά του Ορχομενού της Βοιωτίας και τη μητριά του Ινώ, την ώρα που ήταν έτοιμοι να τον θυσιάσουν. Ο Φρίξος περιπλανώμενος με το κριάρι έφθασε τελικά στην αυλή του βασιλιά Αιήτη, ο οποίος τον δέχθηκε με τιμές και του έδωσε την κόρη του για γυναίκα. Όταν αργότερα ο Φρίξος θυσίασε το κριάρι στον Δία, έδωσε το δέρμα του στον Αιήτη, ο οποίος το κρέμασε σε μια βαλανιδιά και έβαλε έναν δράκο να το φυλάει. Για τις ανάγκες αυτού του μεγάλου ταξιδιού έπρεπε να κατασκευαστεί ένα πολύ γρήγορο και ταυτόχρονα ελαφρύ πλοίο, που θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στις ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες. Έτσι, η ναυπήγηση του πλοίου ανετέθη στον ξακουστό ξυλουργό Άργο, ο οποίος χρησιμοποίησε ξυλεία από το Πήλιο και το ονόμασε *Αργώ*. Είχε πενήντα κουπιά, καθώς και ένα κομμάτι από την ιερή ομιλούσα βαλανιδιά των Δωδώνων, το οποίο είχε τοποθετήσει η θεά Αθηνά στην πρύμνη του. Αφετηρία του ταξιδιού ήταν η αρχαία Ιωλκός, ενώ στην εκστρατεία αυτή συμμετείχαν και κάποιοι από τους πιο σημαντικούς ήρωες της μυθολογίας, όπως ο Ηρακλής. Μερικές από τις πολλές ενδιάμεσες στάσεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν σε διάφορα χωριά του Πηλίου, όπως η Αργαλαστή ή η Άφησος, όπου οι Αργοναύτες προμηθεύτηκαν νερό για το μακρινό τους ταξίδι. Ύστερα από αρκετές περιπέτειες κατάφεραν να φτάσουν στο στόμιο του ποταμού Φάση στην Κολχίδα, όπου ο βασιλιάς Αιήτης συμφώνησε να τους δώσει το Χρυσόμαλλο Δέρας, με την προϋπόθεση ότι ο Ιάσοντας θα έσπερνε τα δόντια του δράκου που είχαν απομείνει και επιπλέον θα κατάφερνε να ζέψει δύο βόδια που είχαν ατσάλινα πόδια και έβγαζαν φωτιές από τα ρουθούνια τους. Τελικά, Ο Ιάσοντας με την βοήθεια της Μήδειας, της κόρης του βασιλιά της Αιήτη, κατάφερε να πάρει το Χρυσόμαλλο Δέρας και μαζί επέστρεψαν στην Ιωλκό, αφού προηγουμένως περάσουν πολλές περιπέτειες περιπλανώμενοι στη θάλασσα.

Η **Κενταυρομαχία** είναι ο μύθος που συνδέει τη φυλή των **Κενταύρων** με τον λαό των **Λαπιθών**. Οι Κένταυροι περιγράφονται από τον Όμηρο, στην Ιλιάδα ως τριχωτοί και αποκρουστικοί άνθρωποι (Φρήρες) που ζούσαν στα θεσσαλικά βουνά

ανάμεσα στο Πήλιο και την Όσσα, ενώ στην Οδύσσεια παρομοιάζονται με τους Σάτυρους. Υβριδικές μορφές συνένωσης ανθρώπου και κτήνους συναντάμε στους μύθους διαφόρων λαών και πολιτισμών, αλλά το υβρίδιο ανθρώπου και ίππου παρέμεινε ένα στοιχείο που διαχρονικά παραπέμπει στην ελληνική μυθολογία. Οι Έλληνες πίστευαν ότι οι Κένταυροι ήταν άγριοι, μοχθηροί, επιθετικοί, ζηλόφθονοι και πολεμοχαρείς με τεράστια δύναμη (αναφέρονται επίσης και στην τραγωδία του

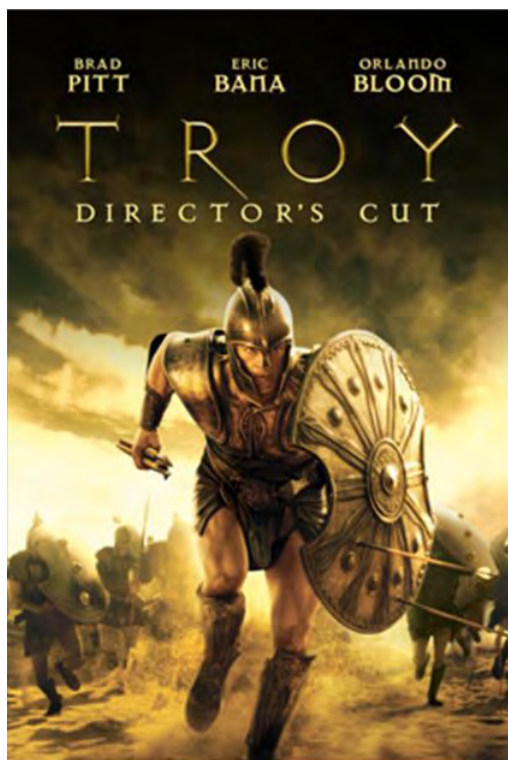
<http://evolution-newchapter.blogspot.com/2014/04/myth-creatures-2-centaur-centauride.html>

Σοφοκλή *Τραχίνιες*), που αγαπούσαν παράλληλα τα γλέντια, το πιτό και τη διασκέδαση. Σύμφωνα με τον Πίνδαρο, οι Κένταυροι κατάγονταν από τον Ιξίωνα κι από ένα σύννεφο, τη Νεφέλη. Από την ένωσή τους γεννήθηκε ένα τέρας, που από τη σχέση του με τα άλογα του Πηλίου γεννήθηκαν οι Ιπποκένταυροι, οι οποίοι έμοιαζαν με άλογα από τη μέση και κάτω και με ανθρωπόμορφα τέρατα από τη μέση και πάνω. Μια άλλη εκδοχή ισχυρίζεται την καταγωγή τους από τον Πήγασο, ενώ κάποια άλλη ότι ήταν ιππείς που τους είχε ανατεθεί να συγκεντρώσουν μια μεγάλη αγέλη βοδιών, κεντώντας τα ζώα με τη βουκέντρα (από το ρήμα *κεντώ* και το όνομα *ταύρος*). Αφορμή για την Κενταυρομαχία υπήρξε το γεγονός ότι, ο βασιλιάς των Κενταύρων Ευρυτίωνας, καλεσμένος στους γάμους του βασιλιά των Λαπιθών και συγγενή του τον Πειρίθο, επιχείρησε να απαγάγει τη νύφη, την πανέμορφη Ιποδάμεια. Οι Έλληνες αρχικά πίστευαν ότι οι Λαπίθες είχαν κοινή καταγωγή με τους Κενταύρους, αλλά αργότερα τους διαχώρισαν, τους έδωσαν ανθρώπινη μορφή και τους παρουσίαζαν ως λαό πολεμικό και γενναίο, ενώ οι κάτοικοι πολλών ελληνικών πόλεων τους θεωρούσαν προγόνους τους. Ο Πειρίθος αρκετά ενοχλημένος συνέλαβε τον Ευρυτίωνα και τον τιμώρησε σκληρά, κόβοντάς του τα αυτιά και τη μύτη. Οι

Κένταυροι θέλοντας να πάρουν εκδίκηση για το συμβάν, αφού οπλίστηκαν με βράχους και κορμούς δέντρων, επιτέθηκαν εναντίον των ηρώων. Ακολούθησε μία τρομερή μάχη, στην οποία οι ήρωες με αρχηγούς τον Θησέα και τον Πειρίθο κατάφεραν να νικήσουν τους Κενταύρους και να τους διώξουν προς τη Λίνδο, όπου και στη συνέχεια εγκαταστάθηκαν. Ο σπουδαιότερος Κένταυρος ήταν ο σοφός Χείρωνας, ο οποίος ζούσε σε μια σπηλιά του Πηλίου και υπήρξε παιδαγωγός και δάσκαλος του Ασκληπιού, του Ιάσονα, του τρωικού ήρωα Αχιλλέα και πολλών άλλων ηρώων. Σύμφωνα πάντα με την μυθολογία, ο Χείρωνας μετά το θάνατο του μεταμορφώθηκε και έγινε αθάνατος, δημιουργώντας στον ουρανό τον αστερισμό του Κενταύρου. Επίσης, σε πολλούς μύθους αναφέρεται η δράση διάφορων Κενταύρων, όπως αυτή του Κενταύρου Νέσσου, ο οποίος σκοτώθηκε από τα δηλητηριασμένα βέλη του Ηρακλή, επειδή έκλεψε τη γυναίκα του ήρωα, τη Δηιάνερα. Λίγο πριν ξεψυχήσει ο Νέσσος, βούτηξε τον χιτώνα του στο δηλητηριασμένο αίμα του και τον έδωσε στη Δηιάνερα, προτρέποντάς της να τον δώσει με τη σειρά της στον Ηρακλή να τον φορέσει, για να την αγαπά πάντα. Όπως ήταν αναμενόμενο, ο δηλητηριασμένος χιτώνας προκάλεσε το θάνατο του αγαπημένου ήρωα της μυθολογίας. Η μάχη των Κενταύρων με τους Λαπίθες αναπαρίσταται από τον Φειδία στις μετόπες του Παρθενώνα (στα γνωστά ελγίνεια μάρμαρα που φυλάσσονται στο Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο), από τον Παιώνιο (πιθανότατα) στη ζωφόρο του ναού του Επικούριου Απόλλωνα στις Βάσσεις της Φιγαλείας. από τον άγνωστο καλλιτέχνη ή δημιουργό της Ολυμπίας στο δυτικό αέτωμα του ναού του Δία στην αρχαία Ολυμπία (Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας), καθώς και από πολλούς σπουδαίους ζωγράφους και γλύπτες (Michelangelo, Sebastiano Ricci, Piero di Cosimo, William Adolphe Bouguereau κ.ά.), όπου κυριαρχεί η αντίθεση ανάμεσα στη βαρβαρότητα και τον πολιτισμό. Τέλος, η αρπαγή των γυναικών των Λαπιθών από τους Κενταύρους ενέπνευσε πολλούς από τους καλλιτέχνες της αρχαιότητας, ενώ η φιλία των μυθικών ηρώων Θησέα και Πειρίθου, υπήρξε αγαπημένο θέμα στις διηγήσεις των αρχαίων Ελλήνων.

Το *ακρωτήριο Σηπιάς* αποτελεί το σκηνικό της πρώτης ερωτικής συνεύρεσης ανάμεσα στον Πηλέα και τη Θέτιδα, η οποία ήταν μία από τις ομορφότερες Νηρηίδες. Την ερωτεύτηκαν εξίσου ο Δίας και ο Ποσειδώνας, οι οποίοι όμως όταν έμαθαν από τη Θέμιδα ότι το παιδί που θα γεννούσε θα γινόταν ισχυρότερο από τον πατέρα του,

αποφάσισαν να την παντρέψουν με το θνητό Πηλέα. Ο σοφός Κένταυρος Χείρωνας είχε προειδοποιήσει τον Πηλέα, ότι η Θέτιδα θα έπαιρνε διάφορες μορφές προκειμένου να τον αποφύγει και να μην τον παντρευτεί, αλλά του είχε πει επίσης ότι δεν έπρεπε να την αφήσει από τα χέρια του. Έτσι λοιπόν, αποφασισμένος ο Πηλέας

για κάθε ενδεχόμενο, την περίμενε στη σπηλιά (στο ακρωτήριο Σηπιάδος με τη σημερινή ονομασία Θεοτόκος) όπου η Θέτιδα συνήθιζε να κοιμάται κάθε μεσημέρι. Βλέποντας τον εισβολέα και σύμφωνα με την πρόβλεψη, η Νηρηίδα άρχισε να μεταμορφώνεται διαδοχικά σε φωτιά, νερό, φώκια, λιοντάρι, φίδι και τέλος παίρνοντας τη μορφή σουπιάς, σκεπάζει τον Πηλέα ολόκληρο με μελάνι. Εκείνη τη στιγμή οι δυο τους ολοκληρώνουν την ερωτική τους συνεύρεση και έτσι ο τόπος πήρε το όνομά του από αυτό το γεγονός (Σηπιάς). Ο γάμος τους έγινε στο άντρο του Κενταύρου Χείρωνα ενώπιον όλων των Θεών, κατά τη

διάρκεια του οποίου *διαδραματίστηκε και το γεγονός που εξελίχθηκε ως αφορμή για τον Τρωικό πόλεμο* (κατά την μυθολογία, ο πρίγκιπας της Τροίας Πάρης και διαιτητής του πρώτου διαγωνισμού ομορφιάς, προτίμησε να δώσει το μήλον της έριδος στη θεά Αφροδίτη, εξοργίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις θεές Ήρα και Αθηνά). Η Θέτιδα σύμφωνα με το μύθο γέννησε έναν γιο, τον Αχιλλέα, τον οποίο προσπάθησε ανεπιτυχώς να καταστήσει αθάνατο. Στο παρελθόν είχε γεννήσει άλλα 6 παιδιά, τα οποία όμως δεν έζησαν, γιατί θέλησε να δοκιμάσει αν η θεϊκή τους φύση θα τα έσωζε από το νερό και τη φωτιά. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή του μύθου, άλειψε το σώμα του νηπιού με αμβροσία και το έβαλε πάνω στη φωτιά, προκειμένου να καούν τα θνητά μέρη. Όταν η πράξη της αυτή διακόπηκε από τον τρομαγμένο πατέρα του παιδιού, εγκατέλειψε οργισμένη την εστία της και ο Πηλέας παρέδωσε τον μικρό Αχιλλέα στην κηδεμονία του Κενταύρου Χείρωνα. Σε μια μεταγενέστερη εκδοχή, φέρεται να βυθίζει το παιδί στα νερά του Απιδανού ποταμού, κρατώντας το από τη

φτέρνα, με αποτέλεσμα όλα τα σημεία που άγγιξε ο ποταμός να γίνουν άτρωτα. Η φτέρνα όμως έμεινε στεγνή και έτσι ο Αχιλλέας απέκτησε το τρωτό σημείο του, ως έμβλημα της θνητότητάς του. Αξίζει να αναφερθεί πως, όταν γέρασε ο Πηλέας απομονώθηκε στο Ακρωτήριο Σηπιάδος και συγκεκριμένα στην ίδια σπηλιά που είχε πλαγιάσει με τη Νηρηίδα, επειδή τον είχε διατάξει να πάει εκεί και να την περιμένει μέχρι τη στιγμή που θα μπορούσε να τον πάρει μαζί της στα βάθη της θάλασσας.

4.4.5. ΤΕΧΝΟΓΝΩΣΙΑ, ΤΕΧΝΙΚΕΣ, ΕΞΙΛΕΙΚΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

Το **Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας** με έδρα το Βόλο και γεωγραφική εμβέλεια ολόκληρη την κεντρική Ελλάδα (Βόλος, Λάρισα, Τρίκαλα, Καρδίτσα, Λαμία), συγκροτείται από 38 ευρείας κάλυψης γνωστικών αντικειμένων Ακαδημαϊκά Τμήματα (8 Σχολές) με

<https://www.planetnews.gr>

σύγχρονα προγράμματα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών⁴⁹. Αποτελεί αδιαμφισβήτητα έναν δυναμικό και πολλά υποσχόμενο τοπικό πόρο, διαθέτοντας υψηλής ποιότητας επιστημονικό δυναμικό με σπουδαίο ερευνητικό έργο και

⁴⁹ www.uth.gr

σημαντική παρουσία τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο. Τα σύγχρονα *ερευνητικά εργαστήρια* με τις διακρίσεις καινοτομίας και επιχειρηματικότητας και στόχο τη στήριξη νεοφυών επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την δράση των *θεσσαλικών ερευνητικών κέντρων και ινστιτούτων*, παρέχουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες τεχνογνωσίας και εξειδίκευσης προς διάφορους ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Επιπλέον, οι δημόσιες και ιδιωτικές σχολές που δραστηριοποιούνται στον τομέα του τουρισμού και του πολιτισμού, οι συλλογικές πρωτοβουλίες των παραδοσιακών επιχειρήσεων και των πολιτιστικών συλλόγων, οι επιχειρήσεις σύγχρονης τεχνολογίας και οι επιχειρηματικές δραστηριότητες ιδιωτών, συμπληρώνουν την εικόνα του έμπνευσης διαθέσιμου δυναμικού της περιοχής και κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ενεργοποίηση του συνόλου των ιδιότυπων τοπικών πόρων. Τα *ευρωπαϊκά και διεθνή προγράμματα μετακίνησης*⁵⁰ φοιτητών,

<http://www.upatras.gr/el/erasmusplus>

μαθητών, καθηγητών, διοικητικού προσωπικού και ιδιωτών σε διάφορα Ιδρύματα και φορείς που άπτονται στον χώρο της εκπαίδευσης, της έρευνας και της κατάρτισης,

αποτελούν ιδιαίτερα σημαντική πηγή προσέλκυσης δημιουργικών επισκεπτών (βλ. κεφ. 1.3), ενώ ταυτόχρονα δίνουν τη δυνατότητα σε νέους και νέες από διαφορετικές χώρες να συναντώνται σε διάφορα σημεία του κόσμου, να ανταλλάσσουν γνώσεις, ιδέες, δεξιότητες και εμπειρίες, γνωρίζοντας διαφορετικούς πολιτισμούς και κουλτούρες. Εκτός από την απόκτηση νέων ακαδημαϊκών ενδιαφερόντων και την γνωριμία με διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα, δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν σε εργαστήρια μάθησης και δημιουργίας που τους φέρνουν ταυτόχρονα πιο κοντά στον τοπικό πολιτισμό και στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού.

⁵⁰ Το πρόγραμμα *Erasmus+*, ως προϊόν μιας συνολικής προσπάθειας ένταξης όλων των ευρωπαϊκών προγραμμάτων κινητικότητας που ήταν σε ισχύ μέχρι το 2013, δίνει τη δυνατότητα για μετακινήσεις φοιτητών, καθηγητών και προσωπικού (staff weeks), σε έναν μεγάλο αριθμό συνεργαζόμενων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων εντός και εκτός Ευρώπης (<https://www.iky.gr/el/erasmusplus>).

Η τεχνογνωσία και οι διάφορες τεχνικές των *παραδοσιακών επαγγελμάτων*, που για πολλά χρόνια είχαν αναπτυχθεί και μεταφερθεί από γενιά σε γενιά στις περιοχές της Θεσσαλίας, όπως και στις υπόλοιπες περιοχές στην Ελλάδα τείνουν να εξαφανιστούν, λόγω της σημαντικής βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης, της αναζήτησης περισσότερων ανέσεων, της δραματικής μείωσης της ανάγκης για επιδιόρθωση και του αυξανόμενου καταναλωτισμού. Ορισμένα από αυτά τα επαγγέλματα διατηρούνται ακόμη και σήμερα σε κάποια απομακρυσμένα χωριά της υπαίθρου, όχι βεβαίως γιατί υπήρξε κάποιος ιδιαίτερος σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης, αλλά γιατί το κύμα της αναπτυξιακής διαδικασίας δεν εισχώρησε ποτέ στον λιτό τρόπο ζωής των κατοίκων. Σε άλλες περιοχές η διασωθείσα αυτή πολιτιστική κληρονομιά είτε έχει συγκεντρωθεί σε κάποια τοπικά λαογραφικά μουσεία δίχως να υπάρχει ουσιαστική οργάνωση και δικτύωση μεταξύ τους, είτε υπάρχει στις περισσότερο αστικοποιημένες περιοχές χαραγμένη στις μνήμες κάποιων παλαιότερων που έζησαν εκείνη την εποχή. Τα επαγγέλματα του *γανωτή*, του *πεταλωτή (αλμπάνη)*, του *σαγματοποιού (σαμαρά)*, του *βαρελοποιού (βαρελά)*, του *καρεκλά*, του *φαναρτζή (ντενεκετζή)*, του *τσαγκάρη*, του *ταλιαδώρου (ζυλογλύπη)*, του *καλαθοποιού* και του *τσοπάνη (κτηνοτρόφου)*, είναι μερικά από τα δεκάδες παραδοσιακά επαγγέλματα, η μοναδικότητα της τεχνογνωσίας, των δεξιοτήτων και της πολιτιστικής παράδοσης που εμπεριέχεται σε αυτά, οδηγεί στην επιτακτική ανάγκη να διατηρηθούν και να αξιοποιηθούν, καθώς μπορούν να αποτελέσουν έναν σημαντικό ιδιότυπο πόρο τουριστικού ενδιαφέροντος.

4.4.6. ΑΛΛΟΙ ΠΟΡΟΙ ΜΕ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Το *Τρενάκι Πηλίου* αποτελεί τον ιστορικό σιδηρόδρομο Βόλου - Μηλεών. Ο θρυλικός *Μουτζούρης* κατασκευάστηκε σε δύο στάδια (από το 1894 μέχρι το 1903) και συνέδεσε το εμποροβιομηχανικό κέντρο του Βόλου με την εύφορη και πλούσια περιοχή του Δυτικού Πηλίου, διασχίζοντας τους ελαιώνες και τις πλαγιές του βουνού των Κενταύρων. Στο σταθμό των Μηλεών γίνεται χειροκίνητη αναστροφή της κατεύθυνσης της μηχανής για την επιστροφή, πάνω στην ειδική πλατφόρμα που

βρίσκεται στο άκρο του σταθμού με διεύθυνση προς τα Λεχώνια. Οι επιβάτες μπορούν να απολαύσουν μία υπέροχη θέα από την κορυφή του βουνού μέχρι τη θάλασσα, να σταθούν και να φωτογραφίσουν τις μοναδικές γέφυρες του Εβαρίστο

<https://expressingmyself.gr/kontines-ekdromes-to-trenaki-stis-milies/>

Ντε Κίρικο (πατέρας του γνωστού ζωγράφου Τζόρτζιο ντε Κίρικο), τη λαξευτή πεντάτοξη και την ευθύγραμμη μεταλλική με την καμπύλη σιδηροτροχιά (μοναδική στην Ευρώπη), καθώς και να επισκεφθούν την ιστορική βιβλιοθήκη των δασκάλων του Γένους Γαζή και Κωνσταντά στις Μηλιές, με τα χειρόγραφα αιώνων.

Τα φημισμένα *τσιπουράδικα Βόλου και Νέας Ιωνίας* έχουν καθιερωθεί ως ένας δημοφιλής τόπος συνάντησης, τόσο μεταξύ των ντόπιων όσο και των επισκεπτών, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα το γαστρονομικό στίγμα ολόκληρης της ευρύτερης περιοχής. Η συνήθεια αυτή ξεκίνησε από τους εγκατεστημένους στο Βόλο πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, οι οποίοι στο τέλος μιας ιδιαίτερα κουραστικής και χειρονακτικής εργασίας στο λιμάνι, συγκεντρώνονταν στα γραφικά καφεενδάκια της περιοχής για να πιουν το καθιερωμένο τσιπουράκι τους. Στην αρχή, τις περισσότερες φορές το τσίπουρο συνοδευόταν από μικρά πιάτα με απλούς μεζέδες, ενώ στην πορεία η συνήθεια αυτή εξελίχθηκε και από μεσημεριανή συνάντηση μετατράπηκε σε τρόπο ζωής. Γρήγορα η φήμη των τσιπουράδικων επεκτάθηκε σε όλη την Ελλάδα και αργότερα σε διάφορες χώρες του εξωτερικού, αποτελώντας μία μοναδική εμπειρία για τους επισκέπτες. Οι μεζέδες γίνονταν όλο και πιο πλούσιοι και εξεζητημένοι, οι αντίστοιχες παρέες επίσης όλο και μεγαλύτερες, ωστόσο η διαδικασία παρέμενε

πάντα αυθεντική. Όλοι οι Έλληνες και ξένοι τουρίστες του Βόλου θα επισκεφτούν κάποιο από τα φημισμένα τσιπουράδικα για να γνωρίσουν από κοντά αυτή τη μοναδική εμπειρία, ενώ πολλοί από αυτούς θα γίνουν και φανατικοί θαμώνες τους.

<https://parallaximag.gr/taxidi/ta-perifima-tsipouradika-tou-volou>

Το μυστικό της επιτυχίας αυτής σίγουρα βασίζεται στην αυθεντικότητα και στην ποικιλία των προσφερόμενων μεζέδων και φυσικά στο γνήσιο και καλό τσίπουρο.

Η **πηλιορείτικη αρχιτεκτονική** αποτελεί σήμα κατατεθέν για την περιοχή του Πηλίου και τη συναντούμε σήμερα, τόσο στα δημόσια έργα (δηλαδή τα γεφύρια, τις κρήνες, τις εκκλησίες και τα καλντερίμια) όσο και στα επιβλητικά αρχοντικά του παρελθόντος. Η ιδιαίτερη αυτή τοπική αρχιτεκτονική γνώρισε την ακμή της από τον 18ο αιώνα έως και τα τέλη του 19ου αιώνα, χρησιμοποιώντας στοιχεία από τα χαρακτηριστικά νεοκλασικά κτίρια της Βόρειας Ελλάδας και της Αιγύπτου. Πιο συγκεκριμένα, από τη μία πλευρά ο βορειοελλαδίτικος τύπος των αρχοντικών και τα εντυπωσιακά λιθόκτιστα γεφύρια οφείλονται στους πολύ καλούς δεξιοτέχνες στη χρήση της πέτρας Ηπειρώτες μάστορες, ενώ από την άλλη πλευρά οι σημαντικές δομικές αλλαγές στο εσωτερικό των κτιρίων που προσέδιδαν μεγαλύτερη δροσιά κατά τους θερινούς μήνες είχαν εμφανείς επιρροές από το Νότο. Με το πέρασμα του χρόνου, η πηλιορείτικη αρχιτεκτονική εξελίχθηκε σταδιακά, τόσο στη δόμηση όσο και στη διακόσμηση των χώρων, ενώ σχεδόν όλα τα δομικά υλικά (πέτρα, ξύλο)

προέρχονταν αποκλειστικά από πόρους της περιοχής. Εξαιρετικά ενδιαφέρουσες αρχιτεκτονικές συνθέσεις αποτελούν οι πλατείες των πηλιορείτικων οικισμών, με την εκκλησία και το καφενείο τριγυρισμένα από τα σπίτια του χωριού. Παράλληλα, οι

<https://www.cnn.gr/taksidi/ellada/story/150880/makrinita-to-omofotero-mpalkoni-toy-pagasitikoy>

πηλιορείτικες εκκλησίες, εκτός από τα έργα αγιογραφίας φέρουν τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα ζωγραφικής, ξυλογλυπτικής και λιθογλυπτικής. Οι σωζόμενοι ναοί ανήκουν γενικά στη μεταβυζαντινή περίοδο και στον τύπο της ξυλόστεγης βασιλικής.

Εκτός από τα ιστορικά και μοναδικά Μετέωρα, ένας μεγάλος αριθμός **επισκέψιμων θρησκευτικών μνημείων** βρίσκεται διασκορπισμένος κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, δεδομένου ότι στον κάμπο κατοίκησαν μαζί οι Τούρκοι και οι χριστιανικοί πληθυσμοί περιορίστηκαν στα ορεινά. Η εντυπωσιακή

<https://www.ekklisiaonline.gr/ekklisiaonline/istoria-tis-thvamatourgi-ikonas-tis-panagias-xenias/>, <https://www.ekklisiaonline.gr/nea/yposi-timiou-stavrou-eortias-esperinos-stin-akropoli-tou-aspropotamou-foto/>, <https://blogs.sch.gr/kantonopou/archives/5079>, <https://www.infotouristmeteora.gr>, <https://www.justgreece.com/photo-of-greece/agioi-anargiri-alonissos.php>

αρχιτεκτονική των μνημείων, τα λιθανάγλυφα, τα ξυλόγλυπτα, οι τοιχογραφίες, ο ανεκτίμητος πλούτος των χειρόγραφων και οι ισχυρές θρησκευτικές πεποιθήσεις, αποτελούν ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης, καθώς και σημαντικά στοιχεία ενός

ενιαίου αυτόνομου (ή και συνδυαστικού σε κάποιες περιπτώσεις⁵¹) σπουδαίου τοπικού αλλά και εθνικού πόρου, ο οποίος θα πρέπει να αναδειχθεί και να αξιοποιηθεί προς όφελος της τοπικής κοινωνίας. Μολονότι δεν θα μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε αν κάποια από αυτά τα μνημεία είναι περισσότερο εντυπωσιακά βάσει της θρησκευτικής ακτινοβολίας, της φυσικής ομορφιάς και αρχιτεκτονικής, της επισκεψιμότητας ή της ιδιαιτερότητάς τους, παρόλα αυτά μέσα από την περιήγηση στο φυσικό τοπίο και γνωρίζοντας την ιστορία και την τοπική παράδοση, ο επισκέπτης αποκτά μια ολοκληρωμένη πνευματική εμπειρία. Επιπλέον, ενδιαφέρουσα δραστηριότητα θα μπορούσε να αποτελέσει η συμμετοχή των τουριστών στις δραστηριότητες εκμάθησης και δημιουργίας ξυλόγλυπτων αντικειμένων (κυρίως εκκλησιαστικών) της Ξυλογλυπτικής Σχολής Καλαμπάκας, με σκοπό την γνωριμία με τη λαϊκή παραδοσιακή ξυλογλυπτική τέχνη.

Το **Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ)** είναι το πρώτο Θαλάσσιο Πάρκο της Ελλάδας, και η μεγαλύτερη προστατευμένη θαλάσσια περιοχή στην Ευρώπη (περίπου 2.220 χλμ²). Αποτελεί άριστο βιότοπο για πολλά είδη

ιχθυοπανίδας (300 περίπου), ορνιθοπανίδας (80 περίπου), ερπετοπανίδας, αλλά και θαλάσσιων θηλαστικών. Επίσης, είναι καταφύγιο για πολλά απειλούμενα με εξαφάνιση είδη, όπως η **Μεσογειακή Φώκια (monachus monachus)**, το κόκκινο κοράλλι, το γεράκι Μαυροπετρίτης, ο Αιγαιόγλαρος και ο Θαλασσοκόρακας. Εκτός από τη θαλάσσια περιοχή, όπου ο επισκέπτης μπορεί θαυμάσει τα παιχνιδιάρικα

⁵¹ Για παράδειγμα, στον Ι.Ν. της Αγ. Τριάδος στο Τρικέρι υπάρχει ξυλόγλυπτος θρόνος που έφεραν Τρικεριώτες караβοκύρηδες το 1815 από τη Βαρκελώνη, στον οποίο πιστεύεται ότι προοριζόταν να καθίσει ο Μέγας Ναπολέων (Σήμερα αποτελεί θρόνο της αργυρεπένδυτης εικόνας της Παναγίας της Ελεούσας). Επιπλέον, στην Ι. Μ. του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στη Σκιάθο δημιουργήθηκε η πρώτη Ελληνική Σημαία με γαλάζιο φόντο και άσπρο σταυρό στην μέση (Σεπτέμβριος του 1807 - λειτουργεί ιστορικό μουσείο και μουσείο μουσικών οργάνων). Επίσης, τα μοναστήρια στα ερημονήσια της Αλοννήσου αποκαλούνται ως το μικρόν Άγιον Όρος, λόγω των ιστορικών δεσμών που είχαν αναπτυχθεί στο παρελθόν.

δελφίνια, το Πάρκο περιλαμβάνει τη νήσο Αλόνησο, 6 μικρότερα νησιά (Περιστέρα, Κυρά Παναγιά, Ψαθούρα, Πιπέρι, Σκάτζουρα και Γιούρα) καθώς και 22 βραχονησίδες.

Το *Μουσικό Χωριό στον Άγιο Λαυρέντιο Πηλίου* αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες μουσικές κοινότητες στην Ευρώπη και διοργανώνεται σε ετήσια βάση (προς το τέλος του καλοκαιριού) από την αστική μη κερδοσκοπική εταιρία arTree, σε συνεργασία με την Αντιδημαρχία Πολιτισμού, Παιδείας & Τουρισμού Δήμου Βόλου και με τη στήριξη της Στέγης Γραμμάτων & Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση⁵². Σύμφωνα με τους διοργανωτές, είναι ένας θεσμός ελεύθερης ανταλλαγής και διασποράς καλλιτεχνικών ιδεών και πρωτότυπων εκπαιδευτικών μοντέλων διαμέσου της μουσικής πράξης. Η αλληλεπίδραση των παρακάτω δράσεων προωθεί τον πειραματισμό και την πολυσυλλεκτικότητα, αναδεικνύοντας τα εργαλεία που μπορούν να μεταμορφώσουν τον σύγχρονο εκτελεστή σε μουσικό - ποιητή των ήχων. Παράλληλα, καλλιεργείται η σχέση των αρχετυπικών μουσικών ιδιωμάτων του ελληνικού και βαλκανικού χώρου με τη σύγχρονη δημιουργία, καθώς και η σύνδεση μεταξύ μουσικής και ποιητικής αφήγησης. Παρόμοιες διοργανώσεις είναι το *Φεστιβάλ Πηλίου* στη Ζαγορά, την Τσαγκαράδα και τον Κισσό και το *Καλλιτεχνικό και Μορφωτικό Φεστιβάλ Νοτίου Πηλίου* στο Χόρτο.

Το *αστεροσκοπείο Λάρισας ΑΡΙΣΤΕΥΣ* βρίσκεται στην περιοχή της Γιάννουλης και συμμετέχει με σημαντική προσφορά σε διάφορα διεθνή αστρονομικά ερευνητικά προγράμματα, τα οποία σχετίζονται με τον Ήλιο και τις επιπροσθήσεις της Σελήνης, την αστρική φωτοηλεκτρική φωτομετρία και την γεωφυσική. Επιπλέον, στον τομέα της σωματιδιακής φυσικής, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στο αναπαλαιωμένο πρώην δημοτικό σχολείο Νεοχωρίου Πηλίου λειτουργεί η *μόνιμη έκθεση του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών* (CERN). Η θεσσαλική γη ανέκαθεν αποτελούσε σημαντικό ενεργειακό πεδίο εφαρμογής σύγχρονων επιστημονικών ερευνών.

Η *Διεθνής Ακαδημία Κλασικής Ομοιοπαθητικής στην Αλόνησο* ιδρύθηκε από τον Γεώργιο Βυθούλκα με βασικό προσανατολισμό τη διδασκαλία της ομοιοπαθητικής ιατρικής. Η Ακαδημία αυτή στοχεύει στην εκπαίδευση των φοιτητών

⁵² www.music-village.gr

ιατρικής, των ιατρών και άλλων υγειονομικών, σύμφωνα με τις αρχές του Δρ. Samuel Hahnemann, με σκοπό να γίνουν κλασσικοί ομοιοπαθητικοί. Επιπλέον, φιλοδοξεί να αναδειχθεί σε ένα διεθνές κέντρο έρευνας και ανταλλαγής γνώσεων, στο πλαίσιο παρόμοιων κέντρων σε όλο τον κόσμο⁵³. Ο **βοτανικός κήπος στην ημιορεινή ύπαιθρο της Αλοννήσου** με τους απότομους γκρεμούς, τις βαθιές ρεματιές και τους πράσινους λόφους, εκτός από την ομοιοπαθητική ιατρική αποτελεί πηγή έμπνευσης για διάφορους ζωγράφους, συγγραφείς, φωτογράφους, μουσικούς κ.α. (τουρισμός τέχνης).

Στον τομέα της Ιατρικής διακρίνουμε τη συμβολή του Έλληνα καρδιοχειρουργού **Γεωργίου Τόλη** από το Μαλακάσι Τρικάλων, ο οποίος πραγματοποίησε στην Ελλάδα την πρώτη επαναγγείωση μυοκαρδίου με παρακαμπτήριο φλεβικό μόσχευμα, το γνωστό *bypass* (Θεραπευτήριο *Ευαγγελισμός* 08/12/1971), και την πρώτη μεταμόσχευση καρδιάς (Διαγνωστικό και Θεραπευτικό Κέντρο *Υγεία* 03/04/1990).

Ο **γάμος αλά MAMMA MIA** έχει καθιερωθεί πλέον ως γεγονός, καθώς μετά τα γυρίσματα της ξένης ταινίας MAMMA MIA στη Σκόπελο (συγκεκριμένα το

<https://www.divcruises.com/mama-mia-movie.aspx>

εκκλησιάκι του γάμου είναι ο Άγιος Ιωάννης στο Καστρί, η παραλία είναι στη θέση Καστάνη, η θέα από το σπίτι είναι στο Νησί Γλυστέρι, ενώ άλλα γυρίσματα πραγματοποιήθηκαν στον Αγνώντα, στη Μηλιά, στην χώρα Σκοπέλου και σε άλλα σημεία), στη Σκιάθο (η σκηνή με τη

βάρκα στην έναρξη της ταινίας είναι στο παλαιό λιμάνι δίπλα από το γραφικό Μπούρτζι) και στη Νταμούχαρη Πηλίου, όλο και περισσότεροι ξένοι τουρίστες επιλέγουν να πραγματοποιήσουν τον γάμο τους κυρίως στο νησί της Σκοπέλου. Πολλά ζευγάρια ονειρεύονται τον δικό τους κινηματογραφικό παραμυθένιο γάμο κάτω από τον λαμπερό ήλιο του καλοκαιριού και αποφασίζουν να παντρευτούν, τόσο για τους ίδιους όσο και για τους καλεσμένους τους, είτε με θρησκευτικό είτε με πολιτικό γάμο στη Σκόπελο, συνδυάζοντας την τελετή με τις διακοπές τους, Αρκετοί

⁵³ www.vithoukas.com

μάλιστα κυρίως από το εξωτερικό, επιλέγουν να ανανεώσουν απλά τους όρκους των γάμων τους στην περιοχή των γυρισμάτων.

Τα **θεσσαλικά άλογα** είναι ήδη γνωστά από τα ομηρικά χρόνια (ιπποτρόφα

<https://www.thessaliatv.gr/news/7390/apokleistiko-poy-htan-to-archaio-ippoforbeio-ths-larissas/>

Θεσσαλία), ενώ κατά την κλασική αρχαιότητα αναφέρονται στους καταλόγους των νικητών στην Ολυμπία, με το θεσσαλικό ιππικό να θεωρείται μακράν το καλύτερο στην Ελλάδα. Η περιοχή της Θεσσαλίας έχει βαθιά παράδοση στην ιπποτροφία (Ιπποφορβείο Λάρισας), καθώς ακόμη και το άλογο του Μεγάλου

Αλεξάνδρου, ο περίφημος **Βουκεφάλας**, ανήκε στην θεσσαλική φυλή. Άλογα της φυλής αυτής, τα οποία σπανίζουν, συναντώνται σε θρησκευτικά πανηγύρια της Δ. Μακεδονίας και της Β. Θεσσαλίας (στους Γόνους και στο Μακρυχώρι, όπου γίνονται ιππικοί αγώνες), ενώ θεσσαλικά άλογα ζουν ελεύθερα σε άγρια μορφή στις πλαγιές του Ολύμπου στην Καρυά Ελασσόνας.

Τα **δίκτυα των Θεσσαλών αποδήμων** εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο του απόδημου ελληνισμού⁵⁴ και συγκροτούνται από μέλη κάποιας ομοσπονδίας ή ενός εθνικοτοπικού θεσσαλικού συλλόγου, που δραστηριοποιούνται (ανταμώματα,

τιμητικές εκδηλώσεις, συνενυρέσεις, συναντήσεις με φορείς και προβολή τοπικών δράσεων) εντός και εκτός των ελληνικών συνόρων. Η συμβολή τους τόσο στην

⁵⁴ Σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού, περισσότεροι από 5.000.000 πολίτες ελληνικής καταγωγής ζουν εκτός των ελληνικών συνόρων, διεσπαρμένοι σε 140 χώρες της υφηλίου με μεγαλύτερη συγκέντρωση στις Η.Π.Α. (3.000.000), στην Αυστραλία (650.000 - 700.000), στη Γερμανία (400.000 - 450.000), στη Μ. Βρετανία (400.000 μαζί με την κυπριακή κοινότητα), στον Καναδά (350.000 - 400.000), στη Ρωσία (98.000), στην Ουκρανία (92.000), στη Γαλλία (55.000) και στη Ν. Αφρική (50.000).

τόνωση της εθνικής υπερηφάνειας όσο και στην ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης είναι καθοριστική, διότι συνδέουν τους κοινωνικούς χώρους και ενδυναμώνουν την παρουσία του τόπου προέλευσης στο διεθνή χώρο (Γούσιος, 2013). Σχετικά με αυτή την παρουσία του θεσσαλικού στοιχείου, η οποία οργανωτικά εντοπίζεται κυρίως στη Γερμανία (Nuremberg), στον Καναδά (Toronto) και στην Αυστραλία (Sydney), δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε τη Μαγνησία της Ιωνίας στα μικρασιατικά παράλια, την Αγκιάλο της Βουλγαρίας (Pomorie), τις θεσσαλικές ονομασίες των μεγαλύτερων βουνών της Τασμανίας στην Αυστραλία (Mount Ossa, Mount Pelion West, Mount Pelion East, Mount Olympus), καθώς και τις κοινές φυλετικές και γλωσσικές ρίζες με την Αρμενία (μετανάστευση του θεσσαλού ήρωα Άρμενου).

Η *Σκάλα του Μιλάνου* υπήρξε ένα ιστορικό ταβερνάκι στο Βόλο και παράλληλα ο πιο νωπός θρύλος στην ιστορία, όχι μόνο του ρεμπέτικου και του

<https://www.klika.gr/index.php/afierwmata/skala-tou-milanou.html/>

λαϊκού τραγουδιού, αλλά και του λαϊκού πολιτισμού. Έχοντας επιρροές από το δημοτικό και το μικρασιάτικο τραγούδι, το ρεμπέτικο αντικατοπτρίζει το κοινωνικό status της εποχής και ιδιαίτερα τη ζωή των φτωχότερων τάξεων και των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Στην πορεία, η κοινωνική του

βάση επεκτάθηκε στους πρόσφυγες, στην εργατική και τη μεσοαστική τάξη, ενώ σήμερα αποτελεί ζωντανή και δημοφιλή πολιτιστική κληρονομιά που αναγνωρίζεται πλέον όχι μόνο από τους Έλληνες, αλλά και από ολόκληρο τον κόσμο⁵⁵.

Τα *Κονάκια* αποτελούσαν τις κατοικίες των Τούρκων Αξιωματούχων ή Τσιφλικάδων στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στη Θεσσαλία σήμερα διασώζονται 15 μνημεία (6 στην ΠΕ Λάρισας, 5 στην ΠΕ Τρικάλων και 4 στην ΠΕ Καρδίτσας), εκ των οποίων τα περισσότερα εμφανίζουν σημάδια εγκατάλειψης. Ενδεικτικά αναφέρουμε το Κονάκι του Χαροκόπου στη Γιάννουλη (ανήκε στον γαιοκτήμονα και ευεργέτη Παναγή Χαροκόπο, απόγονος του οποίου ήταν και ο νεότερος Παναγής, σύζυγος της ηθοποιού και πολιτικού Μελίνας Μερκούρη), το Κονάκι του Χαροκόπου

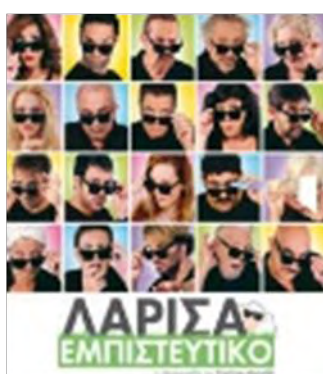
⁵⁵ Το ρεμπέτικο έχει ενταχθεί στον κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας της UNESCO, στην 12^η ετήσια συνεδρίασή της που έλαβε χώρα στην Κορέα τον Δεκέμβριο του 2017.

στο Πολυνέρι Φαρσάλων, το Κονάκι Βασιλείου στον Παλαιόμυλο Φαρσάλων, το Κονάκι του Μπέη στην Περιστεέρα Τρικάλων και το Κονάκι Προδρόμου Καρδίτσας.

Οι σημαντικές **πολιτιστικές και εορταστικές ετήσιες εκδηλώσεις** αποτελούν πόλους έλξης τουριστών και γνωριμίας με την τοπική παράδοση. Ο μύλος

Ματσόπουλου στα Τρίκαλα (εκτός από σημαντικό βιομηχανικό μνημείο, μετατρέπεται τα Χριστούγεννα στον μύλο των ζωτικών, ένα πολυθεματικό πάρκο με πληθώρα διαδραστικών δράσεων), το χωριό του Άι Βασίλη στο Βόλο (με μοναδική φωταγώγηση της πόλης και πλούσιο θέαμα εκδηλώσεων) και το περίφημο *μπουρανί* στο Καρναβάλι Τυρνάβου, σίγουρα μπορούν να προσφέρουν

<https://myroadtrip.gr>,
http://www.skai.kairos.gr/weather_photos/116540/photo_ajax,
https://www.athinorama.gr/cinema/movie/i_love_karditsa-1009088.html,
<https://www.e-katastima.com/product/2523/larisa-empisteutiko>

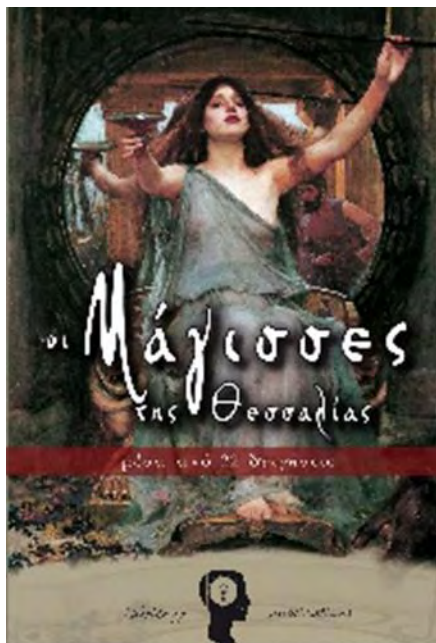
συμμετοχικές και δημιουργικές δραστηριότητες ανεπανάληπτων εμπειριών. Εκτός όμως από τις ετήσιες εκδηλώσεις, ενδιαφέρον συγκεντρώνουν και οι διοργανώσεις **ειδικών γεγονότων** (συνέδρια, Φεστιβάλ, αθλητικές διοργανώσεις, εκθέσεις κ.ά.), καθώς ενδιαφέρουν τις τοπικές κοινωνίες και έχουν πρακτικά αποτελέσματα (*Δέφνερ*, 2013), όπως και οι ταινίες: *I love Karditsa* και *Λάρισα εμπιστευτικό*, οι οποίες συνέβαλλαν στην προβολή της τοπικής ιδιομορφίας⁵⁶.

Η λειτουργία και οι **δραστηριότητες μιας κωμόπολης όπως η Ζαγορά**, στο πλαίσιο της ναυτικής παράδοσης του Ανατολικού Πηλίου και του εμπορίου (τα ζαγοριανά καράβια, το ζαγοριανό μετάξι, το ζαγοριανό σκουτί και μετέπειτα τα μήλα Ζαγορίν), αναδεικνύεται μέσα από τις ιστορικές μας πηγές και δημιουργεί μια εικόνα

⁵⁶ Επίσης, στη Μακρινίτσα έχουν γίνει τα γυρίσματα της αγαπημένης ελληνικής ταινίας *Η δασκάλα με τα ξανθά μαλλιά* με τον Δημήτρη Παπαμιχαήλ και την Αλίκη Βουγιουκλάκη (αποτελεί, μέχρι σήμερα την τρίτη πιο εμπορική ταινία του ελληνικού κινηματογράφου μετά την *Αρχόντισσα και τον αλήτη* και την *Υπολοχαγό Νατάσα*).

σύμπνοιας και καλής συνεργασίας μιας τοπικής κοινωνίας, αποτελώντας ταυτόχρονα κι έναν αξιοσημείωτο πολιτιστικό πόρο της περιοχής.

Η Θεσσαλία στην αρχαιότητα ήταν γνωστή για τις **πανίσχυρες μάγισσες και αστρομάντισσες** (η Αγλαονίκη, η Μυκάλη, η Μήδεια, η Εριχθώ, αλλά και η Λυούσα

<https://iwrite.gr/bookstore/magisses-tis-thessalias/>

ήταν εξαιρετικά διάσημες). Ειδικά οι φαρμακίδες ή φαρμακεύτρες της Υπάτης (προστατευόμενες της θεάς Εκάτης) όφειλαν τη δύναμή τους στην πολύ καλή γνώση των φυτών της Οίτης και ιδιαίτερα των τοξικών ουσιών, τα οποία ανάλογα με την χρήση τους μπορούσαν να γίνουν φάρμακα ή φαρμάκια. Στον 2ο και στον 3ο αιώνα μ.Χ. η Υπάτη αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα μαγείας και γοητείας διαθέτοντας περίφημες σχολές μαγισσών. Η ανάδειξη του ιδιαίτερου αυτού πολιτισμικού στοιχείου εγείρει αναμφισβήτητα την δημιουργική φαντασία αρκετών διηγηματογράφων και σεναριογράφων.

5. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ (ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ)

Ύστερα από την προηγηθείσα αναλυτική καταγραφή των διαθέσιμων υλικών και άυλων πόρων που εντοπίζονται στην περιοχή της Θεσσαλίας, βάσει των αξιών που τους χαρακτηρίζουν και της δυνατότητας εδαφικής τους σύνδεσης, διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας ιδιαίτερα πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς και πολυμορφίας πόρων, ο συνδυασμός των οποίων μπορεί να αναδείξει τις μοναδικότητες και τις διακριτότητες σε πολλά επίπεδα⁵⁷. Όσον αφορά την τουριστική δραστηριότητα και συγκεκριμένα την πιστοποίηση των θεσσαλικών πόρων που μπορούν να οδηγήσουν στην παραγωγή ιδιότυπων αγαθών ή υπηρεσιών στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού, μπορεί να ανακαλύψει κανείς έναν μεγάλο επίσης αριθμό δραστηριοτήτων ή και συνδυασμό αυτών που μπορούν να αποτελέσουν ξεχωριστό αντικείμενο μελέτης (βλ. κεφ. 4). Για τις ερευνητικές απαιτήσεις του πλαισίου εφαρμογής της ΔΔ αναζητήθηκαν οι βασικοί άξονες στους οποίους μπορεί να στηριχθεί το δυναμικό δυναμικό τοπικών πόρων για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Έτσι, στην προσπάθεια αναζήτησης μιας αρχικής ευρύτερης χωροταξικής απεικόνισης δραστηριοτήτων για την τουριστική ταυτότητα της Θεσσαλίας, μπορούμε να εστιάσουμε στην παρακάτω εικόνα (βλ. Σχήμα Σ8).

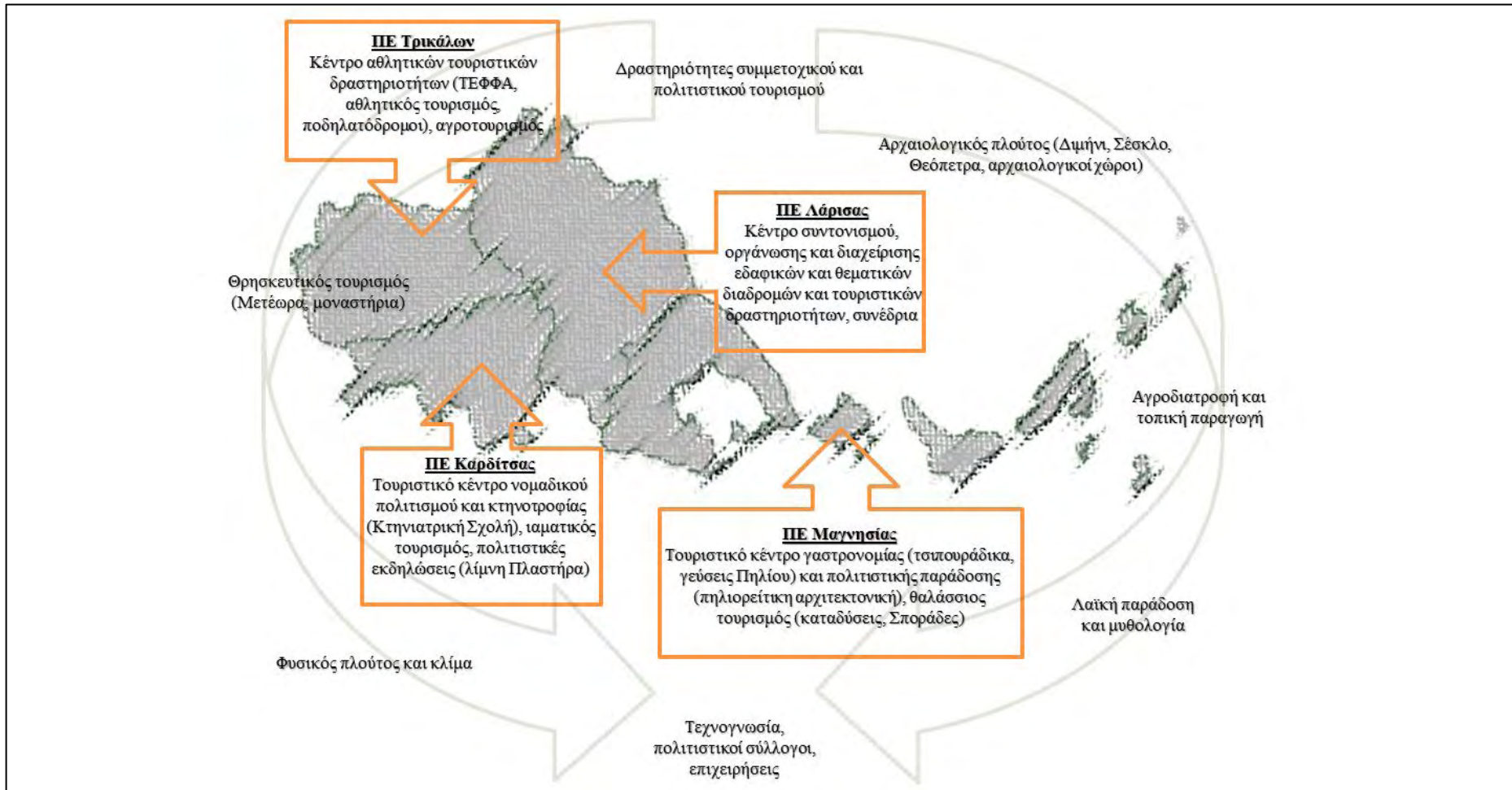
Έχοντας ως κριτήρια **τη σημαντικότητα, την κατάσταση και τον βαθμό σύνδεσης και ένταξης των πόρων στον χώρο**, μπορούμε να προβούμε σε μία πρώτη οργάνωση των διαθέσιμων πόρων, η οποία θα επισημαίνει τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα και θα μας οδηγήσει στην επιδιωκόμενη πιστοποίησή τους. Τα κριτήρια αυτά αντιπροσωπεύουν ουσιαστικά τους τοπικούς κανόνες εδαφικής σύνδεσης που πρέπει να καθοριστούν στο συγκεκριμένο στάδιο και μπορεί να διαφοροποιούνται ανάλογα με την περιοχή και τη συλλογική κρίση των τοπικών δρώντων. Σύμφωνα λοιπόν με την προαναφερθείσα καταγραφή και με στόχο, τόσο την ορθολογική

⁵⁷ Διαπίστωση που συμβαδίζει με τα συμπεράσματα του Περιφερειακού Συμβουλίου Καινοτομίας Θεσσαλίας για τη Στρατηγική RIS3 - Πολιτισμός - Τουρισμός (2014) (EC, 2010).

διαχείριση του υλικού όσο και την αλληλοσυμπλήρωση διάφορων στοιχείων, δημιουργήθηκε ο παρακάτω ενδεικτικός πίνακας (βλ. Πίνακας Π8) οργάνωσης, σύνθεσης και κατηγοριοποίησης των θεσσαλικών (συγκεντρωτικών πλέον) υλικών και άυλων πόρων, σε συνδυασμό με τις αξίες που τους χαρακτηρίζουν και τις δυνατότητες εδαφικής τους σύνδεσης στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Είναι προφανές ότι η επιλογή της σειράς και του περιεχομένου των γενικευμένων υλικών ή άυλων πόρων που αναφέρονται στον πίνακα εξυπηρετεί, σε αρχικό στάδιο τουλάχιστον, την ανάγκη ένταξής τους στο πλαίσιο δραστηριοτήτων συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού, όπου εστιάζει και η συγκεκριμένη ΔΔ. Μια τέτοια προσέγγιση δεν θα μπορούσε παρά να έχει μόνο εμπειρικό χαρακτήρα βασιζόμενη πάντα στην αρχική καταγραφή, δεδομένου ότι δεν μπορεί να ξεχωρίσει κάποιος με βεβαιότητα εάν η αξία κάποιου πόρου είναι μεγαλύτερη από την αξία κάποιου άλλου πόρου ή αν θα πρέπει να προτιμηθούν άλλες διαφορετικού τύπου αξίες σύμφωνα με την κρίση του καθενός. Επιπλέον, δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κάποιος συγκεκριμένος και αυτοματοποιημένος μηχανισμός κατηγοριοποίησης των πόρων, δεδομένου ότι όλοι οι εντοπιζόμενοι τοπικοί πόροι θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ανάλογα με τις ανάγκες σχεδιασμού των θεματικών διαδρομών που θα θέλαμε να δημιουργήσουμε.

Ο πίνακας αυτός, ως προϊόν της καταγραφής, μπορεί να αποτελέσει ένα εργαλείο προσανατολισμού για τη δημιουργία αγαθών και υπηρεσιών, τόσο στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού τον οποίο πραγματεύεται και η εν λόγω ΔΔ, αλλά και στο πλαίσιο οποιασδήποτε ορθολογικής αναπτυξιακής πολιτικής στον τομέα του τουρισμού. Ωστόσο, παραμένει ενδεικτικός με την έννοια ότι, αφενός στην προσπάθεια συγκέντρωσης και συγκεκριμενοποίησης του υλικού καταγραφής είναι σχεδόν αδύνατο να συμπεριληφθούν όλες οι δραστηριότητες συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού που μπορεί να προκύψουν στην περιοχή και αφετέρου θα πρέπει να εμπλουτίζεται μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία και σύμφωνα με τις μελλοντικές ανακαλύψεις και ιδιοτυπίες, οι οποίες σήμερα είναι άγνωστες ή λιγότερο γνωστές.

Σ8: Γενική χωροταξική απεικόνιση δραστηριοτήτων τουριστικής ταυτότητας Θεσσαλίας

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Π6: Ενδεικτικός πίνακας οργάνωσης, σύνθεσης και κατηγοριοποίησης των θεσσαλικών υλικών και άυλων πόρων

Α Α	Όνομασία γενικευμένου υλικού ή άυλου πόρου	Εμβέλεια πόρου	Αξίες που ενδεχομένως προσδίδουν μοναδικότητα/διακρίττητα	Στοιχεία εδαφικής σύνδεσης στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού
1	Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία μυθολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας	ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Λάρισας	Οι 12 θεοί του Ολύμπου, η Τιτανομαχία και η μυθολογική σύνδεση με τη γένεση του ελληνικού έθνους και κατ' επέκταση όλων των πολιτισμών και ιδεών, καθώς στην περιοχή έζησαν και έδρασαν οι γενάρχες των Ελλήνων Δευκαλίων και Πύρρα	Δημιουργία μυθολογικού πάρκου Ολύμπου με στόχο τη βιωματική εμπειρία και την ανάδειξη της μυθολογικής ταυτότητας της περιοχής
		ΠΕ Μαγνησίας	Ο μύθος της Αργοναυτικής Εκστρατείας - Ίσως αποτελεί μια αληθινή αποστολή των αρχαίων με σκοπό να μάθουν τα μυστικά της εξόρυξης χρυσού ή σηματοδοτεί τη συνέχιση της αποίκησης του Εύξεινου Πόντου από τους Έλληνες - Πιθανά σημεία που πέρασε η Αργώ στον παράκτιο χώρο της Μαγνησίας (ναυπήγηση της Αργούς στις Παγασές και σύνδεση με τον παραδοσιακό ταρσανά μουσείο Χριστόπουλου, μικρή παραλία πλησίον της Μηλίνας και της πιθανής σπηλιάς του Κενταύρου Χείρωνα ως πρώτη στάση της Αργούς, Πλατανιάς και Σκιάθος)	Μπορεί να εμπνεύσει μία μορφή επώνυμης θεματικής κρουαζιέρας - Μαθήματα κωπηλασίας και ναυσιπλοΐας, με αναφορές στις αρχαίες μεθόδους προσανατολισμού και τεχνικής, από τους ιστορικούς Κωπηλατικούς και Ιστιοπλοϊκούς Συλλόγους Βόλου
			Το Πήλιο ως η θερινή κατοικία των 12 θεών του Ολύμπου. Η μυθική χώρα των Κενταύρων και των Λαπιθών και ο σοφός Κένταυρος Χείρωνας - Η μάχη των Κενταύρων με τους Λαπίθες αναπαρίσταται από τον Φειδία στις μετόπες	Η πιθανή σπηλιά του σοφού Κενταύρου Χείρωνα στην οποία μαθήτευσαν οι ημίθεοι Αχιλλέας και Ηρακλής και

		του Παρθενώνα (στα γνωστά ελγίνεια μάρμαρα που φυλάσσονται στο Βρετανικό Μουσείο στο Λονδίνο), από τον Παιώνιο (πιθανότατα) στη ζωφόρο του ναού του Επικούριου Απόλλωνα στις Βάσσεις της Φιγαλείας, από τον άγνωστο καλλιτέχνη ή δημιουργό της Ολυμπίας στο δυτικό αέτωμα του ναού του Δία στην αρχαία Ολυμπία (Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας), καθώς και από πολλούς σπουδαίους ζωγράφους και γλύπτες (Michelangelo, Sebastiano Ricci, Piero di Cosimo, William Adolphe Bouguereau κ.ά.), όπου κυριαρχεί η αντίθεση ανάμεσα στη βαρβαρότητα και τον πολιτισμό	διδάχθηκε την Ιατρική ο Ασκληπιός - Το μονοπάτι των Κενταύρων στην Πορταριά - Το ψηφιακό μουσείο μινιατούρας στην Τσαγκαράδα
		Ο περίφημος γάμος του Πηλέα και της Θέτιδος, μίας εκ των ωραιότερων Νηρηίδων, στο άντρο του Κενταύρου Χείρωνα ενώπιον όλων των Θεών, τον οποίο ύμνησαν ο Όμηρος, ο Πίνδαρος και ο Ευριπίδης. Κατά τη διάρκεια του γάμου αυτού διαδραματίστηκε και το γεγονός που εξελίχθηκε ως αφορμή για τον Τρωικό πόλεμο	Το ακρωτήριο Σηπιάς αποτελεί σκηνικό της πρώτης ερωτικής συνεύρεσης ανάμεσα στον Πηλέα και τη Θέτιδα
	ΠΕ Λάρισας	Η γενέτειρα του ήρωα Αχιλλέα και των Μυρμιδόνων, ομηρική Φθία	Άγαλμα Αχιλλέα στην κεντρική πλατεία Φαρσάλων και άγαλμα Θέτιδος που βαπτίζει τον Αχιλλέα στις πηγές του Απιδανού ποταμού στα Φάρσαλα

2	Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία αρχαιολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας	Θεσσαλία	Οι Μαγούλες της Θεσσαλίας αποτελούν χαμηλές τεχνητές εξάρσεις του εδάφους (γήλοφοι) που καλύπτουν λείψανα της αρχαιότητας. Είναι συχνά θέσεις προϊστορικών οικισμών και δημιουργήθηκαν σταδιακά από τη συνεχή και διαδοχική κατοίκηση. Στη Β. Ελλάδα (Μακεδονία και Θράκη) κάθε τέτοιος σχηματισμός ονομάζεται Τούμπα, στη Μικρά Ασία Τερε και Hüyük, ενώ στη Μέση Ανατολή Tell	Οι πλέον γνωστές από τις δεκάδες μαγούλες που είναι διάσπαρτες στον θεσσαλικό κάμπο είναι η Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου με ευρήματα κατοίκησης από την αρχαιότερη νεολιθική εποχή (το αρχαιότερο οργανωμένο νεκροταφείο στην Ελλάδα - πήλινο πρόπλασμα σπιτιού με ειδώλια) και αυτές του Κεφαλόβρυσου, της Χρυσανγής, του Πλατάνου (σύνδεση με τις 2 εντυπωσιακές ολοστρόγγυλες λίμνες Ζερέλια), της Γελάνθης και της Αγίας Τριάδας
		ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Λάρισας	Προϊστορική κατοίκηση στις όχθες του Πηνειού και ομοιότητες προϊστορικής κατοίκησης στους αρχαιολογικούς χώρους Σέσκλου και Παλαιόσκαλας (συσχέτιση των ομόκεντρων δαιδαλωδών μαντρών γύρω από την ακρόπολη με τα κανάλια στις απεικονίσεις της μυθικής Ατλαντίδας) - Αρχαιολογικοί χώροι Διμηνίου, Φερών, Αερινού και Χλόης	Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας - Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου - Οι επισκέπτες μπορούν να βιώσουν τον τρόπο κατοίκησης εκείνης της εποχής και υπό την καθοδήγηση ειδικών να δημιουργήσουν τις δικές τους κατασκευές από πέτρα, ξύλο

			ή πηλό, ως προϊόν της εμπειρίας που έχουν αποκομίσει στον χώρο της αναπαράστασης νεολιθικού σπιτιού από πέτρες, πλίνθους και κλαδιά στο Πάρκο Αναύρου
	ΠΕ Μαγνησίας	Αρχαιολογικοί χώροι Δημητριάδας, (ανάκτορο, αρχαίο θέατρο, βασιλική της Δαμοκράτειας, απομεινάρια ρωμαϊκού υδραγωγείου γνωστά ως <i>δόντια</i> , προϊστορικός οικισμός στα Πευκάκια), λόφου Γορίτσας, Νέας Αγγιάλου (Φθιώτιδες Θήβες, αρχαίο θέατρο - Πύρασος) και Άλου (Αθάμαντας - Φρίξος και Έλλη)	Αθασασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου - Γιαννοπούλειο Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού - Δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου Δημητριάδας - Περιήγηση στα αρχαία μονοπάτια του λόφου της Γορίτσας και ενημέρωση για την αρχαία πόλη από τα ειδικά περίπτερα πληροφόρησης - Δημιουργία εργαστηρίων κεραμικής και συμμετοχή τουριστών σε επιλεγμένες ανασκαφικές εργασίες
	ΠΕ Λάρισας	Ο αρχαιολογικός χώρος Α΄ αρχαίου θεάτρου και Φρουρίου Λάρισας, ως σύμπλεγμα μνημείων προχριστιανικής, βυζαντινής και οθωμανικής περιόδου (Α΄ και Β΄ αρχαίο θέατρο Λάρισας, Μπεζεστένι, Μπουγιούκ Χαμάμ, Μπαϊρακλί Τζαμί, Γενί Τζαμί, παλαιοχριστιανικά λουτρά,	Ενοποίηση ευρημάτων και μνημείων ενός συμπλέγματος διαφορετικών χρονολογικών περιόδων και ανάπτυξη διάφορων δραστηριοτήτων

		και βασιλική του Αγίου Αχιλλείου, αντίγραφο της μαρμάρινης αναθηματικής στήλης Ποσειδώνα)	συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού
		Ο αρχαιολογικός χώρος Φαρσάλου - Πιθανόν η διάδοχος πόλη της ομηρικής Φθίας αρχαία Φάρσαλος και η στρατηγικής σημασίας γεωγραφική της θέση - Η ιστορική μάχη των Φαρσάλων που καθόρισε τον κυρίαρχο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας - Η μάχη των Κυνός Κεφαλών που σηματοδότησε την αρχή της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην ελληνική επικράτεια - Σύνδεση με τις αρχαίες πόλεις Σκοτούσσα (εκτός από τη σπουδαία παράδοση που υπήρχε για τους Φαρσάλιους Ολυμπιονίκες, ήταν η καταγωγή του μεγαλόσωμου αρχαίου αθλητή και ολυμπιονίκη Πολυδάμα με εξωπραγματική δύναμη, εφάμιλλη αυτής του Ηρακλή - Εικάζεται η ύπαρξη του τάφου των θρυλικών Αμαζόνων - Νόμισμα με απεικόνιση σταχίου στην μία όψη ως σύμβολο της ευφορίας της πεδιάδας) Ερέτρια, Πεύμα και κάστρο Καλλιθέας, Ευύδριο, Ελλάς και Παλαιοφάρσαλος	Η ακρόπολη της αρχαίας πόλης Φαρσάλου (κάστρο των Φαρσάλων) είναι ορατή και επισκέψιμη από τη σημερινή πόλη των Φαρσάλων, με προοπτική ανάπτυξης στην περιοχή δραστηριοτήτων αθλητισμού και αναψυχής σε συνδυασμό με την πλούσια αρχαιολογική ιστορία - οι απόκρημνοι βράχοι Κυνός Κεφαλαί στο χωριό Θετίδιο
	ΠΕ Καρδίτσας	Αρχαιολογικοί χώροι Γόμφων (δημιουργίες κατασκευών στο αρχαίο κέντρο άσκησης της λιθοξοϊκής τέχνης), Μητρόπολης (ψηφιδωτό που απεικονίζει την αρπαγή της Ευρώπης από τον Δία - μυκηναϊκός τάφος στο λόφο στην περιοχή Γεωργικό Ξινονερίου), Αργιθέας (230 κιβωτιόσχημοι τάφοι), Κιερίου (ομηρική Άρνη), Φίλιας (ερείπια του ευρέως διαδεδομένου Πανθεσσαλικού Ιερού της Ιτωνίας Αθηνάς), Καλλίθηρου, Συκεώνα, Κέδρου (αρχαία Όρθη) και Ερμητσίου	Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας - Αρχαιολογική αποθήκη Κέδρου

	ΠΕ Τρικάλων	Το μοναδικό σπήλαιο Θεόπετρας με τα συγκλονιστικά ευρήματα αποτυπωμάτων ανθρώπινων ποδιών 130.000 ετών, τα δεύτερα σε αρχαιότητα στην Ευρώπη μετά των 380.000 ετών της Terra Amata της Γαλλίας, καλύπτουν τη μετάβαση του ανθρώπου από τον Neanderthals στον Homo Sapiens	Στον χώρο εκτίθενται πρωτότυπα ευρήματα από τις διάφορες προϊστορικές περιόδους που ανασκάφηκαν, αλλά και τμήμα της στρωματογραφίας του σπηλαιίου. Υπάρχει αίθουσα προβολών εκπαιδευτικών ταινιών, καθώς και διαδραστικός χώρος γνωριμίας με τις πρώτες ύλες που χρησιμοποιούσαν οι πρόγονοι, όπως πηλό, πυριτόλιθο, κέρατα και δέρμα - Τα μουσεία φυσικής ιστορίας Βόλου και Ελασσόνας
		Αρχαιολογικοί χώροι Άτραγα (εξόρυξη πράσινου θεσσαλικού λίθου - είδος μαρμάρου με το οποίο κατασκευάστηκαν οι μονοκόμματα κολόνες της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη και του Αγίου Δημητρίου στην Θεσσαλονίκη, καθώς και διάφορα τμήματα κτιρίων στο Λονδίνο) και Πιαλείας	Αρχαιολογική συλλογή Τρίκης
		Ο αρχαιολογικός χώρος αρχαίας Πέλινας - Στο δυτικό τμήμα του τείχους αποκαλύφθηκε πύλη τεραστίων διαστάσεων, από όπου εικάζεται πως πέρασε ο Μέγας Αλέξανδρος - Η εύρεση ενός χρυσού περιδέραιου ίσως μαρτυρά την ύπαρξη ισχυρού αστεροσκοπείου στην περιοχή - Στην εύρεση δύο ορφικών ελασμάτων σε σχήμα	

			διονυσιακού κισσόφυλλου ίσως οφείλεται η σημερινή απεικόνιση της καρδιάς ως σύμβολο του έρωτα	
3	Τα αγροδιατροφικά προϊόντα και η γαστρονομική ταυτότητα της Θεσσαλίας, ως πόλος αγροτουριστικής ανάπτυξης	Θεσσαλία	Η πολυμορφία του εδάφους (βουνά, λίμνες, ποτάμια, πεδιάδα, θάλασσα), οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες και η ποικιλία οικοσυστημάτων, προσφέρουν τη δυνατότητα παραγωγής μοναδικών και ανταγωνιστικών τοπικών προϊόντων - Υπάρχει παραδοσιακή διάθεση φιλοξενίας και πλούσια τοπικά προϊόντα, καθώς οι πρώτες ύλες προέρχονται από την καλλιέργεια της γης, την κτηνοτροφία και τους καρπούς του δάσους	Το μουσείο ελιάς και λαδιού στην Άνω Γατζέα (Olives de Volos) - Το παραδοσιακό ελαιοτριβείο Χατζηγιάννη - Το μουσείο αγροτικής οικονομίας στο Κατηχώρι - Η <i>Παραδοσιακή Πολιτεία</i> με οικολογικό ενδιαφέρον και εξειδικευμένες επιδείξεις και η <i>οικολογική γιορτή Καρδίτσας και εαρινή γιορτή της φύσης</i> με συνάντηση φορέων που σχετίζονται με την βιολογική παραγωγή και την προστασία του περιβάλλοντος
			Προϊόντα φήμης εντός και εκτός συνόρων: φέτα (όπως και γιαούρτι, κασέρι, μανούρι, γραβιέρα, γαλοτύρι, μπάτζιος, μυζήθρα), ελαιόλαδο (κονσερβολιά), κρασί και τσίπουρο, βότανα και άγρια χόρτα Πηλίου, τσάι του Βουνού Όθρυς (με εξαγωγές στην χώρα του τσαγιού Κίνα), χαλβάς Φαρσάλων, δαμάσκηνα Σκοπέλου (δημιουργία κέντρου δαμασκηνοθεραπείας στη Γλώσσα Σκοπέλου), μήλα Ζαγοράς (τοπική ποικιλία Ζαγορίν) στέβια Φαναρίου, αρνάκι και κατσικάκι Ελασσόνας, τόνος Αλοννήσου (εξαγωγή στην Ιαπωνία για σουσί), γλυκά του κουταλιού, γλυκά του ταψιού, μαρμελάδες, κομπόστες και λικέρ,	Οι 25 γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί αποτελούν τους κυριότερους φορείς οργανωμένης παραγωγής τοπικών προϊόντων προάγοντας την ανάπτυξη της συλλογικής δράσης των γυναικών, προσφέρουν συμπληρωματικό εισόδημα στην αγροτική οικογένεια και

		κάστανα, καρύδια, αμύγδαλα (στην κοιλάδα του Συκουρίου παράγεται το 1% του αμυγδάλου της γης)	διατηρούν τη σπουδαία πολιτιστική κληρονομιά των ποιοτικών ελληνικών διατροφικών συνηθειών
		Οι παραδοσιακές συνταγές μεταφέρθηκαν αυτούσιες ή με κάποιες παραλλαγές από τις μανάδες στις κόρες τους με κάθε λεπτομέρεια και τεχνική που χρησιμοποιούσαν οι ίδιες και δεν προσαρμόστηκαν στις διατροφικές συνήθειες των ξένων επισκεπτών	Θεσσαλικό πρωινό - Μαθήματα μαγειρικής μέσα από την θεσσαλική κουζίνα (σπετσοφαί, τραχανάς, γίγαντες, κολοκυθανθοί, φτεροκεφτέδες, τσιτσίραβλα, πατσάς, μπατζίνα, αστακομακαρονάδα και γαριδομακαρονάδα)
	ΠΕ Τρικάλων	Η ημινομαδική πολιτιστική κληρονομιά των ποιμενικών πληθυσμών του Ασπροποτάμου - Οι διαδρομές που ακολουθούσαν οι κτηνοτρόφοι προκειμένου να μεταφέρουν τα κοπάδια τους, αλλά και τις παραδόσεις που αναπτύχθηκαν κατά την διάρκεια των ετών (βλαχόστρατα ή νομαδικές διαδρομές), αποτελούν ίσως το καλύτερο παράδειγμα συνδυασμού ενός αξιόλογου φυσικού περιβάλλοντος (δασική έκταση, βοσκότοποι, γεφύρια, νερόμυλοι, δριστέλες, καλντερίμια κ.ά.) με την ποιμενική δραστηριότητα (κτηνοτροφική ζωή και προϊόντα, τεχνικές, μουσική και χορευτική παράδοση, πολιτιστική κληρονομιά κ.ά.) στα χωριά του Ασπροποτάμου	Γεφύρια, νερόμυλοι, δριστέλες, καλντερίμια - Η γιορτή προβατίνας στο Σκεπάρι Τρικάλων με συμμετοχή των επισκεπτών στην επεξεργασία μαλλιού και γάλακτος - Το κέντρο ενημέρωσης Ασπροποτάμου, όπου υπάρχει τρισδιάστατη μακέτα του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής

4	Η αυθεντική εμπειρία γεύσεων στα τσιπουράδικα της ευρύτερης περιοχής Βόλου και Νέας Ιωνίας	Θεσσαλία	Ιστορία τσίπουρου και συσχέτιση παραγωγής με άλλες περιοχές, τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο - Γνήσιοι θαλασσινοί μεζέδες (φρέκα ψάρια, μύδια, αστακοί, γαρίδες, καβούρια, караβίδες και αυθεντικός συνδυασμός γεύσεων) - δημιουργία παραδοσιακών γεύσεων από τους θεσσαλικούς γυναικείους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς, που μπορούν να πλαισιώσουν τους βασικούς μεζέδες και το τσίπουρο	Η γιορτή τσίπουρου στον Τύρναβο (πολιτιστικές και γευστιγνωστικές εκδηλώσεις) και στο Κατηχώρι Πηλίου (αναπαράσταση παραγωγής τσίπουρου με τον παραδοσιακό τρόπο) - Το Φεστιβάλ οίνου και γαστρονομίας στη Λάρισα - Το μουσείο οίνου και αμπέλου στη Ραψάνη και στον Τύρναβο
		ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Λάρισας	Η συμβολή της λειτουργίας 9 οινοποιείων και αποστακτήριων παραγωγής τσίπουρου, κυρίως στις αμπελουργικές ζώνες της Ελασσόνας, του Τυρνάβου, του Κραννώνα, της Κραριάς, της Καρδίτσας, της Μαγνησίας και των Μετεώρων, με πιο γνωστό το τσίπουρο του Τυρνάβου και της Νέας Αγχιάλου	Συμμετοχή στη διαδικασία του τρύγου και του πατήματος των σταφυλιών για την παραγωγή κρασιού ή τσίπουρου σε ένα από τα πιο γνωστά οινοποιεία και αποστακτήρια (Τυρνάβου ή Νέας Αγχιάλου)
		ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Τρικάλων	Το κυνήγι μανιταριών στην Τσαγκαράδα Πηλίου με γαστρονομική κατάληξη σε κάποιο τσιπουράδικο (μανιταροεξορμήσεις και μανιταρογνωσία) αποτελεί μία δραστηριότητα μύησης στα μυστικά των άγριων μανιταριών του Πηλίου. Αναζήτηση στα δάση καστανιάς και οξιάς κάτω από δέντρα και θάμνους, αναγνώριση και φωτογράφιση όσων περισσότερων ειδών γίνεται (καλογεράκια, βασίλες, γουργουλιάνες, νεραντζάκια, ζουρλομανίταρα κ.ά.)	Το μουσείο φυσικής ιστορίας Μετεώρων & μουσείο μανιταριών, εκτός από μια πλούσια συλλογή πτηνών και θηλαστικών, περιλαμβάνει το μοναδικό ολοκληρωμένο μουσείο μανιταριών στην Ελλάδα

		ΠΕ Μαγνησίας	Γαστρονομική θεσσαλική παράδοση, υγιεινή διατροφή, διασκέδαση και ανάπτυξη κοινωνικών δεσμών	Τσιπουράδικα ευρύτερης περιοχής Βόλου και Νέας Ιωνίας
5	Η καλλιτεχνική ταυτότητα της Θεσσαλίας	Θεσσαλία	Η ιδιαίτερη ηλιορεϊτική αρχιτεκτονική - Ο μοναδικός συνδυασμός στη χρήση πέτρας και ξύλου με επιρροές από την Βόρεια Ελλάδα και την Αίγυπτο - Το κτίριο της Δημοτικής αγοράς στην Καρδίτσα (Μοντέρνο Κίνημα) -Τα κονάκια του θεσσαλικού κάμπου και τα πυργόσπιτα του Πηλίου	Τα 24 παραδοσιακά κεφαλοχώρια και τα δεκάδες μικρότερα γραφικά χωριά του Πηλίου - Αρχοντικά (διακρίνουμε το αρχοντικό Ζούλια στην Πορταριά με έντονα στοιχεία της αιγυπτιακής αρχιτεκτονικής, το αρχοντικό Ζαφειρίου στον Άγιο Ονούφριο και το αρχοντικό Τοπάλη στη Μακρινίτσα για την ιδιαίτερη ηλιορεϊτική αρχιτεκτονική τους), πλατείες, γεφύρια, κρήνες, εκκλησίες και καλντερίμια του Πηλίου - δημιουργία εργαστηρίων μελέτης τοπικής αρχιτεκτονικής
			Το θεσσαλικό εικαστικό στοιχείο, η λογοτεχνία και η φωτογραφία	Η Δημοτική πινακοθήκη Λάρισας (τρίτη σημαντικότερη συλλογή στην Ελλάδα), Καρδίτσας, Τρικάλων και Αλμυρού - Το μουσείο Θεόφилου (οικία Κοντού) στην Ανακασιά και

				οι ζωγραφίες του σε διάφορα χωριά του Πηλίου - Το μουσείο πινακοθήκη Χρυσούλας Ζώγια (σπίτι με το τριαντάφυλλο) - Το μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσικογιάννη στα Τρίκαλα - Το εικαστικό μουσείο γλύπτη Νικόλα στον Άγιο Γεώργιο Νηλείας, το Φάμπειο μουσείο στον Λαύκο και το διεθνές κέντρο κεραμικής στο Μαλάκι - Το μουσείο οικία Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο και Παύλου Νιρβάνα στη Σκόπελο - Το φωτογραφικό κέντρο Σκοπέλου
			Η μουσική παράδοση της πόλης των Τρικάλων με σπουδαίους διαχρονικά Τρικαλινούς μουσικούς: Βασίλης Τσιτσάνης, Απόστολος Καλδάρας, Δημήτρης Μητροπάνος, Κώστας Βίρβος, Γιώργος Σαμολαδάς, Χρήστος Κολοκοτρώνης, Δημήτρης Καβράκος (ερμηνευτής Λυρικής Σκηνής) και Δημήτρης Σγούρος (πιανίστας διεθνούς φήμης) - Η Σκάλα του Μιλάνου υπήρξε ένα ιστορικό ταβερνάκι στο Βόλο και ο πιο νωπός θρύλος στην ιστορία, όχι μόνο του ρεμπέτικου και του λαϊκού τραγουδιού, αλλά και του λαϊκού πολιτισμού - Η καταγωγή του διεθνούς φήμης μουσικού Βαγγέλη Παπαθανασίου από την Αγριά	Το Μουσικό Χωριό στον Άγιο Λαυρέντιο Πηλίου (ένας θεσμός ελεύθερης ανταλλαγής και διασποράς καλλιτεχνικών ιδεών και πρωτότυπων εκπαιδευτικών μοντέλων διαμέσου της μουσικής πράξης), το Φεστιβάλ Πηλίου στη Ζαγορά την Τσαγκαράδα και τον Κισσό και το Καλλιτεχνικό

				και Μορφωτικό Φεστιβάλ Νοτίου Πηλίου στο Χόρτο - Το κέντρο ελληνικής μουσικής Τρικαλινών δημιουργών (μουσείο μουσικής ιστορίας) - Το μουσείο κομπολογιού στην Πορταριά (παράρτημα μουσείου Ναυπλίου) - Το διεθνές Φεστιβάλ Καρδίτσας, το διεθνές χορωδιακό Φεστιβάλ Λάρισας, το Ροκ Φεστιβάλ Los Almyrgos στο Κουρί Αλμυρού, το διεθνές Φεστιβάλ κιθάρας Βόλου και το διεθνές μουσικό Φεστιβάλ <i>Ευμέλεια</i> στην Αγριά
			Θεσσαλικό θέατρο (Α΄ και Β΄ αρχαίο θέατρο Λάρισας, Δημητριάδος και Φθιωτίδων Θηβών), κινηματογράφος (η πραγματοποίηση ενός κινηματογραφικού γάμου αλλά ΜΑΜΜΑ ΜΙΑ αποτελεί σίγουρα μία βιωματική εμπειρία - τα γυρίσματα της ταινίας έγιναν στη Σκόπελο, στη Σκιάθο και στη Νταμούχαρη Πηλίου) και παραδοσιακοί χοροί	Το Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου Καρδίτσας και το Θέατρο Αλώνι (μικρή Επίδαυρος του Πηλίου, λίγο έξω από τον Άγιο Γεώργιο Νηλείας) - Το διεθνές κινηματογραφικό Φεστιβάλ στη Λάρισα και το μουσείο λέσχης φωτογραφίας & κινηματογράφου Καρδίτσας - Το διεθνές Φεστιβάλ παραδοσιακών

				χορών στην Πορταριά, στη Νέα Αγχίαλο, στη Σκιάθο, στη Σκόπελο, στην Αλόνησο και στο Μακρυχώρι
6	Η μοναδική θρησκευτική ακτινοβολία της Θεσσαλίας, ως πόλος ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού	Θεσσαλία	Η εντυπωσιακή και διαχρονική αξία της θεσσαλικής θρησκευτικής κληρονομιάς χαρακτηρίζει έναν ενιαίο αυτόνομο τοπικό αλλά και εθνικό πόρο. Οι εκατοντάδες μονές και εκκλησίες, διασκορπισμένες κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, δεδομένου ότι στον κάμπο κατοίκησαν μαζί οι Τούρκοι και οι χριστιανικοί πληθυσμοί περιορίστηκαν στα ορεινά, προσφέρουν στον επισκέπτη μια ολοκληρωμένη πνευματική εμπειρία	Συμμετοχή των τουριστών στις δραστηριότητες εκμάθησης και δημιουργίας ξυλόγλυπτων αντικειμένων (κυρίως εκκλησιαστικών) της Ξυλογλυπτικής Σχολής Καλαμπάκας, με σκοπό την γνωριμία με τη λαϊκή παραδοσιακή ξυλογλυπτική τέχνη
			Η ύπαρξη μνημείων διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων μπορούν να αποτελέσουν σημεία προσέλκυσης ιστορικών ή μελετητών διάφορων τουριστικών αγορών (θρησκευτικός τουρισμός για Σέρβους και Ρώσους, οθωμανικά μνημεία για Τούρκους και εβραϊκή κοινότητα για επισκέπτες από το Ισραήλ)	Αξιοποίηση χριστιανικών, οθωμανικών (πράσινο θεσσαλικός λίθος, οθωμανικά λουτρά και τζαμιά φρουρίου Λάρισας, Κουρσούμ τζαμί ως δείγμα τουρκικής αρχιτεκτονικής) και άλλων μνημείων - εργαστήρια αρχιτεκτονικής μελέτης και συνέντευξης πολιτισμών
		ΠΕ Τρικάλων	Η σπουδαιότητα των Μετεώρων, ως το δεύτερο σημαντικό μοναστικό συγκρότημα στην Ελλάδα μετά το Άγιο Όρος	Ενσωμάτωση του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού και της μοναστικής εμπειρίας στο

				ήδη επιτυχημένο πρόγραμμα των πολιτιστικών διαδρομών στα Μετέωρα
7	Η πλούσια λαογραφική θεσσαλική παράδοση	Θεσσαλία	Τα δίκτυα των Θεσσαλών αποδήμων συνδέουν τους κοινωνικούς χώρους και ενδυναμώνουν την παρουσία του τόπου στο διεθνή χώρο (Nuremberg, Toronto, Sydney)	Συμμετοχή στα ανταμώματα, στις τιμητικές εκδηλώσεις, στις συνενυρέσεις και στην προβολή τοπικών δράσεων
			Δεκάδες πολιτιστικές, θρησκευτικές και εορταστικές εκδηλώσεις δίνουν αφορμή για την ανάπτυξη της ανθρώπινης επαφής και της επικοινωνίας μεταξύ των κατοίκων και των επισκεπτών	Δικτύωση και ενεργοποίηση των 48 συνολικά λαογραφικών μουσείων - Συμμετοχή στην αναβίωση των τοπικών εθίμων και των πανηγυριών
			Η θεσσαλική ονοματολογία, ως αναπόσπαστο κομμάτι της ανεξάντλητης ελληνικής ονοματολογίας με καθοριστικές επιρροές στη διαμόρφωση της παγκόσμιας ιστορίας, καθώς και το θεσσαλικό ιδίωμα, εκτός από ιδιαίτερα αντικείμενα μελέτης αποτελούν και σημαντικούς πολιτιστικούς πόρους για την περιοχή. Επιπλέον, οι περισσότερες παλιές ονομασίες των θεσσαλικών χωριών κρατούν από την εποχή της τουρκοκρατίας και ακόμα προφέρονται	Εκτός από τις θεσσαλικές αναφορές ονομασιών και ονομάτων στην ελληνική μυθολογία, εστιάζουμε στη Μαγνησία της Ιωνίας στα μικρασιατικά παράλια, στην Αγκιάλο της Βουλγαρίας (Pomorie), στις θεσσαλικές ονομασίες των μεγαλύτερων βουνών της Τασμανίας στην Αυστραλία (Mount Ossa, Mount Pelion West, Mount Pelion East, Mount Olympus), καθώς και στις κοινές φυλετικές και γλωσσικές ρίζες με την Αρμενία

				(μετανάστευση του θεσσαλού ήρωα Αρμενου)
8	Το μοναδικό θεσσαλικό φυσικό περιβάλλον, ως πόλος ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού και περιπέτειας	Θεσσαλία	Η πολυμορφία του θεσσαλικού εδάφους (βουνά, λίμνες, ποτάμια, πεδιάδα, θάλασσα) σε συνδυασμό με την ηρεμία και την διαφορετικότητα του ύπαιθρου χώρου, επιτρέπει την ανάπτυξη των περισσότερων αθλητικών δραστηριοτήτων σε επαφή με το στοιχείο της φύσης - Η Θεσσαλία εμφανίζει πολλές περιοχές προστασίας με ιδιαίτερη οικολογική και αισθητική αξία, οι περισσότερες των οποίων είναι ενταγμένες σε θεσμοθετημένο πλαίσιο προστασίας και ολοκληρώνουν την ιδιομορφία της ευρύτερης περιοχής	Οι δεκάδες πεζοπορικές (ή τρεξίματος) και ποδηλατικές καταγεγραμμένες διαδρομές με σήμανση στο Πήλιο, στον Όλυμπο, στα Μετέωρα, στη λίμνη Πλαστήρα και στον Κίσσαβο - Αναρρίχηση ή καταρρίχηση (gappel) - τοξοβολία ή σκοποβολή στα λιβάδια του Περτουλίου - Περιηγήσεις με jeep 4x4 - Rafting στα νερά του Ασπροποτάμου και στη κοιλάδα των Τεμπών - Ψάρεμα ή κυνήγι σε ελεγχόμενες περιοχές - Συνεδρίες yoga (Yoga Tsagarada Pelion) - Ράλι αυτοκινήτου στη λίμνη Σμοκόβου - Motocross στην Καλλιθέα Ολύμπου - Αλεξίπτωτο πλαγιάς στα Καλύβια Ελασσόνας και στο Μουζάκι - Αεροπεριήγηση (αεροπορικός τουρισμός, γνωριμία της περιοχής μέσω drone)

			Το θαυμάσιο αλπικό τοπίο της ορεινής Θεσσαλίας προσφέρεται για δραστηριότητες χειμερινού αθλητικού τουρισμού, οι οποίες ενισχύουν την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου	Τα χιονοδρομικά κέντρα Πηλίου, Περτουλίου, Αγράφων και Ολύμπου - σημεία αναφοράς η δρακόλιμη Βερλίγκας και η λίμνη Στεφανιάδας
			Τα φαράγγια των Κενταύρων στο Πήλιο, τα φαράγγια των Τιτάνων στο βουνό Όθρυς (Νεροσπηλιά, Τιτανοσπηλιά), τα φαράγγια στις ανατολικές πλαγιές του Κισσάβου και τα φαράγγια νότια του φράγματος της λίμνης Πλαστήρα αποτελούν έναν μοναδικό φυσικό πλούτο	Η συμμετοχή σε δραστηριότητες canyoning προσφέρει ανεπανάληπτες εμπειρίες φυγής από την καθημερινότητα
		ΠΕ Μαγνησίας	Οι γραφικές παραλίες με την πλούσια βλάστηση και η μοναδικότητα του θαλάσσιου τοπίου στις Βόρειες Σποράδες και στο Πήλιο	Οι ιδιωτικές περιηγήσεις yachting και οι οργανωμένες περιηγήσεις κρουαζιέρας, οι καταδύσεις, η κωπηλασία, το canoe/kayak και η ιστιοπλοΐα - το μουσείο θαλάσσης Αχιλλείου
		ΠΕ Τρικάλων	Η αθλητική παράδοση της ευρύτερης περιοχής των Τρικάλων	Το δημοτικό ιστορικό και αθλητικό μουσείο Τρικάλων - Το οργανωμένο δίκτυο ποδηλατοδρόμων στην πόλη των Τρικάλων (ελληνικό Άμστερνταμ) - ΤΕΦΑΑ (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)
9	Σπουδαίες ιστορικές, αλλά και καινοτόμες, πνευματικές και	ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ	Η πρωτοποριακή και επιτυχημένη ταυτόχρονα, επανάχρηση και αξιοποίηση ενός σημαντικού τμήματος της κτιριακής κληρονομιάς της άλλοτε ισχυρής βιομηχανίας της	Μουσειακοί χώροι επανάχρησης που μπορούν να στηρίξουν δημιουργικές

	οικονομικές πρωτοβουλίες στη Θεσσαλία	Λάρισα	ευρύτερης περιοχής του Βόλου (έχουν αξιοποιηθεί 31 από τα 52 κτίρια συνολικά, τα οποία λειτουργούσαν ως καπνεργοστάσια, σιδηροβιομηχανίες, υφαντουργεία, βαμβακουργίες, μεταξουργεία και αποθήκες), εκτός του ότι συνέβαλε στη χωροθέτηση καθοριστικών χώρων δημόσιας ωφέλειας, δημιούργησε και εντυπωσιακούς μουσειακούς χώρους	δραστηριότητες τουριστών είναι: το μουσείο πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα, το μουσείο της πόλης του Βόλου, το κτίριο Σπίρερ, το μουσείο προπολεμικής μεταξοβιομηχανίας στη Ν. Ιωνία Βόλου, καθώς και ο μύλος του παππά στη Λάρισα, που από χαρακτηριστικό βιομηχανικό κτίριο αλευροποιίας, σήμερα είναι ένα σημαντικό πολιτιστικό, εκπαιδευτικό, ψυχαγωγικό και συνεδριακό κέντρο (το μοναδικό στην Ελλάδα μουσείο κούκλας Τριτόμπα αριθμεί περισσότερες από 300 χειροποίητες κούκλες κουκλοθεάτρου - λειτουργία μουσείου σιτηρών και αλεύρων)

			Η πρώτη πετυχημένη προσπάθεια δημιουργίας συνεταιρισμού στον κόσμο, της κοινής συντροφιάς και αδελφότητας των Αμπελακίων. Ένας καινοτόμος για την εποχή που δημιουργήθηκε (1700) οργανισμός κεφαλαίου και εργασίας με συνεργατική προσέγγιση στη φιλοσοφία του, όπου οι κάτοικοι κατασκεύαζαν και εμπορεύονταν με μεγάλη επιτυχία υψηλής ποιότητας και αντοχής ερυθροβαμμένα βαμβακονήματα από την επεξεργασία του φυτού ριζάρι, συντελώντας στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής - Η λειτουργία και οι δραστηριότητες μιας κωμόπολης όπως η Ζαγορά, στο πλαίσιο της ναυτικής παράδοσης του Ανατολικού Πηλίου και του εμπορίου (τα ζαγοριανά καράβια, το ζαγοριανό μετάξι και μετέπειτα τα μήλα Ζαγορίν)	Στα Αμπελάκια υπάρχουν 17 αρχοντικά, με κορυφαίο το αρχοντικό του Γεωργίου Μαύρου (Σβαρτζ), Προέδρου του Συνεταιρισμού, το οποίο λειτουργεί ως μουσείο - Αγροτικός Συνεταιρισμός Ζαγοράς
		ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Καρδίτσας	Η καταγωγή του πρόδρομου και πρωτεργάτη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού Ρήγα Βελεστινλή (Φεραίου) από το Βελεστίνο - Η γενέτειρα του εθνικού ήρωα της ελληνικής επανάστασης του 1821 Γεωργίου Καραϊσκάκη από το Μαυρομμάτι Μουζακίου	Το ελληνομουσείο (σχολείο του Ρήγα) στη Ζαγορά και το πνευματικό κέντρο Βελεστίνου (εκδόσεις, φωτογραφικό υλικό, η Χάρτα, ομοίωμα του Ρήγα) - η σπηλιά (μουσείο) Γ. Καραϊσκάκη στο Μαυρομμάτι Μουζακίου (ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η σπηλιά του Λώλου στον Ελληνόπυργο, η σπηλιά του Γάκη στην Καρίτσα και η σπηλιά του Καϊμακιά στο ορειβατικό καταφύγιο στην

		ΠΕ Καρδίτσας	Η πραγματοποίηση της ιδέας του Νικολάου Πλαστήρα περί κατασκευής φράγματος και δημιουργίας της εντυπωσιακής τεχνητής λίμνης Πλαστήρα (θυμίζει τα νορβηγικά Φιόρδ), με σημαντικά οικονομικά (άρδευση, ύδρευση, ηλεκτροδότηση), περιβαλλοντικά, πολιτιστικά και τουριστικά οφέλη για την περιοχή, καθώς και η μετέπειτα δημιουργία της τεχνητής λίμνης Σμοκόβου - Η παραγωγή γλυκαντικών και προϊόντων στέβιας (υγιής εναλλακτική γλυκαντική ουσία έναντι της ζάχαρης) με την πρωτοποριακή καθετοποιημένη μονάδα (χωράφι, μεταποίηση, διανομή) στο Φανάρι Μουζακίου (μία πρωτοβουλία του Αγροτικού Συνεταιρισμού Στέβιας Καρδίτσας, βασισμένη στην ερευνητική τεχνογνωσία πρωτότυπης πατέντας του Τμήματος Τεχνολόγων του πρώην ΤΕΙ Θεσσαλίας)	περιοχή Μέγα Ρέμα) Ο βοτανικός κήπος και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νεοχωρίου, το εκπαιδευτικό δάσος Μπελοκομίτη, το δασικό χωριό Δρυάδες με 20 ξύλινα σπίτια έτοιμα να υποδεχτούν τους επισκέπτες που θέλουν να ζήσουν μέσα στη φύση (παραποτάμιο δάσος Καροπλεσίου) και οι διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως τα Πλαστήρεια, το Φεστιβάλ λίμνης και το Αθλητικό Καλοκαίρι (διάπλους, ποδηλατικός γύρος και διαγωνισμός ψαρέματος)
10	Η ιατρική και παραϊατρική παράδοση της Θεσσαλίας	Θεσσαλία	Ασκληπιός (στην αρχαία Τρίκη, όπου έζησε και αναδείχθηκε ο Ασκληπιός, υπήρξε το πρώτο από τα 300 περίπου Ασκληπιεία που είχαν αναπτυχθεί στην αρχαία Ελλάδα), Ιπποκράτης (τελευταίος σταθμός της ζωής του η Λάρισα), Γεώργιος Τόλης (με καταγωγή από το Μαλακάσι Τρικάλων πραγματοποίησε το πρώτο bypass και την πρώτη μεταμόσχευση καρδιάς)	Ασκληπιεία στη Θεσσαλία - Ιατρικό μουσείο εις μνήμην του πατέρα της σύγχρονης Ιατρικής Ιπποκράτη, γιο του Ασκληπιού και της Φαιναρέτης (οι απόφοιτοι των Ιατρικών Σχολών της Ελλάδας δίνουν τον όρκο του Ιπποκράτη) - τα Ιπποκράτεια στη Λάρισα με επιστημονικές

				ιατρικές ανακοινώσεις και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις - Τμήμα Ιατρικής (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)
			Η Θεσσαλία στην αρχαιότητα ήταν γνωστή για τις πανίσχυρες μάγισσες και αστρομάντισσες (η Αγλαονίκη, η Μυκάλη, η Μήδεια, η Εριχθώ, αλλά και η Λυούσα ήταν εξαιρετικά διάσημες). Ειδικά οι φαρμακίδες ή φαρμακεύτρες της Υπάτης (προστατευόμενες της θεάς Εκάτης) όφειλαν τη δύναμή τους στην άριστη γνώση των φυτών της Οίτης και ιδιαίτερα των τοξικών φαρμακευτικών, τα οποία ανάλογα με τη χρήση γίνονταν φάρμακα ή φαρμάκια. Στο 2ο και 3ο μ.Χ. αιώνα η Υπάτη αποτελούσε πλέον ένα από τα σημαντικότερα κέντρα μαγείας και γοητείας διαθέτοντας περίφημες σχολές μαγισσών	Η ανάδειξη του ιδιαίτερου αυτού πολιτισμικού στοιχείου εγείρει αναμφισβήτητα την δημιουργική φαντασία αρκετών διηγηματογράφων και σεναριογράφων
		ΠΕ Μαγνησίας	Η Διεθνής Ακαδημία Κλασικής Ομοιοπαθητικής στην Αλόνησο αποτελεί ένα διεθνές κέντρο έρευνας και ανταλλαγής γνώσεων στην ομοιοπαθητική ιατρική	Ο βοτανικός κήπος στην ημιορεινή ύπαιθρο της Αλοννήσου με τους απότομους γκρεμούς, τις βαθιές ρεματιές και τους πράσινους λόφους, εκτός από την ομοιοπαθητική ιατρική αποτελεί πηγή έμπνευσης για διάφορους ζωγράφους, συγγραφείς, φωτογράφους, μουσικούς κ.α. (τουρισμός τέχνης)

11	Το οικοσύστημα και ο λιμναίος πολιτισμός της λίμνης Κάρλας, ως πόλος οικότουριστικής ανάπτυξης	ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Λάρισας	Η ανάπτυξη και η αυτόνομη λειτουργία του αξιόλογου λιμναίου πολιτισμού στην ευρύτερη περιοχή της λίμνης Κάρλας και ο τρόπος ζωής των ψαράδων	Μουσείο λιμναίου πολιτισμού Κάρλας στα Κανάλια, με φωτογραφικό υλικό, ομοίωμα καλύβας και μακέτα της λίμνης
			Οι περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις από την ανθρώπινη παρέμβαση σε ένα σπουδαίο οικοσύστημα, οι συγκρούσεις χρήσεων γης και οι διεκδικήσεις μετά την αποξήρανση της λίμνης, καθώς και οι ευκαιρίες που προκύπτουν από τη μερική ανασύστασή της, αναδεικνύουν την ανάγκη ύπαρξης ορθολογικής και αειφορικής διαχείρισης των υδάτινων πόρων και αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο ερευνητικού και εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος	Υπέρεια Κρήνη (Κεφαλόβρυσο) στο Βελεστίνο
			Τα αρχαιολογικά ευρήματα (σημαντικές αγροικίες ελληνιστικών χρόνων στις θέσεις Τσερλή, Αμυγδαλή και Γέφυρα), οι αρχαίες πόλεις (Βοιβηίδα, Γλαφυρές, Κασθαναία) και η συσχέτιση του νεολιθικού οικισμού Παλαιόσκαλας με τον νεολιθικό οικισμό Σέσκλου (ομόκεντρες δαιδαλώδεις μάντρες που θυμίζουν τα κανάλια στις απεικονίσεις της μυθικής Ατλαντίδας) και ενδεχομένως με τα νεολιθικά ευρήματα στις όχθες του Πηνειού	Αρχαιολογικοί χώροι Παλαιόσκαλας - Σέσκλου και Διαχρονικό μουσείο Λάρισας - Δυνατότητα δημιουργίας παραλίμνιου περιπάτου με σκοπό την προβολή της ιστορίας της λίμνης από την 7η χιλιετία μέχρι σήμερα
			Η ανάδειξη και η αξιοποίηση του μύθου του τέρατος της λίμνης Ηταύρου, αντίστοιχου του τέρατος του Λοχ Νες	
			Η λίμνη Κάρλα υμνήθηκε από τον Όμηρο, τον Πίνδαρο, τον Στράβωνα κ.α., ενώ συνδέθηκε με τον θεό Απόλλωνα που ερωτεύτηκε την Κορωνίδα, η οποία γέννησε το φημισμένο γιατρό της αρχαιότητας Ασκληπιό. Από την περιοχή της	

			Κάρλας ξεκινάνε για την Αργοναυτική εκστρατεία ο Αρμενος, ο Πρόθοος και ο Εύμηλος, ενώ η λίμνη ήταν πέρασμα ή καταφύγιο για πολλούς ημιθέους και ήρωες (Θησέας, Ηρακλής, Αμαζόνες) στην πορεία τους για τις διάφορες αποστολές τους	
12	Η τεχνογνωσία και η επιστημονική εξειδίκευση στον θεσσαλικό χώρο	Θεσσαλία	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, και ερευνητικά εργαστήρια - φορείς που δραστηριοποιούνται στον χώρο της εκπαίδευσης, της έρευνας και της κατάρτισης	Ενσωμάτωση του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού στις δραστηριότητες των ευρωπαϊκών και διεθνών εκπαιδευτικών προγραμμάτων μετακίνησης και μορφωτικών ανταλλαγών
			Η τεχνογνωσία και οι διάφορες τεχνικές των παραδοσιακών επαγγελμάτων στη Θεσσαλία	Το μουσείο υποδημάτων στο χωριό Καστανιά είναι μία από τις τρεις κατασκευάστριες βιοτεχνίες τσαρουχιών που έχουν απομείνει στην Ελλάδα - Στην Πορτή Μουζακίου λειτουργεί πρότυπη μονάδα χειροποίητων χαλιών - Το λαογραφικό μουσείο Σούρπης και το λαογραφικό μουσείο Ν. Αγχιάλου Το Αλέτρι με αναπαραστάσεις παλαιών επαγγελμάτων αλλά και με εργαλεία της καθημερινής ζωής που χρησιμοποιούσαν οι ντόπιοι κάτοικοι πριν από

				πολλές δεκαετίες - Το λαογραφικό μουσείο κτηνοτροφικής ζωής Ανάβρας Μαγνησίας, (κτηνοτροφικό χωριό Ανάβρας) σε συνδυασμό με το πολιτιστικό και περιβαλλοντικό πάρκο Γούρα των πηγών Ανάβρας, μπορούν να αποτελέσουν έναν χώρο δημιουργίας για τους επισκέπτες
		ΠΕ Λάρισα - ΠΕ Μαγνησίας	Η θεσσαλική γη ως σημαντικό ενεργειακό πεδίο εφαρμογής σύγχρονων επιστημονικών ερευνών	Το αστεροσκοπείο Λάρισας ΑΡΙΣΤΕΥΣ στη Γιάννουλη και η μόνιμη έκθεση του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών (CERN) στο Νεοχώρι Πηλίου
13	Ο πλούτος των θεσσαλικών ιαματικών πηγών και η ανάδειξη του ιαματικού τουρισμού	ΠΕ Λάρισα	Το γνωστό από αρχαιοτάτων χρόνων για τις ιαματικές του ιδιότητες κόκκινο νερό Καρίτσας (αρχαία πόλη των Ευρυμενών)	Συνδυασμός δραστηριοτήτων ευεξίας με το κοντινό φαράγγι Καλυψώς
		ΠΕ Καρδίτσας	Ιαματικές πηγές Σμοκόβου, Σουλαντά και Καΐτσας	Λουτρά Σμοκόβου και λουτρά Καΐτσας (εδαφική έκταση ΠΕ Φθιώτιδας)

14	Η γεωστρατηγική σπουδαιότητα του δικτύου των θεσσαλικών κάστρων	Θεσσαλία	Εκτεταμένες κάθετες (βορράς - νότος), οριζόντιες (ανατολή - δύση) και διαγώνιες σειρές κάστρων, διερχόμενες από το κομβικής σημασίας κέντρο της Λάρισας, κάλυπταν διαχρονικά τις κύριες γεωγραφικές διαδρομές ολόκληρης της Θεσσαλίας, με σκοπό την προστασία των κοινοτήτων από τους επιδρομείς	Εκτός από τα καλοδιατηρημένα κάστρα Τρικάλων και Φαναρίου, διακρίνονται για τη σπουδαιότητά τους: το κάστρο της Ωριάς, το κάστρο Δαμασίου, το κάστρο Γριζάνου, το κάστρο Αγρελιάς, το κάστρο Βελίκας (αρχαία Μελίβοια - καταγωγή Φιλοκτήτη), το κάστρο Αγιάς, το κάστρο Πτελεού (ερείπια μεσαιωνικής καστροπολιτείας- Αλατόπυργος), το κάστρο Βόλου (μυθική Ιωλκός) και το Μπούρτζι Σκιάθου
15	Τα ναυάγια και τα πλούσια θαλάσσια οικοσυστήματα, ως πόλος ανάπτυξης του καταδυτικού και αλιευτικού τουρισμού	ΠΕ Μαγνησίας	Η διαύγεια των καθαρών βυθών της Μεσογείου σε συνδυασμό με την εντυπωσιακή θέα γνωστών και άγνωστων ναυαγίων, ανέκαθεν αποτελούσαν πόλο έλξης για τους καταδύτες παγκοσμίως. Η λειτουργία υποθαλάσσιου μουσείου και καταδυτικού πάρκου αναμένεται να ενισχύσει σημαντικά το ενδιαφέρον για καταδυτικό και αλιευτικό τουρισμό	Το ΕΘΠΑΒΣ, το πρώτο Θαλάσσιο Πάρκο της Ελλάδας, και η μεγαλύτερη προστατευμένη θαλάσσια περιοχή στην Ευρώπη - Η βυθισμένη πολιτεία και ο φάρος της Ψαθούρας (στη θαλάσσια περιοχή μεταξύ Περιστεράς Αλοννήσου και Κυρά Παναγιάς εντοπίστηκαν 10 τουλάχιστον διαφορετικά ναυάγια που χρονολογούνται

				από τον 5ο αιώνα π.Χ έως και τον 12ο αιώνα μ.Χ.) - το σπήλαιο του Κύκλωπα στη Γιούρα - παράκτιος υγρότοπος Σούρπης - σημαντικά ναυάγια πλησίον της Σούρπης και της Αμαλιάπολης
16	Το ιστορικό και γραφικό τρενάκι Πηλίου	ΠΕ Μαγνησίας	Μοναδική θέα των επιβατών μέσα στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον του Πηλίου - Από τις στενότερες σιδηροδρομικές γραμμές στον κόσμο με πλάτος γραμμής 60 εκατοστά - Η πρώτη γέφυρα από οπλισμένο σκυρόδεμα στην Ελλάδα (γέφυρα Βρύχωνα) - Η μεταλλική γέφυρα που το τρένο κυλάει σε καμπύλη γραμμή, ενώ η γέφυρα στην οποία βρίσκεται είναι ευθεία (γέφυρα Ταξιάρχη ή γέφυρα Ντε Κίρικο) - Χειροκίνητη αναστροφή της κατεύθυνσης της μηχανής στο σταθμό των Μηλεών - Σημαντικό στοιχείο τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς	Το σιδηροδρομικό μουσείο Θεσσαλίας (εκτίθενται σπάνιες φωτογραφίες, στολές και πρωτόγονα όργανα μέτρησης, καθώς και ιστορικά ντοκουμέντα από τα μοναδικά σχέδια του Εβαρίστο Ντε Κίρικο και των συνεργατών του, σχετικά με την κατασκευή της γραμμής Βόλου - Λεχωνίων - Μηλεών με το γραφικό τρενάκι του Πηλίου), γέφυρες Ντε Κίρικο - θα μπορούσε να πρωταγωνιστεί σε χριστουγεννιάτικες (ή και σε άλλες κατά περίπτωση εορτές) δραστηριότητες, αλλά κυρίως στη διοργάνωση διάφορων γαμήλιων τελετών καθ' όλη τη διάρκεια του

				χρόνου
17	Η μακρόχρονη θεσσαλική παράδοση στην ιπποτροφία	Θεσσαλία	Τα θεσσαλικά άλογα είναι ήδη γνωστά από τα ομηρικά χρόνια, ενώ κατά την κλασική αρχαιότητα αναφέρονται στους καταλόγους των νικητών στην Ολυμπία, με το θεσσαλικό ιππικό να θεωρείται μακράν το καλύτερο στην Ελλάδα. Ακόμη και το άλογο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο περίφημος Βουκεφάλας, ανήκε στην θεσσαλική φυλή. Άλογα της φυλής αυτής, τα οποία σπανίζουν, συναντώνται σε θρησκευτικά πανηγύρια της Δ. Μακεδονίας και της Β. Θεσσαλίας (στους Γόνους και στο Μακρυχώρι, όπου γίνονται ιππικοί αγώνες), ενώ θεσσαλικά άλογα ζουν ελεύθερα σε άγρια μορφή στις πλαγιές του Ολύμπου στην Καρυά Ελασσόνας	Ορεινή ιππασία ή περιήγηση με άλογο - Ιπποφορβείο Λάρισας
18	Οι ιδιαίτερες και μοναδικές μουσειακές συλλογές, ως πόλος προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος	ΠΕ Μαγνησίας - ΠΕ Τρικάλων	Η ύπαρξη σπουδαίων και εξειδικευμένων μουσειακών συλλογών αποτελεί από μόνη της μοναδικό πόρο για την περιοχή, οι οποίες συλλογές μπορούν να λειτουργήσουν ως δίοδοι μελέτης, επικοινωνίας και ανταλλαγής ιδεών, προσελκύοντας τουρίστες με παρόμοια ενδιαφέροντα	Το εντομολογικό μουσείο Α. Κουτρούμπα με τα σπάνια δείγματα λεπιδοπτέρων και τη μεγαλύτερη πεταλούδα στον κόσμο - το ραδιοφωνικό μουσείο στο Λαύκο με μία πλούσια συλλογή ραδιοφώνων από όλο τον κόσμο - Το κέντρο ιστορίας και πολιτισμού εταιρίας Κλιάφα ως βιομηχανικό μουσείο και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων - Το

				<i>τυπογραφικό μουσείο εφημερίδας ΘΕΣΣΑΛΙΑ με το παλιότερο και πληρέστερο αρχείο εφημερίδας στην Ελλάδα - το μουσείο τελωνειακής ιστορίας Βόλου με αντίστοιχο μουσειακό υλικό</i>
19	Τα αρωματικά φυτά, τα βότανα και τα άνθη της Θεσσαλίας υπό το πρίσμα της επιστήμης, της υγείας, της λαϊκής παράδοσης και των δραστηριοτήτων οικοτουριστικής φύσης	Θεσσαλία	Τρυφερά βλαστάρια (οβριές, σπαράγγια, φτέρες, τσιτσίραβλα), βρώσιμα άγρια χόρτα, μυρωδάτα βότανα (ρίγανη, φασκόμηλο), θεραπευτικά λουλούδια (βάλσαμο, σαμπούκο) - Το χωριό της άγριας επίγειας ορχιδέας, Κερασιά - Τα πασίγνωστα δακράκια της Κορόπης (τα περίφημα <i>ία των αρχαίων</i>) - Η γιορτή λουλουδιών στην Άλλη Μεριά και στη Μακρυρράχη Πηλίου, όπως και η γιορτή μανιταριού και βοτάνων στη Μακρυρράχη Πηλίου (εξόρμηση στο δάσος για αναζήτηση μανιταριών και βοτάνων - επιστροφή και ταυτοποίησή τους).	Κέντρο έρευνας και προστασίας της αυτοφυούς ορχιδέας του Βορείου Πηλίου στο χωριό Κερασιά

20	Οι σημαντικές πολιτιστικές και εορταστικές ετήσιες εκδηλώσεις και τα διάφορα ειδικά γεγονότα, ως αφορμή προσέλκυσης τουριστών και γνωριμίας με την τοπική παράδοση	Θεσσαλία	Οι εντυπωσιακές χριστουγεννιάτικες (κυρίως Τρίκαλα και Βόλος) και αποκριάτικες εκδηλώσεις (Τύρναβος) μπορούν να αποτελέσουν πόλους έλξης τουριστών και ανάδειξης του τοπικού πολιτισμού. Ενδιαφέρον συγκεντρώνουν και οι διοργανώσεις ειδικών γεγονότων (συνέδρια, Φεστιβάλ, αθλητικές διοργανώσεις, εκθέσεις κ.ά.), όπως και οι ταινίες: <i>I love Karditsa</i> και <i>Λάρισα εμπιστευτικό</i> , οι οποίες συνέβαλλαν στην προβολή της τοπικής ιδιομορφίας.	Ο μύλος Ματσόπουλου στα Τρίκαλα (εκτός από σημαντικό βιομηχανικό μνημείο, μετατρέπεται τα Χριστούγεννα στον μύλο των ξωτικών, ένα πολυθεματικό πάρκο με πληθώρα διαδραστικών δράσεων), το χωριό του Άι Βασίλη στο Βόλο (μοναδική φωταγώγηση της πόλης με πλούσιο θέαμα εκδηλώσεων) και το περίφημο μπουρανί στο Καρναβάλι Τυρνάβου, σίγουρα μπορούν να προσφέρουν δημιουργικές δραστηριότητες ανεπανάληπτων εμπειριών

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

6. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΟΣΤΟΥΣ ΑΝΤΑΜΟΙΒΗΣ (ΑΝΤΑΜΟΙΒΗ)

6.1. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΔΥΝΗΤΙΚΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ

Απαραίτητη προϋπόθεση για να έχει πρακτική εφαρμογή ο σχεδιασμός θεματικών τουριστικών διαδρομών σύμφωνα με το πλαίσιο εφαρμογής της ΔΔ, είναι ο εντοπισμός των τουριστών που θα επιλέξουν να συμμετάσχουν σε αυτές. Ειδικότερα, απαιτείται μία ουσιαστική έρευνα αγοράς μέσα από το προφίλ και τις προτιμήσεις των δυνητικών επισκεπτών που μπορεί να προσελκύσει η περιοχή ανά χώρα προέλευσης, έτσι ώστε να ελεγχθεί εάν είναι εφικτή η συγκέντρωση σε ετήσια βάση του ικανού αριθμού τουριστών, που θα καθορίσει την ομαλή λειτουργία των τουριστικών δραστηριοτήτων και την υποστήριξη των αντίστοιχων θεματικών διαδρομών. Βέβαια, μέσω της συμμετοχικής διαδικασίας που περιγράφεται στο επόμενο κεφάλαιο (βλ. κεφ. 7.1.) και της λειτουργίας του προτεινόμενου μηχανισμού, θα διαμορφώνονται και θα καταγράφονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα οι τουριστικές προτιμήσεις και κατ' επέκταση η τουριστική ζήτηση της περιοχής, στοιχεία τα οποία θα λαμβάνονται υπόψη και θα ενσωματώνονται στη λειτουργία του μηχανισμού με τη διαδικασία της ανάδρασης (βλ. κεφ. 7.2.). Με άλλα λόγια, **θα διενεργείται ουσιαστικά ανά τακτά χρονικά διαστήματα ένα είδος επαναλαμβανόμενης πρωτογενούς έρευνας για τις προτιμήσεις των τουριστών που θα επισκέπτονται την περιοχή.**

Είναι γεγονός ότι, η ετήσια διαμόρφωση των τουριστικών ροών στον παγκόσμιο χάρτη, η οποία ουσιαστικά σχετίζεται με την καταγραφή των διεθνών τουριστικών αφίξεων, επικεντρώνεται παραδοσιακά στην ελκυστικότητα του ευρωπαϊκού χώρου (51%) και δευτερευόντως της Ασίας & Ειρηνικού Ωκεανού (25%), της Αμερικής (15%), της Αφρικής (5%) και της Μέσης Ανατολής (4%) (UNWTO, 2019). Αυτό σημαίνει ότι με τα σημερινά δεδομένα, περισσότεροι από **700.000.000** τουρίστες ετησίως επιλέγουν να επισκεφθούν κάποια περιοχή της

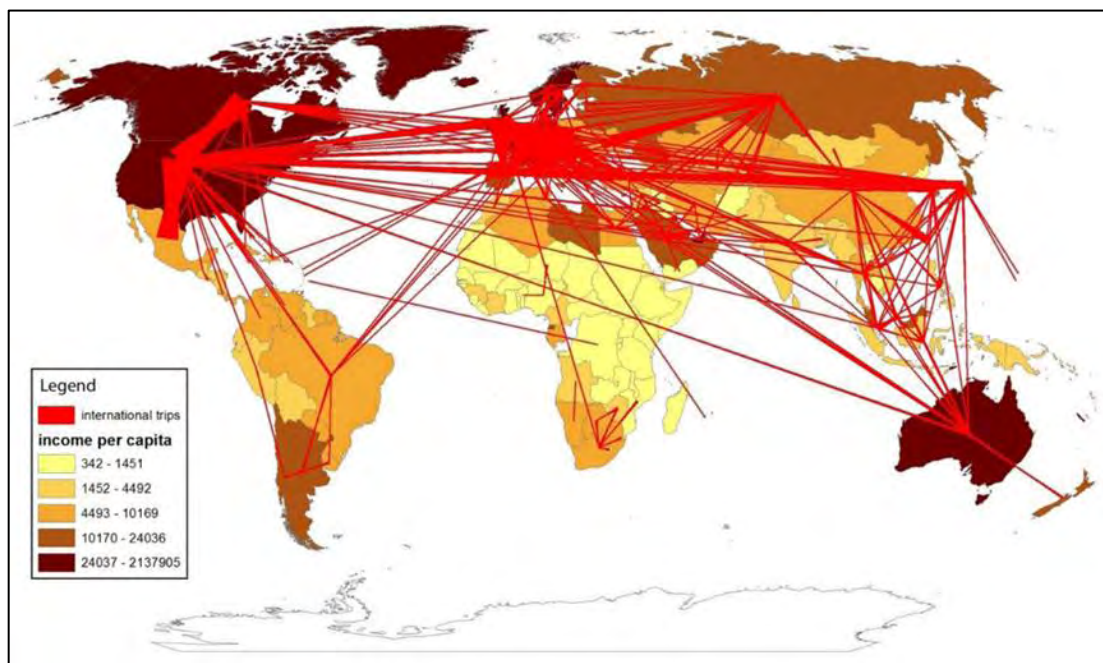
Ευρώπης και συγκεκριμένα το **40%** από αυτούς (περίπου 280.000.000 τουρίστες), επιλέγουν να επισκεφθούν κάποιον τουριστικό προορισμό του ευρωπαϊκού μεσογειακού χώρου (EC, 2019). Σε επίπεδο χώρας, η Γαλλία, η Ισπανία και οι ΗΠΑ αποτελούν σταθερά τους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως, με την Κίνα και την Ιταλία να ακολουθούν και τις ΗΠΑ να διατηρούν μια πολύ μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες χώρες, όσον αφορά τα έσοδα (βλ. Γράφημα Γ7).

Γ7: Οι κορυφαίοι διεθνείς τουριστικοί προορισμοί βάσει αφίξεων και εσόδων για το έτος 2018

Πηγή: UNWTO, 2019

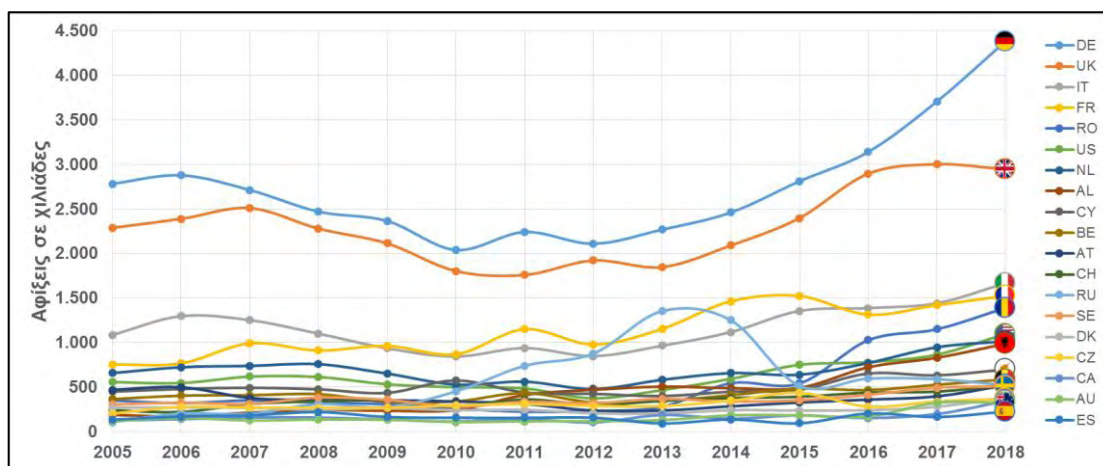
Χ6: Διεθνείς τουριστικές ροές και κατά κεφαλήν εισόδημα (2005)

Πηγή: Peeters & Landré, 2012

Αξιοσημείωτη επίσης είναι η δυναμική παρουσία, τόσο της Τουρκίας (+22%), του Μεξικό και της Γερμανίας στις αφίξεις, όσο και της Ταϊλάνδης, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Αυστραλίας και της Ιαπωνίας (+19%) στα έσοδα από τον τουρισμό. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, η συνολική εικόνα των παγκόσμιων τουριστικών ροών διαμορφώνεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό από την ύπαρξη διάφορων παραδοσιακών επιρροών (γειτονιά και κοντινοί προορισμοί, οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις, εύκολη προσβασιμότητα, πραγματικά ή νοητά όρια, σύνορα κ.ά.) ή την εμφάνιση απρόβλεπτων παραγόντων (ασφάλεια ή φόβος, πανδημίες⁵⁸, ιδιαίτερη προβολή τουριστικών προορισμών, ειδικά και μεγάλα γεγονότα με αντίκτυπο στον τουρισμό κ.ά.) (βλ. Χάρτης X6). Μέσα από αυτή τη διαδικασία, η Ελλάδα κατορθώνει και αποσπά αφενός ένα ικανοποιητικό ποσοστό στον χώρο της Μεσογείου της τάξης του **10%** (πίσω από την Ισπανία, την Ιταλία και την Τουρκία), αφετέρου όμως πρόκειται στην ουσία για πακέτα φθηνού και μαζικού τουρισμού (εάν λάβει κανείς υπόψιν τα έσοδα σε αντιστοιχία με τις αφίξεις από τους παραδοσιακούς μεσογειακούς προορισμούς, η Ελλάδα με την Τουρκία μοιράζονται τις τελευταίες θέσεις), που μέσω των ΤΟs διοχετεύονται σε συγκεκριμένους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς της χώρας (Κρήτη, Ρόδος, Κως, Κέρκυρα και Χαλκιδική).

Γ8: Αφίξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης: 2005 - 2018

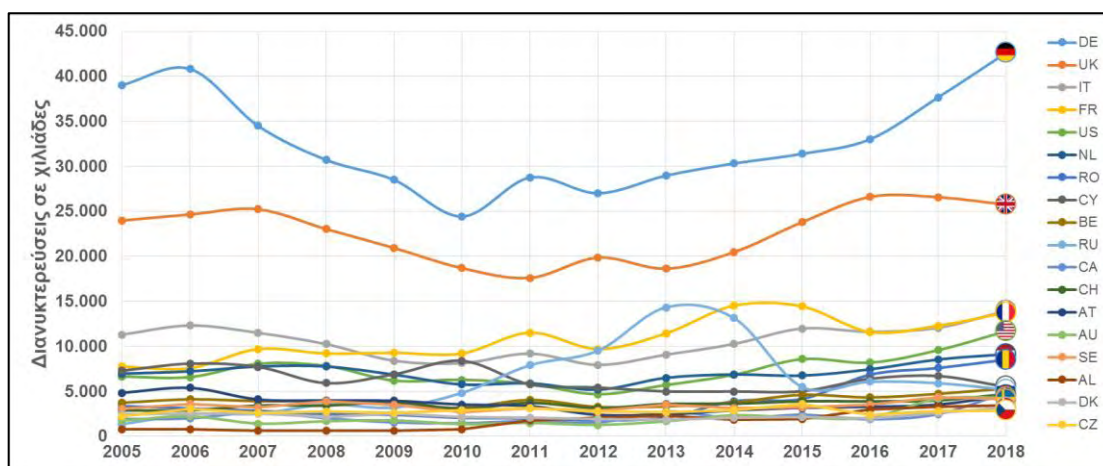

Πηγή: Στοιχεία 2018, ΕΛΣΤΑΤ

⁵⁸ Η πρόσφατη πανδημία COVID-19, η οποία έχει επηρεάσει αρνητικά ολόκληρη την παγκόσμια τουριστική δραστηριότητα, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα (Folinas & Metaxas, 2020).

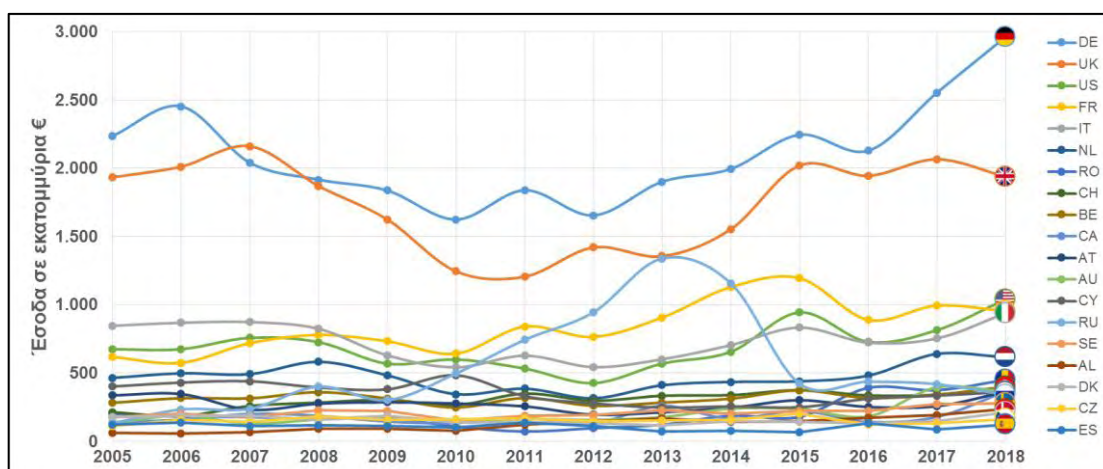
Αναλυτικότερα, το 2018 στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν **34.831.000** επισκέψεις (+12,3% σε σχέση με το 2017) με **227.012.000** διανυκτερεύσεις (+8,2% σε σχέση με το 2017), ενώ οι ταξιδιωτικές εισπράξεις διαμορφώθηκαν στα **15.653.000.000 €** (+10,2% σε σχέση με το 2017). Όσον αφορά τις σημαντικότερες τουριστικές αγορές από τις οποίες η Ελλάδα αντλεί το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστών με βάση την κατάταξη των εσόδων, αυτές είναι: η *Γερμανία*, το *Ηνωμένο Βασίλειο*, οι *ΗΠΑ*, η *Γαλλία*, η *Ιταλία* και η *Ρωσία*. Οι 6 αυτές χώρες συνεισφέρουν αθροιστικά στο **41,5%** των αφίξεων, στο **49,7%** των διανυκτερεύσεων και στο **52,2%** των ταξιδιωτικών εισπράξεων στην Ελλάδα. (βλ. Γραφήματα Γ8, Γ9 και Γ10).

Γ9: Διανυκτερεύσεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης: 2005 - 2018

Πηγή: Στοιχεία 2018, ΕΛΣΤΑΤ

Γ10: Τουριστικές εισπράξεις μη κατοίκων στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης: 2005 - 2018

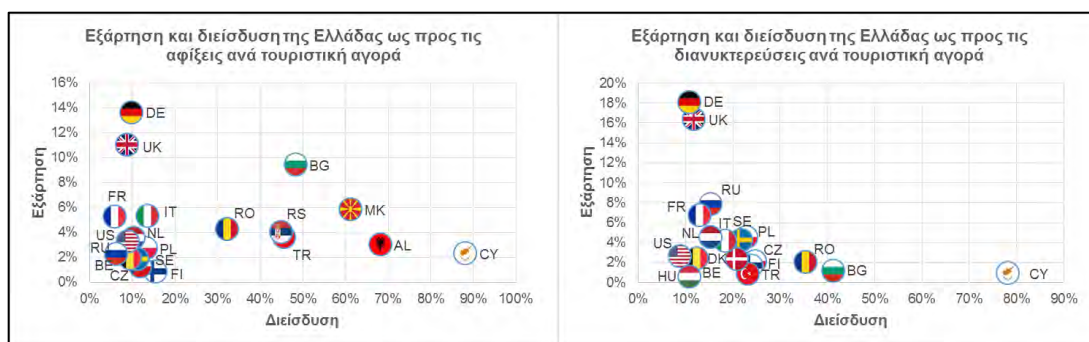

Πηγή: Στοιχεία 2018, ΕΛΣΤΑΤ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη του INSETE για τους κύριους ανταγωνιστικούς προορισμούς της Ελλάδας (INSETE, 2019α), η οποία μεταξύ των άλλων, εξετάζει τη συσχέτιση δύο πολύ σημαντικών εννοιών: της **διείσδυσης** (το ποσοστό των εξερχόμενων επισκεπτών μιας χώρας που επισκέπτονται την Ελλάδα, ως προς το σύνολο των εξερχόμενων επισκεπτών από την χώρα αυτή που επέλεξαν προορισμούς στην Νότια Ευρώπη⁵⁹) και της **εξάρτησης** (το ποσοστό των επισκεπτών μιας χώρας που επισκέπτονται την Ελλάδα, ως προς το σύνολο του εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα). Σύμφωνα με τη μελέτη, ως προς τις αφίξεις η Ελλάδα σημειώνει μεγαλύτερη διείσδυση στις γειτονικές αγορές, όπως η Κύπρος (από 85,7% το 2013 σε 88,3% το 2017), η Αλβανία (από 69,0% το 2013 σε 68,4% το 2017), η Βόρεια Μακεδονία (από 71,4% το 2013 σε 61,4% το 2017), η Βουλγαρία (από 23,5% το 2013 σε 48,4% το 2017), η Τουρκία (από 60,4% το 2013 σε 45,7% το 2017), η Σερβία (από 36,1% το 2013 σε 45,0% το 2017) και η Ρουμανία (από 15,2% το 2013 σε 32,3% το 2017). Αντίστοιχα ως προς τις διανυκτερεύσεις, η Ελλάδα σημειώνει επίσης μεγαλύτερη διείσδυση στις γειτονικές αγορές, όπως η Κύπρος (από 75,6% το 2013 σε 78,3% το 2017), η Βουλγαρία (από 39,1% το 2013 σε 41,4% το 2017), η Ρουμανία (από 37,2% το 2013 σε 35,5% το 2017), η Τσεχία (από 23,4% το 2013 σε 24,8% το 2017), η Φινλανδία (από 21,2% το 2013 σε 24,1% το 2017), η Τουρκία (από 20,4% το 2013 σε 23,3% το 2017) και η Πολωνία (από 19,2% το 2013 σε 23,0% το 2017). Αξιοσημείωτο είναι ότι, στις αγορές της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου, οι οποίες συγκεντρώνουν διαχρονικά τη μεγαλύτερη εξάρτηση της χώρας (και ιδιαίτερα ως προς τις διανυκτερεύσεις), η διείσδυση είναι κάτω από το 10,0%. Συγκεκριμένα, οι δύο αυτές αγορές αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 1/3 του συνόλου των διανυκτερεύσεων, ενώ μαζί με την αγορά της Βουλγαρίας αντιπροσωπεύουν το 1/3 του συνόλου των αφίξεων. Επιπλέον, η εξάρτηση από τις υπόλοιπες χώρες δεν υπερβαίνει το 6%, με εξαίρεση τις αγορές της Ρωσίας (7,8%) και της Γαλλίας (6,7%) ως προς τις διανυκτερεύσεις, παρόλη τη μεγάλη διείσδυση που σημειώνεται στην Κύπρο και στις βαλκανικές χώρες (βλ. Γράφημα Γ11).

⁵⁹ Σύμφωνα με τον UNWTO, στη Νότια Ευρώπη περιλαμβάνονται: η Αλβανία, η Ανδόρα, η Βοσνία Ερζεγοβίνη, η Κροατία, η Κύπρος, η Βόρεια Μακεδονία, η Ελλάδα, το Ισραήλ, η Ιταλία, η Μάλτα, το Μαυροβούνιο, η Πορτογαλία, το Σαν Μαρίνο, η Σερβία, η Σλοβενία, η Ισπανία και η Τουρκία (INSETE, 2019α).

Γ11: Εξάρτηση και διείσδυση της Ελλάδας ως προς τις αφίξεις και τις διανυκτερεύσεις ανά τουριστική αγορά για το έτος 2017

Πηγή: UNWTO, Επεξεργασία INSETE Intelligence 2019

Συμπερασματικά διαπιστώνεται, αφενός η ύπαρξη μιας πληθώρας χωρών με μικρά ποσοστά διείσδυσης, από τις οποίες η Ελλάδα διαθέτει σημαντικά περιθώρια να διεκδικήσει μεγαλύτερα ποσοστά εξάρτησης και αφετέρου η δυνατότητα περαιτέρω διείσδυσης τουλάχιστον στις 2 μεγάλες αγορές της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Όσον αφορά τις ταξιδιωτικές συμπεριφορές και το προφίλ των τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα, βάσει πρόσφατων ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών του ΕΟΤ (www.gnto.gov.gr) και του ΣΕΤΕ (<http://sete.gr>), τα βασικότερα κριτήρια κατά σειρά επιλογής για τους εισερχόμενους τουρίστες αποτελούν σταθερά: **ο ήλιος και η θάλασσα, η γαστρονομία, η φιλοξενία, η φυσική ομορφιά και η αίσθηση χαλάρωσης, τα ψώνια, η πολιτιστική κληρονομιά, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα σπορ.** Επιπλέον, τον βασικότερο ρόλο στη διαδικασία ενημέρωσης και κατά συνέπεια επιλογής τουριστικού προορισμού κατά σειρά επιλογής έχει η γνώμη των φίλων ή των γνωστών (word of mouth), ενώ ακολουθούν η τουριστική προβολή μέσω διαδικτύου και οι κορυφαίοι και κυρίως γερμανικοί ΤΟs (TUI, Thomas Cook, DER Touristik, FTI, Alltours, Schauinsland - Reise), οι οποίοι ουσιαστικά κατευθύνουν την τουριστική δραστηριότητα και καθορίζουν ταυτόχρονα τη φύση του τουριστικού προϊόντος.

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. κεφ. 2.3.), η υφιστάμενη τουριστική προσέλευση στην περιοχή της Θεσσαλίας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στον μαζικό τουρισμό (όπως ισχύει κατά κύριο λόγο και στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας), με αποτέλεσμα οι περισσότερες τουριστικές επιχειρήσεις να λειτουργούν

σύμφωνα με αυτό το πρότυπο. Αυτό σημαίνει ότι, ένα ποσοστό αυτών των τουριστών ενδεχομένως να εκφράσει συνδυαστικά την επιθυμία για ένταξη σε δραστηριότητες αναζήτησης της εμπειρίας και του συμμετοχικού τουρισμού, οι οποίες θα προκύψουν από τη λειτουργία του πλαισίου αναφοράς. Το μεγαλύτερο όμως ποσοστό τουριστών μπορεί να αναζητηθεί σε τουριστικές αγορές, που οι προσδοκίες τους μπορούν να ικανοποιηθούν αποκλειστικά από την προσφορά μοναδικών εμπειριών και δημιουργικών δράσεων, μέσω ενός ικανού αριθμού θεματικών τουριστικών διαδρομών, ενώ ταυτόχρονα θα αναδεικνύονται οι ιδιότυποι τοπικοί πόροι (βλ. Σχήμα Σ6, κεφ. 2.3.).

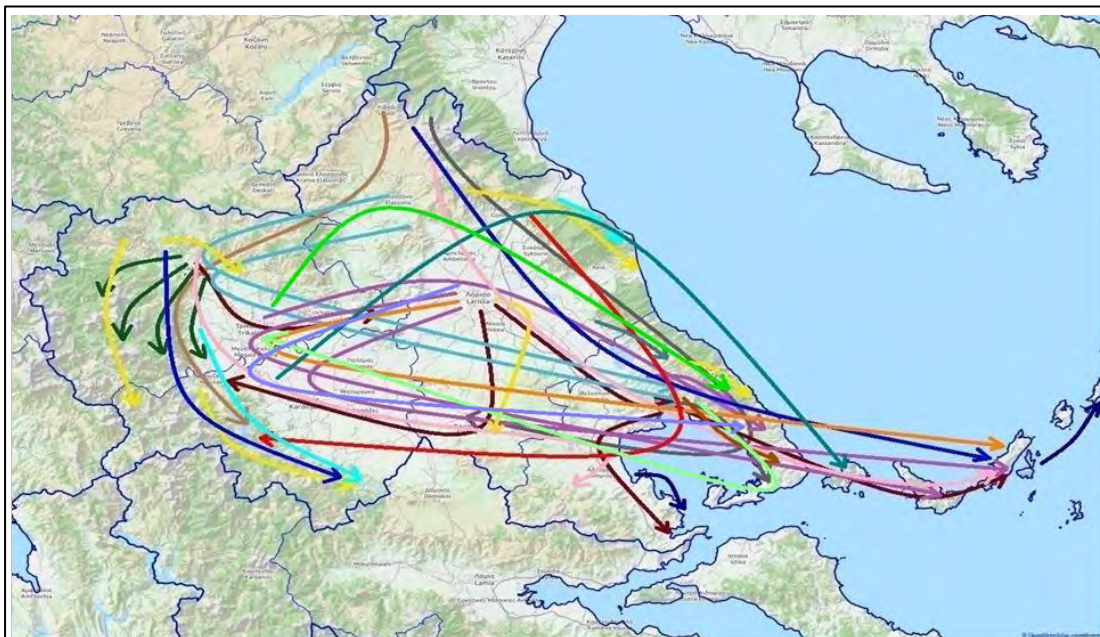
Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, οι **430.000** περίπου αλλοδαποί τουρίστες που καταφέρνουν στην ουσία λόγω περιορισμένης αεροπορικής πρόσβασης να φτάσουν στην περιοχή της Θεσσαλίας, είναι κυρίως *Αμερικανοί, Βρετανοί, Ιταλοί, Γάλλοι, Γερμανοί και Ισπανοί*, οι οποίοι σε γενικές γραμμές προτιμούν τη διαμονή σε camping κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και κατά μεγάλο ποσοστό στο Πήλιο και στις Σποράδες (*INSETE 2019β, ΕΛΣΤΑΤ 2018*). Σύμφωνα με τον Πίνακα Π3 (βλ. κεφ. 3.2.) των εισερχόμενων τουριστών στη Θεσσαλία ανά χώρα προέλευσης, εκείνοι που μένουν περισσότερο και διαμορφώνουν σημαντικά τα συνολικά έσοδα σε ετήσια βάση, είναι κυρίως *Βρετανοί, Σκανδιναβοί (Νορβηγοί, Δανοί, Σουηδοί), Αυστριακοί, Τσέχοι και Ολλανδοί*. Επιπλέον και σε συνδυασμό με την παραπάνω ανάλυση σε επίπεδο χώρας, διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας εκτεταμένης λίστας δυνητικών τουριστικών αγορών με μικρά ποσοστά εξάρτησης (αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην περιορισμένη αεροπορική πρόσβαση), που μπορούν να υποστηρίξουν και να καθορίσουν σημαντικά τη μελλοντική τουριστική δραστηριότητα της περιοχής. Βάσει των παραπάνω και τουλάχιστον σε αρχική φάση, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι υπάρχει σημαντική δυνατότητα επιτυχούς στήριξης του πλαισίου και του μηχανισμού που περιγράφεται στη ΔΔ μέσω του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού, από την υφιστάμενη και τη δυνητική τουριστική εισροή. Αυτό θα εξαρτηθεί περισσότερο, τόσο από την ενεργοποίηση των τοπικών συνεργειών προς αυτή την κατεύθυνση, όσο και από τον βαθμό σταδιακής ενσωμάτωσης των αντίστοιχων θεματικών διαδρομών σε μία στοχευμένη και καλά οργανωμένη προβολή της περιοχής, μέσω της οποίας οι ταξιδιωτικές επιθυμίες και οι τουριστικές επιλογές θα θέσουν σε ισχύ τη λειτουργία του νέου και αναδιαρθρωμένου τουριστικού προϊόντος.

6.2. ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΑΝΤΑΜΟΙΒΗΣ

Σύμφωνα με τον Πίνακα Π8 (βλ. κεφ. 5) και την αναλυτική καταγραφή που προηγήθηκε (βλ. κεφ. 4), εξετάζοντας κάποιους ενδεικτικούς συνδυασμούς θεματικών διαδρομών, σε συνδυασμό με το βαθμό υποστήριξης της απαραίτητης υφιστάμενης τουριστικής υποδομής (βλ. κεφ. 3.1. & 3.2.), προκύπτουν τουλάχιστον **20 θεματικές κατηγορίες δυνητικών διαδρομών**, από τις οποίες προκύπτουν αντίστοιχα **40 θεματικές διαδρομές συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού**. Αποτυπώνοντας γεωγραφικά το πεδίο δράσης των 40 αυτών θεματικών διαδρομών (βλ. Χάρτης X7), οι οποίες συγκεκριμενοποιούνται και περιγράφονται αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο (βλ. κεφ. 9), διαπιστώνουμε την ουσιαστική ενεργοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας και των επιθυμητών μορφών εναλλακτικού τουρισμού ιδιαίτερα στην ηπειρωτική Θεσσαλία, γεγονός το οποίο μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία συμβάλλει ταυτόχρονα στη δημιουργία κατάλληλων αγαθών και υπηρεσιών, που θα οδηγήσουν στην ποιοτική αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος και κατά συνέπεια στη διακριτικότητα της περιοχής.

Θα πρέπει επίσης να εξετάσουμε, τουλάχιστον στην πρώτη φάση λειτουργίας του πλαισίου και στη συνέχεια το ενδεχόμενο μόνιμης καθιέρωσης, τη δυνατότητα ενσωμάτωσης ή παράλληλης λειτουργίας 2ήμερων ή 3ήμερων (πιθανότατα Σαββατοκύριακων) θεματικών αποδράσεων για 2 σημαντικούς λόγους. Η ύπαρξη της επιλογής της συμμετοχής των επισκεπτών σε μικρής διάρκειας πακέτα δραστηριοτήτων αυθεντικής εμπειρίας, εκτός ότι θα συμβάλει στη γνωριμία με τις μοναδικότητες της περιοχής αποτελώντας μία μικρή εισαγωγή στη λειτουργία του συνολικού πλαισίου, αναμένεται να βοηθήσει σημαντικά στην οικονομική υποστήριξη οργάνωσης του μηχανισμού, αλλά και στην περαιτέρω ενίσχυση της τοπικής οικονομίας και της απασχόλησης.

X7: Χάρτης γεωγραφικής αποτύπωσης ενδεικτικών θεματικών διαδρομών Θεσσαλίας

1. Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία μυθολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας
2. Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία αρχαιολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας
3. Τα αγροδιατροφικά προϊόντα και η γαστρονομική ταυτότητα της Θεσσαλίας, ως πόλος αγροτουριστικής ανάπτυξης
4. Η αυθεντική εμπειρία γεύσεων στα τσιπουράδικα της ευρύτερης περιοχής Βόλου και Νέας Ιωνίας
5. Η καλλιτεχνική ταυτότητα της Θεσσαλίας
6. Η μοναδική θρησκευτική ακτινοβολία της Θεσσαλίας, ως πόλος ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού
7. Η πλούσια λαογραφική θεσσαλική παράδοση
8. Το μοναδικό θεσσαλικό φυσικό περιβάλλον, ως πόλος ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού και περιπέτειας
9. Σπουδαίες ιστορικές, αλλά και καινοτόμες πνευματικές και οικονομικές πρωτοβουλίες στη Θεσσαλία
10. Η ιατρική και παραϊατρική παράδοση της Θεσσαλίας
11. Το οικοσύστημα και ο λιμναίος πολιτισμός της λίμνης Κάρλας, ως πόλος οικοτουριστικής ανάπτυξης
12. Η τεχνογνωσία και η επιστημονική εξειδίκευση στον θεσσαλικό χώρο
13. Ο πλούτος των θεσσαλικών ιαματικών πηγών και η ανάδειξη του ιαματικού τουρισμού
14. Η γεωστρατηγική σπουδαιότητα του δικτύου των θεσσαλικών κάστρων
15. Τα ναυάγια και τα πλούσια θαλάσσια οικοσυστήματα, ως πόλος ανάπτυξης του καταδυτικού και αλιευτικού τουρισμού
16. Το ιστορικό και γραφικό τρενάκι Πηλίου
17. Η μακρόχρονη θεσσαλική παράδοση στην ιπποτροφία
18. Οι ιδιαίτερες και μοναδικές μουσειακές συλλογές, ως πόλος προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος
19. Τα φυτά, τα βότανα και τα άνθη της Θεσσαλίας υπό το πρίσμα της επιστήμης, της υγείας, της λαϊκής παράδοσης και των δραστηριοτήτων οικοτουριστικής φύσης
20. Οι σημαντικές πολιτιστικές και εορταστικές ετήσιες εκδηλώσεις και τα διάφορα ειδικά γεγονότα, ως αφορμή προσέλκυσης τουριστών και γνωριμίας με την τοπική παράδοση

Πηγή: Ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά το κόστος ανταμοιβής, δηλαδή τη συνολική εκτιμώμενη δαπάνη ανά τουρίστα και ανά θεματική διαδρομή ως πακέτο αυθεντικής τουριστικής εμπειρίας συμπεριλαμβανομένων των διανυκτερεύσεων, αυτό μπορεί να υπολογιστεί, δεδομένου ότι ο συμβατικός τρόπος υπολογισμού των τουριστικών εισπράξεων βασίζεται στις στατιστικές καταγραφές της ΕΛΣΤΑΤ και του ΣΕΤΕ. Αν λάβουμε υπόψιν ότι η μέση διάρκεια παραμονής του θεσσαλού τουρίστα είναι μία εβδομάδα και η δαπάνη ανά επίσκεψη περίπου 400€ (στατιστικά ΣΕΤΕ, 2018), η οποία αντιπροσωπεύει ουσιαστικά το κόστος διαμονής και μετακίνησής του, χωρίς να συμπεριλαμβάνεται κάποια σχεδιασμένη και οργανωμένη παροχή, μπορούμε να θεωρήσουμε ως βάση αναφοράς το ίδιο κόστος και στις θεματικές διαδρομές λόγω της εβδομαδιαίας φύσης τους. Το τελικό κόστος ανταμοιβής ως ενιαίο προβαλλόμενο τουριστικό προϊόν θα πρέπει να είναι φυσικά το ίδιο για όλες τις σχεδιαζόμενες διαδρομές, εκτός εάν σε κάποιες περιπτώσεις διαπιστωθούν τυχόν επιβαρύνσεις ή επιπλέον παροχές λόγω της φύσης των διαδρομών, οπότε και θα πρέπει να συνυπολογιστούν συνολικά. Επίσης, το κόστος αυτό θα πρέπει να καλύπτει ένα σημαντικό κομμάτι των καθημερινών διατροφικών αναγκών του κάθε επισκέπτη και να είναι προσαρμοσμένο στην τοπική υγιεινή διατροφή, ενσωματώνοντας πιθανότατα κάποια ιδιαίτερα γνωρίσματα της περιοχής, όπως για παράδειγμα το θεσσαλικό πρωινό. Τέλος, θα πρέπει να καλύπτει τη δαπάνη αναπαραγωγής των ιδιότυπων πόρων και της μετατροπής τους σε αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και τα έξοδα διαχείρισης του συνολικού πλαισίου. Στοχεύοντας στην προσφορά μοναδικών αυθεντικών εμπειριών και στην ποιοτική διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος βάσει των παραπάνω, **το τελικό κόστος ανταμοιβής δικαιολογημένα δεν θα πρέπει να διαμορφωθεί κάτω από 1.000€ συνολικά ανά τουρίστα και ανά διαδρομή.** Το γεγονός ότι η εβδομαδιαία δαπάνη ενός μέσου τουρίστα για να επισκεφτεί έναν τουριστικό προορισμό της αρεσκείας του κυμαίνεται περίπου στα ίδια επίπεδα (αυτό φυσικά εξαρτάται από τον τρόπο, την απόσταση και τα έξοδα μετακίνησης, από τον ίδιο τον τουριστικό προορισμό εάν είναι φθηνός ή ακριβός, από την επιθυμία του τουρίστα να ξοδέψει περισσότερα ή λιγότερα χρήματα, το κόστος διαμονής και την παροχή ανέσεων κ.ά.) διατηρεί από μόνο του έναν αυξημένο βαθμό ελκυστικότητας και ανταγωνιστικότητας για τις αντίστοιχες θεματικές διαδρομές, ο οποίος βαθμός αυξάνεται ακόμη περισσότερο, αν προστεθούν τα σχετικά στοιχεία μοναδικότητας

και ιδιαιτερότητας στο τελικό τουριστικό προϊόν. Κάνοντας έναν απλό υπολογισμό σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι: εάν στην περίπτωση της Θεσσαλίας οι 20 θεματικές κατηγορίες μας δίνουν 40 θεματικές διαδρομές συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού, επί 45 περίπου εβδομάδες το χρόνο (αφήνουμε και έναν μικρό αριθμό 7 εβδομάδων εκτός δραστηριοτήτων σε περίπτωση εμφάνισης λειτουργικών προβλημάτων ή άλλης φύσης δυσκολιών), μας δίνουν 1.815

<http://www.enokiaseispoulman.gr>

εβδομαδιαίες θεματικές διαδρομές ανά έτος (προσθέτοντας και τις 15 εβδομάδες συνολικά της τελευταίας κατηγορίας, βλ. κεφ. 9). Υπολογίζοντας ομάδες (groups) περίπου των 20 ατόμων (ο αριθμός αυτός είναι βολικός για τη λειτουργική καθημερινή μαζική τους μετακίνηση μέσω τουριστικού λεωφορείου χωρητικότητας 20-30

ατόμων, βλ. αντίστοιχη εικόνα), έχουμε περίπου 40.000 τουρίστες, οι οποίοι αν ξοδεύουν τουλάχιστον 1.000 € έκαστος συμπεριλαμβανομένης και της διαμονής τους, θα ενισχύουν με 40.000.000 € περίπου ετησίως την οικονομία της περιοχής, ενδυναμώνοντας ταυτόχρονα την τοπική απασχόληση και την περιφερειακή ανάπτυξη (βλ. Σχήμα Σ9).

Σ9: Σχηματική απεικόνιση υπολογισμού συνολικού εκτιμώμενου κόστους ανταμοιβής θεματικών διαδρομών

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

7. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ - ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΡΟΛΩΝ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ (ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ)

Η ενσωμάτωση της συμμετοχικής διαδικασίας, τόσο στο συγκεκριμένο πλαίσιο εφαρμογής όσο και σε οποιοδήποτε σχέδιο ενδυνάμωσης της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης, παίζει καθοριστικό ρόλο στην ενίσχυση της βιωσιμότητας και στην εύελικτη προσαρμογή των δραστηριοτήτων στις εκάστοτε τάσεις της τουριστικής ζήτησης (βλ. κεφ. 1.3.). Δηλαδή, κατά κάποιο τρόπο αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο αυτόματης ενσωμάτωσης μιας πρωτογενούς διαγνωστικής έρευνας για την τουριστική ζήτηση της περιοχής αναφοράς, η οποία λαμβάνεται υπόψιν κάθε φορά στον μηχανισμό εφαρμογής μέσω της διαδικασίας της ανάδρασης. Η εξασφάλιση της ουσιαστικής, δίκαιης και ενεργής συμμετοχής όλων των εμπλεκόμενων στη διαδικασία σχεδιασμού των τουριστικών δραστηριοτήτων κατόπιν σαφούς καθορισμού των αντίστοιχων αρμοδιοτήτων, θα οδηγήσει στην αναπαραγωγή των ιδιότυπων τοπικών πόρων και κατά συνέπεια στην απόκτηση της επιθυμητής διακριτότητας της περιοχής.

7.1. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός ως διαδικασία λήψης απόφασης και χάραξης πολιτικής μπορεί να οδηγήσει στην αποτελεσματικότερη διαχείριση των διάφορων προβλημάτων του σχεδιασμού, σύμφωνα με τις ανάγκες των άμεσα εμπλεκόμενων και ενδιαφερόμενων. Πολλές φορές όμως οι εμπλεκόμενες ομάδες έχουν διαφορετικά και αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα, γεγονός που μπορεί να μετατρέψει τη συμμετοχική διαδικασία σε πεδίο συγκρούσεων, χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει ότι δεν είναι κάτι υγιές και ωφέλιμο (Torre & Beuret 2012). Σκοπός του συμμετοχικού σχεδιασμού είναι να οδηγήσει μέσα από τη διαπραγμάτευση μεταξύ των διαφόρων

ομάδων σε μια κατάσταση ισορροπίας, όπου όλοι οι εμπλεκόμενοι κατανοούν τα αμοιβαία κοινωνικά και οικονομικά οφέλη στα οποία δραστηριοποιούνται και μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνουν νέες αντιλήψεις και αξίες. Στην περίπτωση του συμμετοχικού τουρισμού και του σχεδιασμού των τουριστικών διαδρομών της περιοχής μελέτης βάσει του συγκεκριμένου πλαισίου εφαρμογής, διακρίνουμε 4 κατηγορίες εμπλεκόμενων ομάδων (βλ. κεφ. 2.3. - Σχήμα Σ6), η ταυτότητα και οι αρμοδιότητες των οποίων περιγράφονται αναλυτικά παρακάτω:

✓ **Τουρίστες** : Ο ρόλος των τουριστών που θα επισκέπτονται την περιοχή είναι διττός. Ως καταναλωτές και καρπωτές του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος ή/και των υπηρεσιών που θα προκύψουν, θα τροφοδοτούν άμεσα την οικονομική υποστήριξη του πλαισίου βάσει του εκτιμώμενου κάθε φορά κόστους ανταμοιβής των δραστηριοτήτων. Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός των θεματικών διαδρομών θα πρέπει να είναι προσεκτικός και προσαρμοσμένος στις πραγματικές αναζητήσεις αυθεντικών εμπειριών στοχεύοντας στη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου ψυχοπνευματικής ολοκλήρωσης και ικανοποίησης. Επιπλέον, θα υπάρχει η δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στον σχεδιασμό των θεματικών διαδρομών και συγκεκριμένα στον εμπλουτισμό των δράσεων με σύγχρονες αυθεντικές εμπειρίες που έχουν αποκομίσει από τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες άλλων αντίστοιχων τουριστικών προορισμών στο διεθνή χώρο, μέσω της συμπλήρωσης ειδικού ανώνυμου ερωτηματολογίου βαθμολόγησης των εμπειριών, που θα τους δίδεται με την ολοκλήρωση της διαδρομής. Το ερωτηματολόγιο αυτό θα πρέπει να έχει απλοϊκή και ευανάγνωστη μορφή και μέσα σε ένα μονοσέλιδο 10 στοχευμένων βασικών ερωτήσεων να μπορεί να συγκεντρώνει τη ζητούμενη πληροφορία, τόσο για τον βαθμό ικανοποίησης των επισκεπτών από τις προσφερόμενες εμπειρίες όσο και για την καταγραφή νέων ιδεών που θέλουν να προτείνουν, με σκοπό τη βελτίωση του τελικού τουριστικού προϊόντος. Στόχος δεν είναι η επεξεργασία διάφορων αναλυτικών στατιστικών δεδομένων αλλά η διερεύνηση των τουριστικών τάσεων και ενδιαφερόντων και η ενσωμάτωσή τους στις δραστηριότητες των θεματικών διαδρομών. Θα πρέπει να είναι ευχάριστο και να μην κουράζει με κοινότυπες εισαγωγικές ερωτήσεις πέραν των τεσσάρων πρώτων ερωτήσεων σχετικά με την εθνικότητα, το φύλο, την ηλικιακή τους κατηγορία και αν έρχονται μόνοι τους ή μαζί

με κάποιο συγγενικό ή φιλικό τους πρόσωπο, στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη λειτουργικότητα και τον προσανατολισμό των διαδρομών. Η πέμπτη ερώτηση θα αφορά την πηγή πληροφόρησης για τις διαδρομές και η έκτη ερώτηση τα βασικά ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις τους, στοιχεία που θα βοηθήσουν αφενός στη βελτίωση του τρόπου διάδοσης και στοχευμένης διαφήμισης του τελικού προϊόντος και αφετέρου στην αναζήτηση εφικτού συνδυασμού δραστηριοτήτων αυξάνοντας τη λειτουργικότητα του μηχανισμού και του πλαισίου εφαρμογής. Στην έβδομη ερώτηση θα ζητείται ο βαθμός ικανοποίησής τους από το σύνολο της διαδρομής μέσα από μία κλίμακα βαθμολόγησης από το 1 μέχρι το 5, αιτιολογώντας στη συνέχεια την απάντησή τους σχετικά με τον εντοπισμό προβλημάτων, ελλειπών υποδομών ή αδυναμιών, καθώς και δυνατών στοιχείων που τους εντυπωσίασαν, τα οποία θα λαμβάνονται υπόψιν κατά τη διαδικασία ανανέωσης των διαδρομών. Στην όγδοη και ουσιαστικότερη ερώτηση θα ζητείται η καταγραφή πιθανών νέων ιδεών εμπλουτισμού των δραστηριοτήτων, δηλαδή αυθεντικών εμπειριών που έχουν βιώσει ή που με κάποιο τρόπο γνωρίζουν και θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν στον υφιστάμενο προγραμματισμό. Στην ένατη ερώτηση θα ζητείται να σημειώσουν αν όντως βίωσαν μία μοναδική αυθεντική εμπειρία ή κάποιο έντομο συναίσθημα συμβάλλοντας από την πλευρά τους στην αναγνώριση των τοπικών ιδιότυπων πόρων, αν θα επαναλάμβαναν την ίδια ή κάποια άλλη θεματική διαδρομή άμεσα ή σε βάθος χρόνου και αν θα πρότειναν σε φίλο ή γνωστό τους να κάνουν το ίδιο. Η επιθυμία επανάληψης ή σύστασης σε κάποιον άλλον μιας συνολικής δραστηριότητας αναδεικνύει την άμεση ικανοποίηση και προφανώς την επιβράβευση μιας επιτυχημένης οργανωτικής προσπάθειας. Στη δέκατη και τελευταία ερώτηση θα ζητείται αν υπάρχει οτιδήποτε άλλο που θα ήθελαν να σημειώσουν και κατά την γνώμη τους θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν και δεν περιλαμβάνεται στις προηγούμενες ερωτήσεις.

✓ **Τοπική κοινωνία** : Βασική προϋπόθεση για την επιτυχημένη λειτουργία του πλαισίου είναι η τοπική κοινωνία να αποδεχτεί και να πλαισιώσει ενεργά την όλη διαδικασία. Θεωρείται απαραίτητο πριν ακόμη ξεκινήσει οποιοσδήποτε σχεδιασμός να υπάρξει ενημέρωση των κατοίκων και των ανθρώπων που ενδιαφέρονται για την ανάπτυξη της περιοχής μέσω της διοργάνωσης ανοιχτών συζητήσεων, οι οποίες στη

συνέχεια θα καθιερωθούν και θα πραγματοποιούνται ανάλογα με τη φύση των διαδρομών σε διάφορους οικισμούς ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Μέσα από τις συζητήσεις αυτές, προφανώς θα ελεγχθούν οι δυνατότητες εφαρμογής και οι κατευθυντήριες γραμμές σύμφωνα με τον βαθμό αποδοχής της τοπικής κοινωνίας, ενώ παράλληλα θα ενθαρρυνθούν ατομικές ή ομαδικές πρωτοβουλίες εθελοντικής συμμετοχής για την ανάδειξη και ιδιοτυποποίηση των τοπικών πόρων. Επιπλέον, επιδιώκεται η αξιοποίηση των πολύτιμων καθοδηγητικών ικανοτήτων και γνώσεων της περιοχής που συγκεντρώνουν οι ντόπιοι κάτοικοι σχετικά με την φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, οι οποίοι αναγνωρίζοντας τα πολλαπλά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη από την ενίσχυση της τοπικής απασχόλησης θα έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν τον ρόλο της καθοδήγησης και της ένταξης των τουριστών στις θεματικές διαδρομές. Εκτός από τις ανοιχτές συζητήσεις ενημέρωσης, θα πρέπει να δημιουργηθεί και μία διαδικτυακή πλατφόρμα διάχυσης και διάδοσης της πληροφορίας, κυρίως για τους απόδημους που ζουν στο εξωτερικό αλλά και για όσους δεν είναι εφικτό να παρακολουθούν τις ανοιχτές συζητήσεις λόγω απόστασης, μέσω της οποίας θα μπορούν να ενημερώνονται και να συμμετέχουν όλοι στη διαδικασία του σχεδιασμού προωθώντας και μοιράζοντας άμεσα τις ιδέες, τις γνώμες και τις γνώσεις τους.

✓ **Επιχειρήσεις & Φορείς** : Εξίσου σημαντική λαμβάνεται η ενεργή συμβολή του επιχειρηματικού κόσμου και ιδιαίτερα των μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σε χώρους που σχετίζονται άμεσα με την τοπική φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, η οποία αποτελεί το κυρίαρχο συστατικό λειτουργίας των θεματικών διαδρομών. Βασική προϋπόθεση για την ένταξη των επιχειρήσεων που θα θελήσουν να συμμετέχουν στις τουριστικές δραστηριότητες είναι η συμμετοχή τους προφανώς σε όλες τις ανοιχτές συζητήσεις που θα πραγματοποιηθούν, καθώς και η ικανότητα να μπορούν να συνεργαστούν και να συντονιστούν τόσο μεταξύ τους, όσο και με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Θα πρέπει λοιπόν από την αρχή να συνυπογράφουν την αποδοχή του πλαισίου εφαρμογής καθώς και των τελικών συλλογικών αποφάσεων που θα προκύπτουν για την ομαλή λειτουργία του μηχανισμού υποστήριξης. Εκτός από τις κατάλληλες επιχειρήσεις καταλυμάτων και εστίασης, βάσει της απαιτούμενης πιστοποίησης και της γεωγραφικής κάλυψης των

διαδρομών, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ικανοποίηση των βασικών αναγκών και της ευχάριστης διαμονής των επισκεπτών, καθοριστικό στοιχείο αποτελεί η συμμετοχή των επιχειρήσεων που θα ενεργοποιούν τις θεματικές διαδρομές (αθλητικοί όμιλοι και σχολές, αγροτουριστικές μονάδες και γυναικείοι συνεταιρισμοί, μονάδες άσκησης παραδοσιακών επαγγελμάτων, ξεναγοί, αρχαιολόγοι, ιστορικοί, αρχιτέκτονες, λαογράφοι κ.ά.), καθώς και των πολιτιστικών, εκπαιδευτικών, αναπτυξιακών, περιβαλλοντικών και ερευνητικών φορέων, οι οποίοι με την εμπειρία και την τεχνογνωσία τους θα συνδράμουν στην ορθολογική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων.

✓ **Τοπικοί δρώντες** : Η τοπική αυτοδιοίκηση και κατ' επέκταση οι κρατικοί μηχανισμοί θα πρέπει να υποστηρίζουν και να εξασφαλίσουν θεσμικά την εδαφική αγκύρωση του τελικού τουριστικού προϊόντος. Όπως στην περίπτωση των αγροτικών προϊόντων αναζητείται ένα κοινώς αποδεκτό σύμφωνο ποιότητας που θα αναδεικνύει

την αξία τους και ταυτόχρονα θα προστατεύει την γεωγραφική τους προέλευση, έτσι και στην περίπτωση των τουριστικών διαδρομών θα πρέπει να καθιερωθεί για όλες τις διαδρομές εντός του πλαισίου ένα ενιαίο λογότυπο (όπως για παράδειγμα το διπλανό σχήμα,

δηλώνοντας τόσο το εθνικό όσο και το τοπικό σημείο αναφοράς), που θα αντικατοπτρίζει τον φυσικό και πολιτιστικό πλούτο ολόκληρης της περιοχής ενισχύοντας παράλληλα την παρουσία της ίδιας της περιοχής στον χώρο, μέσω της διαδικασίας ιδιοτυποποίησης των τοπικών πόρων. Θετικό στοιχείο για την προβολή και διάδοση των τουριστικών διαδρομών αποτελεί το γεγονός ότι η αξία και η ποιότητα της μοναδικής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αδιαμφισβήτητη και δεν χρειάζεται να αποδειχτεί ή τουλάχιστον να μπει σε μία τέτοιου είδους διαδικασία όπως τα αγροτικά προϊόντα. Παρόλα αυτά, στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού και της άνισης σύγκρισης με άλλες κουλτούρες και ενδιαφέροντα, θα πρέπει να ενσωματώνεται όσο αυτό είναι εφικτό, τόσο στην ονομασία της διαδρομής όσο και στην περιγραφή της. Ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η συμμετοχή των εξειδικευμένων ομάδων και των σχεδιαστών, οι οποίοι θα πρέπει να καθοδηγούν τη διαδικασία της διαβούλευσης και στη συνέχεια να φροντίζουν για την ορθολογική

αποτύπωση του αποτελέσματος, γεγονός που απαιτεί ευρύτερη γνώση, επικοινωνιακή ικανότητα και ικανότητα διαχείρισης των ενδεχόμενων συγκρούσεων.

7.2. ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΙΔΙΟΤΥΠΩΝ ΠΟΡΩΝ - ΑΝΑΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΤΟΤΗΤΑ

Όπως έχει αναφερθεί αναλυτικά στην περιγραφή του μηχανισμού και του πλαισίου εφαρμογής της ΔΔ (βλ. κεφ. 2.3.), για να είναι επιτυχημένη και να έχει ουσιαστικό λόγο ύπαρξης οποιαδήποτε προσπάθεια σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης, θα πρέπει να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητα και η ομαλή λειτουργία του συνολικού σχεδίου. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει καταρχήν να προστατεύονται και στη συνέχεια να αναπαράγονται με σταθερό ρυθμό τα βασικά στοιχεία ενεργοποίησης του εκάστοτε μηχανισμού, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι τα ιδιότυπα συστατικά των τοπικών πόρων. Η συμμετοχική διαδικασία μέσω της ανάληψης τοπικών συνεργειών και πρωτοβουλιών μπορεί να οδηγήσει στη συστηματική διατήρηση της αμφίδρομης σχέσης μεταξύ ιδιότυπων συστατικών και τοπικών πόρων και να διασφαλίσει την επιθυμητή αναπαραγωγή αυτών των συστατικών, εκμηδενίζοντας ταυτόχρονα το ενδεχόμενο μιας πιθανής υποβάθμισης των τοπικών πόρων σε κοινότυπους. Η ένταξη των τοπικών πόρων σε θεματικές τουριστικές διαδρομές αποτελεί από μόνη της έναν μηχανισμό ιδιοτυποποίησής τους, καθώς αναδεικνύεται αυτόματα σε έναν βαθμό η αξία τους και η εδαφική τους αγκύρωση. Παρόλα αυτά όμως, εκτός από τους σχεδιαστικούς μηχανισμούς και τις υποστηρικτικές υποδομές, σημαντικό ρόλο στην επιτυχημένη εφαρμογή οποιασδήποτε αναπτυξιακής πολιτικής ή δράσης έχει η ορθολογική και αποτελεσματική συνεργασία των εμπλεκόμενων φορέων ή ενεργοποιητών (βλ. και κεφ. 2.4.). Η τοπική αυτοδιοίκηση και οι τοπικοί φορείς, οι παραγωγοί, οι ξενοδόχοι και εστιατορές, οι πολιτιστικοί σύλλογοι, τα τουριστικά γραφεία, οι εκπαιδευτικοί και οι ερευνητές, καθώς και οποιαδήποτε επιχείρηση εμπλέκεται άμεσα ή έμμεσα στον τομέα του τουρισμού και του πολιτισμού, είναι εκείνοι που θα πρέπει πρώτοι και με υπευθυνότητα να οδηγήσουν στην ομαλή αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος και κατ' επέκταση στη

συνολική ανάπτυξη της περιοχής. Η συσπείρωση των τοπικών δρώντων και η δημιουργία δικτύων λειτουργιών είναι σίγουρο ότι θα συμβάλει τόσο στην υπερκέρραση των εμποδίων όσο και στη γεφύρωση των αναπτυξιακών πολιτικών, στοχεύοντας στην αξιοποίηση των τοπικών ιδιότυπων πόρων και στην ενίσχυση της βιωσιμότητας του συστήματος. Μέσα από μία υπεύθυνη συνεργασία βγαίνουν πάντα όλοι κερδισμένοι (Vaz, 2007), ενώ η ποιοτική αναβάθμιση θα οδηγήσει με τη σειρά της, τόσο στην επιχειρηματική όσο και στην κοινωνική ευημερία.

Παράλληλα, μέσω της διαδικασίας της ανάδρασης του μηχανισμού (βλ. Σχήμα Σ6, κεφ. 2.3.), τόσο τα προϊόντα και οι υπηρεσίες όσο και οι νέες ιδέες που θα προκύπτουν μέσω της συμμετοχικής διαδικασίας (βλ. κεφ. 7.1.), θα λαμβάνονται υπόψιν και θα ενσωματώνονται στον σχεδιασμό των θεματικών τουριστικών διαδρομών. Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζεται η επιθυμητή ευελιξία του συνολικού τουριστικού προϊόντος, το οποίο θα προσαρμόζεται αφενός στις νέες εξελίξεις και στις προσδοκίες των επισκεπτών και αφετέρου στην ικανοποίηση των εμπλεκόμενων φορέων και της τοπικής κοινωνίας. Επιπλέον, θα λαμβάνονται υπόψιν στη διαδικασία του σχεδιασμού τα αντίστοιχα τοπικά αναπτυξιακά και στρατηγικά σχέδια που έχουν ολοκληρωθεί ή που πρόκειται να εκπονηθούν, τα οποία είναι συνήθως στατικής φύσεως και περιορισμένης χρονικής ισχύος, συμβάλλοντας έτσι στην ενεργοποίηση της πρακτικής εφαρμογής τους και στη βιωσιμότητα του πλαισίου εφαρμογής. Αυτή η διαδικασία συνεχούς προσαρμογής του περιεχομένου των θεματικών διαδρομών ενδεχομένως να ενισχύσει τα κοινωνικά δίκτυα και την ανάδειξη ενός δυναμικού καινοτόμου περιβάλλοντος (βλ. κεφ. 2.2) εντός της περιοχής, γεγονός που θα εξαρτηθεί σημαντικά από τη διαχειριστική ικανότητα ενός κεντρικού συντονιστικού φορέα, που θα δημιουργηθεί για την ορθολογική λειτουργία του μηχανισμού και του πλαισίου εφαρμογής. Οι αρμοδιότητες αυτού του κεντρικού συντονισμού διαχείρισης, ελέγχου και ανατροφοδότησης του συστήματος, οι οποίες περιγράφονται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο, αναμένεται να συμβάλλουν στην τουριστική ταυτότητα και στη διακριτότητα της περιοχής.

8. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ, ΕΛΕΓΧΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ (ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ)

8.1. ΠΛΑΙΣΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Στο πλαίσιο της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης, όπου η διακριτότητα αποτελεί τη βάση του ανταγωνισμού και της ελκυστικότητας, ο εντοπισμός, η ανάδειξη και η ενεργοποίηση των τοπικών ιδιότυπων υλικών και άυλων πόρων, αποτελούν την πρώτη προτεραιότητα μιας ορθολογικής αναπτυξιακής διαδικασίας. Η λειτουργικότητα της διαδικασίας αυτής προϋποθέτει την ύπαρξη ενός κεντρικού συντονισμού διαχείρισης, ελέγχου και ανατροφοδότησης του συστήματος, κατάλληλες και ευέλικτες υποστηρικτικές υποδομές και πρωτοβουλίες, καθώς και τον

<https://left.gr/news/koinoniki-allileggya-oikonomia-ekdilosi-toy-syriza-galatsioly-tin-tetarti-142>

σχεδιασμό καινοτόμων δραστηριοτήτων συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού μέσω εφαρμόσιμων θεματικών διαδρομών. Με την έννοια του κεντρικού συντονισμού δεν εννοούμε φυσικά την ολοκληρωτική κρατική παρουσία στην

άσκηση πολιτικής και λήψης αποφάσεων κατά τη λειτουργία του πλαισίου, αλλά τη δημιουργία ενός ελεγκτικού φορέα *εδαφικής διακυβέρνησης* (Heslinga et al. 2019, Torre & Beuret 2012), όπου το κράτος θα αποτελεί έναν από τους δρώντες για τη διαχείριση των συλλογικών υποθέσεων (Ζαχαρή 2013, σ. 18). Στο πλαίσιο της διαχείρισης των πόρων και ειδικότερα στην περίπτωση που αναφερόμαστε σε κοινούς πόρους (commons), υπάρχουν πάντα οι συμβατικές επιλογές της απόδοσης αποκλειστικών περιουσιακών δικαιωμάτων είτε σε ιδιώτη (ιδιωτικοποίηση) είτε στο κράτος (κρατικοποίηση), προκειμένου να αποφευχθεί η σταδιακή τους υποβάθμιση λόγω της ανεξέλεγκτης χρήσης τους (Αρβανιτίδης & Νασιώκα, 2015). Μία τρίτη όμως και περισσότερο κοινωνικά αποδεκτή επιλογή διαχείρισης κατά την Elinor Ostrom⁶⁰, είναι το γεγονός ότι οι ίδιοι οι χρήστες μπορούν να αναπτύξουν σε ένα πλαίσιο συνεργασίας και συμμετοχικότητας συλλογικά κατάλληλες θεσμικές ρυθμίσεις (μεγαλύτερης κοινωνικής αποδοχής και με μικρότερο κόστος εφαρμογής), που θα τους επιτρέπουν να διαχειριστούν αξιόπιστα τους πόρους και να διασφαλίσουν την μακροβιότητά τους. Σύμφωνα με αυτή τη δομή διακυβέρνησης (κοινοτικοποίηση), θα πρέπει να εκχωρηθούν συγκεκριμένα περιουσιακά δικαιώματα στην κοινότητα των χρηστών, οι οποίοι μοιράζονται την εξουσία και την ευθύνη της συνδιαχείρισης, διαμορφώνοντας οι ίδιοι κανόνες πρόσβασης, χρήσης και οικειοποίησης, αλλά και μηχανισμούς ελέγχου, τήρησης και επιβολής των κανόνων αυτών (Αρβανιτίδης & Νασιώκα, 2015). Στο πλαίσιο αυτού του προτύπου εδαφικής διακυβέρνησης, πιο ρεαλιστική λύση για την περιοχή της Θεσσαλίας θα ήταν η ανάπτυξη ενός ανεξάρτητου συλλογικού οργάνου με τη συμμετοχή περιβαλλοντικών οργανώσεων, οργανωμένων ομάδων πολιτών, τεχνοκρατών, επιστημόνων και γενικότερα προσώπων με ευαισθησία και γνώση στο αντικείμενο του τουρισμού και του πολιτισμού.

Κατά συνέπεια και βάσει των παραπάνω, θα πρέπει καταρχάς να δημιουργηθεί ένας κεντρικός φορέας συντονισμού που θα έχει ενδεχομένως τη μορφή αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρίας, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τόσο τον κοινωνικό έναντι του οικονομικού χαρακτήρα του πλαισίου (απαγόρευση της διανομής κερδών - κάλυψη των λειτουργικών εξόδων - μειωμένη γραφειοκρατία), όσο και την

⁶⁰ Η Elinor Ostrom τιμήθηκε με το Νόμπελ Οικονομικών το 2009 για τη δουλειά της πάνω στη συλλογική δράση και την αυτοδιαχείριση των κοινών (Αρβανιτίδης & Νασιώκα, 2015).

αλληλέγγυα ευθύνη των εταίρων για το σύνολο των δραστηριοτήτων. Συνεπώς σε αυτό το σχήμα, λόγω πολύχρονης εμπειρίας, συνάφειας αρμοδιοτήτων και νομικής ευελιξίας, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται οπωσδήποτε η **Περιφέρεια Θεσσαλίας**, η **Περιφερειακή Ένωση Δήμων (ΠΕΔ) Θεσσαλίας**, το **Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**, οι **Ενώσεις Ξενοδόχων (Μαγνησίας, Τρικάλων, Σκιάθου, Σκοπέλου και Λάρισας)** και τα σχετικά **Επιμελητήρια**. Απαραίτητη επίσης σε λειτουργικό επίπεδο κρίνεται η συνεργασία των εταίρων με τις τοπικές αναπτυξιακές εταιρίες, τους τοπικούς συλλόγους και συνεταιρισμούς, καθώς και με άλλες επιχειρήσεις που άπτονται στη διαφήμιση, στις νέες τεχνολογίες, στο περιβάλλον, στην παραγωγή τροφίμων, στην εστίαση κ.ά., αναλόγως πάντα την αντίστοιχη θεματική ενότητα στην οποία αναφερόμαστε (βλ. κεφ. 3.1. και κεφ. 9).

Οι αρμοδιότητες αυτού του φορέα θα στοχεύουν στη θεσμική υποστήριξη των ιδιότυπων τοπικών πόρων και στην εξάλειψη των οργανωτικών δυσκαμψιών του δημοσίου τομέα, οι οποίες υφίστανται λόγω κυρίως των νομοθετικών περιορισμών, προστατεύοντας παράλληλα τις κοινωνικές αξίες, τον φυσικό και τον πολιτιστικό πλούτο της περιοχής. Ο φορέας αυτός θα συνδέσει επίσης τις παραγωγικές δραστηριότητες με τις θεματικές διαδρομές που θα προκύψουν, συντονίζοντας γενικότερα και ανατροφοδοτώντας το συνολικό σύστημα. Θα είναι υπεύθυνος για την ομαλή και ευέλικτη ροή των επισκεπτών στο πλαίσιο της ΦΤΠ, καθώς και για την αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού και των εμπειρογνομώνων, συμβάλλοντας καθοριστικά στην ενίσχυση της τοπικής απασχόλησης. Επιπλέον, θα είναι αρμόδιος για την εξασφάλιση της κάλυψης των λειτουργικών εξόδων και τη διαχείριση των εσόδων, καθώς και για τη διάδοση και προβολή του νέου τουριστικού προϊόντος σε επιλεγμένες τουριστικές αγορές (βλ. κεφ. 6.1.). Τέλος, θα πρέπει να είναι σε ετοιμότητα να εξετάζει και να αναλύει τις νέες ιδέες που ενδεχομένως να προκύψουν μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία (βλ. κεφ. 7.1.), την οποία θα πρέπει να ελέγχει και να συντονίζει, παρεμβαίνοντας όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο (βλ. Σχήμα Σ10).

Σ10: Οργάνωση κεντρικού συντονισμού διαχείρισης και ελέγχου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

8.2. ΣΥΝΔΥΑΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ

Είναι προφανές, ότι για τη σωστή λειτουργία του πλαισίου και κατ' επέκταση στο πλαίσιο των δημόσιων πολιτικών, θα πρέπει να γίνουν ορισμένες απαραίτητες συνδυαστικές παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες, οι οποίες αναμένεται να συμβάλουν καθοριστικά στην ανάπτυξη ολόκληρης της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλίας. Ενδεικτικά και πάντα μέσα από τις ανάγκες που προέκυψαν από τη συγκεκριμένη εργασία, μπορούμε να εστιάσουμε στις παρακάτω 5 άμεσες ενέργειες (βλ. Χάρτη X8):

1) **Αναβάθμιση, πλήρης λειτουργία και ανάδειξη του αεροδρομίου Νέας Αγχιάλου ως το κεντρικό αεροδρόμιο εξυπηρέτησης της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλίας (Αεροδρόμιο Κεντρικής Ελλάδας), στοχεύοντας στην προσέλκυση δυναμικών**

διεθνών τουριστικών αγορών, κυρίως στον τομέα του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Όπως αναφέρθηκε και στα αδύνατα σημεία της περιοχής που εντοπίζονται στη SWOT Ανάλυση (βλ. κεφ. 3.3.) είναι αδιανόητο να αναφερόμαστε στην προσέλκυση αλλοδαπών τουριστών όταν δεν υπάρχει ο τρόπος να μεταβούν εύκολα στον θεσσαλικό χώρο⁶¹, γεγονός που πολύ απλά σημαίνει ότι θα επιλέξουν έναν άλλο τουριστικό προορισμό να επισκεφτούν, ο οποίος τους προσφέρει αυτή τη δυνατότητα. Ίσως αν αναφερόμασταν σε κάποιον άλλο ανερχόμενο τουριστικό προορισμό χωρίς ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά και φυσικό περιβάλλον, η δημιουργία αεροπορικής πρόσβασης θα αποτελούσε την πρώτη και άμεσα υλοποιήσιμη προτεραιότητα εξ αρχής και χωρίς δεύτερη σκέψη. Η ύπαρξη του αεροδρομίου Νέας Αγχιάλου (και δευτερευόντως του αεροδρομίου της Σκιάθου, το οποίο εξυπηρετεί περισσότερο το νησιωτικό θεσσαλικό χώρο) είναι ένα πολύ θετικό στοιχείο, που όμως δυστυχώς με τα σημερινά δεδομένα δεν μπορεί να καλύψει τις πραγματικές ανάγκες τουριστικής προσέλευσης. Χρειάζεται να ενταχθεί ως πρώτη προτεραιότητα στις εθνικές και περιφερειακές πολιτικές σημαντικές ενέργειες εκσυγχρονισμού και αναβάθμισης των υποδομών και στη συνέχεια να γίνουν οργανωμένες και σοβαρές επαφές μέσω του προαναφερθέντος κεντρικού οργανισμού (βλ. κεφ. 8.1.) με αεροπορικές εταιρίες και ΤΟs, ώστε να συγκαταλέγεται στη λίστα των οργανωμένων διεθνών αερολιμένων.

2) Δημιουργία μυθολογικού πάρκου Ολύμπου στους πρόποδες του θεϊκού βουνού με στόχο τη βιωματική εμπειρία και την ανάδειξη της μυθολογικής ταυτότητας της περιοχής. Αποτελεί μία από τις πλέον σημαντικότερες ενέργειες εδαφικής σύνδεσης της διεθνούς ακτινοβολίας μυθολογικής κληρονομιάς της Θεσσαλίας με σκοπό την προσέλκυση κυρίως αλλοδαπών τουριστών. Η ύπαρξη ενός μοναδικού πάρκου που θα εγείρει την φαντασία των επισκεπτών με τις επιβλητικές φιγούρες των 12 θεών συμπεριλαμβάνοντας παράλληλα οργανωμένες δημιουργικές δραστηριότητες, είναι κάτι που σίγουρα περιμένει να δει ο επισκέπτης στην περιοχή

⁶¹ Για να μεταβεί κάποιος αλλοδαπός τουρίστας σε κάποιο σημείο του θεσσαλικού χώρου, θα πρέπει πρώτα να μεταβεί αεροπορικά στην Αθήνα ή στη Θεσσαλονίκη και από εκεί να ταξιδέψει άλλες 4 ή 5 ώρες ή ακόμη και να διανυκτερεύσει λόγω της ακατάλληλης ώρας της πτήσης (βλ. κεφ. 3.2.).

και που από μόνο του κυριολεκτικά μπορεί να αποτελέσει σημαντικό σημείο τουριστικής προσέλευσης, προσελκύοντας αυτόματα το ενδιαφέρον πιθανών επενδυτών για την υλοποίησή του. Επιπλέον, η ευρέως διαδεδομένη διεθνώς ιδέα της ύπαρξης πάσης φύσεως θεματικών πάρκων εμφανίζει εντυπωσιακή απήχηση στα ενδιαφέροντα των τουριστών και θα μπορούσε να επεκταθεί στην περίπτωση της Θεσσαλίας με τη δημιουργία περισσότερων παρόμοιων μυθολογικών ή πολιτιστικών πάρκων (Αργοναυτικής Εκστρατείας, Κενταύρων, Ασκληπιού κ.ά.), τα οποία δεδομένου του αμείωτου θαυμασμού των ξένων επισκεπτών για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό θα πρέπει να απασχολήσουν σοβαρά τον κεντρικό συντονισμό για την άμεση υλοποίησή τους. Με το ίδιο σκεπτικό θα μπορούσαν να τοποθετηθούν επιβλητικές φιγούρες Κενταύρων δεξιά και αριστερά της εισόδου της πόλης του Βόλου (από Λαρίσης) από φθηνά υλικά ή να τοποθετηθούν ψηφιδωτά σε μεγάλες επιφάνειες όπως το λιμάνι του Βόλου που θα εντυπωσιάζουν από ψηλά (σε συνδυασμό πάντα με την ανάδειξη του Αεροδρομίου Κεντρική Ελλάδα), ενέργειες που θα προϋδεάζουν τον επισκέπτη για την τοπική κληρονομιά. Πρωτοβουλίες τέτοιου τύπου μπορούν ενδεχομένως να προκύψουν κατά τη λειτουργία του μηχανισμού μέσω της καταγραφής των τουριστικών εμπειριών και των νέων ιδεών από τον φορέα διαχείρισης.

3) Μικρές στοχευμένες παρεμβάσεις και κατασκευές στην ευρύτερη περιοχή της λίμνης Κάρλας. Η περιοχή της λίμνης Κάρλας συγκεντρώνει ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον αρκετών ανθρώπων που ασχολούνται με την προστασία του περιβάλλοντος, την ιστορία και τον πολιτισμό, την αρχαιολογία και την μυθολογία, την αρχιτεκτονική τοπίου κ.ά. Δεδομένου ότι πάρα πολλά από αυτά αντικείμενα μελέτης βρίσκονται σε ακατέργαστη μορφή ή μπορούν να αναζητηθούν εντός της περιοχής αυτής, δυστυχώς παραμένουν ανεκμετάλλευτα επειδή χρειάζεται να γίνουν κάποιες ήπιες και ενταγμένες στο φυσικό περιβάλλον παρεμβάσεις, οι οποίες θα βοηθήσουν αρκετά στην ουσιαστική αναβάθμιση ολόκληρης της περιοχής. Με την έννοια αναβάθμιση δεν εννοούμε, τουλάχιστον σε αυτό το σημείο αναφοράς, τη βαθμιαία τουριστική ανάπτυξη όπως συνέβη με τη λίμνη Πλαστήρα και δευτερευόντως με τη λίμνη Σμοκόβου, αλλά κυρίως την πολιτιστική και τουριστική αναβάθμιση που εξυπηρετεί εκπαιδευτικές ανάγκες και

σκοπούς περιβαλλοντικής διαχείρισης, δεδομένης της ιδιόμορφης περίπτωσης της. Τέτοιου είδους παρεμβάσεις θα μπορούσαν να αφορούν τη δημιουργία πλωτών σημειακών εγκαταστάσεων που να θυμίζουν τον τρόπο διαβίωσης των ψαράδων και τον ιδιαίτερης σημασίας λιμναίο πολιτισμό που είχε αναπτυχθεί στο παρελθόν, καθώς και τη δημιουργία μικρών χερσαίων κατασκευών αναπαράστασης της πλούσιας εμπορικής τους δραστηριότητας. Οι χερσαίες αυτές κατασκευές θα μπορούσαν επίσης να αποτελούν τα σημεία αναφοράς και παράλληλα ενημέρωσης των επισκεπτών ενός μοναδικού παραλίμιου περιπάτου με σκοπό την προβολή της ιστορίας της λίμνης και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που επήλθαν στην περιοχή.

4) Αναβάθμιση της υφιστάμενης ξενοδοχειακής υποδομής με ταυτόχρονη κατάρτιση των εμπλεκόμενων, ώστε να μπορέσουν να ενσωματωθούν ομαλά και με επιτυχία οι νέες τουριστικές δραστηριότητες. Όταν αναφερόμαστε σε ένα πλαίσιο αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος και προσφοράς ποιοτικών τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών είναι λογικό ότι επιβάλλεται να γίνουν κάποιες παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες, τόσο στην αναβάθμιση της ξενοδοχειακής υποδομής που υπάρχει συνολικά στην περιοχή όσο και στην εξειδικευμένη εκπαίδευση και προσαρμογή των εμπλεκόμενων στο νέο πλαίσιο. Όσον αφορά την επάρκεια της ξενοδοχειακής και γενικότερα της τουριστικής υποδομής και σύμφωνα με την καταγραφή που έχει προηγηθεί (βλ. κεφ. 3.2.), διαπιστώνουμε ότι είναι αρκετά ικανοποιητική, τόσο στον αριθμό μονάδων όσο και στην γεωγραφική κάλυψη αυτών, δεδομένου ότι εξυπηρετεί κατά κύριο λόγο τις ανάγκες της μαζικής προσέλευσης των ημεδαπών τουριστών κατά την περίοδο του καλοκαιριού. Ενέργειες ξενοδοχειακής αναβάθμισης και κατάρτισης των εμπλεκόμενων θα πρέπει να υπάρξουν σίγουρα, τόσο στις περιοχές όπου οι επισκέπτες θα διαμένουν στα ξενοδοχειακά καταλύματα συμμετέχοντας σε διάφορες δραστηριότητες της υπαίθρου (π.χ. στον ορεινό όγκο της Καλαμπάκας), όσο και στις περιοχές όπου οι επισκέπτες θα φιλοξενοούνται σε αγροκτήματα συμμετέχοντας στις αγροτικές δραστηριότητες (π.χ. στην πεδινή ζώνη της ΠΕ Τρικάλων).

5) Λειτουργία υποθαλάσσιων μουσείων και ανάδειξη του καταδυτικού τουρισμού. Η διαύγεια των καθαρών βυθών της Μεσογείου σε συνδυασμό με την εντυπωσιακή

θέα γνωστών και άγνωστων ναυαγίων, ανέκαθεν αποτελούσαν πόλο έλξης για τους καταδύτες παγκοσμίως. Το ενδιαφέρον των τοπικών αρχών (Πρόγραμμα BLUE MED, Περιφέρεια Θεσσαλίας) για την κατασκευή και λειτουργία υποβρύχιου μουσείου και κατ' επέκταση καταδυτικού θεματικού πάρκου στις Β. Σποράδες και στον Δ. Παγασητικό, σίγουρα αποτελεί μία καινοτόμα και υψίστης προτεραιότητας πρωτοβουλία που αναμένεται να αναπτύξει σημαντικά τις δραστηριότητες καταδυτικού και αλιευτικού τουρισμού. Ιδιαίτερα, η προσθήκη τεχνητών υφάλων που θα ενισχύσουν την παρουσία των θαλάσσιων οικοσυστημάτων και ταυτόχρονα την ελκυστικότητα των περιοχών αυτών, δεδομένου ότι το θέμα του σχήματος των υφάλων αυτών θα μπορούσε να αναζητηθεί μέσα από την θεσσαλική μυθολογία ή/και ιστορία, θα συμβάλει στην προστασία και ανάδειξη της πλούσιας ενάλιας τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

X8: Χάρτης βασικών παρεμβάσεων και πρωτοβουλιών στη Θεσσαλία για την εφαρμογή του πλαισίου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ειδικά στην περιοχή της Θεσσαλίας, όπου διαπιστώνει εύκολα κανείς την πληθώρα μοναδικών και ελκυστικών υλικών και άυλων πόρων που με απλές ουσιαστικές ενέργειες μπορούν γρήγορα να μετατραπούν σε ιδιότυπους πόρους, δεν απαιτούνται πολλές παρεμβάσεις και πρωτοβουλίες για τον σχεδιασμό και την οργάνωση τουριστικών θεματικών διαδρομών. Αν εξαιρέσουμε τις 5 παραπάνω ενέργειες που προτείνονται και που θεωρούνται άκρως απαραίτητες και βασικές για τη λειτουργία του πλαισίου, μπορούμε να πούμε ότι το υλικό που χρειάζεται ο μηχανισμός που περιγράψαμε είναι σχεδόν έτοιμο, αρκεί να οργανωθεί σωστά και να υποστηριχθεί κατάλληλα από όλους τους εμπλεκόμενους. Βέβαια, σίγουρα χρειάζεται να γίνουν κάποιες ενέργειες αναβάθμισης και λειτουργικότητας των πόρων κατά περίπτωση και σύμφωνα με τις ανάγκες υποδοχής των τουριστών και της κάθε θεματικής διαδρομής, όπως περιγράφεται αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι ουσιαστικά καταγράφεται ένα πολύ μικρό κόστος έναρξης σε σχέση με το συνολικό πλαίσιο, όπως επίσης και μηδαμινό περιθώριο ρίσκου, δεδομένης της αναμφισβήτητης και αναγνωρισμένης αξίας των υφιστάμενων πόρων.

9. ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ ΘΕΣΣΑΛΙΚΩΝ ΙΔΙΟΤΥΠΩΝ ΠΟΡΩΝ - ΕΝΤΑΞΗ ΣΕ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Έχοντας ολοκληρώσει την περιγραφή του βασικού μηχανισμού λειτουργίας του πλαισίου αναφοράς, μπορούμε μέσα από τις θεματικές κατηγορίες που περιγράφονται αναλυτικά παρακάτω (βλ. Κ1 - Κ20) να συγκεκριμενοποιήσουμε την φύση και το περιεχόμενο των εναρκτήριων τουριστικών διαδρομών, οι οποίες θα εμπεριέχουν λειτουργίες και θα προσαρμόζονται σύμφωνα με τη διαδικασία της ιδιοτυποποίησης των τοπικών πόρων και του συμμετοχικού σχεδιασμού. Οι θεματικές αυτές κατηγορίες σε συνδυασμό με την υποστήριξη της απαραίτητης υφιστάμενης τουριστικής υποδομής και κυρίως των τουριστικών καταλυμάτων (βλ. Χάρτη Χ3, κεφ. 4.1. και κεφ. 3.2.) συγκροτούν τον βασικό κορμό του πλαισίου, ενώ ο αναλυτικός και λεπτομερής σχεδιασμός τους θα διαμορφωθεί συνολικά με την έναρξη της λειτουργίας του σχεδίου.

Κ1. Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία μυθολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας

Αναζητώντας τη θεσσαλική μυθολογία μέσα από διάφορες σωζόμενες γραπτές ή προφορικές αναφορές και παραδόσεις, ανακαλύπτει κανείς τον πλούτο της αστείρευτης ελληνικής δημιουργικής φαντασίας, να μετατρέπει συνήθως πραγματικά γεγονότα και καταστάσεις σε απίστευτα ελκυστικές και ενδιαφέρουσες ιστορίες. Πέρα όμως από τη μοναδική ικανότητα που έχουν αυτές οι ιστορίες να διεγείρουν τη φαντασία και να ταξιδεύουν το μυαλό σε έναν μαγικό και διαφορετικό κόσμο, μεταφέρουν ταυτόχρονα κρυμμένα αληθινά ιστορικά στοιχεία συμβολικού και αλληγορικού χαρακτήρα, που μας καλούν να τα αποκωδικοποιήσουμε και να τα ανακαλύψουμε. Μέσα από αυτή τη διαδικασία και πάντα στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού, μπορούμε να ξεχωρίσουμε 2 τουλάχιστον

συνοπτικές θεματικές διαδρομές. Η δημιουργία *μυθολογικού πάρκου Ολύμπου* με στόχο τη βιωματική εμπειρία και την ανάδειξη τόσο της ανθρώπινης δημιουργικότητας, όσο και της μυθολογικής ταυτότητας ολόκληρης της Θεσσαλίας, αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα σχεδιασμού οποιασδήποτε σχετικής θεματικής διαδρομής. Στον χώρο αυτό, οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα αφενός να συμμετέχουν και να γνωρίσουν αναλυτικά τα στοιχεία που καθιστούν το βουνό της κατοικίας των 12 θεών της αρχαιότητας μοναδικό και αφετέρου να θαυμάσουν το μεγαλείο του φυσικού περιβάλλοντος. Επιπλέον, θα υπάρχουν αναφορές στη γένεση του ελληνικού έθνους και κατ' επέκταση όλων των πολιτισμών και ιδεών, καθώς στην περιοχή έζησαν και έδρασαν οι γενάρχες των Ελλήνων, Δευκαλίων και Πύρρα. Συνέχεια της διαδρομής αποτελεί η περιπλάνηση στο θρυλικό μονοπάτι των Κενταύρων στην Πορταριά με κατάληξη στο ψηφιακό μουσείο μινιατούρας στην Τσαγκαράδα, όπου θα υπάρχουν αναφορές στην περίφημη Κενταυρομαχία και τις αναπαραστάσεις της στα ελγίνεια μάρμαρα, στην αρχαία Ολυμπία και στα συμβολικά έργα σπουδαίων ζωγράφων και γλυπτών, στη δράση του σοφού Κενταύρου Χείρωνα, αλλά και στον περίφημο γάμο του Πηλέα και της Θέτιδος, όπου διαδραματίστηκε και το γεγονός που εξελίχθηκε ως αφορμή για τον Τρωικό πόλεμο. Η διαδρομή θα καταλήγει στο άγαλμα του Αχιλλέα στην κεντρική πλατεία Φαρσάλων και κατόπιν στο άγαλμα της Θέτιδος που βαπτίζει τον Αχιλλέα στις πηγές του Απιδανού ποταμού, με αναφορές στην ομηρική Φθία, ως γενέτειρα του θρυλικού ήρωα Αχιλλέα και των Μυρμιδόνων. Μία δεύτερη θεματική διαδρομή μπορεί να έχει ως θέμα της τον *μύθο της Αργοναυτικής Εκστρατείας*, ο οποίος μπορεί να συνδεθεί εδαφικά με τα πιθανά σημεία που πέρασε η Αργώ στον παράκτιο χώρο της Μαγνησίας (ναυπήγηση της Αργούς στις Παγασές και σύνδεση με τον μυκηναϊκό οικισμό στα Πευκάκια και τον παραδοσιακό ταρσανά - μουσείο Χριστόπουλου, μικρή παραλία πλησίον της Μηλίνας και της πιθανής σπηλιάς του Κενταύρου Χείρωνα ως πρώτη στάση της Αργούς, Πλατανιάς και Σκιάθος) και να αποτελέσει μία ισχυρή οικονομική δραστηριότητα στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού. Επιπλέον, η Αργοναυτική Εκστρατεία θα μπορούσε να εμπνεύσει μία μορφή επώνυμης θεματικής κρουαζιέρας, καθώς και την οργάνωση μαθημάτων κωπηλασίας και ναυσιπλοΐας με αναφορές στις αρχαίες μεθόδους προσανατολισμού και τεχνικής, από τους ιστορικούς Κωπηλατικούς και Ιστιοπλοϊκούς Συλλόγους Βόλου.

***K1: 2 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 90 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

K2. Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία αρχαιολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας

Η περίπτωση της πολιτιστικής διαδρομής αρχαιολογικών χώρων, η οποία προφανώς αποτελεί και τον ελκυστικότερο πόρο στις προτιμήσεις των ξένων κυρίως τουριστών, χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών και διάσπαρτων ανασκαφικών ευρημάτων του παρελθόντος στη γεωγραφική εμβέλεια της Θεσσαλίας (βλ. κεφ. 4.2.1). Δεδομένης όμως της μη εφικτής επισκεψιμότητας των περισσότερων εξ αυτών στο πλαίσιο καθορισμού στοχευμένων και αντιπροσωπευτικών διαδρομών στην περιοχή, θα ήταν προτιμότερο βάσει της καταγραφής που προηγήθηκε, να επιλέξουμε εύκολης πρόσβασης διαδρομές, που θα απευθύνονται σε αρχαιολόγους, ιστορικούς, ξεναγούς, επαγγελματίες, τουριστικούς πράκτορες, ξενοδοχοϋπαλλήλους και σε όσους γενικά ενδιαφέρονται για τον τοπικό αρχαιολογικό πολιτισμό. Εξάλλου, η φωτογραφική ή ψηφιακή απεικόνιση του συνόλου των ευρημάτων συμπληρώνει τη γενικότερη εικόνα, διεγείρει τη φαντασία και ενισχύει τις δημιουργικές τάσεις των επισκεπτών. Μία αρχαιολογική διαδρομή για παράδειγμα, θα μπορούσε να καλύψει την περιοχή από την πόλη της Λάρισας μέχρι την πόλη του Βόλου και να περιλαμβάνει ενημέρωση για τις προϊστορικές περιόδους κατοίκησης από τις όχθες του Πηνειού μέχρι το Σέσκλο (συσχετισμός με τον θρυλικό μύθο της χαμένης Ατλαντίδας - ομόκεντρες δαιδαλώδεις μάντρες γύρω από την ακρόπολη, όπως ακριβώς και με τα κανάλια στις απεικονίσεις της μυθικής Ατλαντίδας) και το Διμήνι (Διαχρονικό

Μουσείο Λάρισας, Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου), επίσκεψη στα αρχαία θέατρα (Α΄ και Β΄ αρχαίο θέατρο Λάρισας, αρχαίο θέατρο Δημητριάδος) και στους διαθέσιμους αρχαιολογικούς χώρους (Παλαιόσκαλα, Φερές, Αερινό, Χλόη, Σέσκλο και Διμήνη) καταλήγοντας στον χώρο της αναπαράστασης νεολιθικού σπιτιού στο πάρκο Αναύρου στο Βόλο (βλ. κεφ. 4.2.1), όπου οι επισκέπτες θα μπορούν να βιώσουν τον τρόπο κατοίκησης εκείνης της εποχής και υπό την καθοδήγηση ειδικών να δημιουργήσουν τις δικές τους κατασκευές από πέτρα, ξύλο ή πηλό, ως προϊόν της εμπειρίας που έχουν αποκομίσει. Ανάλογα με την τουριστική ζήτηση και το ενδιαφέρον της συμμετοχής, θα μπορούσαν να σχεδιαστούν αντίστοιχες διαδρομές, όπως για παράδειγμα από την πόλη της Λάρισας (Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας, ενοποίηση ευρημάτων και μνημείων ενός συμπλέγματος διαφορετικών χρονολογικών περιόδων) στην περιοχή των Φαρσάλων (ομηρική Φθία, Αχιλλέας και Μυρμιδόνες, Δευκαλίων και Πύρρα, Ιούλιος Καίσαρας, Πολυδάμας ο Σκοτουσσαίος) και από εκεί στην πόλη της Καρδίτσας (Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας) με κατάληξη στο κάστρο Φαναρίου (το μοναδικό καλοδιατηρημένο φρούριο σε όλη τη δυτική Θεσσαλία) και στους αρχαίους Γόμφους (δημιουργίες κατασκευών στο αρχαίο κέντρο άσκησης της λιθοξοϊκής τέχνης) ή από την πόλη της Καλαμπάκας και τα εντυπωσιακά Μετέωρα στο μοναδικό σπήλαιο Θεόπετρας (συγκλονιστικά ευρήματα αποτυπωμάτων ανθρώπινων ποδιών 130.000 ετών, αναφορά στα μουσεία φυσικής ιστορίας Βόλου και Ελασσόνας) και από εκεί στην πόλη των Τρικάλων (Βυζαντινό Κάστρο Τρικάλων, αρχαιολογική συλλογή Τρίκκης, αρχαιολογικός χώρος Άτραγα και αναφορά στη σπουδαιότητα του πράσινου θεσσαλικού λίθου), με κατάληξη στην αρχαία Πέλινα (πύλη Μεγάλου Αλεξάνδρου, χρυσό περιδέραιο που συσχετίζεται με την ύπαρξη ισχυρού αστεροσκοπείου, ορφικά ελάσματα σε σχήμα διονυσιακού κισσόφυλλου που σχετίζονται με τη σημερινή απεικόνιση της καρδιάς ως σύμβολο του έρωτα) και στην Πλατιά Μαγούλα Ζάρκου (αναφορά στις Μαγούλες της Θεσσαλίας και μελέτη παρόμοιων περιπτώσεων σε διάφορα σημεία της γης, αναφορά στο μοναδικό φαινόμενο σχηματισμού των λιμνών Ζερέλια, δημιουργίες πήλινων ειδωλίων όπως το πήλινο ομοίωμα σπιτιού). Ενδιαφέρουσα θα ήταν και η διαδρομή από την πόλη του Βόλου έως τον Πτελεό (Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου, Γιαννοπούλειο Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού, Άλος, θέατρο Φθιωτίδων Θηβών, Κάστρο Πτελεού) ή από την πόλη του Βόλου έως το Νότιο Πήλιο και τις

Σποράδες (Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου, Ιωλκός, δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου Δημητριάδας και λειτουργία εργαστηρίων κεραμικής με συμμετοχή τουριστών σε επιλεγμένες ανασκαφικές εργασίες, Αμφανές στο Σωρό Βόλου, περιήγηση στα αρχαία μονοπάτια του λόφου της Γορίτσας και ενημέρωση για την αρχαία πόλη από τα ειδικά περίπτερα πληροφόρησης, Σηπιάδα, Σκίαθος, Πεπάρηθος, Ίκος, λειτουργία υποθαλάσσιου μουσείου), με αντίστοιχες δημιουργικές δραστηριότητες των τουριστών.

**K2: 5 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 225 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές**

K3. Τα αγροδιατροφικά προϊόντα και η γαστρονομική ταυτότητα της Θεσσαλίας, ως πόλος αγροτουριστικής ανάπτυξης

Η περίπτωση του αγροτουρισμού και η σύνδεσή του με το θεσσαλικό αγροδιατροφικό ⁶² σύμπλεγμα, όπου οι τουρίστες μένουν στα ξενοδοχειακά καταλύματα και συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες της υπαίθρου (*hotel based* - 2 τουλάχιστον θεματικές διαδρομές), μπορεί να αναπτυχθεί ιδιαίτερα στον ορεινό όγκο της Καλαμπάκας (ύπαρξη ξενοδοχειακής υποδομής), ενώ η περίπτωση όπου ο επισκέπτης φιλοξενείται στο αγρόκτημα σε κατάλληλα διαμορφωμένα δωμάτια και συμμετέχει στις αγροτικές δραστηριότητες (*farm based* - 2 τουλάχιστον θεματικές διαδρομές) (βλ. Χαραλαμπέας, 2007), έχει δυνατότητες ανάπτυξης κυρίως στην πεδινή ζώνη της ΠΕ Τρικάλων. Με τη συμβολή των γυναικείων αγροτουριστικών

⁶² Η αγροδιατροφή είναι η διαδικασία παραγωγής, επεξεργασίας, και διάθεσης που εξασφαλίζει την αποτελεσματική παραγωγή προϊόντων από το χωράφι στο ράφι (Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 2015)

συνεταιρισμών που δραστηριοποιούνται σε πολλές περιοχές, ο επισκέπτης μπορεί να δημιουργήσει το δικό του θεσσαλικό πρωινό και να το απολαύσει μέσα στο φιλόξενο φυσικό περιβάλλον της υπαίθρου, ξεκινώντας την κάθε ημέρα διαμονής του με τον καλύτερο και δημιουργικότερο τρόπο. Μπορεί επίσης να παρακολουθήσει μαθήματα μαγειρικής και ζαχαροπλαστικής, για να φτιάξει με τις συνταγές της γιαγιάς κάποιο από τα εντυπωσιακά φαγητά της πλούσιας θεσσαλικής κουζίνας (σπετσοφάι, τραχανά, γίγαντες, κολοκυθανθούς, φτεροκεφτέδες, τσιτσίραβλα, πατσά, μπατζίνα, αστακομακαρονάδα και γαριδομακαρονάδα), καθώς και μαρμελάδες, λικέρ, κομπόστες, γλυκά του κουταλιού, ζυμωτό ψωμί, φρέσκα ζυμαρικά, πίτες και γενικότερα ό,τι προστάζει η ντόπια κουζίνα. Δεδομένης της εμφανούς δυνατότητας σχεδιασμού θεματικών διαδρομών με πολλαπλά στοιχεία ανάπτυξης συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού, ο τουρίστας μπορεί να βοηθήσει στο μάζεμα της ελιάς και στη συνέχεια να δει τον τρόπο που μεταφέρονται οι συγκεντρωμένες ποσότητες σε κάποιο παραδοσιακό ελαιοτριβείο για την παραγωγή του πολύτιμου ελαιόλαδου. Έχοντας παρακολουθήσει ολόκληρη την διαδικασία αλέσματος, μπορεί να πάρει μαζί του έναντι αμοιβής μία αντίστοιχη ποσότητα λαδιού ή ακόμη και να γεμίσει μπουκάλια της αρεσκείας του, που θα έχουν την προσωπική του ετικέτα με το φρέσκο ελαιόλαδο. Επίσης, η συγκομιδή εποχιακών φρούτων, οπωροκηπευτικών, βοτάνων, μανιταριών και διάφορων τοπικών καρπών (όπως τα κάστανα και τα καρύδια), το θέρισμα και η μελισσοκομία, είναι δραστηριότητες που θα μπορούσαν να προσφέρουν στον επισκέπτη μοναδικές βιωματικές εμπειρίες. Κατά τη διαμονή του σε μια φάρμα, ο τουρίστας έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί για την ημινομαδική πολιτιστική κληρονομιά των ποιμενικών πληθυσμών του Ασπροποτάμου και να βοηθήσει στη φροντίδα των ζώων (για παράδειγμα την βοσκή, το άρμεγμα και την καθαριότητα του χώρου), καθώς και σε τυροκομικές δραστηριότητες για την παραγωγή φρέσκου γιαουρτιού και τυριού (αναφορά στη γιορτή προβατίνας στο Σκεπάρι Τρικάλων με συμμετοχή των επισκεπτών στην επεξεργασία μαλλιού και γάλακτος). Επιπλέον, μια επίσκεψη σε ένα εργαστήριο χειροτεχνίας ή κεραμικής θα μπορούσε να προσφέρει όμορφες εικόνες, καθώς και διάφορες πρωτότυπες ιδέες για δώρα και αγορές. Ανάλογα με τον τόπο διαμονής και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει το φυσικό περιβάλλον, μπορεί να πάρει πληροφορίες από το κέντρο ενημέρωσης Ασπροποτάμου (όπου υπάρχει τρισδιάστατη μακέτα του τοπικού

φυσικού και πολιτιστικού πλούτου) για τη χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής, περπατώντας σε εθνικούς δρυμούς, υδροβιότοπους και τοπία μοναδικής φυσικής ομορφιάς. Σε περίπτωση που ο στόχος των διακοπών είναι η απόλυτη σωματική και πνευματική ηρεμία, μπορεί απλά να απολαύσει το πρωινό ξύπνημα κάτω από το κελάηδημα των πουλιών, σε συνδυασμό με τα τοπικά εδέσματα στη σκιά μιας κληματαριάς ή αγναντεύοντας το ηλιοβασίλεμα με φόντο τους χρυσοπράσινους ελαιώνες.

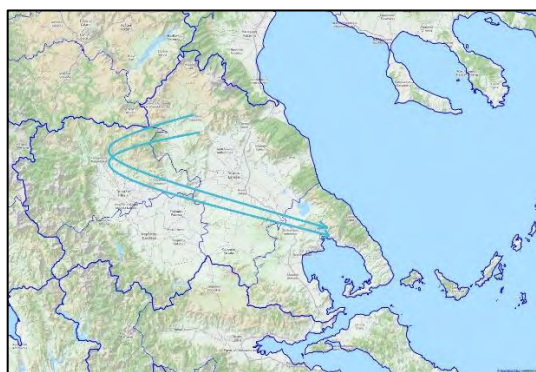
***K3: 4 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 180 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

**K4. Η αυθεντική εμπειρία γεύσεων στα τσιπουράδικα της
ευρύτερης περιοχής Βόλου και Νέας Ιωνίας**

Τα διεθνώς φημισμένα τσιπουράδικα Βόλου και Νέας Ιωνίας δίνουν το γαστρονομικό στίγμα, όχι μόνο της βολιώτικης αυθεντικής εμπειρίας, αλλά χαρακτηρίζουν και ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή, καθώς αποτελούν την κατάληξη μιας συλλογικής και σύνθετης διαδικασίας που βασίζεται στις τεράστιες παραγωγικές δυνατότητες του θεσσαλικού κάμπου και στην πλούσια αλιευτική δύναμη του παράκτιου χώρου. Το μυστικό του πλέον δημοφιλούς τόπου συνάντησης ντόπιων και επισκεπτών οφείλεται στην αυθεντικότητα των προσφερόμενων μεζέδων, στην ατέλειωτη ποικιλία τους και στο γνήσιο τσίπουρο (με τη συνοδεία των μεζέδων μπορεί να θεωρηθεί συμβολικά και για τουριστικούς λόγους ως η μετεξέλιξη του νέκταρ και της αμβροσίας των 12 θεών του Ολύμπου). Δύο ενδιαφέρουσες γαστρονομικές διαδρομές θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την ενημέρωση των επισκεπτών για τις αμπελουργικές ζώνες δράσης των 9 οινοποιείων και αποστακτηρίων παραγωγής τσίπουρου και τη συμμετοχή τους

στη διαδικασία του τρύγου και του πατήματος των σταφυλιών για την παραγωγή κρασιού και κυρίως τσίπουρου σε ένα από αυτά (η μία διαδρομή πιθανότατα στον Τύρναβο και η άλλη στην Ελασσόνα). Στη συνέχεια, την ξενάγηση στα μουσεία οίνου και αμπέλου της Ραψάνης και του Τυρνάβου, με αναφορά στις γιορτές τσίπουρου στον Τύρναβο και στο Κατηχώρι Πηλίου (όπου πραγματοποιούνται διάφορες πολιτιστικές και γευσιγνωστικές εκδηλώσεις, όπως η αναπαράσταση παραγωγής τσίπουρου με τον παραδοσιακό τρόπο), καθώς και στο Φεστιβάλ οίνου και γαστρονομίας στη Λάρισα. Ακολούθως, την επίσκεψη στο μοναδικό μουσείο φυσικής ιστορίας Μετεώρων & μουσείου μανιταριών και τη συμμετοχή στο κυνήγι μανιταριών στην Τσαγκαράδα Πηλίου, όπου με τη συμβολή των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία, αφενός μεν να μνηθούν στα μυστικά των άγριων μανιταριών και αφετέρου να δημιουργήσουν παραδοσιακές γεύσεις με φυσικά υλικά που μπορούν να πλαισιώσουν τους βασικούς μεζέδες και το τσίπουρο. Η γαστρονομική διαδρομή μπορεί να περιλαμβάνει την ενημέρωση για την ιστορία του τσίπουρου, τη συσχέτιση της παραγωγής του με άλλες περιοχές και τη σπουδαιότητα των γνήσιων θαλασσινών μεζέδων, σε κάποιο οινοποιείο και αποστακτήριο της Νέας Αγχιάλου. Το ταξίδι γευσιγνωσίας θα τελειώσει φυσικά με την γαστρονομική κατάληξη σε κάποιο από τα φημισμένα τσιπουράδικα Βόλου και Νέας Ιωνίας, όπου εκτός από την ανάπτυξη των κοινωνικών δεσμών και τη διασκέδαση που προσφέρει αυτή η μοναδική ιστορική συνήθεια, εντάσσεται αναμφισβήτητα στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης υγιεινής διατροφής.

***K4: 2 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 90 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

K5. Η καλλιτεχνική ταυτότητα της Θεσσαλίας

Εκτός από τις τέχνες που υπηρετούν πρακτικές ανάγκες (Εφαρμοσμένες Τέχνες) και που μερικές εκ των οποίων εντάσσονται σε άλλες θεματικές διαδρομές (όπως για παράδειγμα η μαγειρική και η αγγειοπλαστική), η Θεσσαλία διακρίνεται παράλληλα και για τις τέχνες ως δημιουργικές εκφράσεις που διεγείρουν τα ανθρώπινα συναισθήματα (Καλές Τέχνες), οι οποίες διαμορφώνουν την καλλιτεχνική της ταυτότητα. Μία καλλιτεχνική διαδρομή θα μπορούσε να αποτελέσει η *ιδιαιτέρη πηλιορείτικη αρχιτεκτονική*, με σημεία αναφοράς τα 24 παραδοσιακά κεφαλοχώρια και τα δεκάδες μικρότερα γραφικά χωριά του Πηλίου (με αντιπροσωπευτικά δείγματα το αρχοντικό Ζούλια στην Πορταριά, το αρχοντικό Ζαφειρίου στον Άγιο Ονούφριο και το αρχοντικό Τοπάλη στη Μακρινίτσα), τις πλατείες, τα γεφύρια, τις κρήνες, τις εκκλησίες και τα καλντερίμια του Πηλίου, σε συνδυασμό με τα πυργόσπιτα του Πηλίου, τα κονάκια του θεσσαλικού κάμπου και άλλα ιδιαίτερα κτίρια (για παράδειγμα το κτίριο της Δημοτικής αγοράς στην Καρδίτσα). Μία δεύτερη διαδρομή θα μπορούσε να περιλαμβάνει το *θεσσαλικό εικαστικό στοιχείο, τη λογοτεχνία και τη φωτογραφία*, με σημεία αναφοράς τη Δημοτική πινακοθήκη Λάρισας (ως η τρίτη σημαντικότερη συλλογή στην Ελλάδα), Καρδίτσας, Τρικάλων και Αλμυρού, το μουσείο Θεόφιλου (οικία Κοντού) στην Ανακασιά και τις ζωγραφιές του σε διάφορα χωριά του Πηλίου, το μουσείο πινακοθήκη Χρυσούλας Ζώγια (σπίτι με το τριαντάφυλλο), το μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσικογιάννη στα Τρίκαλα, το εικαστικό μουσείο γλύπτη Νικόλα στον Άγιο Γεώργιο Νηλείας, το Φάμπειο μουσείο στον Λαύκο, το διεθνές κέντρο κεραμικής στο Μαλάκι, το φωτογραφικό κέντρο Σκοπέλου, το μουσείο οικία Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στη Σκιάθο και του Παύλου Νιρβάνα στη Σκόπελο. Μία άλλη διαδρομή θα μπορούσε να αποτελέσει η *μουσική παράδοση της πόλης των Τρικάλων και κατ' επέκταση ολόκληρης της Θεσσαλίας* με σπουδαίους διαχρονικά Τρικαλινούς μουσικούς (κέντρο ελληνικής μουσικής Τρικαλινών δημιουργών) και σημεία αναφοράς την ξακουστή Σκάλα του Μιλάνου (αναφορά στο μουσείο κομπολογιού στην Πορταριά), τα μοναδικά αριστουργήματα του διεθνούς φήμης μουσικού Βαγγέλη Παπαθανασίου, το Μουσικό Χωριό στον

Αγιο Λαυρέντιο Πηλίου (ενός θεσμού ελεύθερης ανταλλαγής και διασποράς καλλιτεχνικών ιδεών και πρωτότυπων εκπαιδευτικών μοντέλων διαμέσου της μουσικής πράξης), το Φεστιβάλ Πηλίου στη Ζαγορά την Τσαγκαράδα και τον Κισσό, το Καλλιτεχνικό και Μορφωτικό Φεστιβάλ Νοτίου Πηλίου στο Χόρτο, το διεθνές Φεστιβάλ Καρδίτσας, το διεθνές χορωδιακό Φεστιβάλ Λάρισας, το Ροκ Φεστιβάλ Los Almygos στο Κουρί Αλμυρού, το διεθνές Φεστιβάλ κιθάρας Βόλου και το διεθνές μουσικό Φεστιβάλ *Ευμέλεια* στην Αγριά. Μία εξίσου ενδιαφέρουσα καλλιτεχνική διαδρομή θα μπορούσε να αφορά το *Θεσσαλικό θέατρο* (Α΄ και Β΄ αρχαίο θέατρο Λάρισας, Δημητριάδος και Φθιωτίδων Θηβών), τον *κινηματογράφο* (η πραγματοποίηση ενός κινηματογραφικού γάμου αλά MAMMA MIA αποτελεί σίγουρα μία βιωματική εμπειρία) και τους *παραδοσιακούς χορούς*, με σημεία αναφοράς το Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου Καρδίτσας, το Θέατρο Αλώνι (αποκαλείται και μικρή Επίδαυρος του Πηλίου με συγκλονιστική θέα), το διεθνές κινηματογραφικό Φεστιβάλ στη Λάρισα, το μουσείο λέσχης φωτογραφίας & κινηματογράφου Καρδίτσας και το διεθνές Φεστιβάλ παραδοσιακών χορών στην Πορταριά, στη Νέα Αγχίαλο, στη Σκιάθο, στη Σκόπελο, στην Αλόνησο και στο Μακρυχώρι.

***K5: 4 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 180 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

***K6. Η μοναδική θρησκευτική ακτινοβολία της Θεσσαλίας, ως
πόλος ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού***

Η εντυπωσιακή και διαχρονική αξία της *θεσσαλικής θρησκευτικής κληρονομιάς* χαρακτηρίζει έναν ενιαίο αυτόνομο τοπικό αλλά και εθνικό πόρο. Οι εκατοντάδες

μονές και εκκλησίες, διασκορπισμένες κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, δεδομένου ότι στον κάμπο κατοίκησαν μαζικά οι Τούρκοι και οι χριστιανικοί πληθυσμοί περιορίστηκαν στα ορεινά, προσφέρουν στον επισκέπτη μια ολοκληρωμένη πνευματική και προσκυνηματική εμπειρία. Εκτός όμως από αυτή τη μοναδική εμπειρία, θα μπορούσαν να αποτελέσουν και το αντικείμενο σχεδιασμού 4 θρησκευτικών διαδρομών (μία για κάθε ΠΕ), όπου η εύρεση των κατάλληλων επισκέψιμων θρησκευτικών χώρων σε συνδυασμό με τη συμμετοχή των επισκεπτών σε διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα στην εκμάθηση και δημιουργία ξυλόγλυπτων αντικειμένων (κυρίως εκκλησιαστικών) της Ξυλογλυπτικής Σχολής Καλαμπάκας, θα συνέβαλε στη γνωριμία των επισκεπτών με την ορθόδοξη πίστη και την τοπική λαϊκή παράδοση. Επιπλέον, η ύπαρξη μνημείων διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μιας θρησκευτικής διαδρομής που θα αποτελείται από ιστορικούς και μελετητές διάφορων θρησκευτικών τουριστικών αγορών (θρησκευτικός τουρισμός για Σέρβους και Ρώσους, οθωμανικά μνημεία για Τούρκους και εβραϊκή κοινότητα για επισκέπτες από το Ισραήλ) με την αξιοποίηση των διάφορων χριστιανικών και οθωμανικών μνημείων (αναφορά στον πράσινο θεσσαλικό λίθο, οθωμανικά λουτρά και τζαμιά φρουρίου Λάρισας, Κουρσούμ τζαμί ως δείγμα τουρκικής αρχιτεκτονικής) και τη δημιουργία εργαστηρίων αρχιτεκτονικής μελέτης και συνεύρεσης πολιτισμών. Βασικός στόχος της διαδρομής αυτής είναι να αναδείξει τα κοινά στοιχεία μεταξύ διαφορετικών θρησκείων, πολιτισμών και μουσικών παραδόσεων και μέσα από την ανάλυση χαρακτηριστικών παραδειγμάτων θρησκευτικής διαμάχης του παρελθόντος να δημιουργήσει σημαντικούς και ισχυρούς δεσμούς μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις, γεγονός που σίγουρα είναι επιθυμητό στη σύγχρονη εποχή. Στο πλαίσιο της παραπάνω προσέγγισης σχεδιασμού θρησκευτικών διαδρομών, θα πρέπει επίσης να αναφέρουμε την ήδη επιτυχημένη λειτουργία του προγράμματος των *πολιτιστικών διαδρομών στα Μετέωρα*, το οποίο υλοποιείται από αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες και ιστορικούς με εξειδικευμένες γνώσεις και έχει ως στόχο την παροχή γνώσεων για έναν από τους σπουδαιότερους επισκέψιμους θρησκευτικούς χώρους στην Ελλάδα (δεύτερο σημαντικό μοναστικό συγκρότημα στην Ελλάδα μετά το Άγιο Όρος) και ταυτόχρονα σημαντικότερο μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς υπό την προστασία της UNESCO. Δεδομένου

ότι θα μπορούσαν ίσως να ενσωματωθούν τα στοιχεία της μοναστικής εμπειρίας και του συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού, το πρόγραμμα επικεντρώνεται στο ιστορικό ίδρυσης των μονών, στην αρχιτεκτονική τους, τον εικονογραφικό διάκοσμο και τα ρεύματα ζωγραφικής που εκπροσωπούνται. Παρουσιάζεται επίσης η ιστορική πορεία των Μετεώρων από τη Βυζαντινή εποχή ως τις μέρες μας, καθώς και οι συλλογές και τα μουσεία που έχουν οργανωθεί και λειτουργούν στις μονές. Απευθύνεται σε ξεναγούς, σε επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στον τομέα του πολιτιστικού, θρησκευτικού και συνεδριακού τουρισμού, σε τουριστικούς πράκτορες, σε ξενοδοχοϋπαλλήλους, σε ιστορικούς, αλλά και σε όλους όσους ενδιαφέρονται για τον θρησκευτικό τοπικό πολιτισμό.

***K6: 6 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 270 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

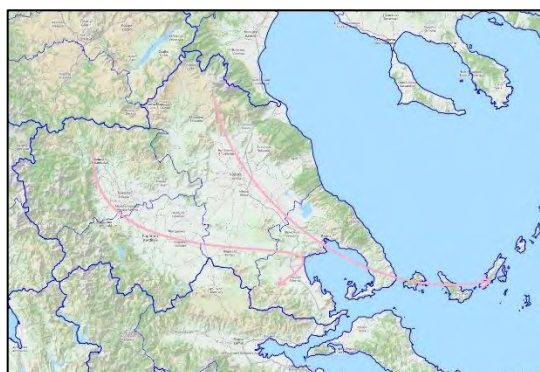

K7. Η πλούσια λαογραφική θεσσαλική παράδοση

Η ελληνική λαογραφία συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό, τις παραδόσεις και τις συνήθειες που δημιουργήθηκαν από μικρές κοινωνίες ανθρώπων στον αγροτικό κυρίως χώρο και έμειναν ανεπηρέαστες από τις σύγχρονες μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Τα ιστορικά, θεματικά και λαογραφικά μουσεία αντικατοπτρίζουν συνήθως την πολιτισμική ταυτότητα μιας κοινωνίας, περιγράφοντας απλά κάποια διαφορετικότητα. Οι διαφορετικότητες αυτές, μέσα από τις ενδιαφέρουσες συλλογές και τις διαχρονικές παραδόσεις, βοηθούν τον επισκέπτη στην κατανόηση και τη βίωση του τοπικού λαϊκού πολιτισμού. Η ύπαρξη και η δυνατότητα δικτύωσης των 48 συνολικά λαογραφικών μουσείων που αποτυπώνουν χαρακτηριστικά τις τοπικές

παραδόσεις και τον τρόπο ζωής των κατοίκων στο πέρασμα του χρόνου, μας οδηγούν στη δημιουργία 2 τουλάχιστον λαογραφικών διαδρομών με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αφετηρία της πρώτης διαδρομής μπορεί να αποτελέσει το *Μουσείο Ελληνικής Παιδείας* στην Καλαμπάκα, όπου οι επισκέπτες θα έχουν μία μοναδική εμπειρία γνωριμίας με την ιστορία της ελληνικής παιδείας, ενώ στη συνέχεια θα ακολουθήσει επίσκεψη στο *Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο Τρικάλων* (με αναφορές και φωτογραφικό υλικό από τα υπόλοιπα λαογραφικά μουσεία της περιοχής), όπου θα υπάρξει ενημέρωση για τις τοπικές παραδοσιακές συνήθειες. Μια σύντομη περιήγηση στη *σπηλιά (μουσείο) Γ. Καραϊσκάκη* στο Μαυρομμάτι Μουζακίου, με αναφορά στην κοντινή *σπηλιά του Λώλου* στον Ελληνόπυργο και στις υπόλοιπες 100 περίπου συνολικά σπηλιές που είναι συνδεδεμένες με την Ελληνική Επανάσταση, αποτελεί σίγουρα ένα πολύτιμο εφόδιο γνώσης για τους επισκέπτες, οι οποίοι θα έχουν την ευκαιρία στη συνέχεια να ενημερωθούν για ένα άλλο σημαντικό κομμάτι της τοπικής ιστορίας και το έργο του Νικολάου Πλαστήρα στο *μουσείο της πόλης* στην Καρδίτσα. Στο εντυπωσιακό *αγροτικό λαογραφικό μουσείο Ιτέας* θα υπάρχει η δυνατότητα μιας ακόμη ευχάριστης ενημέρωσης για την πολιτιστική τοπική παράδοση, η οποία θα συμπληρώνεται με αναφορές στο *μουσείο υποδημάτων* στην Καστανιά (μία από τις 3 κατασκευάστριες τσαρουχιών που έχουν απομείνει στην Ελλάδα), στο εργαστήριο βιοτεχνίας στην Πορτή Μουζακίου (λειτουργία πρότυπης μονάδας χειροποίητων χαλιών), καθώς και στα υπόλοιπα λαογραφικά μουσεία της περιοχής. Για το κλείσιμο της διαδρομής θα πραγματοποιηθούν ξεναγήσεις στο *λαογραφικό μουσείο Ν. Αγγιάλου "Το Αλέτρι"* και στο *λαογραφικό μουσείο Σούρπης*, όπου υπάρχουν αναπαραστάσεις παλαιών επαγγελμάτων και διάφορα εργαλεία του παρελθόντος, με κατάληξη στο *λαογραφικό μουσείο κτηνοτροφικής ζωής Ανάβρας* (κτηνοτροφικό χωριό Ανάβρας) και στο *πολιτιστικό και περιβαλλοντικό πάρκο Γούρα* των πηγών Ανάβρας. Μία δεύτερη θεματική διαδρομή θα μπορούσε να έχει αφετηρία το *λαογραφικό μουσείο Λιβαδίου* (μουσείο Γεωργάκη Ολυμπίου, ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης) και επόμενους σταθμούς το *λαογραφικό και ιστορικό μουσείο Αμπελακίων* και το *μουσείο θεσσαλικής ζωής στην Ελάτεια*, ως σημαντικούς αντιπροσωπευτικούς χώρους της τοπικής λαογραφίας. Στη συνέχεια οι επισκέπτες θα γνωρίσουν ένα χαρακτηριστικό δείγμα της πολιτισμικής ταυτότητας της Λάρισας στο *λαογραφικό ιστορικό μουσείο Λάρισας*, όπου θα υπάρχουν αναφορές και φωτογραφικό

υλικό από τα υπόλοιπα λαογραφικά μουσεία της περιοχής, ενώ θα ακολουθήσουν επισκέψεις στα λαογραφικά μουσεία *Κιλελέρ, Νέων Καρυών και Νέας Λεύκης* στο Κιλελέρ. Επόμενους σταθμούς της διαδρομής αποτελούν το *λαογραφικό κέντρο Κίτσου Μακρή* με μοναδικά εκθέματα της λαογραφικής συλλογής του σημαντικού ερευνητή, το *μουσείο Μηλεών*, το *λαογραφικό μουσείο Αργαλαστής* όπου δίδαξε ο Κώστας Βάρναλης και το *λαογραφικό μουσείο Αγγελίνη* στο Χόρτο, ενώ στη συνέχεια οι επισκέπτες θα έρθουν σε επαφή με την τοπική νησιώτικη λαϊκή παράδοση επισκεπτόμενοι το *μουσείο - οικία Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη* στη Σκιάθο με πολλά αντικείμενα καθημερινής χρήσης του γνωστού Έλληνα ποιητή, το *λαογραφικό μουσείο Σκοπέλου*, το *μουσείο ιστορίας Σκοπέλου - οικία Παύλου Νιρβάνα*, το *λαογραφικό μουσείο Γλώσσας* και το *μουσείο Αλοννήσου του Κώστα και της Αγγελικής Μαυρίκη* στο Πατητήρι. Κατά τη διάρκεια και των 2 διαδρομών θα υπάρχουν αναφορές στη θεσσαλική ονοματολογία και στο θεσσαλικό ιδίωμα, επιδιώκοντας όσο αυτό είναι εφικτό τη συμμετοχή των επισκεπτών στα κατά τόπους πανηγύρια και στην αναβίωση των τοπικών εθίμων.

***K7: 2 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 90 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

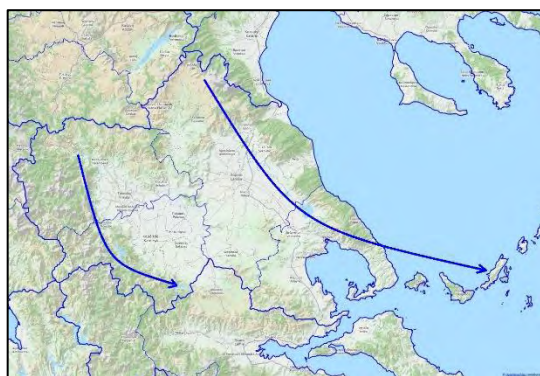

***K8. Το μοναδικό θεσσαλικό φυσικό περιβάλλον, ως πόλος
ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού και περιπέτειας***

Η πολυμορφία του θεσσαλικού εδάφους (βουνά, λίμνες, ποτάμια, πεδιάδα, θάλασσα) και η ψυχοπνευματική ηρεμία που προσφέρει ο υπαίθρος χώρος ευνοούν την ανάπτυξη πολλαπλών αθλητικών τουριστικών δραστηριοτήτων, οι οποίες σχετίζονται και εξαρτώνται άμεσα από τις δυνατότητες που προσφέρουν η ίδια η φύση και οι

αντίστοιχες εκάστοτε επικρατούσες καιρικές συνθήκες. Η πολλαπλότητα αυτή λόγω της εποχιακής φύσης των περισσότερων αθλητικών δραστηριοτήτων μπορεί να λειτουργήσει ως καθοριστικός παράγοντας στην ευέλικτη προσαρμογή του περιεχομένου των διαδρομών, καθιερώνοντας τη λειτουργία τους σε μόνιμη και ετήσια βάση. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των διαδρομών αυτών, που αναμένεται να αυξήσει την ελκυστικότητά τους σε αντίθεση με τις κλασικές εξορμήσεις συγκεκριμένου τύπου μιας αθλητικής δραστηριότητας, είναι η γνωριμία των επισκεπτών με την τοπική φυσική κληρονομιά βιώνοντας μια ολοκληρωμένη αυθεντική περιπέτεια μέσω της συμμετοχής τους σε διαφορετικού τύπου αθλητικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα για την περιοχή της Θεσσαλίας διακρίνουμε δύο ενδεικτικές αθλητικές διαδρομές που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν σε μόνιμη και ετήσια βάση, οι οποίες στην πορεία πιθανότατα να ενισχυθούν ή να αυξηθούν σε αριθμό ή ακόμη και να διαχωριστούν ανάλογα με τον βαθμό δυσκολίας τους, σύμφωνα με τις δυνατότητες λειτουργίας του πλαισίου. Κοινός παρονομαστής και αφετηρία των δύο διαδρομών δεν θα μπορούσε να μην είναι η περιήγηση και συγκεκριμένα η συμμετοχή σε κάποιες από τις δεκάδες πεζοπορικές (ή τρεξίματος) και ποδηλατικές καταγεγραμμένες περιηγήσεις στο βορειοανατολικό (Ολυμπος - Κάρλα - Πήλιο) και στο νοτιοδυτικό (Μετέωρα - λίμνη Πλαστήρα - λίμνη Σμοκόβου) τμήμα της Θεσσαλίας, δεδομένου ότι αυτού του τύπου αθλητικές δραστηριότητες είναι οι πλέον διαδεδομένες και προσφιλείς στους περισσότερους τουρίστες. Ζώντας μία αυθεντική εβδομαδιαία περιπέτεια, οι επισκέπτες των διαδρομών θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στις διάφορες προσφερόμενες αθλητικές δραστηριότητες (τοξοβολία ή σκοποβολή στα λιβάδια του Περτουλίου, rafting στα νερά του Ασπροποτάμου ή στη κοιλάδα των Τεμπών, αλεξίπτωτο πλαγιάς στα Καλύβια Ελασσόνας ή στο Μουζάκι, canyoning στα φαράγγια των Κενταύρων στο Πήλιο ή στα φαράγγια των Τιτάνων στο βουνό Όθρυς ή στα φαράγγια στις ανατολικές πλαγιές του Κισσάβου ή στα φαράγγια νότια του φράγματος της λίμνης Πλαστήρα, οργανωμένες περιηγήσεις κρουαζιέρας ή καταδύσεις ή κωπηλασία ή canoe/kayak ή ιστιοπλοΐα στις Βόρειες Σποράδες και στο Πήλιο, συνεδρίες yoga στην Τσαγκαράδα Πηλίου, περιηγήσεις με jeep 4x4, αναρρίχηση ή καταρρίχηση, ιππασία, ψάρεμα ή κυνήγι σε ελεγχόμενες περιοχές κ.ά), κατά τη διάρκεια των οποίων θα υπάρχει καθημερινή ξεκούραση και διαμονή σε τουριστικά καταλύματα κατά μήκος των

διαδρομών. Κάποιες από αυτές τις δραστηριότητες που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν κατά την χειμερινή περίοδο, θα αντικαθίστανται από άλλες αντίστοιχες στο θαυμάσιο αλπικό τοπίο της ορεινής Θεσσαλίας και στα χιονοδρομικά κέντρα Πηλίου, Περτουλίου, Αγράφων και Ολύμπου, με σημεία ενδιαφέροντος τη δρακόλιμη Βερλίγκας και τη λίμνη Στεφανάδας. Επιπλέον, θα μπορούσαν να γίνουν αναφορές στην αθλητική παράδοση της ευρύτερης περιοχής των Τρικάλων (Δημοτικό Ιστορικό και Αθλητικό μουσείο Τρικάλων) και στο οργανωμένο δίκτυο ποδηλατοδρόμων στην πόλη των Τρικάλων (ελληνικό Άμστερνταμ), υπό την καθοδήγηση του ΓΕΦΑΑ (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας).

***K8: 2 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 90 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

K9. Σπουδαίες ιστορικές, αλλά και καινοτόμες, πνευματικές και οικονομικές πρωτοβουλίες στη Θεσσαλία

Στη Θεσσαλία έλαβαν χώρα σημαντικές ιστορικές και καινοτόμες πρωτοβουλίες που συνέβαλαν στην πνευματική ανάδειξη της χώρας, οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την κατασκευή ενός αξιόλογου και ενδιαφέροντος ιδιότυπου πόρου για την περιοχή. Η εμφάνιση των συνεταιρισμών, η συμβολή στην πνευματική αφύπνιση του έθνους, η άνθηση του εμπορίου και της βιοτεχνίας, καθώς και η εξεύρεση αποτελεσματικών τρόπων αντιμετώπισης κοινωνικών και οικονομικών θεμάτων, μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τον σχεδιασμό αντίστοιχων θεματικών πολιτιστικών διαδρομών. Μία ενδιαφέρουσα θεματική διαδρομή μπορεί να έχει αφετηρία την επίσκεψη στο αρχοντικό - μουσείο του Γεωργίου Μαύρου (Σβαρτζ) στα Αμπελάκια (με αναφορά και στα υπόλοιπα 17

αρχοντικά της περιοχής), όπου οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να ενημερωθούν για την πρώτη επιτυχημένη προσπάθεια δημιουργίας συνεταιρισμού στον κόσμο, της κοινής συντροφιάς και αδελφότητας των Αμπελακίων. Ουσιαστικά, πρόκειται για έναν καινοτόμο για την εποχή που δημιουργήθηκε (το 1.700) οργανισμό κεφαλαίου και εργασίας με συνεργατική προσέγγιση στη φιλοσοφία του, όπου οι κάτοικοι κατασκεύαζαν και εμπορεύονταν με μεγάλη επιτυχία υψηλής ποιότητας και αντοχής ερυθροβαμμένα βαμβακονήματα από την επεξεργασία του φυτού *ριζάρι*, συντελώντας στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Στη συνέχεια, οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφθούν το πνευματικό κέντρο Βελεστίνου, τον τόπο δηλαδή καταγωγής του πρόδρομου και πρωτεργάτη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού Ρήγα Βελεστινλή (Φεραίου), όπου θα υπάρξει ενημέρωση για τη ζωή και το έργο του μεγάλου Εθνομάρτυρα (αναφορά στην περίφημη *Χάρτα της Ελλάδος*, όπου ενσαρκώνεται το όραμα του Ρήγα για την απελευθέρωση του ελληνικού Έθνους και αναδεικνύεται ο πρωτεύων ρόλος της Ελλάδας στην περιοχή των Βαλκανίων) και ακολούθως το ελληνομουσείο (σχολείο του Ρήγα) στη Ζαγορά Πηλίου, όπου θα μπορούσαν να προσφερθούν στους επισκέπτες κάποια βασικά μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής και αρχαιοελληνικής γλώσσας. Μία επίσκεψη στον Αγροτικό Συνεταιρισμό Ζαγοράς, όπου οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τα διεθνούς φήμης μήλα *Ζαγορίν*, θα αποτελέσει την αφορμή ενημέρωσης για τη λειτουργία και τις δραστηριότητες μιας κωμόπολης όπως η Ζαγορά, στο πλαίσιο της ναυτικής παράδοσης του Ανατολικού Πηλίου και του εμπορίου (τα ζαγοριανά καράβια, το ζαγοριανό μετάξι και μετέπειτα τα μήλα *Ζαγορίν*). Στη συνέχεια, οι επισκέπτες μπορούν να περιηγηθούν ενδεικτικά στους μουσειακούς χώρους της πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα, της πόλης του Βόλου, του κτιρίου Σπίρερ και της προπολεμικής μεταξοβιομηχανίας στη Ν. Ιωνία Βόλου (με αναφορά επίσης στο μύλο του παππά στη Λάρισα), όπου θα ενημερωθούν για την πρωτοποριακή και επιτυχημένη ταυτόχρονα, επανάχρηση και αξιοποίηση ενός σημαντικού τμήματος της κτιριακής κληρονομιάς της άλλοτε ισχυρής βιομηχανίας της ευρύτερης περιοχής του Βόλου (έχουν αξιοποιηθεί 31 από τα 52 κτίρια συνολικά, τα οποία λειτουργούσαν ως καπνεργοστάσια, σιδηροβιομηχανίες, υφαντουργεία, βαμβακουργίες, μεταξουργεία και αποθήκες). Τέλος, η μετάβαση στο εντυπωσιακό φράγμα της τεχνητής λίμνης Πλαστήρα (με αναφορά στη μετέπειτα δημιουργία της τεχνητής λίμνης Σμοκόβου)

και ενημέρωση για την πραγματοποίηση της πρωτοποριακής ιδέας του Νικολάου Πλαστήρα με σημαντικά οικονομικά (άρδευση, ύδρευση, ηλεκτροδότηση), περιβαλλοντικά, πολιτιστικά και τουριστικά οφέλη για την περιοχή, η μετάβαση στον βοτανικό κήπο και στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νεοχωρίου (αναφορά στην παραγωγή γλυκαντικών και προϊόντων στέβιας στο Φανάρι Μουζακίου), όπως και η μετάβαση στο εκπαιδευτικό δάσος Μπελοκομίτη, (δυνατότητα διαμονής στα 20 ξύλινα σπίτια στο δασικό χωριό Δρυάδες), όπου θα υπάρχει η δυνατότητα συμμετοχής στις δραστηριότητες των πολιτιστικών εκδηλώσεων *Πλαστήρεια*, *Φεστιβάλ λίμνης* και *Αθλητικό Καλοκαίρι* (διάπλους, ποδηλατικός γύρος και διαγωνισμός ψαρέματος), ολοκληρώνουν τη μοναδική εμπειρία της συγκεκριμένης διαδρομής.

***K9: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

K10. Η ιατρική και παραϊατρική παράδοση της Θεσσαλίας

Η διαρκής αναζήτηση του ανθρώπου αρχικά να ερμηνεύσει την ανθρώπινη ζωή και στη συνέχεια να βρει τρόπους παρέμβασης για την αντιμετώπιση των διάφορων ασθενειών, αποτυπώνεται πλήρως στην περιοχή της Θεσσαλίας και αποτελεί έναν από τους πλέον αξιοσημείωτους πόρους της. Μία χαρακτηριστική ιατρική διαδρομή θα μπορούσε να ξεκινάει από την επίσκεψη στα εντυπωσιακά εκθέματα του Διαχρονικού Μουσείου Λάρισας (με ταυτόχρονη αναφορά στις μάγισσες-φαρμακίδες της Θεσσαλίας, στον θεό και θεραπευτή Απόλλωνα, στον γιο του Ασκληπιό και στον Κένταυρο Χείρωνα, όπου η ανάδειξη των ιδιαίτερων αυτών πολιτισμικών στοιχείων

εγείρει αναμφισβήτητα την δημιουργική φαντασία αρκετών διηγηματογράφων και σκηνοθετών), στις εντυπωσιακές εγκαταστάσεις της Ιατρικής Σχολής Λάρισας (Τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας) και του Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου. Η σύνδεση της διαδρομής με την επίσκεψη στο μνημείο του Ιπποκράτη (τελευταίος σταθμός της ζωής του η Λάρισα) σίγουρα μαρτυρεί τη μετάβαση στη σύγχρονη ιατρική ως επιστήμη (με αναφορά στον όρκο του Ιπποκράτη που δίνουν οι απόφοιτοι των Ιατρικών Σχολών της Ελλάδας και στα Ιπποκράτεια που γίνονται στη Λάρισα με επιστημονικές ιατρικές ανακοινώσεις και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις), επισημαίνοντας το αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του ιατρού Γεώργιου Τόλη (με καταγωγή από το Μαλακάσι Τρικάλων), ο οποίος πραγματοποίησε το πρώτο bypass και την πρώτη μεταμόσχευση καρδιάς στην Ελλάδα. Στη συνέχεια, οι επισκέπτες θα μπορούσαν να επισκεφθούν την πόλη των Τρικάλων και το Ασκληπιείο της Τρίκκης (το πρώτο από τα 300 περίπου Ασκληπιεία που είχαν αναπτυχθεί στην αρχαία Ελλάδα) όπου έζησε και αναδείχθηκε ο Ασκληπιός (ενημέρωση για τα υπόλοιπα Ασκληπιεία στη Θεσσαλία), με αναφορά στη δραστηριότητα του Ασκληπιού, ο οποίος μάζευε τα φαρμακευτικά βότανα από τον κοντινό Κόζιακα (Κερκέτιον Όρος), τα επεξεργαζόταν στα φαρμακοτριβεία της Πιαλείας και τα μετέφερε στο Ασκληπιείο της Τρίκκης. Κατάληξη της διαδρομής μπορεί να αποτελέσει η επίσκεψη στην Διεθνή Ακαδημία Κλασικής Ομοιοπαθητικής στην Αλόννησο, η οποία αποτελεί ένα διεθνές κέντρο έρευνας και ανταλλαγής γνώσεων στην ομοιοπαθητική ιατρική. Ο βοτανικός κήπος στην ημιορεινή ύπαιθρο της Αλοννήσου με τους απότομους γκρεμούς, τις βαθιές ρεματιές και τους πράσινους λόφους, εκτός από την ομοιοπαθητική ιατρική μπορεί να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για διάφορους ζωγράφους, συγγραφείς, φωτογράφους, μουσικούς κ.α. (τουρισμός τέχνης).

**K10: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές**

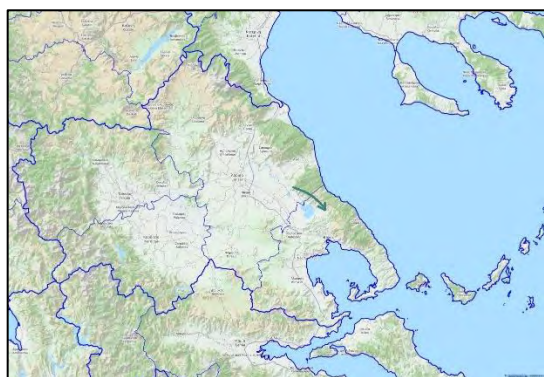

K11. Το οικοσύστημα και ο λιμναίος πολιτισμός της λίμνης Κάρλας, ως πόλος οικοτουριστικής ανάπτυξης

Το οικοσύστημα και ο λιμναίος πολιτισμός της λίμνης Κάρλας αποτελεί έναν πολυσύνθετο πόλο οικοτουριστικής ανάπτυξης και αποτυπώνεται στο μουσείο λιμναίου πολιτισμού Κάρλας στα Κανάλια, με φωτογραφικό υλικό, ομοίωμα καλύβας και μακέτα της λίμνης. Η πολιτική βούληση αποξήρανσης του δεύτερου σε μέγεθος υδροβιότοπου της Ελλάδας⁶³, με τον ισχυρισμό της εξάλειψης των κρουσμάτων ελονοσίας και της δημιουργίας νέας καλλιεργήσιμης γης, δημιούργησε σοβαρές περιβαλλοντικές (στέρεμα Υπέρειας Κρήνης, πτώση του υδροφόρου ορίζοντα, έντονες κλιματικές αλλαγές, απώλεια της παραλίμνιας χλωρίδας και πανίδας, ρωγματώσεις, καθιζήσεις, ακαταλληλότητα για καλλιέργεια της αποξηραμένης έκτασης) και κοινωνικοοικονομικές (συγκρούσεις χρήσεων γης και διεκδικήσεις ψαράδων μετά την αποξήρανση, αγροτών, κτηνοτρόφων, κατοίκων, αρχαιολογικά ευρήματα) επιπτώσεις σε ένα σπουδαίο οικοσύστημα (ανάμεσα στην πλούσια χλωρίδα και πανίδα διακρίνουμε και τα περίφημα *καρλιώτικα ψάρια*). Από τη μερική ανασύσταση της λίμνης (ταμιευτήρας πλέον) προκύπτουν προβλήματα και ευκαιρίες, όπου αναδεικνύεται ιδιαίτερα το πρόβλημα της ορθολογικής και αειφορικής διαχείρισης των υδάτινων πόρων, το οποίο είναι συνδεδεμένο με το ευρύτερο εθνικό και παγκόσμιο πρόβλημα της προστασίας του περιβάλλοντος, με παράλληλο σεβασμό στην πολιτιστική μας κληρονομιά. Στις ευκαιρίες μπορούμε να εντάξουμε την ενίσχυση της ύδρευσης της μείζονος περιοχής Βόλου με καλής ποιότητας υπόγειο νερό, της άρδευσης και την αντιπλημμυρική θωράκιση της ευρύτερης περιοχής, καθώς και την αξιοποίηση των σημαντικών αρχαιολογικών ευρημάτων (αγροικίες ελληνοιστικών χρόνων στις θέσεις Τσερλή, Αμυγδαλή και Γέφυρα, οι αρχαίες πόλεις Βοιβηίδα, Γλαφυρές, και Κασθαναία, συσχέτιση του νεολιθικού οικισμού Παλαιόσκαλας με τον νεολιθικό οικισμό Σέσκλου, νεολιθικά ευρήματα στις όχθες του Πηνειού). Επιπλέον, θα μπορούσε να αναδειχθεί και να αξιοποιηθεί ο μύθος του τέρατος της λίμνης Ηταύρου, αντίστοιχου του τέρατος του Λοχ Νεσ. Τέλος, η λίμνη

⁶³ Αποξηράνθηκαν και άλλες λίμνες, όπως η Ασκουρίδα και η Νεσσωνίδα, με λιγότερες ωστόσο επίπονες επιπτώσεις.

Κάρλα υμνήθηκε από τον Όμηρο, τον Πίνδαρο, τον Στράβωνα κ.α. και συνδέθηκε με τον θεό Απόλλωνα που ερωτεύτηκε την Κορωνίδα, η οποία γέννησε τον φημισμένο γιατρό της αρχαιότητας Ασκληπιό. Από την περιοχή της Κάρλας ξεκινάει για την Αργοναυτική εκστρατεία ο Άρμενος, ο Πρόθοος και ο Εύμηλος, ενώ η λίμνη ήταν πέρασμα ή καταφύγιο για πολλούς ημιθέους και ήρωες (Θησέας, Ηρακλής, Αμαζόνες) στην πορεία τους για τις διάφορες αποστολές τους. Όλα τα παραπάνω, με τη βοήθεια ίσως κάποιων στοχευμένων παρεμβάσεων και κατασκευών, όπως η δημιουργία πλωτών σημειακών εγκαταστάσεων που να θυμίζουν τον λιμναίο πολιτισμό και παραλίμνιου περιπάτου με σκοπό την προβολή της ιστορίας της λίμνης από την 7η χιλιετία μέχρι σήμερα (βλ. Ζαχαριάδου, 2012) θα μπορούσαν να συνδυαστούν μεταξύ τους μέσω κάποιας διαδρομής οικοτουριστικής φύσεως, στις δραστηριότητες της οποίας θα μπορούσαν επίσης να συμπεριληφθούν αρκετά στοιχεία συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού (ψάρεμα, μαγείρεμα, κατασκευές συσχετισμένες με τα αρχαιολογικά ευρήματα, διαμονή σε ψαροκαλύβα, μαθήματα κωπηλασίας, παρατήρηση της φύσης κ.ά.).

***K11: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

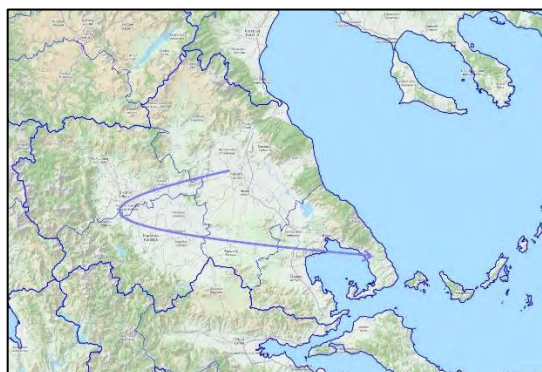

***K12. Η τεχνογνωσία και η επιστημονική εξειδίκευση στον
θεσσαλικό χώρο***

Η κομβικής σημασίας γεωγραφική θέση της Θεσσαλίας στον ελληνικό χώρο, σε συνδυασμό με την ενέργεια που εκπέμπει το πλούσιο φυσικό της περιβάλλον, οδήγησε στη διαρκή και μακρόχρονη κατοίκησή της από διάφορους πολιτισμούς και λαούς, στους οποίους οφείλεται κατά ένα μεγάλο μέρος η ύπαρξη μιας σπουδαίας

πολιτιστικής κληρονομιάς και συσσωρευμένης τεχνογνωσίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνει ο τρόπος και ο βαθμός που ο τεράστιος αυτός άυλος τοπικός πόρος ενσωματώθηκε ή μεταφέρθηκε στη σημερινή θεσσαλική ταυτότητα μέσω της εφαρμογής σύγχρονων επιστημονικών ερευνών και πολιτιστικών δράσεων. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας σε συνδυασμό με τα ερευνητικά κέντρα, τα ινστιτούτα και τους φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα του πολιτισμού και των νέων τεχνολογιών διαθέτουν υψηλής ποιότητας επιστημονικό δυναμικό με σπουδαίο ερευνητικό έργο και σημαντική παρουσία τόσο στον ελληνικό όσο και στο διεθνή χώρο, παρέχοντας ολοκληρωμένες υπηρεσίες τεχνογνωσίας και επιστημονικής εξειδίκευσης. Στοχεύοντας στην αξιοποίηση της παραγωγής ιδεών και στην ενθάρρυνση της δημιουργικότητας εντός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, μπορούμε να σχεδιάσουμε αντίστοιχες θεματικές διαδρομές που θα συνδυάζουν την πολιτιστική παράδοση με τις σύγχρονες επιστήμες. Συγκεκριμένα, μία τέτοιου είδους διαδρομή θα μπορούσε να συνδυάζει διάφορα επιστημονικά πεδία (κατά τη λειτουργία του μηχανισμού ίσως να προκύψει διαχωρισμός των επιστημονικών πεδίων σε περισσότερες διαδρομές) ξεκινώντας από το αστεροσκοπείο Λάρισας *APIΣΤΕΥΣ* στη Γιάννουλη, όπου οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν κάποια βασικά μαθήματα αστρονομίας και προσανατολισμού, βάσει των μετρικών και υπολογιστικών συστημάτων των αρχαίων Ελλήνων. Στη συνέχεια, θα έχουν τη δυνατότητα να εμβαθύνουν στα προσφερόμενα επιστημονικά πεδία με την πραγματοποίηση επισκέψεων στις πανεπιστημιακές εγκαταστάσεις της Λάρισας, των Τρικάλων, της Καρδίτσας και του Βόλου, για να καταλήξουν στη μόνιμη έκθεση του Ευρωπαϊκού Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών (CERN) στο Νεοχώρι Πηλίου, όπου θα υπάρχει αναλυτική ενημέρωση για τη σημασία της σύγχρονης επιστήμης και της σύνδεσής της με την αρχαιοελληνική θεώρηση του κόσμου και της ζωής γενικότερα. Επίσης, θα μπορούσαν να ενσωματωθούν διάφορες μεμονωμένες δραστηριότητες είτε στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών και διεθνών εκπαιδευτικών προγραμμάτων μετακίνησης και μορφωτικών ανταλλαγών είτε στο πλαίσιο των νέων τεχνολογιών, όπως η συμμετοχή σε *δωμάτια απόδρασης* ή *escape rooms* (ζωντανά παιχνίδια γρίφων που παίζονται από ομάδες παικτών, οι οποίοι κλειδωμένοι πραγματικά σε ένα ή και περισσότερα δωμάτια καλούνται να αποδράσουν μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα

λύνοντας μία σειρά από γρίφους ή αποστολές) είτε ειδικού ενδιαφέροντος, όπως η ενημέρωση για τις τεχνικές των παραδοσιακών επαγγελμάτων κ.ά.

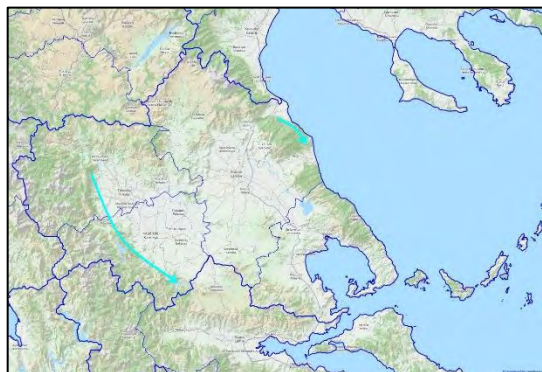
***K12: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

***K13. Ο πλούτος των θεσσαλικών ιαματικών πηγών και η
ανάδειξη του ιαματικού τουρισμού***

Οι δεκάδες διάσπαρτες ιαματικές πηγές που υπάρχουν στη Θεσσαλία λόγω των πλούσιων εδαφών της, αρκετές εκ των οποίων είναι καταγεγραμμένες και αξιοποιημένες από τον ΕΟΤ με υποτυπώδεις υποδομές για την προσέλκυση τουριστικού κοινού, μπορούν να αποτελέσουν μία ολοκληρωμένη εμπειρία ευεξίας, σωματικής και ψυχικής υγείας, καθώς και ενημέρωσης σχετικά με τις θεραπευτικές ιδιότητες των πηγών (αναφορά τόσο στις καταγεγραμμένες ιαματικές πηγές των Τρικάλων από τους πρόποδες του Κόζιακα μέχρι το χωριό Ρίζωμα στις τοποθεσίες Αλιθαράκι, Βρωμονέρι, Λόγκο, Τρόποι, Στάμπα και Πλαστήρα, όσο και της Καρδίτσας στις τοποθεσίες Καΐτσα, Σουλαντά και Μπράβα) στις αρκετά οργανωμένες εγκαταστάσεις των λουτρών Σμοκόβου ή στις πηγές του γνωστού από αρχαιοτάτων χρόνων για τις ιαματικές του ιδιότητες Κόκκινου Νερού της Καρίτσας (αρχαία πόλη των Ευρυμενών). Η ανάδειξη των διαφορετικών σε κάθε πηγή ευεργετικών ιδιοτήτων των πηγαίων υδάτων, σε συνδυασμό με μία πληθώρα αθλητικών δραστηριοτήτων (π.χ. παρόμοιες με της λίμνης Πλαστήρα παραλίμνιες αθλητικές δραστηριότητες στην τεχνητή λίμνη Σμοκόβου ή ακόμη και κατά μήκος εναέριας διάσχισης της λίμνης μέσω κάποιου είδους τελεφερίκ, ορεινές εξορμήσεις μέχρι τον ιστορικό οικισμό της Ρεντίνας ή δραστηριότητες canyoning στο φαράγγι

Καλυψώς πλησίον του Κόκκινου Νερού στην Καρίτσα) που το φυσικό περιβάλλον προσφέρει απλόχερα στους επισκέπτες, συμβαδίζει απόλυτα με τις νέες τάσεις εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης του θερμαλισμού και του θερμαλιστικού τουρισμού (Παπαγεωργίου 2009, σσ. 452-459) στην περιοχή.

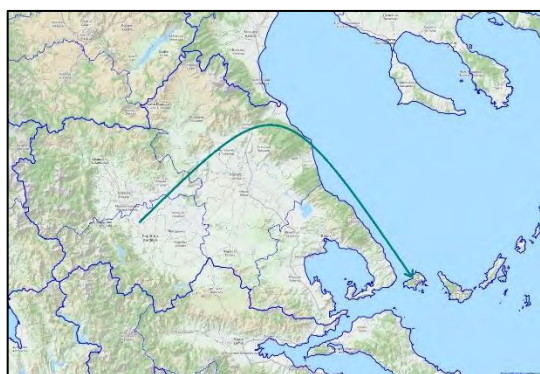
**K13: 2 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 90 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές**

K14. Η γεωστρατηγική σπουδαιότητα του δικτύου των θεσσαλικών κάστρων

Η ασύγκριτη γοητεία θέα και η ενέργεια που εκπέμπουν τα κάστρα παγκοσμίως, τόσο για τις ιστορίες που κρύβουν όσο και για την φυσική τους ομορφιά, είναι στοιχείο που από μόνο του προσελκύει και εξιτάρει την φαντασία των επισκεπτών να γνωρίσουν και να ανακαλύψουν τα μυστικά τους. Δυστυχώς όμως στο πέρασμα των χρόνων, τα περισσότερα και συνήθως τα σπουδαιότερα από αυτά έχουν καταστραφεί μερικώς ή ολικώς, δεδομένης της άμεσης σύνδεσής τους με διάφορους γνωστούς ή άγνωστους πολέμους και μάχες του παρελθόντος. Στην περίπτωση της ξακουστής θεσσαλικής πεδιάδας τα περισσότερα κάστρα είχαν διπλό ρόλο, από τη μία να προστατεύουν τον πληθυσμό από τους επιδρομείς και από την άλλη να ελέγχουν τις διαβάσεις, ώστε να διατηρείται ανοικτό το συγκοινωνιακό δίκτυο της περιοχής. Πολλά από αυτά κτίστηκαν πάνω σε αρχαία, όπως συμβαίνει με τις μεγαλύτερες πόλεις της Θεσσαλίας και άλλα αποτελούν νέα δημιουργήματα της πρωτοβυζαντινής περιόδου τα οποία χρησίμευαν στην άμυνα της Θεσσαλίας. Εκτεταμένες κάθετες (βορράς - νότος), οριζόντιες (ανατολή - δύση) και διαγώνιες σειρές κάστρων, διερχόμενες από το κομβικής σημασίας κέντρο της Λάρισας (συσχετισμός με τη

σύγχρονη πόλη, η γεωγραφική θέση της οποίας θυμίζει γερμανική πόλη), κάλυπταν διαχρονικά τις κύριες γεωγραφικές διαδρομές ολόκληρης της Θεσσαλίας, με σκοπό την προστασία των κοινωνιών από τους επιδρομείς. Μεγάλη σειρά κάστρων στο Πήλιο προστάτευαν μεμονωμένες πόλεις και επέβλεπαν τους επιδρομείς από τη θάλασσα, ενώ άλλη μία σειρά κάστρων διατασσόταν διαγώνια στον κάμπο της Θεσσαλίας και επόπτευε την οδό που οδηγούσε από την Πίνδο στα Φάρσαλα, στο Βελεστίνο και στη Νότια Ελλάδα. Αν μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε μία ενδεικτική θεματική διαδρομή θα περιλάμβανε σίγουρα την επίσκεψη στα δύο καλοδιατηρημένα κάστρα του Φαναρίου και των Τρικάλων, καθώς και στα κάστρα Δαμασίου, Γριζάνου και Αγρελιάς, τα οποία επόπτευαν μεγάλο μέρος στο βορειοδυτικό τμήμα του θεσσαλικού κάμπου. Στη συνέχεια θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν επισκέψεις στα κάστρα Ωριάς, Βελίκας (αρχαία Μελίβοια - καταγωγή Φιλοκτήτη) και Αγιάς στην ανατολική Θεσσαλία, τα οποία διακρίνονταν για την σπουδαιότητά τους, ενώ η κατάληξη της διαδρομής θα μπορούσε να περιλαμβάνει επισκέψεις στο κάστρο του Βόλου (μυθική Ιωλκός), στο κάστρο του Πελεού (ερείπια μεσαιωνικής καστροπολιτείας - Αλατόπυργος) και στο Μπούρτζι της Σκιάθου. Το ιδιαίτερο στοιχείο που αυξάνει την ελκυστικότητα της συγκεκριμένης θεματικής κατηγορίας είναι η μελέτη της δικτύωσης και της γεωστρατηγικής σπουδαιότητας των κάστρων αυτών, ο τρόπος κατασκευής τους και η σύνδεσή με τα ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στην περιοχή της Θεσσαλίας.

***K14: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

**K15. Τα ναυάγια και τα πλούσια θαλάσσια οικοσυστήματα, ως
πόλος ανάπτυξης του καταδυτικού και αλιευτικού τουρισμού**

Όπως αναφέρθηκε ήδη στις συνδυαστικές παρεμβάσεις που είναι απαραίτητες για την εφαρμογή του πλαισίου (βλ. κεφ. 8.2.), η λειτουργία υποθαλάσσιων μουσείων με θέμα τα αρχαία ναυάγια μέσα από τους διαυγείς καθαρούς μεσογειακούς βυθούς, εκτιμάται ότι θα αναπτύξει σημαντικά τον καταδυτικό τουρισμό στην περιοχή⁶⁴. Κατ' επέκταση της καινοτόμου πρωτοβουλίας του προγράμματος BLUE MED να δημιουργήσει καταδυτικά θεματικά πάρκα στις Β. Σποράδες και στο Δ. Παγασητικό, θα μπορούσαν να δημιουργηθούν αντίστοιχες ενδιαφέρουσες θεματικές διαδρομές. Συγκεκριμένα, θα μπορούσαν να δημιουργηθούν 2 τέτοιες ιδιαίτερες καταδυτικές διαδρομές, η μία στην περιοχή της Αλοννήσου (με σημεία αναφοράς το ΕΘΠΑΒΣ, που αποτελεί το πρώτο Θαλάσσιο Πάρκο της Ελλάδας και τη μεγαλύτερη προστατευμένη θαλάσσια περιοχή στην Ευρώπη, τη βυθισμένη πολιτεία και τον φάρο της Ψαθούρας, καθώς και το σπήλαιο του Κύκλωπα στη Γιούρα) και η άλλη στην περιοχή της Αμαλιάπολης (με σημεία αναφοράς τον παράκτιο υγρότοπο Σούρπης και τα σημαντικά ναυάγια πλησίον της Σούρπης και της Αμαλιάπολης). Για να μπορέσουν όμως τα οφέλη που θα προκύψουν από τις δραστηριότητες καταδυτικού και αλιευτικού τουρισμού να αντισταθμίσουν τα υψηλά κόστη συντήρησης, προστασίας και επιτήρησης των περιοχών αυτών, θα πρέπει να υπάρξει από την αρχή σωστός σχεδιασμός κόστους ανταμοιβής και στη συνέχεια προσεκτική υλοποίηση του σχεδίου, σαφής καθορισμός των αρμοδιοτήτων και ορθολογική συμμετοχή των εμπλεκόμενων.

⁶⁴ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Μάλτας, η οποία κατόρθωσε μέσω ενός στρατηγικού σχεδιασμού για την αναδιάρθρωση του τουριστικού της προϊόντος, να διαφοροποιηθεί σε σχέση με τους άλλους μεσογειακούς προορισμούς, αναπτύσσοντας κυρίως τον καταδυτικό τουρισμό παράλληλα με τον τουρισμό για γκολφ (Metaxas, 2007).

***K15: 2 θεματικές διαδρομές X 45
εβδομάδες = 90 εβδομαδιαίες θεματικές
διαδρομές***

K16. Το ιστορικό και γραφικό τρενάκι Πηλίου

Το τρενάκι Πηλίου αποτελεί δικαιολογημένα ένα από τα πιο σημαντικά τουριστικά αξιοθέατα για τα χωριά του Πηλίου και γενικότερα της ευρύτερης περιοχής και ταυτόχρονα μία παραμυθένια ανεξίτηλη βιωματική εμπειρία για τους επισκέπτες. Μία εντυπωσιακή θεματική διαδρομή θα μπορούσε να ξεκινά από το μουσείο της πόλης του Βόλου και με τη μορφή ενός πολιτιστικού περιπάτου μέσω της περιοχής των Παλαιών, να συνεχίζει στο μουσείο τελωνειακής ιστορίας και να καταλήγει στο μοναδικής αρχιτεκτονικής αξίας νεοκλασικό κτίριο του σιδηροδρομικού σταθμού Βόλου, με τη γλυπτή μαρμάρινη σύνθεση και το συμβολικό άγαλμα της θεάς Αθηνάς στον προαύλιο χώρο, καθώς και στο σιδηροδρομικό μουσείο Θεσσαλίας με τα ιστορικά εκθέματα στον πρώτο όροφο του κτιρίου. Οι ιστορικές αναφορές σύνδεσης της σιδηροδρομικής γραμμής του θρυλικού *Μουτζούρη* με το λιμάνι του Βόλου και το υπόλοιπο θεσσαλικό σιδηροδρομικό δίκτυο, αλλά κυρίως του εμποροβιομηχανικού κέντρου του Βόλου με την εύφορη και πλούσια περιοχή του δυτικού Πηλίου, μαρτυρούν τη σπουδαιότητα αυτής της μοναδικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η συνέχεια ανήκει στην γνωριμία με την ευρηματική σιδηροδρομική υποδομή (ανενεργή σήμερα λόγω της μεγάλης οικιστικής ανάπτυξης του πολεοδομικού συγκροτήματος Βόλου) των 29 συνολικά χιλιομέτρων, που ακολούθησε στα σχέδιά του ο Εβαρίστο ντε Κίρικο (από τις στενότερες σιδηροδρομικές γραμμές στον κόσμο με πλάτος γραμμής 60 εκατοστά), μέχρι τον σπουδαίο επίσης αρχιτεκτονικής αξίας

σιδηροδρομικό σταθμό Αγριάς και την γέφυρα του Βρύχωνα, την πρώτη γέφυρα από οπλισμένο σκυρόδεμα στην Ελλάδα. Αφετηρία της σύγχρονης τουριστικής διαδρομής (Άνω Λεχώνια - Μηλιές) αποτελεί ο σιδηροδρομικός σταθμός Άνω Λεχωνίων, όπου οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να απολαύσουν ένα μαγευτικό ταξίδι 16 χιλιομέτρων (90 λεπτών με μία στάση 15 λεπτών στον σιδηροδρομικό σταθμό Άνω Γατζέας - τμήμα της ιστορικής διαδρομής) στο πλούσιο φυσικό περιβάλλον του Πηλίου και να διασχίσουν τη μοναδική στην Ευρώπη μεγάλη μεταλλική γέφυρα του Ταξιάρχη ή γέφυρα Ντε Κίρικο (το τρένο κυλάει σε καμπύλη γραμμή, ενώ η γέφυρα στην οποία βρίσκεται είναι ευθεία). Στο τέλος της διαδρομής, όπου ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η χειροκίνητη αναστροφή της κατεύθυνσης της μηχανής στο σταθμό των Μηλεών για την επιστροφή, οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να ακολουθήσουν το γραφικό καλντερίμι που οδηγεί στο κέντρο του χωριού και να γνωρίσουν τον τοπικό πολιτισμό (λαογραφικό μουσείο και ιστορική βιβλιοθήκη). Η επιστροφή αποτελεί τον καλύτερο τρόπο αποτύπωσης της μοναδικότητας του πόρου, η οποία ίσως μεταφραστεί σε κάποια μορφή δημιουργικότητας από τους επισκέπτες. Άλλωστε, το έργο του εμπνευστή αυτής της αριστουργηματικής εικόνας Εβαρίστο ντε Κίρικο, έμελλε αργότερα να εμπνεύσει και να συνοδεύει σταθερά τις σουρεαλιστικές δημιουργίες του γιου του και σπουδαίου ζωγράφου Τζόρτζιο ντε Κίρικο. Συμπληρωματικά, οι βγαλμένες από τον προηγούμενο αιώνα μοναδικές εικόνες που παραπέμπει το ιστορικό τρενάκι του Πηλίου, θα μπορούσαν να εμπνεύσουν τον θεματικό προσανατολισμό χριστουγεννιάτικων (ή και άλλων κατά περίπτωση εορτών) δραστηριοτήτων, αλλά κυρίως τη διοργάνωση διάφορων γαμήλιων τελετών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, ως συνέχεια της βιωματικής εμπειρίας που ήδη προσφέρει η πραγματοποίηση ενός κινηματογραφικού γάμου *αλά MAMMA MIA* (βλ. θεματική κατηγορία Δ5).

**K16: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες θεματικές
διαδρομές**

K17. Η μακρόχρονη θεσσαλική παράδοση στην ιπποτροφία

Το άλογο υπήρξε αναπόσπαστο κομμάτι της θεσσαλικής ζωής. Τα *θεσσαλικά άλογα* είναι ήδη γνωστά από τα ομηρικά χρόνια (ιπποτρόφα Θεσσαλία), ενώ κατά την κλασική αρχαιότητα αναφέρονται στους καταλόγους των νικητών στην Ολυμπία, με το θεσσαλικό ιππικό να θεωρείται μακράν το καλύτερο στην Ελλάδα. Άλογα της φυλής αυτής, τα οποία σπανίζουν, συναντώνται σε θρησκευτικά πανηγύρια της Δ. Μακεδονίας και της Β. Θεσσαλίας (στους Γόνους και στο Μακρυχώρι, όπου γίνονται ιππικοί αγώνες). Μία ενδιαφέρουσα θεματική διαδρομή θα μπορούσε να έχει αφετηρία της το Λιβάδι Ολύμπου (τα θεσσαλικά άλογα ζουν ελεύθερα σε άγρια μορφή στις πλαγιές του Ολύμπου), ένα από τα γραφικότερα βλαχοχώρια της θεσσαλικής γης, όπου οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να θαυμάσουν τη μαγευτική θέα ανάμεσα στους επιβλητικούς ορεινούς όγκους των Πιερίων και του Ολύμπου, αλλά και να ενημερωθούν για την σπουδαία διαχρονική παρουσία των θεσσαλικών αλόγων στον χώρο (αναφορά στη θεσσαλική καταγωγή του αλόγου του Μεγάλου Αλεξάνδρου του περίφημου Βουκεφάλα και του αλόγου που έσυρε το άρμα του Αχιλλέα, στα αρχαία ιπποφορβεία, στους Κενταύρους του Πηλίου, στο ιππικό της αρχαίας Τρίκκης που συνόδευσε τους Έλληνες στον Τρωικό πόλεμο, καθώς και στον πρωταγωνιστικό ρόλο του θεσσαλικού ιππικού γενικότερα στις σπουδαιότερες μάχες του ελληνικού έθνους). Επόμενος σταθμός τα Μετέωρα με επίσκεψη και συμμετοχή στις εργασίες περιποίησης των ζώων σε κάποιο από τα παραδοσιακά αγροκτήματα

εκτροφής θεσσαλικών αλόγων (αναφορά στη δραστηριότητα της Ένωσης Εκτροφέων Αλόγου Φυλής Θεσσαλίας, η οποία δραστηριοποιείται σε όλο τον θεσσαλικό χώρο με πάνω από 50 εκτροφείς και 850 άλογα που είναι υπό καθεστώς διατήρησης της σπάνιας φυλής), από εκεί στο Περούλι με τα μαγευτικά περτουλιώτικα λιβάδια και ακολούθως στις όχθες της λίμνης Πλαστήρα (εναλλακτικά στο Πήλιο και στη Σκιάθο) για μια όμορφη βόλτα με τα θεσσαλικά άλογα.

K17: 1 θεματική διαδρομή X 45

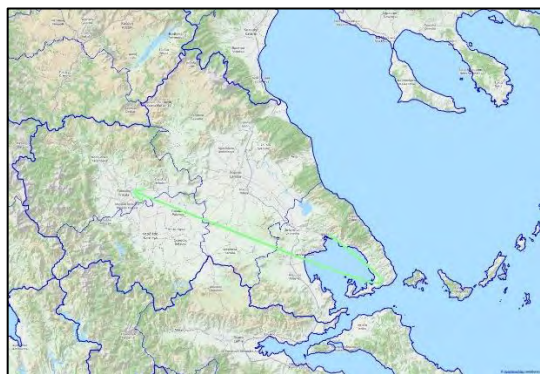
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες θεματικές διαδρομές

K18. Οι ιδιαίτερες και μοναδικές μουσειακές συλλογές, ως πόλος προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος

Η ύπαρξη σπουδαίων και εξειδικευμένων μουσειακών συλλογών αποτελεί από μόνη της έναν μοναδικό πόρο για την περιοχή, δεδομένου ότι όλο και περισσότεροι τουρίστες ενδιαφέρονται να γνωρίσουν και να βιώσουν κάτι διαφορετικό από αυτά που τους προσφέρουν τα κλασσικά μουσειακά εκθέματα των γνωστών και διαδεδομένων μουσείων. Οι συλλογές αυτές μπορούν να λειτουργήσουν ως δίοδοι επικοινωνίας, μελέτης και ανταλλαγής ιδεών, προσελκύοντας τουρίστες με παρόμοια ενδιαφέροντα ή με ιδιαίτερες καλλιτεχνικές ανησυχίες για τη δημιουργία ενός εντυπωσιακού τελικού θεάματος. Δεδομένης της τεράστιας δυναμικής εξέλιξης αυτής της θεματικής κατηγορίας, λόγω της ύπαρξης ή συνδυασμού πολλαπλών δυναμικών αντικειμένων αναφοράς, το σύνολο της περιοχής μπορεί να επωφεληθεί σημαντικά μέσω της συμμετοχικής διαδικασίας σχεδιασμού και κυρίως από τις διάφορες πρωτότυπες εμπειρίες των επισκεπτών που θα καταγραφούν. Αν και στην περιοχή της

Θεσσαλίας δεν έχουν σημειωθεί πολλές τέτοιου είδους ιδιαίτερες μουσειακές συλλογές ή τουλάχιστον δεν έχουν διαδοθεί μέχρι σήμερα όσο θα έπρεπε, η μοναδικότητα αυτών που υπάρχουν είναι ικανή να οδηγήσει αρχικά στη συγκρότηση μιας ενδεικτικής θεματικής διαδρομής. Αφετηρία της διαδρομής θα μπορούσε να αποτελέσει το εντομολογικό μουσείο Α. Κουτρούμπα στην πόλη του Βόλου, με τα σπάνια και εντυπωσιακά δείγματα λεπιδόπτερων και την επιβλητικότητα της μεγαλύτερης πεταλούδας στον κόσμο, όπου οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα να θαυμάσουν, να ενημερωθούν και να ανταλλάξουν γνώσεις και εμπειρίες. Δύο ακόμη εντυπωσιακές επισκέψεις θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν στο τυπογραφικό μουσείο της εφημερίδας *ΘΕΣΣΑΛΙΑ* με το παλαιότερο και πληρέστερο αρχείο εφημερίδας στην Ελλάδα και στο μουσείο τελωνειακής ιστορίας Βόλου με αντίστοιχο μουσειακό υλικό, όπου σίγουρα και οι δύο αποτελούν μοναδικότητες στον ελληνικό χώρο και κατά συνέπεια αντικείμενο ανταλλαγής ιδεών και ενδιαφέρουσας συζήτησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης, μία επίσκεψη στο ραδιοφωνικό μουσείο Λαύκου, όπου εκτός από την εντυπωσιακή σε μέγεθος και φυσική ομορφιά πλατεία του χωριού, εκτίθεται και μία πλούσια και ιδιαίτερα σημαντική συλλογή ραδιόφωνων από όλο τον κόσμο. Για το τέλος της διαδρομής θα μπορούσε να οργανωθεί μία επίσκεψη στο κέντρο ιστορίας και πολιτισμού της εταιρίας *Κλιάφα*, ως ένα σπουδαίο βιομηχανικό μουσείο, όπου λειτουργεί και αίθουσα πολλαπλών χρήσεων. Όπως έχει ήδη ειπωθεί, εκτός από αυτή τη διαδρομή θα μπορούσαν να σχεδιαστούν περισσότερες ή να δημιουργηθούν εξ αρχής νέες, ανάλογα με τις δυνατότητες και τα δεδομένα που θα προκύψουν κατά τη λειτουργία του συνολικού πλαισίου.

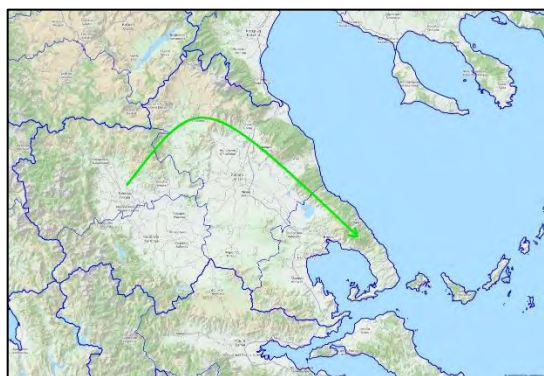
**K18: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές**

**K19. Τα αρωματικά φυτά, τα βότανα και τα άνθη της Θεσσαλίας
υπό το πρίσμα της επιστήμης, της υγείας, της λαϊκής παράδοσης
και των δραστηριοτήτων οικοτουριστικής φύσης**

Οι γνωστές από την αρχαιότητα θεραπευτικές και ευεργετικές ιδιότητες των αρωματικών φυτών ανέκαθεν αποτελούσαν αντικείμενο μελέτης διάφορων επιστημών (βοτανολογία, φαρμακευτική, ιατρική, λαογραφία κ.ά.), ενώ δεν είναι λίγοι εκείνοι που δηλώνουν λάτρεις της μοναδικότητας της φύσης και των οικοτουριστικών δραστηριοτήτων. Τόσο η πολυμορφία του θεσσαλικού εδάφους όσο και οι ευνοϊκές κλιματικές συνθήκες, ευθύνονται για την ύπαρξη μιας μοναδικής ποικιλίας οικοσυστημάτων κυρίως στους ορεινούς όγκους, όπου και εστιάζεται το ενδιαφέρον των δυνητικών επισκεπτών που θέλουν να εξερευνήσουν και να γνωρίσουν από κοντά τα μυστικά της φύσης και τη μαγεία των οικοσυστημάτων. Μία ενδιαφέρουσα οικοτουριστική διαδρομή με έμφαση στις ευεργετικές ιδιότητες των αρωματικών φυτών και στην ακαταμάχητη γοητεία των ανθέων, πάντα με την απαραίτητη συμβολή και καθοδήγηση των γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών, θα μπορούσε να αποτελέσει η επίσκεψη στην Πιαλεία Τρικάλων (με αναφορά στον βοτανικό κήπο και το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Νεοχωρίου, καθώς και στον βοτανικό κήπο Αλοννήσου). Κατόπιν, θα μπορούσε να ακολουθήσει μία επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο Παλιόκαστρου και από εκεί στην πόλη των Τρικάλων και στο Ασκληπιείο της Τρίκκης (αναφορές στη λαϊκή παράδοση και την υγιεινή), ακολουθώντας τη δραστηριότητα του Ασκληπιού, ο οποίος μάζευε τα φαρμακευτικά βότανα από τον κοντινό Κόζιακα (Κερκέτιον Όρος), τα επεξεργαζόταν στα φαρμακοτριβεία της Πιαλείας και τα μετέφερε στο Ασκληπιείο της Τρίκκης. Η διαδρομή θα μπορούσε επίσης να περιλαμβάνει τη μετάβαση στα Καλύβια Ελασσόνας, όπου οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να βιώσουν το μεγαλείο της φύσης, είτε διασχίζοντας κάποιο κομμάτι του εντυπωσιακού εθνικού μονοπατιού Ο2 που ενώνει τον Όλυμπο με το Πήλιο, είτε (για τους πιο τολμηρούς) απολαμβάνοντας τη μοναδική θέα του φυσικού τοπίου από ψηλά και συγκεκριμένα από την κορυφή Τουρτοφωλιά, όπου λειτουργεί οργανωμένη πίστα απογείωσης αιωρόπτερων και αλεξίπτωτων πλαγιάς. Η διαδρομή δεν θα μπορούσε να μην

περιλαμβάνει το βουνό των λουλουδιών και των φαρμακευτικών βοτάνων από την αρχαιότητα Πήλιο (έχουν εντοπιστεί και καταγραφεί περίπου 3.000 βότανα) και να καταλήγει στην επίσκεψη του χωριού της άγριας επίγειας ορχιδέας, Κερασιά (Κέντρο έρευνας και προστασίας της αυτοφυούς ορχιδέας του Βορείου Πηλίου), με αναφορές στα πασίγνωστα δακράκια της Κορόπης (τα περίφημα *ία* των αρχαίων), στη γιορτή λουλουδιών στην Άλλη Μεριά και στη Μακρυρράχη Πηλίου, όπως και στη γιορτή μανιταριού και βοτάνων στη Μακρυρράχη Πηλίου και την εξόρμηση στο δάσος για αναζήτηση μανιταριών και βοτάνων με επιστροφή και ταυτοποίησή τους.

***K19: 1 θεματική διαδρομή X 45
εβδομάδες = 45 εβδομαδιαίες
θεματικές διαδρομές***

K20. Οι σημαντικές πολιτιστικές και εορταστικές ετήσιες εκδηλώσεις και τα διάφορα ειδικά γεγονότα, ως αφορμή προσέλκυσης τουριστών και γνωριμίας με την τοπική παράδοση

Οι εντυπωσιακές χριστουγεννιάτικες (κυρίως στα Τρίκαλα και στο Βόλο) και αποκριάτικες εκδηλώσεις (κυρίως στον Τύρναβο) μπορούν να αποτελέσουν πόλους έλξης τουριστών και ανάδειξης του τοπικού πολιτισμού, μέσα από τη δημιουργία ειδικών θεματικών διαδρομών. Ο μύλος Ματσόπουλου στα Τρίκαλα (εκτός από σημαντικό βιομηχανικό μνημείο, μετατρέπεται τα Χριστούγεννα στον μύλο των ξωτικών, ένα πολυθεματικό πάρκο με πληθώρα διαδραστικών δράσεων), το χωριό του Άι Βασίλη στο Βόλο (μοναδική φωταγώγηση της πόλης με πλούσιο θέαμα εκδηλώσεων) και το περίφημο μπουρανί στο Καρναβάλι Τυρνάβου, σίγουρα μπορούν να προσφέρουν συμμετοχικές και δημιουργικές δραστηριότητες ανεπανάληπτων εμπειριών. Ενδιαφέρον συγκεντρώνουν και οι διοργανώσεις ειδικών γεγονότων

(συνέδρια, φεστιβάλ, αθλητικές διοργανώσεις, εκθέσεις κ.ά.), όπως και οι ταινίες *I love Karditsa* και *Λάρισα εμπιστευτικό*, οι οποίες συνέβαλλαν στην προβολή της τοπικής ιδιομορφίας. Οι διαδρομές αυτού του είδους, παρόλο που εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο των υπόλοιπων θεματικών διαδρομών και αφορούν συνήθως εβδομαδιαίες δραστηριότητες συμμετοχής των επισκεπτών στις διάφορες τοπικές εκδηλώσεις ή διοργανώσεις, είναι δύσκολο να οργανωθούν, διότι: δεν μπορούν να επαναλαμβάνονται μέσα στο ίδιο έτος, αφορούν συγκεκριμένες περιόδους (Χριστούγεννα, Δεκαπενταύγουστος, συνέδρια, φεστιβάλ, αθλητικές διοργανώσεις, εκθέσεις) ή περιόδους που διαφέρουν κάθε έτος (Πάσχα, Απόκριες, γιορτές Πολιούχων και Προστάτων Αγίων) και πραγματοποιούνται αυτόνομα, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα να ενσωματωθούν εύκολα σε αυτές κάποια στοιχεία συμμετοχικού και δημιουργικού τουρισμού. Σίγουρα όμως αποτελούν αυθεντικές εμπειρίες γνωριμίας με την τοπική παράδοση, ενώ ο μεγάλος τους αριθμός και το ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που δύνανται να προσφέρουν, αποτελούν ένα ικανοποιητικό πλαίσιο αναφοράς που μπορεί να επαναλαμβάνεται κάθε έτος, μολονότι πολλές από αυτές έχουν συγκεκριμένο θεματικό προσανατολισμό και συμπεριλαμβάνονται με αναφορές ή με βιωματικό τρόπο σε άλλες θεματικές ενότητες **(15 εβδομαδιαίες θεματικές διαδρομές)**.

Π7: Συνοπτικός πίνακας θεσσαλικών θεματικών διαδρομών ανά θεματική κατηγορία ετησίως

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ	ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΑΝΑ ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΒΔΟΜΑΔΩΝ ΑΝΑ ΕΤΟΣ
K1	2	45	90
K2	5	45	225
K3	4	45	180
K4	2	45	90
K5	4	45	180
K6	6	45	270
K7	2	45	90
K8	2	45	90
K9	1	45	45
K10	1	45	45
K11	1	45	45
K12	1	45	45
K13	2	45	90
K14	1	45	45
K15	2	45	90
K16	1	45	45
K17	1	45	45
K18	1	45	45
K19	1	45	45
K20			15
ΣΥΝΟΛΟ	40		1815

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

X9: Χαρτογραφική απεικόνιση θεσσαλικών θεματικών διαδρομών ανά θεματική κατηγορία ετησίως

- K1.** Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία μυθολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας
- K2.** Η διεθνούς ακτινοβολίας σπουδαία αρχαιολογική ταυτότητα της Θεσσαλίας
- K3.** Τα αγροδιατροφικά προϊόντα και η γαστρονομική ταυτότητα της Θεσσαλίας, ως πόλος αγροτουριστικής ανάπτυξης
- K4.** Η αυθεντική εμπειρία γυψέων στα τοιχογράδια της ευρύτερης περιοχής Βόλου και Νέας Ιωνίας
- K5.** Η καλλιτεχνική ταυτότητα της Θεσσαλίας
- K6.** Η μοναδική θρησκευτική ακτινοβολία της Θεσσαλίας, ως πόλος ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού
- K7.** Η πλούσια λαογραφική θεσσαλική παράδοση
- K8.** Το μοναδικό θεσσαλικό φυσικό περιβάλλον, ως πόλος ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού και περιπέτειας
- K9.** Σπουδαίες ιστορικές, αλλά και καινοτόμες πνευματικές και οικονομικές πρωτοβουλίες στη Θεσσαλία
- K10.** Η ιατρική και παραϊατρική παράδοση της Θεσσαλίας
- K11.** Το οικοσύστημα και ο λιμναίος πολιτισμός της λίμνης Κάρλιας, ως πόλος οικοτουριστικής ανάπτυξης
- K12.** Η τεχνονομία και η επιστημονική εξειδίκευση στον θεσσαλικό χώρο
- K13.** Ο πλούτος των θεσσαλικών ιαματικών πηγών και η ανάδειξη του ιαματικού τουρισμού
- K14.** Η γεωστρατηγική σπουδαιότητα του δικτύου των θεσσαλικών κάστρων
- K15.** Τα ναυάγια και τα πλούσια θαλάσσια οικοσυστήματα, ως πόλος ανάπτυξης του καταδυτικού και αλιευτικού τουρισμού
- K16.** Το ιστορικό και γραφικό τρενάκι Πηλίου
- K17.** Η μακρόχρονη θεσσαλική παράδοση στην ιπποτροφία
- K18.** Οι ιδιαίτερες αρχονδικές μουσειακές συλλογές, ως πόλος προσέλκυσης τουριστών ειδικού ενδιαφέροντος
- K19.** Τα φυτά, τα βότανα και τα άνθη της Θεσσαλίας υπό το πρίσμα της επιστήμης, της υγείας, της λαϊκής παράδοσης και των δραστηριοτήτων οικοτουριστικής φύσης
- K20.** Οι σημαντικές πολιτιστικές και εορταστικές ετήσιες εκδηλώσεις και τα διάφορα ειδικά γεγονότα, ως αφορμή προσέλκυσης τουριστών και γνωριμίας με την τοπική παράδοση

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Είναι γεγονός ότι, κάθε φορά που επιχειρείται να μελετηθεί η τουριστική δραστηριότητα στο πλαίσιο ενός αναπτυξιακού σχεδιασμού, διερευνώνται διάφορα στοιχεία, δεδομένα και αριθμοί (που αντιστοιχούν σε εισιτήρια, κρατήσεις, εισπράξεις και επιβάτες), τα οποία δυστυχώς εξυπηρετούν τελικά συνήθως μόνο στατιστικούς σκοπούς. Πρέπει να γίνει πλέον κατανοητό, ότι *αναφερόμαστε σε ανθρώπους με επιθυμίες και ανάγκες, προσδοκίες και παραστάσεις, φόβους και ανασφάλειες, ελπίδες και όνειρα, εμπειρίες και αναζητήσεις. Αυτά τα χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τις ταξιδιωτικές συμπεριφορές και επιδρούν καθοριστικά στην εξέλιξη των τάσεων της τουριστικής κίνησης* (Χατζηδάκης, 2015).

Στο πλαίσιο μιας επιτυχημένης επανατοποθέτησης του τουριστικού προϊόντος με συγκεκριμένη στρατηγική και στόχους στο σύνολο μιας χώρας, θα πρέπει αρχικά να προσδιοριστεί ο τρόπος με τον οποίο η συγκεκριμένη χώρα γίνεται αντιληπτή ως ταξιδιωτικός προορισμός από τους ίδιους τους τουρίστες. Ειδικότερα στην περίπτωση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, προκειμένου να κατοχυρωθεί και στη συνέχεια να βελτιωθεί η εικόνα της χώρας ως ασφαλής προορισμός στο διεθνή τουριστικό ανταγωνισμό, δεν πρέπει αρχικά να επαναπαύεται ως παραδοσιακός τουριστικός προορισμός στη σχετικά καλή επίδοση του συνολικού αριθμού αφίξεων τουριστών στα σύνορά της, ούτε φυσικά να βασίζεται σε κάποια πολιτική αστάθεια που ίσως σημειωθεί σε γειτνιάζουσα και τουριστικά ανταγωνιστική χώρα. Ένας μεγάλος αριθμός παραδοσιακών και αναδυόμενων τουριστικών προορισμών επιχειρεί να αυξήσει με επιτυχία την τουριστική του ελκυστικότητα, βάσει της δημιουργίας και ανάδειξης των ιδιότυπων πόρων που μπορεί να διαθέσει, διεκδικώντας με αυτόν τον τρόπο να αποσπάσει μεγαλύτερα μερίδια από τη διεθνή τουριστική αγορά και αμφισβητώντας παράλληλα την μέχρι τώρα σχετικά ικανοποιητική τοποθέτηση της Ελλάδας στον πίνακα των διεθνών αφίξεων.

Για να μπορέσει να ξεχωρίσει ένας γεωγραφικός τουριστικός προορισμός θα πρέπει ενδεχομένως να διαφοροποιηθεί αναδεικνύοντας την ιδιαιτερότητά του, έτσι ώστε να τοποθετηθεί στην αντίληψη του επισκέπτη με βάση ένα ανταγωνιστικό

πλεονέκτημα διαφορετικό από αυτό της τιμής (Πατσής & Γούσιος, 2018). Απαιτείται επομένως αρχικά επανατοποθέτηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος στη διεθνή αγορά, με αναβάθμιση, διαφοροποίηση και εμπλουτισμό της τουριστικής προσφοράς με σαφή στρατηγική και εξειδικευμένους στόχους ανά τουριστική αγορά (Χατζηδάκης 2015, σ. 29). Επιπλέον, αδιαμφισβήτητο γεγονός αποτελεί ότι πολλοί τουρίστες διεθνώς δείχνουν σταθερά την προτίμησή τους να επισκέπτονται προορισμούς, στους οποίους κυριαρχεί το στοιχείο της μαζικής τουριστικής προσέλευσης. Μία πρώτη ερμηνεία της επιλογής αυτής είναι σίγουρα ότι βασίζονται και εμπιστεύονται την επιλογή των υπόλοιπων τουριστών, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι η επίσκεψη στο συγκεκριμένο προορισμό θα ανταποκρίνεται και στις δικές τους προσδοκίες. Αν διερευνήσουμε όμως βαθύτερα την έννοια και την αιτία ύπαρξης της μαζικής τουριστικής προσέλευσης, θα δούμε πολύ απλά ότι οι τουρίστες ανέκαθεν αναζητούσαν και θα συνεχίσουν να αναζητούν μέσω της μαζικότητας και της συνύπαρξης με άλλους ανθρώπους να βιώσουν κάποια αυθόρμητη αυθεντική εμπειρία ή ακόμη περισσότερο να νιώσουν κάποιο έντονο συναίσθημα, καταπολεμώντας την μοναχική τους περιπλάνηση, τα οποία βάσει λογικής θα είχαν πολύ λιγότερες πιθανότητες να βιώσουν σε κάποιον άλλον ήπιας τουριστικής προσέλευσης προορισμό. Η εικόνα αυτή της αναζήτησης συναισθημάτων και εμπειριών είναι περισσότερο γνώριμη και εμφανής στα μεγάλα αστικά κέντρα (αστυφιλία), όπου οι πιθανότητες γνωριμίας και συνεύρεσης των ανθρώπων είναι λογικά πολύ περισσότερες, σε βαθμό που πολλές φορές λόγω των επιβαρυνμένων συνθηκών διαβίωσης χάνει τον αρχικό σκοπό της επιθυμητής κοινωνικής συνεύρεσης και οδηγεί σε τελείως αντίθετα αποτελέσματα (έλλειψη εμπιστοσύνης και πραγματικής επικοινωνίας, καχυποψία, αποξένωση, ανασφάλεια, μοναχικότητα, αδιαφορία κ.ά.).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, επιδίωξη της συγκεκριμένης ΔΔ δεν είναι φυσικά να αποκλείσει την επιλογή του μαζικού τουρισμού ή του πολιτιστικού τουρισμού με την έννοια της μαζικής προσέλευσης, σεβόμενη πάντα τις πραγματικές προσδοκίες και επιθυμίες των τουριστών, αλλά **να προσφέρει παράλληλα μία άλλη εναλλακτική προσέγγιση αυτών των εμπειριών και συναισθημάτων που θέλει να βιώσει ο επισκέπτης, μέσω της συμμετοχικότητας, της δημιουργικότητας και της ανάδειξης των ιδιότυπων τοπικών πόρων.** Η επιλογή της μαζικής προσέλευσης θα υπάρχει και

ενδεχομένως πάντα θα υπάρχει ως τουριστική τάση, με τη διαφορά ότι μέσω της εφαρμογής του εν λόγω μηχανισμού θα υφίσταται πλέον η δυνατότητα να ελέγχεται αυτή η μαζική προσέλευση και να διασπείρεται ομοιόμορφα στον χώρο μέσω στοχευμένων θεματικών διαδρομών, προς όφελος τόσο των επιβαρυνμένων όσο και των λιγότερο διαδεδομένων τουριστικά περιοχών.

Οι θεματικές κατηγορίες δυνητικών διαδρομών συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού που αναπτύχθηκαν στη ΔΔ, εντάσσονται στο πλαίσιο της εδαφικής προσέγγισης της ανάπτυξης και στην ανάδειξη των ιδιότυπων υλικών και άυλων τοπικών πόρων που μπορούν να δημιουργηθούν στην περιοχή⁶⁵. Στοχεύοντας σε μία περισσότερο ισορροπημένη κατανομή της τουριστικής δραστηριότητας, τόσο στον χώρο όσο και στον χρόνο, οδηγούμαστε στη σταδιακή και ομαλή μετάβαση από την ανεξέλεγκτη μαζική προσέλευση στην ελεγχόμενη ποιοτική και προσαρμοσμένη στα ενδιαφέροντα των επισκεπτών προσέγγιση, χωρίς αυτό φυσικά να αποβαίνει αρνητικά στην ελκυστικότητα των καθιερωμένων τοπικών τουριστικών προορισμών. Άλλωστε, ανακαλύπτοντας και ενσωματώνοντας ιδιαιτερότητες που δεν στηρίζονται στην ύπαρξη του καθιερωμένου και περιορισμένου τουριστικού προϊόντος, αλλά μπορούν από μόνες τους να αποτελέσουν ξεχωριστές θεματικές ενότητες στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού, αντισταθμίζονται πλήρως τα οικονομικά οφέλη που προσφέρει η αύξηση των τουριστών του εποχικού και φθηνού μαζικού τουρισμού (ποσότητα), με τη συστηματική και διευρυμένη χρονικά εξάπλωση των δραστηριοτήτων που προσφέρει το νέο εξειδικευμένο τουριστικό προϊόν (ποιότητα).

Υπό την καθοδήγηση ενός κεντρικού φορέα διαχείρισης και ανατροφοδότησης των δραστηριοτήτων και με γνώμονα τη διακριτότητα και τις τοπικές αξίες, τα οφέλη θα είναι συνολικά και η περιοχή θα αποκτήσει μία ενιαία δυναμική ταυτότητα και αναγνωρισιμότητα, με σταθερή αξία στο ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον της διεθνούς τουριστικής αγοράς. Παράλληλα, θα προστατευθεί ο μοναδικός φυσικός και πολιτιστικός πλούτος από τις συνεχείς πιέσεις της μαζικής τουριστικής συγκέντρωσης και θα ενισχυθεί η τοπική απασχόληση στους βασικότερους τομείς της οικονομίας. Ο

⁶⁵ Αξιοσημείωτη πηγή εμπλουτισμού των διαδρομών αυτών με αναλυτικότερες πληροφορίες για τον τοπικό πολιτιστικό και φυσικό πλούτο μπορεί να αποτελέσει η διαδικτυακή πύλη της Ένωσης των ΤΕΔΚ της Περιφέρειας Θεσσαλίας (www.pedthessalias.gr/meditour/index.htm), πρόσβαση 21/02/2020), στην οποία παρουσιάζονται και προτάσεις κυρίως περιπατητικών διαδρομών.

αριθμός των 20 θεματικών κατηγοριών (από τις οποίες προέκυψαν οι 40 δυνητικές θεματικές διαδρομές) που αναπτύχθηκαν βάσει του συγκεκριμένου πλαισίου εφαρμογής, σίγουρα μπορεί να αυξηθεί, δεδομένης της τεράστιας φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Μπορεί όμως και να μειωθεί, ανάλογα με την οργανωτική ικανότητα του φορέα διαχείρισης και τον επιτρεπόμενο ή επιθυμητό αριθμό εισερχόμενων τουριστών, ώστε να μην υπάρξει η παραμικρή επιβάρυνση στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον.

Δύο σημαντικά στοιχεία που προσφέρει το πλαίσιο εφαρμογής και ο μηχανισμός της ΔΔ και ευνοούν την αύξηση του αριθμού των διαδρομών είναι, αφενός η δυνατότητα γεωγραφικής διασποράς των διαδρομών στο σύνολο της περιοχής και όχι μαζική συσσώρευση σε συγκεκριμένες περιοχές και αφετέρου η χρονική διασπορά των διαδρομών καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και όχι εποχικότητα και τουριστική συμφόρηση τους καλοκαιρινούς μήνες (χωρική και χρονική διασπορά). Τέλος, ο περιγραφόμενος μηχανισμός θα μπορούσε να βρει εφαρμογή και σε άλλες αντίστοιχες γεωγραφικές περιοχές μικρότερης ή μεγαλύτερης κλίμακας, σύμφωνα με τα στάδια του ενάρετου κύκλου και της διαδικασίας ιδιοτυποποίησης των υφιστάμενων κοινών πόρων ή ακόμη και να επεκταθεί στην κατασκευή νέων, ανάλογα πάντα με την ικανότητα και την ευελιξία των εμπλεκόμενων φορέων να τους διαχειριστούν σωστά και να επιτύχουν την χωρική τους αγκύρωση (*Patsis & Goussios, 2018*).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1: Αριθμός δυνητικών εμπλεκόμενων στην τουριστική δραστηριότητα νομικών μονάδων κατά τριμήνιο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και ΠΕ

Κωδικός NACE Rev2	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΠΕ ΛΑΡΙΣΑΣ	ΠΕ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	ΠΕ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	ΠΕ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	ΠΕ ΣΠΟΡΑΣΩΝ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
010	Αγρότης ειδικού καθεστώτος	16.190	6.378	6.014	9.057		37.639
011	Καλλιέργεια μη πολυετών φυτών	6.472	1.365	1.440	3.739	11	13.027
012	Πολυετείς καλλιέργειες	1.467	780	77	28	5	2.357
013	Πολλαπλασιασμός των φυτών	30	41	21	9		101
014	Ζωική παραγωγή	2.708	703	1.248	483	20	5.162
015	Μικτές γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες	76	4	31			111
016	Υποστηρικτικές προς τη γεωργία δραστηριότητες και δραστηριότητες μετά τη συγκομιδή	205	42	32	61	3	343
021	Δασοκομία και άλλες δασοκομικές δραστηριότητες			13	5		18
022	Υλοτομία			20	12		32
024	Υποστηρικτικές προς τη δασοκομία υπηρεσίες	15	12	54	8		89
031	Αλιεία	29				59	88
081	Εξόρυξη λίθων, άμμου και αργίλου	19					19
101	Επεξεργασία και συντήρηση κρέατος και παραγωγή προϊόντων κρέατος		8	15	10		33
103	Επεξεργασία και συντήρηση φρούτων και λαχανικών		22	15	5		42
104	Παραγωγή φυτικών και ζωικών ελαίων και λιπών	40	28	7		4	79
105	Παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων	11	19	17	8		55
106	Παραγωγή προϊόντων αλευρόμυλων. παραγωγή αμύλων και προϊόντων αμύλου	317	8	13	6		344
107	Παραγωγή ειδών αρτοποιίας και αλευρωδών προϊόντων		224	131	121	21	497
108	Παραγωγή άλλων ειδών διατροφής	12	27	15	14		68
109	Παραγωγή παρασκευασμένων ζωοτροφών	37	3	11	6		57
110	Ποτοποιία		9	10	12		31
131	Προπαρασκευή και νηματοποίηση υφαντικών ινών		4				4
133	Τελειοποίηση (φινίρισμα) υφαντουργικών	21	3				24

	προϊόντων						
139	Κατασκευή άλλων κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων	46	15			3	64
141	Κατασκευή ειδών ένδυσης εκτός από γούνινα ενδύματα	7	14	12			33
143	Κατασκευή πλεκτών ειδών και ειδών πλέξης κροσέ	4					4
152	Κατασκευή υποδημάτων	12					12
161	Πριόνισμα, πλάνισμα και εμποτισμός ξύλου	71	3	12	7		93
162	Κατασκευή προϊόντων από ξύλο και φελλό και ειδών καλαθοποιίας και σπαρτοπλεκτικής	5	42	41	24	8	120
171	Παραγωγή χαρτοπολτού, κατασκευή χαρτιού και χαρτονιού	11					11
172	Κατασκευή ειδών από χαρτί και χαρτόνι	55	12	3	5		75
181	Εκτυπωτικές και συναφείς δραστηριότητες		32				32
203	Παραγωγή χρωμάτων, βερνικιών και παρόμοιων επιχρισμάτων, μελανιών τυπογραφίας και μαστιχών	7					7
204	Παραγωγή σαπουνιών και απορρυπαντικών, προϊόντων καθαρισμού και στίλβωσης, αρωμάτων και παρασκευασμάτων καλλωπισμού		7				7
221	Κατασκευή προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ)		3				3
222	Κατασκευή πλαστικών προϊόντων	5	6		4		15
231	Κατασκευή γυαλιού και προϊόντων από γυαλί		4				4
233	Παραγωγή δομικών υλικών από άργιλο	6					6
234	Κατασκευή άλλων προϊόντων πορσελάνης και κεραμικής	4	13				17
235	Παραγωγή τσιμέντου, ασβέστη και γύψου			6			6
236	Κατασκευή προϊόντων από σκυρόδεμα, τσιμέντο και γύψο		24	10	24		58
237	Κοπή, μορφοποίηση και τελική επεξεργασία λίθων		18	15	8		41
241	Παραγωγή βασικού σιδήρου και χάλυβα και σιδηροκραμάτων	3					3
245	Χύτευση μετάλλων	184	3				187
251	Κατασκευή δομικών μεταλλικών προϊόντων		106	87	80		273
255	Σφυρηλάτηση, κοίλανση, ανισόπαχη τύπωση και μορφοποίηση μετάλλων με έλαση. κonioμεταλλουργία	20					20
256	Κατεργασία και επικάλυψη μετάλλων. μεταλλοτεχνία			13	15		28
257	Κατασκευή μαχαροπήρουνων, εργαλείων και σιδηρικών	25	4				29

259	Κατασκευή άλλων μεταλλικών προϊόντων		36	17	11	3	67
267	Κατασκευή οπτικών οργάνων και φωτογραφικού εξοπλισμού	8					8
274	Κατασκευή ηλεκτρολογικού φωτιστικού εξοπλισμού		4				4
301	Ναυπήγηση πλοίων και σκαφών		6				6
309	Κατασκευή εξοπλισμού μεταφορών π.δ.κ.α.	162					162
310	Κατασκευή επίπλων	34	53	66	33		186
321	Κατασκευή κοσμημάτων, πολύτιμων αντικειμένων και συναφών ειδών					9	9
322	Κατασκευή μουσικών οργάνων	41					41
329	Μεταποιητικές δραστηριότητες π.δ.κ.α.		9	3			12
331	Επισκευή μεταλλικών προϊόντων, μηχανημάτων και ειδών εξοπλισμού		72	39		6	117
433	Κατασκευαστικές εργασίες ολοκλήρωσης και τελειώματος	106	172	153	73	67	571
439	Άλλες εξειδικευμένες κατασκευαστικές δραστηριότητες	69	106	70	47	15	307
493	Άλλες χερσαίες μεταφορές επιβατών	545	502	292	229	40	1.608
494	Οδικές μεταφορές εμπορευμάτων και υπηρεσίες μετακόμισης	18	387	236	142	19	802
501	Θαλάσσιες και ακτοποϊκές μεταφορές επιβατών		12			21	33
502	Θαλάσσιες και ακτοποϊκές μεταφορές εμπορευμάτων		5			4	9
521	Αποθήκευση	71	3	5	4		83
522	Υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	17	72	36	19	11	155
551	Ξενοδοχεία και παρόμοια καταλύματα	150	198	72	33	123	576
552	Καταλύματα διακοπών και άλλα καταλύματα σύντομης διαμονής		369	51	44	570	1.034
553	Χώροι κατασκήνωσης, εγκαταστάσεις για οχήματα αναψυχής και ρυμουλκούμενα οχήματα		4				4
559	Άλλα καταλύματα	872	6				878
561	Δραστηριότητες εστιατορίων και κινητών μονάδων εστίασης	51	802	523	414	294	2.084
562	Υπηρεσίες τροφοδοσίας για εκδηλώσεις και άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών εστίασης	1.040	58	31	21	14	1.164
563	Δραστηριότητες παροχής ποτών	19	644	611	562	116	1.952
581	Έκδοση βιβλίων, περιοδικών και άλλες εκδοτικές δραστηριότητες			17			17
591	Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων		12				12
592	Ηχογραφήσεις και μουσικές εκδόσεις		3				3
601	Ραδιοφωνικές εκπομπές				5		5

602	Τηλεοπτικός προγραμματισμός και τηλεοπτικές εκπομπές	8					8
611	Ενσύρματες τηλεπικοινωνιακές δραστηριότητες	10	5		3		18
612	Ασύρματες τηλεπικοινωνιακές δραστηριότητες	8	5				13
619	Άλλες τηλεπικοινωνιακές δραστηριότητες	112		5			117
620	Δραστηριότητες προγραμματισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών, παροχής συμβουλών και συναφείς δραστηριότητες		59	38			97
631	Επεξεργασία δεδομένων, καταχώρηση και συναφείς δραστηριότητες, δικτυακές πύλες		14		8		22
639	Άλλες δραστηριότητες υπηρεσιών πληροφορίας	6	9		5		20
691	Νομικές δραστηριότητες	512	592	304	216		1.624
702	Δραστηριότητες παροχής συμβουλών διαχείρισης	1.208	160	108	93	9	1.578
711	Δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών και συναφείς δραστηριότητες παροχής τεχνικών συμβουλών	37	752	556	433	46	1.824
721	Έρευνα και πειραματική ανάπτυξη στις φυσικές επιστήμες και τη μηχανική		54	28	10		92
722	Έρευνα και πειραματική ανάπτυξη στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες	61	25	7	6		99
731	Διαφήμιση	4	31	34	10	9	88
732	Έρευνα αγοράς και δημοσκοπήσεις	6	5	4			15
741	Δραστηριότητες ειδικευμένου σχεδίου	56	7				63
742	Φωτογραφικές δραστηριότητες	20	44	22			86
743	Δραστηριότητες μετάφρασης και διερμηνείας	29	9	5	5		48
749	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες π.δ.κ.α.	45	7				52
750	Κτηνιατρικές δραστηριότητες		42	29	22	6	99
791	Δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων και γραφείων οργανωμένων ταξιδιών				6	16	22
811	Δραστηριότητες συνδυασμού βοηθητικών υπηρεσιών	69					69
812	Δραστηριότητες καθαρισμού			29		3	32
813	Δραστηριότητες υπηρεσιών τοπίου	29	5	3			37
823	Οργάνωση συνεδρίων και εμπορικών εκθέσεων	15	8		3		26
856	Εκπαιδευτικές υποστηρικτικές δραστηριότητες	24	3				27
861	Νοσοκομειακές δραστηριότητες	1.099	13	9	7		1.128
869	Άλλες δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας		183	86	70	5	344
900	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση		55	42	25	6	128

910	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχαιοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες		13	6	3		22
931	Αθλητικές δραστηριότητες	22	79	45	43	5	194
932	Δραστηριότητες διασκέδασης και ψυχαγωγίας	35	21	19	10	21	106
949	Δραστηριότητες άλλων οργανώσεων	18	96	44	58	9	225
951	Επισκευή ηλεκτρονικών υπολογιστών και εξοπλισμού επικοινωνίας	139	9				148
960	Άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών		357	271	210	30	868
ΣΥΝΟΛΟ		34.889	16.183	13.299	16.634	1.611	82.616

Πηγή: Στατιστικό Μητρώο Επιχειρήσεων ΕΛΣΤΑΤ 2016

Πίνακας 2: Προστατευόμενες περιοχές ιδιαίτερης οικολογικής και αισθητικής αξίας

A/A	ΠΕ	Όνομασία	Νομοθετική διάταξη (ΦΕΚ) / Κύρια Χαρακτηριστικά
Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους			
1	Καρδίτσας	Οικισμός Αγ. Γεωργίου Καρδίτσας	ΥΑ Γ/2975/63496/8.11.82 (ΦΕΚ 45/Β/3-2-83)
2	Λάρισας	Αμπελάκια	ΥΑ Φ31/377/36/30.8.74 (ΦΕΚ 855/Β/4.9.74)
3	Λάρισας	Κοιλιάδα Τεμπών	ΥΑ 25777/8.11.68 (ΦΕΚ 648/Β/25.11.68)
4	Λάρισας	Σπήλαιο στην τοποθεσία Καλιούρα Κοιν. Αετοράχης Ελασσόνας	ΥΑ 10755/15.11.71 (ΦΕΚ 936/Β/22.11.71)
5	Λάρισας	Σπήλαιο στην τοποθεσία Γκορτσιά Κοιν. Αετοράχης Ελασσόνας	ΥΑ 10755/15.11.71 (ΦΕΚ 936/Β/22.11.71)
6	Μαγνησίας	Παραλία του οικισμού Χόρτου	ΥΑ 10998/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
7	Μαγνησίας	Όρμος Κουκουναριές Σκιάθου	ΥΑ 10998/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
8	Μαγνησίας	Όρος Πήλιο	ΥΑ Φ31/24512/1858/3.5.76 (ΦΕΚ 652/Β/15.6.76)
9	Μαγνησίας	Βυζίτσα	ΥΑ Φ31/2206/201/19.4.76 (ΦΕΚ612/Β/30.4.76)
10	Μαγνησίας	Τρίκερι	ΥΑ 10977/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
11	Μαγνησίας	Τσαγκαράδα	ΥΑ 10977/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
12	Μαγνησίας	Νησίδα Μπούρτζι στη Σκιάθο	ΥΑ Γ/2974/63497/17.5.83 (ΦΕΚ237/Β/29.4.83)
13	Τρικάλων	Πύλη Τρικάλων	ΥΑ 10977/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
14	Τρικάλων	Καστράκι Καλαμπάκας	ΥΑ 10977/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
15	Τρικάλων	Περιοχές Μονής Δουσίκου	ΥΑ 10977/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
16	Τρικάλων	Περιοχή Μονών Μετεώρων	ΥΑ 10977/16.5.67 (ΦΕΚ 352/Β/31.5.67)
Αισθητικά Δάση			
1	Καρδίτσας	Δάσος Καραϊσκάκη Καρδίτσας	ΠΔ 93/1974 (ΦΕΚ 31/Α/1974)
2	Λάρισας	Κοιλιάδα Τεμπών	ΠΔ 92/1974 (ΦΕΚ 31/Α/1974)

3	Λάρισας	Δάσος Φαρσάλων Λάρισας	ΠΔ 24/2/1977 (ΦΕΚ 103/Δ/1977)
4	Λάρισας	Δασικό Σύμπλεγμα Όσσας	ΠΔ 444/1985 (ΦΕΚ 160/Α/1985)
5	Μαγνησίας	Δάση Νήσου Σκιάθου	ΠΔ 13/6/1977 (ΦΕΚ 248/Δ/1977)
6	Μαγνησίας	Δρυοδάσος Κουρί Μαγνησίας	ΠΔ 356/1979 (ΦΕΚ 99/Δ/1980)
7	Τρικάλων	Δάσος Λόφων Κάστρου & Αηλιά Τρικάλων	ΠΔ 1/10/1979 (ΦΕΚ 609/Δ/1979)
Διατηρητέα μνημεία της φύσης			
1	Μαγνησίας	Το νησί Πιπέρι στις Βόρειες Σποράδες	ΥΑ 200995/7950/1977 (ΦΕΚ 121/Β/1980)
2	Τρικάλων	Η Φτελιά της Αηδόνας Καλαμπάκας	ΥΑ 142397/1294/1981 (ΦΕΚ 173/Β/1981)
Περιοχές CORINE			
1	Καρδίτσας	Κοιλάδα Αχελώου στο χωριό Πετρωτό	
2	Καρδίτσας	Λουτρά Σμοκόβου	
3	Καρδίτσας	Όρος Βουτσικάκι Αγράφων	
4	Τρικάλων	Στενά Καλαμακίου	
5	Τρικάλων	Αντιχάσια όρη και Μετέωρα	
6	Τρικάλων	Κερκέτιο όρος (Κόζιακας)	
7	Τρικάλων	Όρος Αυγό (Νότια Πίνδος)	
8	Λάρισας	Μαυροβούνι Λάρισας	
9	Λάρισας	Δέλτα Πηνειού	
10	Λάρισας	Στενό Ροδιάς Τυρνάβου	
11	Λάρισας	Όρος Κάτω Όλυμπος	
12	Λάρισας	Όρος Όσσα (Κίσσαβος)	
13	Λάρισας	Λιβάδια Τερψιθέας	
14	Λάρισας	Κοιλάδα Τεμπών	
15	Λάρισας	Μάτι Τυρνάβου	
16	Λάρισας	Ύψωμα Γεντίκι	
17	Λάρισας	Ποταμός Ενιππεύς Φαρσάλων	
18	Μαγνησίας	Βουνά Γκούρας Μαγνησίας	
19	Μαγνησίας	Νήσοι Κυρά-Παναγιά, Γιούρα, Πιπέρι	
20	Μαγνησίας	Νήσος Σκάντζουρα	

21	Μαγνησίας	Όρμος Σούρπης, Στόμιο Μαγνησίας	
22	Μαγνησίας	Νήσος Σκιάθος	
23	Μαγνησίας	Κουρί Αλμυρού	
24	Μαγνησίας	Κορυφές Όρους Πήλιο	
Περιοχές NATURA			
1	Καρδίτσας	Περιοχή Λίμνης Ταυρωπού	Υψηλή βιοποικιλότητα, πλούσια πανίδα, τοπίο φυσικού κάλλους
2	Καρδίτσας	Άγραφα	Ποικιλία ενδημικών αλπικών φυτών, σπάνια θηλαστικά
3	Καρδίτσας	Άγραφα (θέση Κατάγλωρος)	Άγρια πανίδα
4	Λάρισας	Κάτω Όλυμπος	Δάση υψηλής αισθητικής/οικολογικής αξίας, αποικία όρνιων, άλλα αρπακτικά πουλιά
5	Λάρισας	Αισθητικό Δάσος Όσσας	Ζώνη Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας, ένας «βοτανικός κήπος», ποικιλία βιοτόπων
6	Λάρισας	Κάρλα - Μαυροβούνι - Κεφαλόβρυσο Βελεστίνου	Ποικιλία μορφολογίας και οικοσυστημάτων, ενδιαφέρουσα ερπετοπανίδα, αρπακτικά πουλιά, παρουσία φώκιας στις βραχώδεις ακτές
7	Λάρισας	Αισθητικό Δάσος κοιλάδας Τεμπών	Ζώνη Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας, πληθώρα πουλιών και ψαριών, δάση υψηλής αισθητικής / οικολογικής αξίας
8	Λάρισας	Όρος Μαυροβούνι	Ζώνη Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας
9	Μαγνησίας	Όρος Πήλιο	Ποικιλία βοτάνων, ενδημικά ασπόνδυλα
10	Μαγνησίας	Κουρί Αλμυρού	Αισθητικό δρυοδάσος
11	Μαγνησίας	Σκιάθος Κουκουναριές	Σπάνιο δάσος υψηλής αισθητικής αξίας
12	Μαγνησίας	Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλονήσου	Ποικιλία θαλάσσιων οικοσυστημάτων, βιότοπος φώκιας, ενδημική χλωρίδα, και μεγάλη ποικιλία πανίδας
13	Μαγνησίας	Νησιά Κυρά Παναγιά, Πιπέρι, Ψαθούρα και γύρω νησίδες	Ζώνη Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας

14	Μαγνησίας	Βόρειο Τμήμα του Νησιού της Σκοπέλου	
15	Τρικάλων	Ασπροπόταμος	Ποικιλία οικοσυστημάτων
16	Τρικάλων	Κερκέτιο όρος	Ποικιλία βιοτόπων υποστηρίζει σημαντική ορνιθοπανίδα
17	Τρικάλων	Αντιχάσια όρη	Εκτεταμένα δρυοδάση, γυμνοί βράχοι, ενδημικά φυτά, σπάνια πουλιά
18	Λάρισας	Στενά Καλαμακίου	Φαράγγι του Πηνειού, σημαντικό γιατί διατηρεί άγρια πανίδα και χλωρίδα στη μέση του προβληματικού οικολογικά θεσσαλικού κάμπου
19	Τρικάλων	Ποταμός Πηνειός - Αντιχάσια όρη	Ζώνη Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας
20	Άρτας - Τρικάλων	Όρη Αθαμανών	Πλούσια χλωρίδα με σπάνια ενδημικά και απειλούμενα είδη, χαρακτηριστικά της ορεινής και αλπικής ζώνης
21	Άρτας - Τρικάλων	Κοιλιάδα Αχελώου	Ζώνη Ειδικής Προστασίας της Ορνιθοπανίδας, Πλούσιο παράχθιο δάσος με ιδιαίτερη μεγάλη αισθητική και οικολογική σημασία
22	Ιωαννίνων - Τρικάλων	Όρος Λάκμος	
23	Ιωαννίνων - Τρικάλων	Περιοχή Μετσόβου	
24	Πιερίας - Λάρισας	Τίταρος	
25	Πιερίας - Λάρισας	Εθνικός Δρυμός Ολύμπου	
26	Λάρισας	Δέλτα Πηνειού και κοιλάδα	Παραποτάμια δάση, σημαντική ιχθυοπανίδα, ποικιλία παραθαλάσσιων οικοσυστημάτων

Πηγή: Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αδαμάκης Κ. (2016) «Ανάπλαση και Αναγέννηση Παλιών Βιομηχανικών Συγκροτημάτων και Περιοχών» Τεύχος Σημειώσεων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, *ΠΜΣ Αστική Ανάπλαση και Ανάπτυξη*, Βόλος
- Ανθοπούλου Θ. (2013) «Γεωγραφικές ενδείξεις και δυναμικές εδαφικής ανάπτυξης στην Ελλάδα. Η δύσκολη ανάδυση της συλλογικής δράσης» στο Ανθοπούλου Θ. (επιμ.): *Περί εντοπιότητας και ιδιοτυπίας των τροφίμων. Μια εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Αραβώσης Κ. (2002) «Ειδικά Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος» Τεύχος Σημειώσεων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, *ΠΜΣ Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη*, Βόλος
- Αρβανιτίδης Π. & Νασιώκα Φ. (2015) «Οι χώροι αστικού πρασίνου ως ‘κοινοί πόροι’» στο Αρβανίτης Α., Λαφαζάνη Π., Μπάσμπας Σ., Παπαδοπούλου Μ., Παρασχάκης Ι. & Ρωσσικόπουλος Δ. (επιμ): *Χαρτογραφίες Νου, Ψυχής και Γνώσης*, Ζήτη, Θεσσαλονίκη, σσ. 662-680
- Βαρβαρέσος Σ. (2010) «Τουρισμός έννοιες, μεγέθη, δομές. Η ελληνική πραγματικότητα» Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα
- Βουζαξάκης Κ. (1999) «Μαγούλες: Μορφές εγκατάστασης των νεολιθικών αγροτών της Θεσσαλίας» Πρακτικά Α' Ιστορικού Συνεδρίου Παλαμά, 2-3 Ιουλίου 1994, Τόμος Πρώτος, Έκδοση του Κέντρου Πολιτιστικών Ερευνών & Ανάπτυξης Πεδινής Θεσσαλίας, Πρότυπες Θεσσαλικές Εκδόσεις, Παλαμάς
- Γουργιώτης Α. (2014) «Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το Τοπίο» Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

- Γούσιος Δ. (2013) «Η εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου: από την κληρονομημένη στην κατασκευασμένη εδαφική περιοχή» στο Ανθοπούλου Θ. (επιμ.): *Περί εντοπιότητας και ιδιοτυπίας των τροφίμων. Μια εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Γούσιος Δ. (2015) «Δημιουργικός Τουρισμός» Παρουσίαση στην *Ημερίδα Επιχειρηματικής Ανακάλυψης για την εξειδίκευση των δράσεων στο πλαίσιο της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης Περιφέρειας Θεσσαλίας*, Ξενοδοχείο Domotel Xenia, 25/11/2015, Βόλος
- Γούσιος Δ. (2016) «UV1 Εδαφική προσέγγιση και χωροταξία της υπαίθρου» Σημειώσεις Ελληνογαλλικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος: *Χωρικές Δυναμικές και Χωροταξία της Υπαίθρου (DYNTAR)*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Δέφνερ Α. (2006) «Σχεδιασμός Τουρισμού και Ελεύθερου Χρόνου» Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος
- Δέφνερ Α. (2013) *Προσέλευση επισκεπτών με «ειδικά γεγονότα»*. Άρθρο στην ηλεκτρονική εφημερίδα e-thessalia, 12/03/2013
- Δέφνερ Α., Καραχάλης Ν. & Μεταξάς Θ. (2012) «Το μάρκετινγκ και branding τόπου στην Ελλάδα: Η θεωρία, η πρακτική και η διδασκαλία ενός πολυεπιστημονικού αντικειμένου» στο Δέφνερ Α. & Καραχάλης Ν. (επιμ.): *Marketing και Branding του Τόπου: Η Διεθνής Εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα*, σσ. 17-40, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
- ΕΚΕΤΑ-ΙΕΤΕΘ (2013) «Επιχειρησιακό Σχέδιο Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας», ΕΡΓΟ ΕΠΕΑ-Θ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΡΗΠΙΣ
- ΕΥΔΕΠΘ (2015) «ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020. Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020», 4^η έκδοση
- ΕΟΤ (2003) «Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Θεσσαλίας» Μελέτες Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφερειών
- ΕΟΤ-ΚΕΠΕ (1994) «Προκαταρκτικό Εθνικό Οικονομικό Χωροταξικό Σχέδιο Τουρισμού» Ομάδα Μελέτης Τουρισμού, Αθήνα

- Ζαχαρή Β. (2013) «Εδαφική συνοχή, εδαφική διακυβέρνηση και εδαφικό κεφάλαιο: οι βασικές συνιστώσες μιας νέας προσέγγισης χωρικού σχεδιασμού» Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα
- Ζαχαριάδου Ι. (2012) «Ένα σενάριο κατοίκησης για τους επισκέπτες του τοπίου στη λίμνη Κάρλα» Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Βόλος
- INSETE (2017) «Η χωρική οργάνωση και ανάπτυξη του τουρισμού μέσα από την ανάλυση και αξιολόγηση των υπό διαδικασία θεσμοθέτησης νέων Περιφερειακών Χωροταξικών Πλαισίων», Β΄ Παραδοτέο, Ιούλιος 2017
- INSETE Intelligence (2019α) «Ο τουρισμός στην Ελλάδα και στους κύριους ανταγωνιστικούς προορισμούς, 2013-2017», Οκτώβριος 2019
- INSETE Intelligence (2019β) «Περιφέρεια Θεσσαλίας. Ετήσια έκθεση ανταγωνιστικότητας και διαρθρωτικής προσαρμογής στον τομέα του τουρισμού για το έτος 2018», Δεκέμβριος 2019
- Καλτσογιάννη Κ. (1999) «Η πολιτισμική ανάπτυξη της περιοχής Δημητριάδας διά μέσου της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και της δημιουργίας νέων μουσειακών χώρων στην περιοχή» Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Καντλής Α., Πολύζος Σ., Πνευματικός Τ. (2012) «Στατιστική επαλήθευση της θεωρίας του Κύκλου Ζωής των τουριστικών περιοχών στην Ελλάδα» Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Χωροταξίας Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, 27-30 Σεπτεμβρίου 2012, Βόλος
- KENAKAΠ Α.Ε.-ΠΘ (2015) «Διαδρομές και πολιτισμός της νομαδικής παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς - Routes and civilization of transhumance world heritage» Υποδράση 2.1, *Σύνταξη Τοπικού Σχεδίου Ανάπτυξης της περιοχής με επίκεντρο το πολιτιστικό απόθεμα του νομαδικού πολιτισμού*, Τρίκαλα-Βόλος
- Κοκκώσης Χ. & Παρπαίρης Α. (1995) «Φέρουσα ικανότητα: καταλύτης διαμόρφωσης αρμονικών σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος» Ημερίδα: *Τουρισμός και Περιβάλλον: επιλογές για βιώσιμη ανάπτυξη*, Τεχνικά Χρόνια. 5/95

- Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. & Γκρίμπα Ε. (2011) «Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού» Τουρισμός και αναψυχή, Κριτική
- Κοκκώσης Χ. & Τσάρτας Π. (2001) «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον» Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Κουρέτας Δ. (2015) *Ακτινογραφία της αγροτικής παραγωγής στη θεσσαλική περιφέρεια*. Άρθρο στην ηλεκτρονική εφημερίδα Iarissanet, 30/07/2015
- Κούτουλας Δ. (2001) «Ο θεωρητικός προσδιορισμός του τουριστικού προϊόντος ως βασική προϋπόθεση του τουριστικού μάρκετινγκ» Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Χίος
- Κωστάκης Μ. (2003) «Τουρισμός-Πολιτισμός. Η διεθνής εμπειρία» Εισήγηση για το Συνέδριο: *Πολιτιστικός Τουρισμός και Ανάπτυξη*, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, Ινστιτούτο Επιμόρφωσης
- Lozano C. (2013) «Προς μια επανεξέταση του μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης απέναντι στις νέες κοινωνικο-περιβαλλοντικές προκλήσεις» στο Ανθοπούλου Θ. (επιμ): *Περί εντοπιότητας και ιδιοτυπίας των τροφίμων. Μια εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Muchnik J. & Ανθοπούλου Θ. (2013) «Τοπικοποιημένα αγροδιατροφικά συστήματα (SYAL): Αντικείμενο, πεδίο εφαρμογής και πολιτικής έρευνας και ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών» στο Ανθοπούλου Θ. (επιμ): *Περί εντοπιότητας και ιδιοτυπίας των τροφίμων. Μια εδαφική προσέγγιση της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Παλλόγλου Α. (2017) «Η Τουριστική Φέρουσα Ικανότητα ως εργαλείο της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης» Ερευνητική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Ανάπτυξης, Θεσσαλονίκη
- Πανεπιστήμιο Αιγαίου (2015) «Πρόταση ανάπτυξης προϊόντων τροφίμων (με θεωρία και πρακτική εφαρμογή!): Σύγχρονα παραδοσιακά ελληνικά τρόφιμα με την “back to the future” στρατηγική ανάπτυξης: το μοντέλο των 4F (back to the Future Foods from Farm to Fork)» Τμήμα Επιστήμης Τροφίμων & Διατροφής, Μονάδα Διαχείρισης Επιχειρηματικότητας & Καινοτομίας Τροφίμων (Δ.Ε.Κ.Τ.), Λήμνος

- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (1995) «Αναπτυξιακή Μελέτη Νομού Μαγνησίας» Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης - Τμήμα Μηχανολόγων Μηχανικών Βιομηχανίας, Βόλος
- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-ANEM (2000) «Χωροταξικός Σχεδιασμός Τουριστικής Ανάπτυξης Νομού Μαγνησίας» Πληροφόρηση και Συναίνεση: Προϋποθέσεις για την Αειφόρο Διαχείριση των Ακτών του Νομού Μαγνησίας, Πρόγραμμα LIFE.
- Παπαγεωργίου Μ. (2009) «Χωρική οργάνωση, ανάπτυξη και σχεδιασμός του θερμαλιστικού τουρισμού στην Ελλάδα» Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Παρταλίδου Μ. (2005) «Η προτυποποίηση ως παράγοντας διαχείρισης και προώθησης του αγροτικού τουρισμού» Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Γεωπονίας, Τομέας Αγροτικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη
- Πατσης Κ. (1999) «Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης: Πιλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου» Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Πατσης Κ. (2003) «Σχεδιασμός Αειφόρου Τουριστικής Ανάπτυξης. Από την Θεωρία στην Πράξη. Εφαρμογή Συστήματος Περιβαλλοντικής Διαχείρισης σε Τουριστική Περιοχή» Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος
- Πατσης Κ. & Γούσιος Δ. (2018) «Ανάδειξη, οργάνωση και ενεργοποίηση των τοπικών πόρων στο πλαίσιο του συμμετοχικού και πολιτιστικού τουρισμού: Το παράδειγμα της Θεσσαλίας» Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Συνεδρίου Χωροταξίας Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, 27-30 Σεπτεμβρίου 2018, Βόλος
- Περιφέρεια Θεσσαλίας (2011) «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιφέρειας Θεσσαλίας» Α' Φάση Στρατηγικός Σχεδιασμός, Διεύθυνση Αναπτυξιακού Προγραμματισμού

- Περιφέρεια Θεσσαλίας (2016) «Marketing Plan Τουριστικού Προϊόντος Περιφέρειας Θεσσαλίας» Draft for Discussion, ΣΕΤΕ
- Περιφερειακό Συμβούλιο Καινοτομίας Θεσσαλίας (2014) «RIS3 - Πολιτισμός - Τουρισμός» Διαμόρφωση της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευση στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, Λάρισα
- Σκάγιαννης Π. (2004) «Εναλλακτικός τουρισμός και τουρισμός εμπειριών» στο Αντωνόπουλος Ι., Λαγόπουλος Α.-Φ. και Σκάγιαννης Π. (επιμ.) *Πήλιο και Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος
- Σφακιανάκης Μ. (2000) «Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού» Αθήνα, Έλλην
- Χαραλαμπέας Α. (2007) *Τουριστικοί πόροι του νομού Τρικάλων στον Αγροτουρισμό*. Άρθρο στην ηλεκτρονική εφημερίδα Travel Daily News, 08/05/2007
- Χατζηδάκης Α. (2015) «Τάσεις της τουριστικής κίνησης 2008-2015» ΕΟΤ-Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα
- Χριστοπούλου Ο. (1991) «Αξιολόγηση της ζήτησης στα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας και συμβολή της λειτουργίας τους στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών» Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη

Ξενόγλωσση

- Angeon V. & Vollet D. (2004) “Product differentiation and territorial competitiveness. How permanent are development strategies centred on research specification?” 44th European Congress of the European Regional Science Association on Regions and Fiscal Federalism, University of Porto, Portugal, 25-29 August
- Boujrouf S. (2014) “Heritage resources and the development of tourist areas in the High Atlas and southern regions of Morocco” *Revue de Géographie Alpine, Journal of Alpine Research*, 102(1)
- Colletis-Wahl K. & Pecqueur B. (2001) “Territories, development and specific resources: what analytical framework?” *Regional Studies*, Vol. 35.5, pp. 449-459

- de Bruin A. & Jelinčić D.A. (2016) "Toward extending creative tourism: participatory experience tourism" *Tourism Review*, Vol. 71 Issue: 1, pp. 57-66
- Dissart J.C. (2012) "Building capabilities and territorial resources in mountain tourist areas. Case study in Oisans" *Revue de Géographie Alpine, Journal of Alpine Research*, 100(2)
- Douglas No., Douglas Ng., Derrett R. (eds) (2001) "Special interest tourism" Singapore
- EC (2010) "Europe, the world's No 1 tourist destination - a new political framework for tourism in Europe" Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2010) 0352 final, Brussels
- EC (2019) "Socio-economic regional microscope series. Territorial patterns of tourism intensity and seasonality in the EU" Joint Research Centre
- ECOSERT Partnership (2000) "General Guidelines for the Preparation of a Regional Environmental Sustainable Tourism Plan (RESTP)", Draft V3.2, May
- ECOSERT Partnership (2002) "Regional Environmental Sustainable Tourism Plan" Final Plan, September
- Edwards J.A. & Coccossis H. (1996) "Sustainable Tourism? European Experiences" Priestley, G.K., UK
- FAO-SINERGI (2009) "Linking people, places and products" A guide for promoting quality linked to geographical origin and sustainable geographical indications, Second edition
- Florida R. (2002) "The rise of the creative class" New York, NY: Basic Books
- Folinas S. & Metaxas T. (2020) "Tourism: The Great Patient of Coronavirus COVID-2019" Munich Personal RePEc Archive, Paper No. 99666
- Heslinga J., Groote P. & Vanclay F. (2019) "Strengthening governance processes to improve benefit-sharing from tourism in protected areas by using stakeholder analysis" *Journal of Sustainable Tourism*, 27(6), pp. 773-787
- Inskeep E. (1991) "Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach" Van Nostrand Reinhold, New York

- Jelinčić D.A. & Senkić M. (2019) “The value of experience in culture and tourism: the power of emotions” in book: *A Research Agenda for Creative Tourism*. Edward Elgar Publishing, pp. 41-53
- Jensen Ø. & Prebensen N. (2015) “Innovation and Value Creation in Experience-based Tourism” *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 15:sup1, pp. 1-8
- Korez-Vide R. (2013) “Enforcing sustainability principles in Tourism via creative development. *Journal of Tourism” Challenges and Trends*, 6(1), pp. 35-58
- Kyvelou S. & Gourgiotis A. (2019) “Landscape as connecting link of nature and culture: Spatial planning policy implications in Greece” *Urban Science*, 3, 81, MDPI
- Landel P.A., Gagnol L. & Oiry-Varacca M. (2014) “Territorial resources and tourist destinations: couples with a bright future? The cases of saffron production at Taliouine (Morocco) and onion production in the Aïr (Niger)” *Revue de Géographie Alpine, Journal of Alpine Research*, 102(1)
- Lickorish L. & Jenkins C. (1997) “An introduction to tourism” London: Butterworth-Heinemann
- Maillat D. (1995) “Territorial dynamic, innovative milieus and regional policy” *Entrepreneurship & Regional Development*, 7:2, pp. 157-165
- McCool S. & Moisey R. (2001) “Sustainable Tourism in the 21st Century: Lessons From the Past; Challenges to Address” in McCool S. & Moisey R. (eds): *Tourism, Recreation and Sustainability: Linking Culture and the Environment*. CABI Publishing, UK, pp. 343-352
- Metaxas T. (2007) “Place marketing, strategic planning and competitiveness: The case of Malta” *Discussion Paper Series*, 13(20), pp. 449-476
- Patsis K. & Goussios D. (2018) “Revealing, organizing and activating the local resources in the framework of participatory and cultural tourism: The example of Thessaly” *Proceedings of the IV International Scientific Conference in the field of Tourism and Hospitality - SITCON 2018*, 12 October 2018, Singidunum University in Belgrade, Serbia, doi:10.15308/Sitcon, pp. 76-81
- Pecqueur B. (2013) “Territorial development. A new approach to development processes for the economies of the developing countries” *VI Congresso*

- Internacional Sistemas Agroalimentares Localizados, May, Florianopolis, SC, Brazil
- Peeters P. & Landré M. (2012) “The Emerging Global Tourism Geography-An Environmental Sustainability Perspective” *Sustainability*, 4(1), pp. 42-71
- Pine II J.B. & Gilmore J.H. (1998) “Welcome to the experience economy” *Harvard Business Review*, 76(4), pp. 97-105
- Rachão S. (2012) “The Reengineering of Tourism Products: A Case Study of Creative Tourism in Viana do Castelo” Polytechnic Institute of Viana do Castelo
- Richards G. (2009) “Creative Tourism and Local Development” in: Wurzburger R., Pattakos A., Pratt S. (eds): *Creative Tourism: A global conversation*. Santa Fe: Sunstone Press, pp. 78 - 90
- Richards G. (2010) “Tourism Development Trajectories - From Culture to Creativity?” *Tourism & Management Studies*
- Richards G. (2011) “Creativity and Tourism: The State of the Art” *Annals of Tourism Research*, Vol. 38, No. 4, pp. 1225-1253
- Richards G. (2016a) “The development of creative tourism in Asia” Paper presented at the Artepolis VI International Seminar in Bandung, Indonesia, 5th August 2016
- Richards G. (2016b) “General framework for a triangular partnership: tourism, culture and community” in UNWTO Tourism and Culture Partnership in Peru: *Models for Collaboration between Tourism, Culture and Community*, pp. 17-28
- Richards G. & Marques L. (2012) “Exploring Creative Tourism: Editors Introduction” *Journal of Tourism Consumption and Practice*, Vol. 4, No. 2
- Richards G. & Raymond C. (2000) “Creative Tourism” *ATLAS News* No. 23, pp. 16-20. ISSN 1388-3607
- Smith W.L. (2006) “Experiential Tourism around the World and at Home: Definitions and Standards” *International Journal of Services and Standards*, 2 (1), pp. 1-14
- Solima L. & Minguzzi A. (2014) “Territorial development through cultural tourism and creative activities” *Mondes du Tourisme*, 10. doi: 10 4000/tourisme 366
- Torre A. & Beuret J.E. (2012) “Proximités territoriales. Construire la gouvernance des territoires, entre conventions, conflits et concertations” Paris: *Economica-Anthropos*.

UNESCO (2006) “Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism” Discussion Report of the Planning Meeting for 2008 International Conference on Creative Tourism, Santa Fe, New Mexico, USA October, pp. 25-27

UNWTO Tourism Highlights. 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 editions

Vaz M. (2007) “Specific resources as bases for the differentiation and innovation of tourist destinations” Munich Personal RePEc Archive, Paper No. 3866

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

https://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/tourism (Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Τουρισμός, πρόσβαση 21/02/2020)

<http://www.gnto.gov.gr> (Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού)

<http://www.visitgreece.gr> (Τουριστική προβολή της Ελλάδας στο εσωτερικό και το εξωτερικό)

<http://www2.unwto.org> (World Tourism Organization)

<http://sete.gr> (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων)

<http://www.pedthessalias.gr> (Περιφερειακή Ένωση Δήμων Θεσσαλίας)

<https://scholar.google.gr> (Επιστημονικά άρθρα και βιβλιογραφία για τουρισμό, πολιτισμό, τοπικούς πόρους κ.ά.)

http://www.lib.uth.gr/LWS/el/el_hp.asp (Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας)

<http://www.pedthessalias.gr/meditour/index.htm> (Πολιτιστικές διαδρομές στη Θεσσαλία, πρόσβαση 21/02/2020)

http://odysseus.culture.gr/index_gr.html (ΟΔΥΣΣΕΥΣ - Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, πρόσβαση 21/02/2020)

<http://atlasthessalias.culture.gr/home.html> (αρχαιολογικοί πόροι Θεσσαλίας)

<http://www.gothessaly.com> (Τουριστική πύλη Περιφέρειας Θεσσαλίας)

<http://thessaliko.gr> (Θεσσαλικό Ημερολόγιο)

<http://ethesse.gr/archthesmeleton.html> (Αρχείο Θεσσαλικών Μελετών)

<http://www.diazoma.gr/cultural-routes> (ΔΙΑΖΩΜΑ - Πολιτιστική και Περιβαλλοντική Διαδρομή Θεσσαλίας)

<http://www.music-village.gr> (Μουσικό χωριό στον Άγιο Λαυρέντιο Πηλίου)

<http://winesurveyor.weebly.com/tour13.html> (Οινοποιεία Θεσσαλίας, πρόσβαση 21/02/2020)

<https://www.wikipedia.org> (Παγκόσμια Διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια)